

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЗ «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»
ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І
МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН**



**ЛІНГВІСТИКА Й ЛІНГВОДИДАКТИКА: ЗДОБУТКИ І
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

06–07 грудня 2024 року

**МАТЕРІАЛИ
ЮВІЛЕЙНОЇ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ
МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ**



Одеса – 2024

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЗ «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»
ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І
МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН**

**ЛІНГВІСТИКА Й ЛІНГВОДИДАКТИКА: ЗДОБУТКИ І
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

06–07 грудня 2024 року

**МАТЕРІАЛИ
ЮВІЛЕЙНОЇ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ**

Одеса – 2024

УДК 801.8 + 811
ББК 81.2(4Укр)я5
Є27

Друк за ухвалою вченої ради ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
(протокол № 7 від 26.12.2024 року)

Редакційна колегія:

Євтушина Т. О. – к.філол.н., доц., доцент кафедри української філології і методики
навчання фахових дисциплін – технічний секретар;

Прокопенко Л. І. – к.пед.н., доц., завідувач кафедри української філології і методики
навчання фахових дисциплін – відповідальний редактор;

Босак Н. Ф. – к.пед.н., доц., доцент кафедри української філології і методики
навчання фахових дисциплін;

Горіна Ж. Д. – к.пед.н., доц., доцент кафедри української філології і методики
навчання фахових дисциплін.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Марчук Л. М. – д.філол.н., проф., завідувач кафедри журналістики Кам'янець-
Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Нагорна Н. В. – к.пед.н., доцент кафедри педагогічної освіти та соціальної
реабілітації Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Є27 Лінгвістика й лінгводидактика: здобутки і перспективи розвитку: матеріали
Ювілейної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих науковців (м. Одеса,
06-07 грудня 2024 р.) [Електронне видання]: зб. тез доп. / редкол. Т. О. Євтушина,
Л.І.Прокопенко, Ж.Д.Горіна, Н.Ф.Босак. Одеса: ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2024. 187 с.

У збірнику вміщено доповіді учасників Ювілейної Всеукраїнської науково-
практичної конференції молодих науковців «Лінгвістика й лінгводидактика: здобутки і
перспективи розвитку» (м. Одеса, 06-07 грудня 2024 р.). Матеріали збірника можуть бути
корисними для широкої філологічної аудиторії.

*За зміст тез, достовірність цитувань та оригінальність викладення матеріалу
відповідальність несуть автори*

© ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського», 2024
© Автори статей, 2024

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Горіна Жанна

Комікси як жанр візуального наративу

6

СЕКЦІЙНІ ЗАСІДАННЯ

Александрова Орина

Можливості інтерактивної платформи Lerningapps для підтримки освітнього процесу на уроках української мови в основній школі

14

Басараба Ангеліна

Розвиток читацького інтересу в учнів закладів загальної середньої освіти за допомогою інтерактивних методів

18

Безверхна Олена

Активне словотворення в медіадискурсі періоду повномасштабного вторгнення: за матеріалами ГРАКу

21

Бойко Варвара

Використання інтерактивної платформи Wordwall як допоміжного інструменту під час підготовки уроків української мови в початковій школі

26

Бойко Маргарита

Синтаксис авторського монологічного мовлення кульмінації повісті «Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини у світі» Олександра Гавроша

30

Дідур Людмила

Генезис української мови

33

Довга Єлизавета

Формування граматичної компетентності в учнів 6 класу під час вивчення дієслова (на матеріалі програмових творів про козаків)

42

Євтушина Тетяна

Фразеологізми як структурний компонент складених присудків прози Г. Вдовиченко

47

<i>Кириленко Анна</i> Інклюзивна освіта у ЗВО: сучасний стан і перспективи	51
<i>Климова Катерина</i> Прикладні аспекти вивчення стилістики на заняттях з ділової української мови (для нефілологічних спеціальностей ЗВО)	56
<i>Когуч Діана</i> Особливості функціонування метафори в медичній термінології	59
<i>Колотіліна Світлана</i> Творчі методи навчання фразеології на уроках української мови в ЗЗСО	64
<i>Крупеньова Тетяна</i> Онімний простір роману Дари Корній «Зворотний бік світів»: функційний аспект	68
<i>Крупеньова Тетяна, Поповкіна Катерина</i> Особливості формування культурної компетентності учнів на уроках української мови	74
<i>Крупеньова Тетяна, Якущенко Анна</i> Формування критичного мислення за допомогою інтерактивних методів навчання при вивченні дієслова	78
<i>Кучерява Оксана</i> Розвиток емоційного інтелекту під час викладання дисциплін мовно-літературної освітньої галузі	86
<i>Лифар Катерина, Попова Олена</i> Вправи та завдання для розвитку аудіювання на матеріалі шкільного підручника	89
<i>Любінець Анастасія</i> Росіянізми в медичній термінології: шляхи вирішення проблем	95
<i>Маценко Олеся</i> Роль розмовно-просторічної лексики в медичній мові: професійний підхід чи порушення мовних норм	99

<i>Міхєєва Анастасія</i>	
Мовленнєві особливості відгуку на прочитану книжку як жанру соціальних мереж (на матеріалі Facebook)	103
<i>Молчанова Карина</i>	
Вплив емоційного інтелекту викладача на академічну успішність здобувачів освіти	106
<i>Нестерович Юліана</i>	
Аксіологічний компонент концепту «Зрадник» (на матеріалі роману С. Жадана «Інтернат»)	111
<i>Нікітенко Ольга</i>	
Інструменти стимулювання читацької активності здобувачів загальної середньої освіти	116
<i>Пасічник Марія</i>	
Інтелект-карти в роботі над розвитком читацьких компетентностей шестикласників	120
<i>Плечко Антоніна</i>	
Загальна характеристика термінологічних словників із лісництва початку XXI століття	125
<i>Потернак Всеволод</i>	
Неофіційні номінації політиків в українському медіадискурсі (на матеріалі інтернет видань 2014–2023 років)	130
<i>Савостян Марія</i>	
Формування пізнавального інтересу в учнів на уроках української мови	133
<i>Телюк Софія</i>	
Організація роботи семикласників з відеотекстом на уроці української літератури	136
<i>Тимків Анастасія</i>	
Функціонально-стилістичний потенціал метафор російсько-української війни в інтернет-дискурсі	140
<i>Тіяра Катерина</i>	
Мовні домінанти поетичної мови Сергія Жадана	146

<i>Толмачова Юлія</i> Дезінформаційна комунікація через призму прагмалінгвістики	152
<i>Трохимець Анастасія</i> Політична антропоморфна метафора у промовах Володимира Зеленського 2022–2023 років	154
<i>Хітрова Анастасія</i> Образ двійника у творчості Едгара Аллана По	158
<i>Царьова Катерина</i> Виразальні функції фразеологізмів у творчості тетяни Лемешко	163
<i>Чернявська Діана</i> «Шість капелюхів Боно» у роботі над твором Івана Франка «Захар Беркут» на уроках української літератури в 6 класі	165
<i>Шайкіна Тетяна</i> Актуальні питання викладання зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти в інформаційну епоху	170
<i>Швайка Валерія</i> Кореференти повісті Марії Матіос «Черевички Божої Матері»: семантико-функційний аспект	176
<i>Ярмуш Тетяна</i> Інноваційні технології під час викладання зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти (дидактичний потенціал, особливості впровадження)	181

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Жанна Горіна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української філології і
методики навчання фахових дисциплін
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

КОМІКСИ ЯК ЖАНР ВІЗУАЛЬНОГО НАРАТИВУ

Анотація: У статті систематизовано наукові напрацювання і дослідницькі позиції щодо тлумачення статусу коміксів у західних і вітчизняних комікс-студіях, розглянуто перші прототипи мальованих історій. Акцентуючи на унікальних особливостях коміксу як одного із різновидів графічної літератури, автор витлумачує його як жанр візуального наративу

Ключові слова: візуальний наратив, комікс, графічна література, графічний роман

Abstract: The article systematizes scientific developments and research positions regarding the interpretation of the status of comics in Western and Ukrainian comics studios. The first prototypes of drawn stories are considered. Emphasizing the unique features of the comics as one of the varieties of graphic literature & the author interprets it as a genre of visual narrative

Key words: visual narrative, comics, graphic literature, graphic novel

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасному світі існує значна кількість оповідних форм таких, як: кінематограф, мультиплікація, літературні твори, газети, глянцеві журнали, графічний роман, манга, комікси, живопис. Кожній із цих форм оповіді притаманні свої особливості і прийоми: рухомі зображення, пов'язані між собою за допомогою монтажу, є основою кіно й анімації, живопис, навпаки, статичний і тому найчастіше сполучає в собі велику кількість оповідальних елементів. Натомість в епоху суцільного панування цифрових трансформацій саме візуальна оповідь виступила важливою складовою медійної комунікації, з тим що візуальний контент більш ефективний, ніж аудіо чи текстовий. Він, як відомо, неодмінно викликати бурхливі емоції і спонукати реципієнта до дії.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянуто порушену проблему. Теоретичний огляд наукових напрацювань із порушеної проблеми виявив, що в зарубіжній англо- і франкомовній традиції (В. Айснер, Р. Топфер, Н. Кон, Дж. А. Бейтман, У. Мак-Кей, Р. Бреннер, К. Мікконен, М. Скріч, Р. Петерсен, С. МакКлауд, Т. Гроенстін) комікс, по суті, виступає об'єктом міждисциплінарних зацікавлень і розглянутий із кількох дослідницьких позицій:

- як вид мистецтва (статус дев'ятого мистецтва)
- як жанр масової культури
- як специфічний різновид креолізованого тексту
- як особливий літературний жанр (т. зв. графічна, візуальна література)

- як жанр трансмедійної журналістики
- як наративна стратегія метажурналістського дискурсу (т.зв. лонгрид)

До прикладу, в сучасному англomовному енциклопедичному виданні «The Encyclopedia of Literary and Cultural Theory» (2011) комікси уналежнено до специфічного жанру мультимедіа [15], тоді як в українській літературознавчій й енциклопедичній традиції визначення мальовиису «ряд чорно-білих або кольорових розважальних малюнкiв, що ілюструє розвиток сюжету, представленого мінімальним, здебільшого діалогічним, текстом» [10, 467], «графічно-оповідний жанр, у якому поєднано малярство (карикатуру, послідовність малюнкiв) і літературу (короткі тексти у вигляді «мовної бульки» чи «хмарки»); серія зображень із короткими текстами, що становлять історію; книжка з такими малюнками. Інша назва – мальована історія» [8], як бачимо, тяжіє до розгляду його в межах жанру графічної літератури. Як зазначають українські дослідники Е. Огар, Х. Копильчак: «На зламі ХХ – ХХІ століття графічна література перетворюється на складноструктуроване – за тематикою, жанровими і стилістичними ознаками медійне (літературно-видавниче) й мистецьке явище, із специфічними проявами й особливими традиціями в культурі тих країн, де воно прижилося. Графічна література розширює свої статусні рамки, демонструючи поряд із артефактами маскульту широкого вжитку приклади серйозних високомистецьких артпроектів» [11, 65].

Виходячи із цих та інших словниково-довідникових джерел, можемо дійти висновку, що спільним для всіх визначень є наступне: комікс – це серія послідовних ілюстрацій із текстом, яка реалізує зв'язне оповідання про якусь історію. Погоджуємося із О. Колесник, що «комікс — це особливий спосіб оповіді, де текст — це послідовність кадрів, що містить не лише малюнок, а й словесний контекст, що передає переважно діалог героїв, укладений у певний кадр. При цьому малюнок і вкладений текст утворюють органічну смислову єдність» [16, 35]. Варто визнати, що наявність вербального компонента (буквеного тексту) насправді підкреслює зв'язок коміксів із літературою в класичному її розумінні, відкриваючи дослідникам шлях до його аналізу в літературознавчому, наратологічному й власне лінгвістичному аспектах.

Мета дослідження скерована на розкриття унікальних характеристик коміксу, що дозволяють кваліфікувати його як жанр візуального наративу.

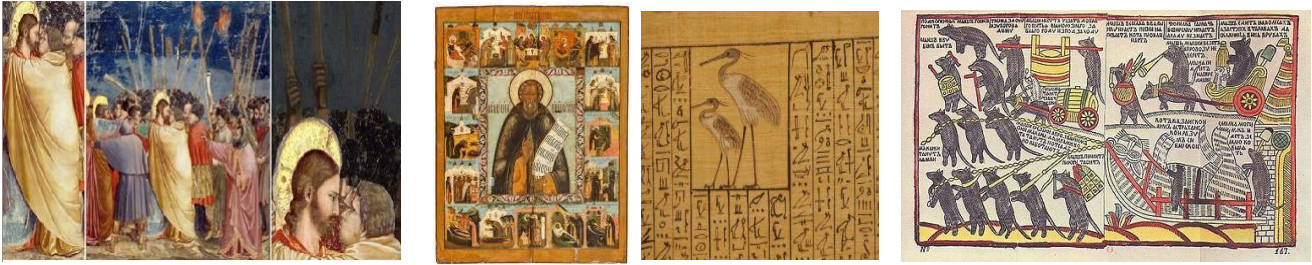
Викладення основного матеріалу. Комікс (від англ. comic – «смішний, кумедний») – спосіб розповісти цікаву історію за допомогою мальованих зображень, за визначенням теоретика в галузі графічної літератури Скотта МакКлауда «суміжні ілюстративні й інші зображення, розташовані в продуманій послідовності задля передавання інформації і / або отримання естетичного відголосу від глядача» [18, 9], хоча, за висновками автора, «комбінація слів і малюнкiв не є визначенням коміксів, але має значний вплив на його розвиток» [18, 13]. За своєю структурою комікси складають пов'язані між собою панелі, які розміщують в особливій послідовності, на що зосібна одним із перших звернув

увагу американський художник, сценарист, видавець Вілл Айснер, означаючи їх терміном «sequential art» (укр. «послідовне мистецтво», де помічаємо схожість із поняттям «послідовний монтаж»), тобто мова йде про лінійну оповідь, послідовну сюжетну організацію зображень і слів для вираження будь-якої ідеї чи розповіді. На його думку, в коміксі правила, які притаманні мистецтву (симетрія, мазки пензля) і літературі (граматика, структура сюжету) «накладаються» одне на інше», а події, зафіксовані в окремих кадрах, розміщені на одному аркуші або розвороті [13].

Наразі в медіасередовищі «сторітеллінг» - це технологія викладення історії, в якій переплетені між собою всі сучасні види і жанри медіа (кіно, фото, анімація, відеоігри, мобільні застосунки, веб-дизайн), різні формати і цифрові платформи. Як вважає Ерік Міллер, під час використання цієї технології викладення кожен проєкт трансформується в захопливу історію, яка синхронно співіснує у книгах, фільмах, серіалах, відеоіграх, коміксах і музичних творах [17]. Учені наголошують, що ключовим у тлумаченні терміна «нарратив» є «історія, розповідь» <...> усний або письмовий опис дійсності або вигаданих подій, які вибудовані за допомогою сюжету» [6, 54]. Утім, різниця між історією, як розповіддю про справжню або вигадану подію чи події, і сторітеллінгом полягає, на нашу думку, в більшій емоційній забарвленості оповідальної форми останнього. Із цього випливає, що комікс як форма оповіді передає реалістичні або уявлювані події, ідеї, враження, але за допомогою мальованих образів, створюваних завдяки синтезу зображень і тексту, чи з акцентом на гумористичній, розважальній або повчальній тональності передаваної інформації. Унікальну сутність коміксу О. Колесник вбачає «в оповіданні історії через послідовність зображень» [7, 303], а А. Сонін розтлумачує її як «особливий спосіб оповідання, текст якого складається із послідовності кадрів, що містять, окрім малюнка, вербальний складник, що передає переважно діалог персонажів та розміщений в особливій рамці. При цьому малюнок і вміщений у ньому вербальний текст утворюють органічну смислову єдність» [12, 9]. По правді, помічена вченими кінематографічність коміксу як полікодового тексту полягає в запозиченні прийомів кінематографу (чергування кадрів, зміна планів, техніка монтажу або комбінаторика елементів), крім того, саме мальована історія почала першою застосовувати в зображенні суто кінематографічні прийоми на рівні художньої стратегії, яка визначає вибір того чи того варіанту щодо стилістики й естетики мальованого.

На думку багатьох зарубіжних і вітчизняних дослідників (Р. Барт, О. Ісаєва, Н. Космацька, С. МакКлауд, Г. Почепцов, Н. Гейман, Ф. Лакасен, Д. Белов, К. Холл, О. Колесник, У. Еко), візуальний сторітеллінг в історичній хронології сягає ще часів доісторичної епохи, коли наші пращури потребу у спілкуванні задовольняли через наскельні, печерні малюнки, давньоєгипетські писемні пам'ятки або китайські ієрогліфи, середньовічні храмові фрески із зображенням сцен із Євангелія, житійні ікони, лубок, подієві зображення на кераміці (Скотт МакКлауд навіть припускає, що витoki коміксів засновані на ілюстраціях із записника Леонардо да Вінчі [18]) тощо. Так, цілком очевидно, що візуальна оповідь виникла значно раніше, ніж усна

чи писемність, адже історії існували з перших часів появи людства, як стверджує Ролан Барт [1]. Крім того, автори



Мал. 1. Фреска Джотто Мал. 2. Житійна ікона Мал. 3. Стародавній Єгипет Мал. 4. Лубок колективного дослідження «Сила коміксів» (Р. Данкан, М. Сміт, П. Левіц) пропонують термінологічно розрізняти поняття «комікс» (як загальний термін на позначення послідовних малюнків, розміщених поряд), «комік-буки» (як друковані або цифрові комунікаційні практики, тобто різні за обсягом видання з послідовно розташованими панелями і сторінками, що в різних пропорціях поєднують текст і зображення) і «комік-скрипи» - мальострічка в газеті, що порівняно з комік-буками, має менше панелей і жорсткіший формат. На думку дослідників, тлумачення коміксу, який С. МакКлауд докладно розробив у праці «Understanding comics: The Invisible Art», поширюється і на «комік-стрипи, комік-буки, наскельний живопис, давньогрецький вазопис, зображення на гобеленах та вітражах. Усі ці різні форми комунікації можна тлумачити як єдине медіа з кількох причин. По-перше — через схожість форми. У всіх них історія розповідається за допомогою певних моментів різної довжини, зображених у панелях <...> Ще одна формальна схожість — великий потенціал для використання композиційних елементів. Відчуття відстані, ракурс, розташування елементів, імітацію світла та інші елементи композиції цілком можливо використовувати в усіх наведених формах візуальної комунікації. Усі ці зображення створені з використанням одної візуальної мови» [5, 17-18].

Без сумнівів, відправною точкою в історії європейського коміксу, одним із значущих чинників, який безпосередньо вплинув на його дальший розвиток, стала поява друкарського верстату, й згодом барвисті зображення, малюнки почали відігравати доповнювальну роль в оповіданнях. Тому не дивно, що його на той час було об'єднано з мистецтвом створення ілюстрованих та оповідальних серій (Франція, Бельгія, Швейцарія, а пізніше США, Англія, Німеччина, Японія). Водночас, на думку автора однієї з перших дисертацій, присвячених українському коміксу, Дмитра Белова, неабияка складність проблеми пошуку історичних витоків полягає в тому, що «епохи появи перших прототипів коміксів дослідники поділяють не на роки, не на століття, а на цілі тисячоліття» [2, 88]. Автор виокремлює наступні головні віхи в історії коміксу з кінця XIX століття до нашого часу: 1). 1814 – 1929 – комікс гумористичний із дотепною грою слів або кумедною ситуацією, де дійові особи – екстравагантні карикатурні персонажі; 2). 1929 – 1949 – комікс пригодницький, так звана «золота доба» коміксів із появою цілої плеяди

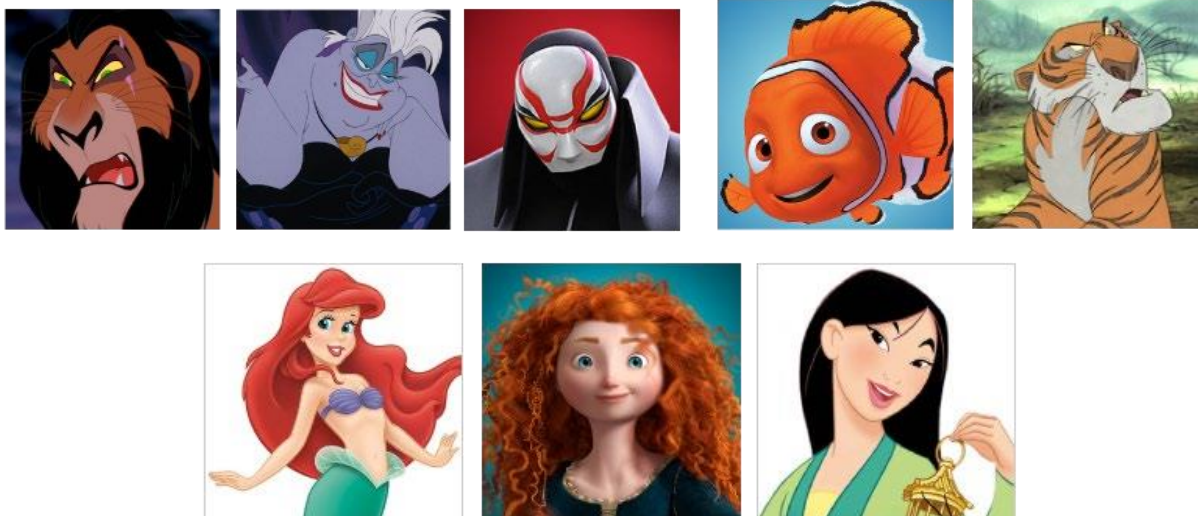
супергероїв, що відображало тенденцію переходу від коміксу розважально-гумористичного до коміксу пригодницько-детективного; 3). 1949– 1960 – комікс засуджений як період відносного спаду в розвитку комікс-індустрії; 4). від 1960 до наших днів – комікс подорослішав [2; 3]. Так само Тьєррі Гроенстін, один із провідних франкомовних дослідників і теоретиків коміксу, наполягаючи на науковій легітимності статусу коміксології, акцентує увагу на «чотирьох первородних гріхах», які цьому перешкоджають. Перший – стосується гібридної природи коміксу, яка сформувалася внаслідок поєднання тексту й зображення. Учений наголошує на тому, що в багатьох культурах нема істотних переваг зображення над словом або переваги слова над зображенням, а навпаки, слово й зображення – рівноцінні засоби виразності. Другий гріх полягає в недостатній витонченості і примітивності сюжетів, що створює враження про мальовані історії як про легковажне читиво. Третій гріх впливає з родового зв'язку коміксів із карикатурою, яку традиційно вважають «нижчим» жанром візуального мистецтва через сприйняття сміхової культури як антиземи до гармонії ще з часів античності. Четвертий гріх полягає в тому, що комікси як медійний інструмент повертають читача до стану дитинства [14, 111- 122].

Як бачимо, візуальний наратив у коміксах – це синтез історії і дискурсу, де текст і зображення перебувають у постійній взаємодії із застосуванням нового інструментарію візуальної мови. Яскраві ілюстрації, які доповнюють текст, увиразнюють його, розставляють важливі акценти задля кращого розуміння змісту. Зокрема, на нашу думку, ілюстрації в сучасному коміксі або в такому його різновиді, як графічний роман, виступають важливим складником візуалізації художнього тексту, забезпечують художникам-графікам або дизайнерам широкий простір для творчості й інтерпретацій, де ілюстративний ряд – одночасно слугує як декоративною окрасою літературної канви, так і супровідним, унаочненим поясненням тексту, де колір і форма відіграють першорядну роль. А втім, ілюстрація з точки зору оповіді не є самостійним утворенням, вона лише певним чином презентує окремі моменти сюжетного наративу, що дозволяє максимально наблизити читача, шанувальника коміксів, до тих подій, які відбуваються, створити таким чином ефект нібито його «присутності» й самоідентифікації з головним героєм коміксу.

Помітно, що традиційні супергеройські історії в коміксах, а також багато детективних, містично-фентезійних чи інших нині популярних графічних новел насичені контрастними фарбами, які налаштовують реципієнтів на відповідний емоційний настрій, зокрема й, щоб підкреслити агресивність, жадібність лиходіїв або дивовижну силу, мужність головних персонажів-антагоністів. Так, проведений контент-аналіз інфографічного дизайну щодо колірної палітри Діснеївських персонажів довів зв'язок між «добрими» і «злими» силами. Було проаналізовано 44 випадкових персонажі (22 – позитивних і 22 – негативних) Діснея й виявлено, що майже у 100% поганих персонажів у дизайні домінували чорні і / або червоні кольори (Урсула «*Русалонька*», Шрам «*Король Лев*», Капітан Крюк «*Пітер Пен*»),

тоді як позитивні, добрі герої були синьо-бузковими (Салліван «Корпорація монстрів», Попелюшка), зеленими (Меріда «Хоробра серцем») або жовтими (Білосніжка і Бель «Красуня і чудовисько»). У персонажів, які виявляли подвійну, складну натуру, акцентними кольорами дизайну виступали фіолетовий (Малефісента «Спляча красуня», Алладін) або помаранчевий (Шер-Хан «Книга джунглів»). Погоджуємося із О. Колесник, що крім колористичної домінанти, візуальна форма так само має значення, скажімо, щоб підкреслити агресивність героїв або лиходіїв, художники наділяють їх загостреними елементами, тоді як в оформленні спокійних і доброзичливих персонажів переважає використання заокруглених форм[16].





Дотично теми наших наукових зацікавлень, пов'язаних із розробленням алгоритму аналізу семіотики і драматургії «мови» кольору в прикладних аспектах [4], перспективною виглядає ідея дослідження акцентних кольорів у коміксах про українських національних супергероїв та їхніх антагоністів, оскільки ще видатний італійський мислитель XX століття У. Еко, який присвятив анатомії графічної прози окреме дослідження, вмонтовував комікс-історію про Супермена в ширший контекст ідеї міфотворчості. Принагідно погоджуємося з Е. Огар і Х. Копильчак, що «універсальним архетипним героєм в українських мальописах виступає козак (*«Дагопак»*, *«Українські супергерої»*, *«Діра»*, *«Савурмогила»*), що втілює зрозумілу українцям міфологічну схему і відображає принцип – добрий і сильний герой, що захищає добро і протистоїть злу <...> Серед супергероїв українських коміксів також є воїни, солдати (*«Звитяга»*, *«Кіборги»*), що є звичайними людьми, надзвичайні здібності в яких виникають завдяки раціональній рушійній силі – патріотизму» [11, с. 71]. Хоча О. Колесник уточнює, що через поки що низьку поширеність в Україні комікс-культури, вітчизняні автори не охоче наважуються на експерименти, тому покладаються в основному на досвід Заходу, але й завдяки популярності супергеройського кіно час від часу прагнуть перейняти характерну для американських коміксів тему супергероїв, трансформуючи її на тло національної культури. «Козаки в українському світогляді є прообразом національного супергероя. У зв'язку з цим доцільно говорити про комікс як міфологічний наратив, який дає суспільству взірць для наслідування, акумулює патріотизм, актуалізує національну гордість» [16, с. 40].

Висновки. Викладене дозволяє потлумачити комікс як особливе сполучення вербальних і візуальних компонентів, таке поєднання тексту і зображення, що разом складають «світ історії», прочитання якої потребує неабиякої активності і співтворчості від самого читача, його максимального занурення в сюжет, домислення неомовленого з одночасним зосередженням на візуальному наративі. Припускаємо, що складність розуміння не лише коміксів, а й інших візуально-літературних жанрів загалом полягає в тому, що наш читацький і культурний досвід

є або візуальним, або словесним, тому коли ці обидва досвіди перетинаються, то реципієнт не впевнений, як йому правильно вчинити – читати або роздивлятися малюнки, а оскільки за читання (декодування слів) і за візуальне сприйняття відповідають різні півкулі головного мозку, тому частіше він обере стратегію перемикавання уваги або на текст, або на зображення, замість їхнього одночасного поєднання. Останнє потребує сформованості особливого вміння – вміння візуально «читати» історію.

Література

1. Барт Р. Риторика образа. *Избранные работы: Семиотика. Поэтика*. М.: Прогресс, 1994. С. 297-318.
2. Белов Дм. Комікс як продукт інформаційної культури: наук. пр. Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ, 2018. Вип. 49. С. 83–103.
3. Белов Д. О. Український комікс: бібліотечно-інформаційний вимір: дис...на здобуття д-ра філософії. Київ, 2021. 211 с.
4. Горіна Ж. Д., Герасименко К. В. Візуальна культура кольорової перцепції модерністського художнього твору (за результатами експериментального дослідження) : колективна монографія. *Нова лінгвістична парадигма: напрями і перспективи* / За ред Н. В. Кондратенко. Вінниця : ТВОРИ, 2024. С.12-31. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/20159>
5. Данкан Р., Сміт М., Левіц П. Сила коміксів. Історія, форма й культура/ пер.з англ. Д. Скорбатьюка. Київ: ArtHuss, 2020. 512 с.
6. Куликова О. М. Сторітелінг як важлива складова професійної підготовки майбутніх журналістів. *Częstochowa, Republic of Poland. October 12-13, 2022*. С. 53-56. URL.: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/264/7312/15217-1>
7. Колесник О. С. Поетика графічного роману: синтез мистецтв та транспозиції *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури* : збірник наукових праць; вип. XXXI. Київ : Міленіум, 2013. С. 301-307.
8. Комікс / М. В. Савчук. Енциклопедія Сучасної України / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ : І-т енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. URL.: <https://esu.com.ua/article-1449>
9. Космацька Н. В. Нарис з історії виникнення і становлення жанру коміксу. *Вісник Львівського університету. Сер. Іноз. Мови*. 2012. Вип. 19. С. 141–147.
10. *Літературознавча енциклопедія*: у 2-х т. / авт.-укладач Ю. І. Ковалів. Київ : Академія, 2007. Т. 1. 608 с.
11. Огар Е. І., Копильчак Х. С. Сучасний український «мальовис»: видавничі реалії та перспективи. *Поліграфія і видавнича справа*. 2018. Вип. 2. С. 64-75.
12. Сонин А. Г. Комикс: психолингвистический анализ : монографія. Алт. гос. ун-т. Бар наул : Изд-во Алт. гос. ун-та, 1999. 110 с.
13. Eisner Will. *Comics and Sequential Art*. Tamarac (FL, USA): Poorhouse Press, 1985. 164 p. URL: <https://alphalight.wordpress.com/wp-content/uploads/2010/07/will-eisner-theory-of-comics-sequential-art.pdf>
14. Groensteen Thierry. The Current State of French Comics Theory. *Scandinavian Journal of Comic Art*. Spring, 2012. Vol. 1, No. 1. P. 111–122. URL: <http://sjoca.com/wp-content/uploads/2012/06/SJoCA-1-1-Forum-Groensteen.pdf>
15. The Encyclopedia of Literary and Cultural Theory: Literary Theory from 1900 to 1966; Literary theory from 1966 to present cultural studies / edited by M. Keith Booker. Blackwell Publishing Ltd, 2011. 1341 p.
16. Kolisnyk Oleksandra. Specifics of Modern Comics: Traditions and Innovations. *Graphic design in information and visual space*. 2023. P. 20-43. URL.: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/288/8497/17747-1>
17. Miller Eric. Theories of Story and Storytelling: retrieved from / E. Miller. URL: <http://www.storytellingandvideoconferencing.com/67.pdf>. January 2011.
18. McCloud, Scott. *Understanding comics: The Invisible Art*. Northampton / S. McCloud. Massachusetts : Kitchen Sink Press, 1993. 224 p.

СЕКЦІЙНІ ЗАСІДАННЯ

Орина Александрова,
здобувач першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти 4 року навчання
історико-філологічного факультету
Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
Науковий керівник: к.пед.н., доц. Н. Ф. Босак

МОЖЛИВОСТІ ІНТЕРАКТИВНОЇ ПЛАТФОРМИ LERNINGAPPS ДЛЯ ПІДТРИМКИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

Анотація: У статті розглянуто можливості розроблення інтерактивних завдань на навчальній платформі Learningapps для підвищення якості навчання учнів основної школи на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти. Доведено, що інформаційно-комунікаційні технології відкривають для вивчення української мови в основній школі нові можливості, а саме, гарне унаочнення через аудіо- та відеоконтенти, індивідуалізацію освітнього процесу, доступ до наукових джерел, запис та прослуховування власного мовлення.

Ключові слова: інтерактивні завдання, інформаційно-комунікаційні технології, навчальна платформа Learningapps, основна школа, уроки української мови.

Abstract: The article considers the possibilities of developing interactive tasks on the Learningapps educational platform to improve the quality of education of primary school students in Ukrainian language classes in general secondary education institutions. It has been proven that information and communication technologies open up new opportunities for learning the Ukrainian language in primary school, namely, good visualization through audio and video content, individualization of the educational process, access to scientific sources, recording and listening to one's own speech.

Keywords: interactive technology, information-communication technology, learning platform Learningapps, primary school, Ukrainian language lessons.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Наразі набуває популярності використання інтернет-сервісів для створення цікавих дидактичних матеріалів з будь-якої теми з використанням текстів, зображень, відео- та аудіофайлів тощо. Ці сервіси, зокрема Learningapps, стають зручним інструментом для створення електронного супроводу уроку, заняття або дистанційного курсу. Вони дають можливість зібрати всі необхідні ресурси для уроку чи заняття: файли, вебсайти, google документи, вбудувати потрібні файли та онлайнві вправи. Створені завдання можна розмістити в блозі, отримавши відповідний код, створити до уроку QR-код, який можна надіслати та розмістити в соціальних мережах.

Актуальність обраної теми визначається, у першу чергу, соціальним замовленням: наявність знань і вмінь щодо інформаційно-комунікаційних

технологій стає базовою вимогою до учня-випускника школи, а використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках української мови надає великих можливостей для навчання на якісно новому рівні. Про використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі, зокрема на уроках української мови, говорять і провідні освітянські документи, нормативно-правові акти, постанови, укази та науково-теоретичні, методичні дослідження, праці, рекомендації, що свідчать про пильну увагу держави, науковців, психологів, методистів, а також учителів-практиків до цієї проблеми.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянуто порушену проблему. Українські лінгводидакти, шукаючи способи покращання навчання, усе частіше звертають увагу на використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі. Вони досліджують, у який спосіб ці технології можуть підтримувати різноманітні аспекти навчання української мови, включаючи доступ до інформації, взаємодію та зворотний зв'язок між учителями та учнями. У наукових працях учені порівнюють ефективність таких платформ із традиційними методами і прийомами навчання, можливості адаптації цих платформ до потреб українського шкільного освітнього середовища.

Вивченню особливостей застосування інформаційно-комунікаційних технологій у викладанні мовних дисциплін, а саме дослідженню навчальної платформи Learningapps, присвячено окремі праці українських науковців: О. Кучерук [3], О. Петрової [4], І. Яковлевої [5] тощо. Проте варто зауважити, що наразі не вистачає ґрунтовних досліджень, які докладно розглядають дидактичні можливості платформи Learningapps як інструменту в процесі навчання української мови в основній школі.

Мета дослідження – дослідити та проаналізувати можливості розроблення інтерактивних завдань на навчальній платформі Learningapps для підвищення якості навчання учнів основної школи на уроках української мови.

Викладення основного матеріалу. *Learningapps* – онлайн-сервіс, який дозволяє створювати інтерактивні вправи. Він є конструктором для розробки різноманітних завдань із різних предметних галузей для використання і на уроках, і в позаурочний час. Вправи можна також використовувати в роботі з інтерактивною дошкою [6].

Сервіс Learningapps є додатком Web 2.0 для підтримки освітніх процесів у закладах освіти різних типів. Конструктор Learningapps призначений для розробки, зберігання інтерактивних завдань з української мови, за допомогою яких учні можуть перевірити й закріпити свої знання в ігровій формі, що сприяє формуванню їх пізнавального інтересу. Сервіс Learningapps надає змогу отримання коду для того, щоб інтерактивні завдання були розміщені на сторінках сайтів або блогів викладачів та учнів [7].

На сайті доступна велика база завдань, розроблених учителями української мови. Кожен із ресурсів можна використати на своєму уроці, змінити під власні потреби, розробити схожий чи зовсім інший навчальний модуль. Вправи на сайті

подаються у зручному візуальному режимі сітки зображень, навівши на які вказівник миші можна побачити тип вправи та її рейтинг на сайті. Клацнувши на зображення значка вправи, відбувається перехід у режим її виконання. На передньому плані видно завдання, сформульоване вчителем, яке закривається після клацання кнопки ОК, що дозволяє перейти до безпосередньої роботи із вправою. Виконання вправи полягає в інтерактивній роботі з об'єктами, розміщеними на екрані. Після виконання вправи потрібно клацнути напис «Перевірити рішення»: відповіді буде перевірено і вказано на можливі помилки. Далі можна внести виправлення й знову перевірити рішення. Усі вправи поділено на категорії, які відповідають виду завдання, яке потрібно буде виконати учням:

- вибір;
- розподіл;
- послідовність;
- заповнення;
- онлайн-ігри;
- інструменти.

У кожній групі ми використали кілька шаблонів вправ, опис та зразки яких можна попередньо переглядати перед тим, як створити власний навчальний ресурс. На сайті <http://learningapps.org/> можна детальніше ознайомитись із різними вправами та спробувати створювати власні [6].

Усі вправи відповідно до адаптації їх застосування в навчанні української мови ми умовно поділили на такі категорії:

встановлення відповідностей: «Знайди пару», «Парочки», «Відповідності сітки», «Поділ на групи» (Яскраве оформлення. Смайл-підтримка виконання. Можливість налаштування звіту про кількість правильних і неправильних відповідей, додаткового повідомлення для виконавця);

- класифікація: «Класифікація»;

• визначення поняття: «Фрагменти зображення», «Знайди слова», «Вгадай слово» (Завдання орієнтоване на відпрацювання знання термінів. Розташування літер на віртуальній клавіатурі за порядком на реальній клавіатурі, однак розміщення їх у два ряди дещо збиває, на думку учнів, та уповільнює виконання завдання. Утруднення, пов'язані з виконанням на смартфоні, відсутні);

- гра у форматі змагання: «Де це?», «Скачки»;

• гра у форматі вікторини: «Перший мільйон», «Вікторина» (Завдання з вибором одного варіанту правильної відповіді. Завдання супроводжується налаштованим смайл-оцінюванням із коментуванням. По завершенню виконання подається статистичний звіт щодо кількості правильних і неправильних відповідей, а також з'являється додаткове повідомлення. За враженнями учнів, завдання є цікавим і зручним для виконання на смартфоні);

- визначення послідовності подій: «Числова пряма», «Просте упорядкування»;
- визначення об'єктів на карті: «Знайди на карті»;

• складання пазлів: «Пазл» (За характером це завдання на встановлення співвідношення з множинним вибором. Правильне об'єднання розкриває пазл і утворює малюнок, заданий автором, наприклад, історичну мапу, за допомогою якої потрібно виконати наступне завдання. Можливість налаштування додаткового повідомлення);

• розгадування кросвордів: «Кросворд»;

• відкрите питання: «Вільна текстова відповідь»;

• відтворення тексту: «Заповни пропуски»;

• редагування тексту: «Виділи слова» (пошук помилок);

• складання нотаток за допомогою відеоконтенту: «Аудіо- та відеоконтент» (Витратне за часом при мобільному інтернеті 4G. Може бути рекомендованим для виконання учням під час їхньої підготовки до доповіді).

Завдання «Колекція вправ» призначене для згрупування ігрових завдань за певною темою.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, інформаційно-комунікаційні технології відкривають для вивчення української мови в основній школі нові можливості, а саме, гарне унаочнення через аудіо- та відеоконтенти, індивідуалізацію освітнього процесу, доступ до наукових джерел, запис та прослуховування власного мовлення. Комп'ютерна підтримка уроку української мови надає можливість підвищити спілкування учнів і вчителя та учнів між собою. Також зростає роль учителя в управлінні діяльністю учнів.

Використання платформи Learningapps є актуальним. Цей навчальний інструмент надає унікальні можливості для поліпшення процесу вивчення української мови в основній школі, створює інтерактивне середовище для учнів, сприяє покращанню їхніх комунікативних навичок, кращому засвоєнню лексичного, граматичного матеріалів та вивченню мовних правил. Результати дослідження демонструють значний потенціал платформи Learningapps як потужного інструменту для підтримки освітнього процесу з української мови в основній школі, його можливості дозволяють учителям створювати цікаві інтерактивні завдання, що сприяє оволодінню культурою комунікації.

Література

1. Горіна Ж.Д., Ярошевич М.В. Українська відео-звукова поезія в додатку Тік-Ток: мижмистецький контекст: тези доп. К.: УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. С. 19-23. Режим доступу: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/20677>
2. Горіна Ж., Босак Н., Дігтяр А. Буктлейлер до балади Тараса Шевченка «Тополя» як інструмент стимулювання читацької активності учнів. Український світ у наукових парадигмах : збірник наукових праць за матеріалами XXI Міжнародної конференції з актуальних проблем лінгвістики і лінгводидактики, присвяченої пам'яті і з нагоди 100-річчя від дня народження проф. Дорошенка С. І. Харків : Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 2024. № 11. С. 234-240. Режим доступу: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f7f1a79b-592f-4a13-a3f0-08a8ec2759d6/content>.
3. Кучерук О. Формування лексичної компетентності учнів засобами комп'ютерних ігор у навчанні української мови. Інформаційні технології і засоби навчання. 2018. Т. 63. № 1. С. 47-55.
4. Петрова О. Використання можливостей ресурсу Learningapps.org під час створення віртуального класу. Комп'ютер у школі та сім'ї. 2014. № 1. С. 46-48.
5. Яковлева І. Використання

освітніх платформ в освітньому середовищі. Режим доступу: <https://training.qatestlab.com/blog/technical-articles/overview-of-popular-interactive-platforms/>. 6. *Learningapps*: більше ніж просто ігри. Режим доступу: <http://www.slideshare.net/shperk/learningapps16334056?related=3>. 7. *LearningApps.org* – створення мультимедійних інтерактивних вправ. Режим доступу: <http://learningapps.org/about.php>.

Ангеліна Басараба,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти 2 року навчання
історико-філологічного факультету
Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
Науковий керівник: к.філол.н., доц. І. А. Хижняк

РОЗВИТОК ЧИТАЦЬКОГО ІНТЕРЕСУ В УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ

Анотація: Статтю присвячено розгляду питань, пов'язаних із проблемою зниження читацького інтересу в сучасної молоді. Автор пропонує один із варіантів вирішення зазначеної проблеми: підвищення читацького інтересу за допомогою застосування сучасних технологій.

Ключові слова: криза читання, читацькі інтереси, інтерактивний метод.

Abstract: This article is devoted to the consideration of issues related to the problem of declining reading interest among modern youth. The author proposed one of the options for solving this problem: increasing reading interest through the use of modern technologies.

Key words: reading crisis, reading interests, interactive method.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Читання книг сприяє збереженню національної культури, мови, формуванню мислення та мовлення. Ще нещодавно читання в українському суспільстві було незаперечною національною цінністю.

Зараз у дітей та підлітків не тільки інші літературні уподобання, а й інше сприйняття книжкової культури. Сьогодні книга як паперовий носій інформації вже не може вважатися пріоритетним і єдиним джерелом знань, оскільки існують альтернативні джерела інформації, такі як Інтернет, комп'ютерні ігри, телебачення.

Нинішнє покоління учнів у переважній більшості погано сприймають усне мовлення викладача, мало читають, не вміють правильно побудувати відповідь на поставлене питання, важко запам'ятовують прочитане і почуте. А вони повинні вміти осмислювати отриману інформацію, трактувати її, застосовувати в конкретних умовах; водночас думати, розуміти суть речей, уміти висловити думку. Саме цьому сприяють інтерактивні технології.

Слово «інтерактивний» прийшло до нас з англійської мови, і складається зі слів «inter» – це «взаємний», «act» – діяти. Інтерактивний – означає сприяти, взаємодіяти чи знаходитися в режимі бесіди, діалогу з будь-чим (комп'ютером), чи

з будь-ким (людиною). Інтерактивне навчання – це, перш за все, діалогове навчання, під час якого здійснюється взаємодія викладача і слухача.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянуто порушену проблему. Дослідженню інтерактивних методів навчання приділили увагу вчені Л. Варзацька, Л. Балан, О. Вербило, Л. Кратасюк, М. Олійник, М. Пентилюк. Існують різні підходи до визначення інтерактивного навчання. Так, Н. Симоненко визначає його як діалогове навчання: інтерактивний – означає здатність взаємодіяти чи знаходитись у режимі бесіди, діалогу з чимось (наприклад, комп'ютером) або кимось (людиною) [6, 19]. Як зазначають О. Пометун та Л. Пироженко, сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умов постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове навчання у співпраці) [5, 7]. О. Пометун та Л. Пироженко вважають, що інтерактивна технологія передбачає залучення до навчального процесу всіх його учасників, де кожен учень має конкретне завдання, за яке він повинен публічно прозвітувати, або від його діяльності залежить якість виконання поставленого перед групою та перед усім класом завдання. Китайський філософ Конфуцій сказав більш як 2400 років тому: «Те, що я чую, я забуваю. Те, що я бачу, я пам'ятаю. Те, що я роблю, я розумію». Ці три прості твердження обґрунтовують потребу людини в активному навчанні.

Під час інтерактивного навчання учень стає не об'єктом, а суб'єктом навчання, він відчуває себе активним учасником подій і власної освіти та розвитку (що є особливо важливим для старшокласників). Це забезпечує внутрішню мотивацію навчання, що сприяє його ефективності.

Метою статті є вивчення можливості використання сучасних технологій як засобу підвищення читацького інтересу.

Викладення основного матеріалу. Ні для кого не секрет, що дуже важко змусити сучасного підлітка прочитати книгу, якою б цікавою вона не була. Однак самопізнання та саморозвиток людини приходить не лише з життєвим досвідом, а й через читацький досвід. Сучасні проблеми вимагають нових рішень, а отже, підвищити рівень читацького інтересу можна шляхом застосування сучасних технологій.

На тлі зниження показників з читання, дуже важливо створити середовище, у якому всі учні зможуть брати активну участь у читанні, незалежно від їх поточного рівня знань. Науковці виділяють три ефективні стратегії, які можуть принести успіх вашим учням:

1. Аналіз різноманітних матеріалів для читання із зображеннями.

Корисно надати різноманітний вибір матеріалів для читання із зображеннями. Це можуть бути книги, журнали та графічні романи. Тексти з графікою надають можливість заохочення до читання. Учні вважають процес читання приємним і таким, що запам'ятовується, що робить їх більш відкритими для читання іншого тексту. Що ще важливіше, учні вважають себе читачами. Візуальні підказки, які надають зображення, дозволяють краще зрозуміти ключові елементи та здатність

мислити на високому рівні. Читаючи традиційний текст, учні іноді мають труднощі з визначенням елементів композиції, сюжету. Візуальні підказки, які пропонують тексти з графікою, дозволяють учням краще ідентифікувати ці елементи та вивчати їх зміст. Наприклад, коли в чорно-білій книзі раптово з'являється певне зображення, яке буде відображати описані події, то діти можуть порівняти те, що вони уявили з тим, що зобразив художник

Тексти із зображеннями дають змогу учням брати активну участь у процесі читання, розмірковуючи, ставлячи запитання та обговорюючи прочитане. Можна запропонувати дітям незавершений комікс і попросити їх придумати фінал або із заданого набору кадрів коміксу скласти власну історію. Ці завдання розвиватимуть творчі здібності учнів та їхнє мислення. Малювання коміксів можна застосовувати в межах виконання проєктів, наприклад: учні, працюючи в невеликих групах, створюють окремі фрагменти коміксу. Кожна група отримує певне завдання за змістом тексту, наприклад: перша має створити комікс із зображенням головного героя твору, його друзів та ворогів; друга має зобразити перешкоди на шляху головного героя до досягнення мети; третя група має намалювати щасливе завершення подій. Обов'язковим видом роботи після створення коміксу має бути обговорення результату кожної групи. Після виконання творчої роботи необхідно підсумувати виконані завдання, обговорити вдалі проєкти й недоліки в роботі. На підсумковому етапі вивчення твору можна запитати учнів, що вони змінили б у запропонованому коміксі й чому.

2. Використання мультимедійних ресурсів.

Було б доцільно використати також аудіокниги, подкасти та виступи, щоб зробити читання більш динамічним та захоплюючим. Мультимедійні ресурси одночасно використовують різні почуття, що може допомогти читачам сприймати інформацію через слух, а не покладатися виключно на зір. Аудіокниги, подкасти та виступи є доступною альтернативою, яка усуває перешкоди для розуміння, дозволяючи читачам, що розвиваються, отримати доступ до контенту, який в іншому випадку міг би бути недоступний. Використання подкастів додає емоційності, що є необхідним компонентом у процесі навчання, оскільки емоційно забарвлена інформація краще запам'ятовується, спонукає до засвоєння знань. Робота з подкастами дозволяє відпрацьовувати лексичні, граматичні, фонетичні навички; створює інформаційну основу для обговорення, що, у свою чергу, передбачає подальший розвиток мовлення. У сучасній методиці викладання літератури важливо використовувати творчий підхід для глибшого занурення учнів у художні твори.

3. Зв'язок читання з реальним досвідом.

Допоможіть учням подолати розрив між матеріалом для читання та особистим життям або навколишнім світом, поєднуючи приклади з реального життя. Зробивши читання безпосередньо пов'язаним із досвідом учнів, ми можемо значно покращити їхню взаємодію з матеріалом. Учні, які погано читають, часто виявляють небажання читати під час занять. Вони гратимуть зі своїм телефоном,

всіляко відволікатимуться чи розмовлятимуть із однокласниками, намагаючись не читати. Однак реалізація вищезгаданих стратегій може призвести до помітного зрушення. Діти можуть стати активними учасниками обговорення книги, спілкуючись зі своїми однолітками. Чим більше вони залучаються до розмови, тим більш впевненими вони стають, зростає бажання читати частіше. Тут доцільно використати такі інтерактивні методи, як мозковий штурм, обговорення, вимушені дебати тощо.

Інтерактивні методи навчання активно залучають учнів до навчального процесу. Така взаємодія можлива між учнями безпосередньо або між вчителем і учнем чи учнями. Всі інтерактивні методи мають за мету заохотити учнів бути активними на уроці, мислити самостійно, краще засвоювати інформацію. Водночас поліпшуватимуться не лише знання учнів, будуть також зростати їх зацікавленість у навчанні й командний дух, розвинеться системне і креативне мислення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, використання сучасних інноваційних технологій, зокрема технології інтерактивного навчання, значною мірою підвищує ефективність навчального процесу, сприяє високому інтелектуальному розвитку учнів, забезпечує оволодіння навичками саморозвитку особистості, можливістю думати, творити.

Література

1. Гадяцький М., Хлебнікова Т. Організація навчального процесу в сучасній школі. Харків : Видавництво «Ранок», «Векста». 2004. 136 с. 2. Гейко І. Використання інтерактивних форм і методів навчання. З досвіду роботи. *Тема*. 2004. № 3/4. С. 229-232. 3. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології : навч. посібник. Київ : Академвидав, 2004. 352 с. 4. Єльнікова О. Інтерактивні методи навчання, їх місце у класифікації педагогічних інновацій. *Імідж сучасного педагога*. 2001. №3-4 (14-15). С. 71-74. 5. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. Київ : А.С.К., 2006. 192 с. 6. Симоненко Н. Інтерактивні методи в гуманітарній освіті. *Управління школою*. 2005. № 34. С. 18-21.

Олена Безверхна,
здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти 1 року навчання
кафедри прикладної лінгвістики
філологічного факультету
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
Науковий керівник: д. філол. н., проф. Н. В. Кондратенко

АКТИВНЕ СЛОВОТВОРЕННЯ В МЕДІАДИСКУРСІ ПЕРІОДУ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ: ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГРАКУ

Анотація: Статтю присвячено аналізу лексичних неологізмів, що з'явилися в сучасному українському медіадискурсі під час війни. Схарактеризовано основні тенденції виникнення нової лексики та здійснено аналіз їхнього функціонування за Генеральним регіонально-анотованим

корпусом української мови. Ілюстративним матеріалом слугували медіатексти і тексти соціальних мереж.

Ключові слова: медіадискурс, неологізм, лексема, семантика, ГРАК.

Abstract: The article is dedicated to the analysis of lexical neologisms that have emerged in contemporary Ukrainian media discourse during the war. The main trends in the emergence of new vocabulary are characterized, and their functioning is analyzed based on the General Regionally Annotated Corpus of the Ukrainian language. The illustrative material includes media texts and social media content.

Keywords: media discourse, neologism, lexeme, semantics, GRAK.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. ХХІ століття є періодом стрімкого розвитку інформаційних технологій, засобів масової інформації та соціальних мереж – усе це впливає на формування медійного дискурсу, тобто на інтерпретацію інформації реципієнтом. Але важливо пам'ятати, що цей простір завжди змінюється під впливом різних чинників. Чи не кожен комунікант, користувач соціальної мережі чи мовець перебуває під впливом медіадискурсу і так само може вплинути на нього тим, як саме мовець може виражати власну думку. 24 лютого 2024 року в Україні відбулось повномасштабне вторгнення з боку рф, звісно ж, це стало початком нового періоду в історії країни та українського народу; переломним моментом, який змінив кожного громадянина. Початок повномасштабної війни став досить потужним чинником для переосмислення всього, що оточує суспільство, і саме це спровокувало народ до творчості: створювати нові слова та словосполучення, що позначають реалії сьогодення. Українці не втратили оптимізму і почали описувати різноманітними словами свій стан під час перегляду новин, повітряних тривог, обстрілів тощо. Протягом двох років створено величезну кількість неологізмів, й досі їх продовжують створювати. Це абсолютно нова лексика, за допомогою якої почали описувати різноманітні сфери життя. Збір неологізмів та критерії визначення їх семантики формуються й досі, тому це і є матеріалом для наступних наукових досліджень.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянуто порушену проблему. Актуальність дослідження полягає в тому, що створення неологізмів є динамічним процесом, який відбувається щоденно під впливом різноманітних чинників. Виявлення, визначення та систематизація новотворів є однією із основних проблем сучасних лінгвістів. Це питання є пріоритетним не тільки серед мовознавців, а й широко розповсюдженим серед мовців. Про це у своїх дослідженнях зазначали такі вчені, як І. Демешко, Ж. Колоїз, М. Навальна, О. Стишов, Л. Струганець, О. Тараненко та інші.

Мета дослідження – виявити та визначити неологізми як лексеми, з'ясувати їх значення та сферу використання у медіадискурсі під час повномасштабного вторгнення в Україну за матеріалами корпусу ГРАК.

Викладення основного матеріалу. Мова масмедійних текстів виявляє найвищу чутливість до виникнення нових лексичних витоків. За словами

О. Стишова, «мова українських мас-медіа віддзеркалює стан сучасної літературної мови, відбиваючи її багатофункціональність, ступінь інтелектуалізації, оновлення і стилістичне перегрупування словника» [4, 12].

У своїй монографії «Основи національного корпусу української мови» О. Демська-Кульчицька підкреслює, що корпусна лінгвістика охоплює різні аспекти досліджень. По-перше, це теоретичні підстави корпусної лінгвістики, над якими працюють такі вчені, як Д. Байбер, Дж. Синклер, В. Тойберт. По-друге, вивчення взаємозв'язків корпусної лінгвістики з іншими лінгвістичними дисциплінами. По-третє, це аналіз типології корпусів та методів обробки корпусних даних. По-четверте, це розроблення загальних принципів створення природних мов та інші аспекти (Б. Алтенберг, У. Френсис, Г. Кеннеді, Г. Ліч та інші) [3, 17].

У науковому дослідженні ми звертаємося до корпусу ГРАКу, за допомогою якого будемо аналізувати статистичне вживання неологізмів у медіадискурсі. Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК) – велике та структуроване зібрання текстів українською мовою у вигляді програми, що надає можливість створювати власні підкорпуси на його основі, здійснювати пошук слів, граматичних форм та їх комбінацій, а також аналізувати та синтезувати отримані результати, формувати вибірки та отримувати різноманітну статистичну інформацію. Дослідження на основі Генерального Регіонально Анотованого Корпусу Української мови (ГРАК) проводили різні мовознавці, наприклад: М. Шведова, В. Старко, Л. Дика, А. Рисін, Р. фон Вальденфельс та багато інших учених [2].

У період повномасштабного вторгнення (2022-2024 рр.) в українській мові можна спостерігати значну кількість новотворів. Неоніми виникають у зв'язку з потребою українського суспільства у відповідних термінах, концепціях та виразах для опису нових явищ, технологій, соціальних та політичних реалій. Здебільшого неологізми, що виникають у цей період, можуть бути пов'язані з військовою термінологією, політичними подіями, технологічними новаціями та іншими аспектами життя. Наприклад, у період вторгнення можуть з'являтися нові військові терміни або виникають політичні терміни та вирази, які відображають ситуацію в країні тощо. Крім того, у період вторгнення можуть з'являтися нові технологічні терміни, що описують нові види зброї, техніки або способи комунікації.

Виявлення неологізмів проводилось шляхом аналізу найбільш частотних слів, які вживають українці у своєму мовленні, особистих переписках, постах у соціальних мережах та телевізійних новинах. Для аналізу новотворів було обрано такі слова: *бавовна, балалайки, бандеромобіль, гатити, дрони, пташки, мопед*. Розберімо детальніше кожне з цих слів:

- **Бавовна** (іменник) – «хлопки» на окупованій або рф території. Неологізм утворено шляхом семантичної деривації, а саме шляхом метафоризації. «Знову з росіянами трапилась якась **бавовна** під Ізюмом», – прокоментував Донік.; «**Бавовни**» буде багато», – Сергій Притула.; *Надіюсь найближчим часом бавовни стане більше і кожен окупант отримає її порцію*. Кількість використання неоніма

«бавовна» у 2022-23 рр. – 591, із них найчастотніші форми – «бавовни» (202), «бавовна» (183), «Бавовна» (89).

- Балалайки (іменник) – 1) це іранський дрон-камікадзе, яким користується росія для обстрілу об'єктів в Україні; 2) те саме, що й мопеди. Неологізм, утворений шляхом семантичної деривації, а саме шляхом метафоризації. *«Так, в ніч проти 5 жовтня «летючі балалайки» завдали удару по Білій Церкві, цієї ночі постраждало Запоріжжя»*. У ГРАКу «балалайки» фіксуються всього 4 рази саме з такою конотацією у мілітарних журналах.

- Бандеромобіль (іменник) – броньований автомобіль серійного виробництва, який має спеціальне кріплення для різних видів зброї. Неологізм утворився шляхом семантичної (схожий з антропонімічними іменника) та словотвірної деривації (складання основ). *«Військовому госпіталю у Хмельницькому передали «бандеромобіль». Хмельницький військовий госпіталь отримав медичний автомобіль, який міська влада жартома називає «бандеромобілем»*; *«У центрі Львова показали бойові автівки з кулеметами для ЗСУ. Понад сотню «Бандеромобілів» уже передали на передову. У неділю, 4 вересня, на прощі Ринок у Львові представили 9 броньованих, оснащених зброєю автомобілів для ЗСУ, придбаних та обладнаних за гроші благодійників.»*; *«Бандеромобілі» з гранатометами: у ЗСУ показали «страшний сон окупантів» (фоторепортаж) «Бандеробілі» оснащені американськими автоматичними гранатометами Mark 19»*. Можемо простежити, що неонім вживається здебільшого в лапках та з великої літери. У ГРАКу «Бандеромобіль» зафіксовано 31 раз.

- Гатити (дієслово, неозначена форма, недоконаного виду) – нанесення дуже сильних ударів окупантами. Неонім утворений за допомогою семантичної деривації. Конотація неологізму дещо схожа з тією, що подає Великий тлумачний словник сучасної мови: у розмовному стилі гатити означає «стріляти по кому-, чому-небудь, у когось, щось» [1]. За роки повномасштабної війни слово «гатити» у ГРАКу вживається близько 771 рази. *«Окупанти гатили з мінометів калібру 82 мм та 120 мм, артилерії калібру 122 мм та 152 мм, протитанкових ракетних комплексів і, навіть, танка», – йдеться у повідомленні 30ОМБр.»*; *«Той, хто хоче зберегти обличчя, не захоплює атомні станції не гатить по енергоблоках із танків»*; *«Також голова Луганщини констатував, що росіяни умисно гатять по місцях, де можуть перебувати мешканці, щоб вбити якомога більше українців»*.

- Дрони (іменник) – 1) це БПЛА, яким користується росія для обстрілу об'єктів в Україні; 2) те саме, що й балалайки. Неонім утворено шляхом запозичення з англійської мови від слова «drone». *«Україна запросила експертів ООН для підтвердження походження іранських дронів»*; *«Наслідки влучання дрона Shahed-136 у житловий будинок, Київ, 17 жовтня 2022. Частину дронів було знешкоджено»*; *«Відео ураження дрона опіблікували у соцмережах очевидці»*. Також варто відзначити, що у боротьбі з окупантами Україна застосовує різноманітні БПЛА, що теж фіксується корпусом. Наприклад: *«Також роботу з*

модифікованих **дронів** продемонстрували бійці 93-ї окремої механізованої бригади «Холодний Яр.»; «Також Україна за останній тиждень отримала два надводні **дрони**»; «Також на півдні України багатоцільові **дрони** Bayraktar TB2 відпрацювали по російських танках». У корпусі неологізм фіксується 8809 разів, що свідчить про його високу частотність у медійному дискурсі. Найбільш продуктивною є словоформа «дронів», яка вживається 3 205 разів.

• Мопеди (іменник) – 1) це іранський дрон-камікадзе, яким користується росія для обстрілу об'єктів в Україні; 2) те саме, що й балалайки та мопеди. Неологізм, утворений шляхом семантичної деривації, а саме шляхом метафоризації. «Центр стратегічних комунікацій опублікував довідку, як вберегтися при атаці безпілотниками. Розпізнати «шахіди» можна за звуком – вони гудуть як **мопеди** чи бензопили»; «Це вже здається третя подібна заява за останні 10 днів, яку спростовують самі же «іранські **мопеди**» в українському небі»; «! О 16:30 чекаємо на «**мопеди**», – повідомив голова Миколаївської ОВА Віталій Кім». У корпусі лексему зафіксовано 12 разів.

• Пташки (іменник) – літаки будь-якого типу. Неонім утворено шляхом семантичної деривації, а саме метафоризації. «Дякую нашим військовим за гарно виконану роботу – дві смертоносні **пташки** знижено», – повідомив речник Одеської обласної військової адміністрації Сергій Братчук»; «Нехай ці **пташки** допомагають нашим воякам викривати ворога та влучно його нищити»; «Планували зібрати на три «**пташки**» за тиждень, але зібрали на 4 і значно швидше». Неологізм у цьому значенні фіксується 59 разів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши новотвори за допомогою корпусу ГРАК було виявлено семантичне вживання слів, їх синтагматичний та парадигматичний зв'язок. Корпус допомагає пришвидшити процес дослідження, надає можливість знаходити лексеми за певними критеріями. Наприклад, у нашому дослідженні потрібно було знаходити матеріали тільки 2022-2023 років, слова 2024 року ще не були зафіксовані корпусом. Не було зафіксовано такі неологізми, як: *альбатроси, мігорки, МІГрень, свиностан та фаріонити*, що свідчить про те, що слова лиш нещодавно увійшли у мову і ще не настільки активно використовуються мовцями. Отже, у контексті медіадискурсу важливо вивчати неологізми, їх походження, використання у певних комунікативних ситуаціях мовцями. Це допомагає краще дослідити динаміку мови та культури у період важких ситуацій, а також розкриває механізми впливу медіа на сприйняття подій у суспільстві реципієнтами. Варто зазначити, що новотвори стали потужним інструментом впливу «мовної» війни.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної мови. Режим доступу: <https://goo.su/we48WK>. 2. Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК). М. Шведова, Р. фон Вальденфельс, С. Яригін, А. Рисін, В. Старко, Т. Ніколаєнко та ін. Київ, Львів, Єна, 2017-2024. Режим доступу: <https://goo.su/Ippx>. 3. Демська-Кульчицька О. Основи національного корпусу української мови: монографія. Київ: Ін-т укр. мови НАНУ, 2005. 219 с. 4. Стишов О. А.

Динамічні процеси в лексико-семантичній системі та в словотворі української мови кінці ХХ ст. (на матеріалі мови засобів масової інформації) : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2003. 36 с.

Варвара Бойко,
здобувач першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти 4 року навчання
факультету початкового навчання
Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
Науковий керівник к.пед.н., доц. Н. Ф. Босак

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНОЇ ПЛАТФОРМИ WORDWALL ЯК ДОПОМІЖНОГО ІНСТРУМЕНТУ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ УРОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Анотація: У статті розглянуто все різноманіття режимів на платформі Wordwall, що дозволяє вчителям і учням вибирати найбільш доцільний метод вивчення слів, забезпечуючи захопливу та результативну навчальну діяльність. Доведено, що ці інтерактивні режими спонукають до активної участі, створюють атмосферу змагання та сприяють більш ефективному запам'ятовуванню лексики учнями початкової школи.

Ключові слова: інтерактивні завдання, інтерактивні методи вивчення лексики, навчальна платформа Wordwall.

Abstract: The article examines all the variety of modes on the Wordwall platform, which allows teachers and students to choose the most appropriate method of learning words, providing an exciting and effective learning activity. It has been proven that these interactive modes encourage active participation, create an atmosphere of competition and contribute to more effective memorization of vocabulary by elementary school students.

Keywords: interactive tasks, interactive vocabulary learning methods, educational platform Wordwall.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний учитель початкових класів, ураховуючи різноманітні можливості новітніх технологій, має можливість робити процес вивчення української мови більш ефективним, динамічним і привабливим. Серед доступних технологій дослідники виділяють п'ять основних типів, одним із яких є «навчання на основі цифрових ігор» (digital-game-based learning). Використання новітніх технологій для вивчення української мови має ряд безперечних переваг. Вони сприяють розвитку практичних навичок учнів, збагачують процес навчання новими можливостями і змістом, поліпшують взаємодію між учнем та матеріалом, а також стимулюють переосмислення та удосконалення навчальних підходів.

Завдяки дослідженню інформаційних платформ, які стають помічниками на уроках стає зрозумілим те, що це відповідає сучасним потребам та викликам, з якими стикаються вчителі на уроках української мови в роботі з учнями 1-4 класів.

Ураховуючи швидкий темп розвитку сучасних технологій, цифрових інструментів, таких як платформа Wordwall, це дозволяє адаптувати та забезпечити продуктивне викладання української мови в початковій школі.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянуто порушену проблему.

Українські вчені й освітяни, шукаючи способи покращання навчання, усе більше звертають увагу на використання інформаційних платформ в освітньому процесі. Вони досліджують, як ці платформи можуть підтримувати різноманітні аспекти навчання, включаючи доступ до інформації, спільне навчання, взаємодію та зворотний зв'язок між викладачами та учнями. У свою чергу вони порівнюють ефективність таких платформ із традиційними методами навчання, вплив, а також можливості адаптації цих платформ до конкретних потреб українського освітнього середовища.

Дослідженню навчальних платформ, зокрема Wordwall, приділяли увагу такі вчені: В. Вембер [1], О. Іванова [4], О. Кучерук [5], С. Переяславська, О. Смагіна [6], О. Пилипенко [7] тощо. Проте, незважаючи на широкий обсяг літератури та наукових робіт, присвячених окресленій темі, варто зауважити, що наразі є недостатньо досліджень, які конкретно розглядають використання онлайн-платформи Wordwall як додаткового інструменту в процесі навчання української мови в початковій школі.

Мета дослідження – дослідити можливості використання платформи Wordwall як допоміжного інструменту під час підготовки та проведення уроків української мови для учнів початкової школи.

Викладення основного матеріалу. Wordwall – це навчальна онлайн-платформа для створення інтерактивних навчальних ресурсів, таких як ігри, кросворди, тестові завдання тощо. Ця платформа дозволяє вчителям початкової школи створювати цікаві та змістовні завдання для своїх учнів, які можуть використовуватися для підтримки навчання, перевірки знань або як засіб для активізації уроку. Wordwall також надає можливість використання готових шаблонів, що спрощує процес створення відповідних навчальних матеріалів. Wordwall також дозволяє вчителям ділитися своїми створеними ресурсами з іншими користувачами через онлайн-бібліотеку [7]. Крім того, платформа надає можливість доступу до бібліотеки завдань, розроблених іншими вчителями, що дозволяє вчителям обмінюватися ідеями та використовувати готові матеріали для своїх уроків. Wordwall також може бути інтегрована з іншими платформами для навчання, такими як Google Classroom або Microsoft Teams, що полегшує використання створених матеріалів у відповідних освітніх середовищах.

Розглянемо позитивні аспекти використання платформи Wordwall:

- по-перше, навчальна платформа Wordwall пропонує великий вибір різних типів активностей, таких як кросворди, флеш-карти, пазли, вправи на заповнення пропусків тощо. Це дозволяє вчителям підібрати найефективніші інструменти для навчання різних предметів і створювати цікаві уроки;

- по-друге, активності, створені в Wordwall, дозволяють учням брати активну участь в освітньому процесі. Вони можуть взаємодіяти з матеріалами, відповідати на запитання, перетягувати елементи та виконувати інші дії, що стимулює їх активність та зацікавленість;

- по-третє, Wordwall дозволяє вчителям створювати персоналізовані завдання та активності, враховуючи індивідуальні потреби кожного учня. Це дозволяє забезпечити ефективне навчання для кожного учасника групи;

- по-четверте, після завершення активності учителі можуть отримати звіти про результати кожного учня. Це дозволяє аналізувати прогрес кожного студента та вчасно реагувати на його потреби [1].

Wordwall чудово зарекомендував себе на уроках щодо формування лексичної компетентності. Так, після традиційної презентації лексики пропонуємо учням вивчити та закріпити лексичні одиниці, серед яких були іменники, дієслова, прислівники, прикметники. Запропоновані лексичні одиниці учні могли тренувати за допомогою шести шаблонів Wordwall: «Зіставлення», «Знайди пару», «Вікторина», «Вікторина «Ігрове шоу», «Погоня у лабіринті», «Пошук слів». Кожен шаблон складається з усіх вивчених лексем, тренування слів проходить на основі рециркуляції. Після автоматизації лексичного матеріалу урок проходить у звичайному форматі з виконанням продуктивних вправ та комунікативних завдань.

Використання Wordwall в освітньому процесі надзвичайно ефективно через можливість працювати з флеш-картками. Цей метод використовувався для навчання лексики, але завдяки цифровій платформі Wordwall, яка пропонує сучасний підхід до цього інструменту, розширюючи його можливості і надаючи додаткові опції для ефективного навчання, стає ще привабливішим для учнів. Використання флеш-карток дозволяє учням візуально та слухово запам'ятовувати нові слова, що сприяє кращому засвоєнню та розумінню лексичних одиниць.

Одна з функцій цієї платформи – «Флеш-картки» (Flashcards), яка дозволяє вивчати слова та їх значення. Користувач може переглядати картки, відповідати на запитання та перевіряти свої знання. Цей режим сприяє візуальному та аудіальному запам'ятовуванню слів, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу.

Крім того, доступні інші режими, такі як «Кросворд» (Crossword), «Шибениця» (Hangman), «Відповідники» (Match-Up), «Відповідні пари» (Matching Pairs) та ще багато інших. У режимі «Кросворд» користувач може заповнювати порожні клітинки, відгадуючи слова за підказками. «Шибениця» сприяє розвитку лексичних навичок шляхом вгадування букв та слів. «Відповідники» та «Відповідні пари» дозволяють з'єднувати слова з їх відповідними значеннями або поняттями, що є корисним під час вивчення правил мови. Ці режими становлять важливий інструмент для учнів початкових класів у процесі засвоєння синонімів та антонімів, а також інших мовних понять.

Дуже захопливим є режим «Ігрова вікторина» (Quiz Game), де користувачі можуть перевірити свої знання, відповідаючи на питання та обираючи одну або

кілька правильних відповідей. Цей режим заохочує активну участь та сприяє кращому засвоєнню матеріалу.

Додатково вказаний сервіс пропонує режими «Повітряні кулі» (Balloons), «Конвеєр» (Conveyor), «Пошук слів» (Word Search), «Вікторина із зображеннями» (Image Quiz), «Правильно, неправильно» (True/False), «Правильний порядок» (Ordering), «Правильне розміщення» (Placement) та «Відсутнє слово» (Missing Word) [8]. Кожен із цих режимів має свої особливості та можливості для вивчення, поглиблення розуміння лексичних одиниць.

Різноманіття режимів на платформі Wordwall дозволяє вчителям і учням вибирати найбільш доцільний метод вивчення слів, забезпечуючи захопливу та результативну навчальну діяльність. Ці інтерактивні режими спонукають до активної участі, створюють атмосферу змагання та сприяють більш ефективному запам'ятовуванню лексики.

Крім цього, платформа Wordwall дає змогу вчителям співпрацювати та обмінюватися матеріалами з колегами. Вони можуть ділитися своїми власними наборами флеш-карток, використовувати готові завдання, а також приєднуватися до спільних проєктів та обговорень. Це сприяє створенню спільноти вчителів, які активно співпрацюють, обмінюються досвідом і вдосконалюють свої педагогічні методи.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, використання платформи Wordwall є ключовим і актуальним. Цей інструмент надає унікальні можливості для поліпшення процесу вивчення української мови в початковій школі, створює захопливе та інтерактивне середовище для учнів, сприяє покращанню їх мовленнєвих навичок, освоєнню лексичного матеріалу та вивченню мовних правил. Для вчителів ця платформа дозволяє персоналізувати освітній процес і відстежувати прогрес учнів. Результати дослідження демонструють значний потенціал платформи Wordwall як ефективного інструменту для підтримки освітнього процесу з української мови в 1-4 класах, його можливості дозволяють учителям створювати цікаві інтерактивні уроки, що сприяють підвищенню мотивації та залученню учнів до навчання.

Література

1. Вембер В. Створення інтерактивного дидактичного матеріалу в процесі підготовки майбутніх вчителів інформатики. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. Київ, 2016. № 2. С. 137-144. 2. Горіна Ж., Босак Н., Дігтяр А. Буктлейлер до балади Тараса Шевченка «Тополя» як інструмент стимулювання читацької активності учнів. *Український світ у наукових парадигмах* : збірник наукових праць за матеріалами XXI Міжнародної конференції з актуальних проблем лінгвістики і лінгводидактики, присвяченої пам'яті і з нагоди 100-річчя від дня народження проф. Дорошенка С. І. Харків : Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 2024. № 11. С. 234-240. Режим доступу: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f7f1a79b-592f-4a13-a3f0-08a8ec2759d6/content>. 3. Горіна Ж.Д., Босак Н.Ф. Звукосимволізм у мовно-літературній освіті старшокласників. *Українські студії в європейському контексті*. №6. 2023. С. 61-73. http://obrii.org.ua/usec/storage/conference/zb_vol6_2023.pdf#page=62 4. Іванова О. Особливості використання сервісу LearningApps у початковій освіті. <https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/85-neperervna-pedahohichna-osvita-v-ukrayini-stan-problemy-perspektyvy-2018->

[r/79-osoblivosti-vikoristannya-servisu-learningapps-u-pochatkovij-osviti](#). 5. Кучерук О. Формування лексичної компетентності учнів засобами комп'ютерних ігор у навчанні української мови. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2018. Т. 63. № 1. С. 47-55. URL: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt>. 6. Переяславська С., Смагіна О. Гейміфікація як сучасний напрям вітчизняної освіти. Електронне наукове фахове видання Відкрите освітнє Е-середовище сучасного університету, спецвипуск «Нові педагогічні підходи в STEAM освіті». 2019. С. 250–260. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2019s24>. 7. Пилипенко О. Можливості навчального сервісу Wordwall. Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні аспекти розвитку STEM-освіти у навчанні природничо-наукових дисциплін». Київ, 12-13 травня 2021 року. С. 23-30. 8. *Створюйте кращі уроки швидше* – Wordwall. URL: <https://wordwall.net/uk>.

Маргарита Бойко,
здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти 2 року навчання
історико-філологічного факультету
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
Науковий керівник: к.філол.н., доц. Т. О. Євтушина

СИНТАКСИС АВТОРСЬКОГО МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ КУЛЬМІНАЦІЇ ПОВІСТІ «НЕЙМОВІРНІ ПРИГОДИ ІВАНА СИЛИ, НАЙДУЖЧОЇ ЛЮДИНИ У СВІТІ» ОЛЕКСАНДРА ГАВРОША

Анотація: У статті проаналізовано синтаксичні особливості авторського мовлення кульмінації повісті «Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини у світі» Олександра Гавроша. Наголошено, що в авторському мовленні продуктивні прості ускладнені речення, які здебільшого ускладнені відокремленими членами речення, також функційно навантажені однорідні члени речення з узагальнювальними словами.

Ключові слова: авторське мовлення кульмінації повісті «Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини у світі» Олександра Гавроша, прості ускладнені речення, синтаксично-функційне навантаження.

Abstract: The article analyzes the syntactic features of the author's speech of the climax of the story «Incredible Adventures of Ivan Sila, the Strongest Man in the World» by Oleksandr Gavros. It is emphasized that in the author's speech, simple complex sentences, which are mostly complicated by separate clauses, as well as functionally loaded homogeneous clauses with generalizing words, are productive.

Key words: the author's speech of the climax of the story "Incredible Adventures of Ivan Sila, the Strongest Man in the World" by Oleksandr Gavrosh, simple complex sentences, syntactic and functional load.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Для лінгвістики й лінгводидактики цінною є сучасна українська література для дітей, якій характерна повнота фактів, небуденність обставин, пригоди та різноманітна поведінка персонажів. Сучасні твори для дітей активізують читача, намагаються допомогти орієнтуватися в будь-яких ситуаціях.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянуто порушену проблему. Українську літературу для дітей останнього десятиліття репрезентує літературознавчий аспект (Т. Качак, В. Кизилова, О. Папуша, Л. Славова та ін.), дидактика (Т. Качак), лінгвостилістика (Г. Атрошенко та ін.). Незважаючи на наукову зацікавленість літературою для дітей, невивченим є синтаксичний рівень української літератури для дітей останнього десятиліття.

Мета статті – проаналізувати синтаксичні особливості авторського мовлення кульмінації повісті «Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини у світі» Олександра Гавроша.

Викладення основного матеріалу. Літературу для дітей характеризує своя художність, притаманна психології дитини. Її духовні цінності релевантно інтерпретують письменники за допомогою естетичних засобів. У сучасній українській літературі для дітей, насамперед сучасній, функційно навантажений синтаксичний компонент. У повісті «Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини у світі», створеній на основі реальних подій, О. Гаврош із перших рядків твору зацікавлює юних читачів, упроваджуючи в сучасну літературу для дітей закарпатські теми, популяризує народного героя – Івана Силу.

Завершення зав'язки – початок нового життя Івана Сили, робота в цирку мадам Бухенбах. В авторському мовленні продуктивні прості ускладнені речення з описово-зображувальною функцією стосовно артистів та інтер'єру цирку мадам Бухенбах. Олександр Гаврош детально розповідає, що Іван Сила з дитячим захопленням стежив за виступами своїх нових колег, уперше відвідавши цирк. Зокрема, письменник застосовує авторську пунктуацію у відокремленні поширеної прикладки щодо загального слова. Наприклад: *«Потім разом зі своєю сестрою – повітряною акробаткою Ренатою – вони літали під куполом цирку, перестрибуючи з каната на канат»* [2, 28].

Відокремлена обставина відтворює динаміку рухів акробатів-циркачів. Синтаксично-функційне навантаження подібних речень неперевершене. Наприклад: *«Потім вибігла русява дівчина з пишними кучерями й сріблястою короною та почала граціозно танцювати на великій блискучій кулі»* (Vf3s N1s та CorpInf.) [2, 28]. Відчутна авторська оцінка дій циркової артистки Мілки, у подальшому дружини Івана Сили. Поширені однорідні неузгоджені означення з *пишними кучерями й сріблястою короною* описують зовнішність Мілени, конкретизуючи її зовнішню дівочу привабливість та професійний декор. А неоднорідні узгоджені означення *великій блискучій* допомагають юним читачам поринути на цирковий манеж, помилуватися виступом Мілки на гарній кулі.

Прості ускладнені речення кульмінації повісті поступово увиразнюють виборювання Іваном Силою титулу найсильнішої людини світу. Наприклад: *«Позаду нього **Фандіго** й **Міха** тягли кам'яну брилу»* [2, 39]; *«Перший удар був неспівимий і глухо відбився в серцях сотень глядачів»* [2, 39]; *«Через 15 хвилин вони, обоє задоволені, вийшли»* [2, 39].

На початку кульмінації в авторському монологічному мовленні фіксуємо прості ускладнені речення, що насамперед конкретизують та увиразнюють отримання Іваном Силою міжнародного визнання. Але деякі такі синтаксичні одиниці транслюють пихатість першого закордонного суперника Івана Сили – Бієр-Мієра. Наприклад: *«Німець ходив по арені й зображував ведмедя, час від часу піднімаючи руки, наче лапи, і рикаючи в зал»* [2, 40]. Однорідні прості дієслівні присудки та однорідні відокремлені обставини-дієприслівникові звороти вербалізують рухи самовпевненого німця. Загалом Олександр Гаврош численно використовує однорідні відкриті дієслівні ряди, що допомагають відтворити динаміку оповіді, пожвавлюють, конкретизують зображуване тощо. На нашу думку, компактне вживання в тексті семантично й синтаксично різнотипних однорідних членів речення забезпечує індивідуальний тип мислення й мовлення автора. Нагромадження одноплановості текстових елементів, увага читача концентруються на однотипних реаліях – особах, явищах, діях, ознаках, обставинах, ситуаціях.

Функційна значущість відокремлених обставин, виражених дієприслівниковими зворотами, беззаперечна. В авторському монологічному мовленні відокремлені обставини увиразнюють додаткові дії різних персонажів, постають живими, динамічними, тонально рівними й водночас розлогими. Наприклад: *«Нарешті третьою залізла просто на голову чемпіона мавпочка Беня, виконавши на ній справжню оду радості»* [2, 41]; *«Парубійко годинами сидів на березі, вдивляючись у синю далеч»* [2, 44]; *«Об'їхавши пів Європи, мадам Бухенбах отримала запрошення на цирковий фестиваль у Британії»* [2, 45]; *«Вона сиділа в розкішному різьбленому кріслі на окремому підвищенні, час від часу прикладаючи до очей театральний бінокль»* [2, 45]; *«Увесь цей час публіка стояла, застигши в німому передчутті»* [2, 47]. У цитованих фрагментах дієприслівникові звороти доповнюють дії мавпочки Бені, Івана, мадам Бухенбах, англійської королеви, британської публіки в цирку. Погодьмося, що будь-яке зафіксоване відокремлення семантично й граматично доповнює зміст речення, розгортаючи його. За допомогою взаємозв'язку з компонентами всього речення, з невідокремленою частиною помітне навантаження відокремленої частини в окремо взятому реченні, його функційна неповторність, стилістична релевантність.

Авторське монологічне мовлення кульмінації насичене однорідними членами речення, що перебувають у синонімічних відношеннях. Вони поєднані безсполучниковими чи комбінованими зв'язками, набувають стилістично виразних ознак. Актуалізувати інформацію, увиразнити високохудожню оповідь, унаочнити авторську оригінальність покликані також узагальнювальні слова в пре- та постпозиції щодо однорідних членів речення, насамперед підметів і додатків. Наприклад: *«Столиці, міста й містечка, велетенські й зовсім крихітні країни – усе це тепер випало Івану Силі побачити на власні очі»* [2, 44]; *«Іван із легкістю виконував свої номери: «Залізне серце», витягування ивяхів із дошки, розбивання кувалдами каменюки на грудях, «Зуби мамонта», «Залізний ніс»»* [2, 45].

Гіперболізація як засіб зображення головного героя відчувається в описах незвичних циркових номерів Івана Сили, непереможності у боях із силачами світу [1, 25].

Фактичний матеріал переконує, що кількість однорідних членів речення впливає на однотипність висловлюваної автором думки, яка стає об'ємнішою, багатшою, повніше охоплює реалії життя. Наприклад: «Джебсон був чемпіоном Британії з боксу й кумиром молоді» (N1s CopfN5s й N5s.) [2, 46]; «В Івана полетіли прокльони, лайка й навіть окремі предмети» [2, 47]; «Іван замкнувся в собі й навіть зі своїми колегами став неговірким» [2, 47]; «Америка вражала всім: ідеями, багатством, людьми» [2, 49].

Порівняльним зворотом Олександр Гаврош яскраво відтворює складність бою між Іваном Силою і Пацакою Макурі. Про цей бій верховинець домовився самотійно, оскільки образливо зрозумів, як наживається на ньому мадам Бухенбах. Наприклад: «Обоє борців уже сопіли, як бугай» [2, 54]. Напередодні від'їзду додому випала нагода підзаробити, щоб одружитися з Мілкою та залишити цирк. Семикласники погоджуються з вдалістю порівняльного звороту, але це лише після словникової роботи можливе. Адже не всі міські діти знають, що бугай – це некастрований племінний бик.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, авторське монологічне мовлення кульмінації містить прості ускладнені речення. Вони здебільшого ускладнені відокремленими членами речення. Функційно навантажені однорідні члени речення з узагальнювальними словами. У подальшому доцільно дослідити навчання учнів 7-8 класів синтаксису простого ускладненого речення на текстовій основі повісті «Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини у світі» Олександра Гавроша. Крім того, створені мінімальні структурні схеми простих ускладнених речень на основі фактичного матеріалу досліджуваного художнього твору стануть у пригоді у вишівській практиці викладання синтаксису здобувачам-філологам.

Література

1. Качак Т. Б. Концепти маскулінності у пригодницькій прозі для юних читачів. Богдан, 2017. 88 с. 2. Українська література. Хрестоматія. 7 клас : зошит з друкованою основою. Ч. 7. уклад.: І. В. Гавриш, О. В. Гученко. Харків : Інтеллект України, 2023. 56 с.

*Людмила Дідур,
старший викладач кафедри журналістики та
мовної комунікації
Одеського національного морського університету*

ГЕНЕЗИС УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Анотація: У статті розглянуто походження, зародження і розвитку української мови, періодизації історії літературної мови, зокрема хронологічним етапам поділу історії української

літературної мови, а також подано обґрунтування важливості вивчення та популяризації обраної тематики.

Ключові слова: українська мова, генезис, російсько-українська війна, державність, мовне питання, періодизація, українізація.

Abstract: The article examines the origin, origin and development of the Ukrainian language, the periodization of the history of the literary language, in particular the chronological stages of the division of the history of the Ukrainian literary language, and also provides a rationale for the importance of studying and popularizing the chosen topic.

Key words: Ukrainian language, genesis, Russian-Ukrainian war, statehood, language issue, periodization, Ukrainization.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Відомо, що мова має акумулятивну здатність та є незнищеним феноменом. Якщо комусь спаде на думку, що мову можна знищити, заборонивши її ужиток в усіх галузях суспільного життя, – то насправді це хибна думка, мова – безсмертна, тому що тисячі мовців вклали в неї смислове значення...

В умовах російсько-української війни, що сьогодні склалися, від яких щодня потерпають українці, державність України потребує становлення чітких позицій у багатьох питаннях. Зокрема, це стосується і питання функціонування та розвитку української мови. Нам, українцям, потрібно припинити виборювати право мати нашу власну мову, українську мову. Всього-на-всього маємо щодень послуговуватися нею та створювати навколо себе українськомовне довкілля. У нас має бути своя мовно-національна фабула, й вона полягає в одному – говорімо українською, вивчаймо українську, спілкуймося українською, демонструймо позицію не прийняття іншого! Оскільки українська мова на теренах України – мова дуже давня, а нав'язаний нам міт «української мови немає, не було й не може бути», який росіяни активно пропагують із часів видання Валуєвського циркуляру в 1863 році й до сьогодні, спонукає теж долучитися до концепцій провідних науковців стосовно розвіювання цих домислів.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянуто порушену проблему. Обговорення становлення, розвитку й періодизації української мови привертало зосередженість багатьох учених. Важливими є дослідження, які простудійовані в працях українських науковців: І. Огієнка [14], О. Горбача [2], Ю. Карпенка [11], О. Ткаченка [18], Ю. Шевельова [21], В. Німчука [12, 13], Г. Півторака [15, 16], О. Царука [19], Л. Залізняка [9, 10] та інших.

З початку незалежності України це питання вибухнуло з новою силою, адже саме в цей період українські вчені зуміли достовірно показати історію українського етносу та його мови. Сучасні лінгвістичні дослідження в царині порушеної проблеми прагнуть до узагальнення напрацювань у зазначеній площині та систематизації поглядів попередників. Наразі активну позицію щодо мови в публічних виступах, виданнях та численних публіцистичних статтях займають О. Забужко [7, 8], П. Гриценко [3], С. Жадан [5], І. Фаріон [20], О. Авраменко [1], О. Демська [4] та інші передові культурні діячі, науковці й письменники. Зокрема,

широко висвітлює мовне питання й суспільно-політичне інформаційне інтернет-видання «Суспільне Мовлення», наприклад, просвітницький фільм про зародження, розвиток, занепад та розквіт української мови «Як українці українською заговорили» [23]. У проєкті ютуб-каналу «Реальна історія» Акім Галімов створює невеликі відео на важливі історичні теми, якими спекулює росія [24]. Проєкт «Локальна історія» завбачає дослідження минулого крізь призму окремих місцевостей: аудіо- та відеофіксація спогадів старожилів – очевидців важливих історичних подій XX століття, та відтворення давніх світлин і документів [25].

Зокрема, у XIX столітті О. Потебня [17] та П. Житецький [6] вступали в дискусії з російськими мовознавцями, відстоюючи автономність української мови.

Метою цього дослідження є аналіз формування та увиразнення засад періодизації історії найбільшого скарбу українського народу та нації – української мови. Зокрема, вважаємо, що сьогодення вимагає актуалізацію та науково-популярне відображення питань генезису української мови задля формування основ теоретичних засад глибокого мовного розуміння в демократичному суспільстві нашої країни.

Викладення основного матеріалу. Українській мові знадобиться пройти шлях у тисячу років, пройти свій генезис: відокремлення від інших мов, власної еволюції, становлення, занепаду, заборони, розквіту, щоб зазвучати так мелодійно й прекрасно, як тепер... А як все починалося? Мовознавці припускають, що східні слов'яни у V-VIII столітті до хрещення Київської Русі спілкувалися Праслов'янською говіркою, й вже тоді у побуті були слова, які мали явні риси української мови: «око», «чело», «конь», «сорочька», «молоко», «риба», «людина».

Славіст-мовознавець Ю. Шевельов у своїй праці «Історична фонологія української мови» [21] визначив чотири періоди в її історії: протоукраїнський – до середини XI століття; давньоукраїнський – XI-XIV століття; середньоукраїнський – XV-XVIII століття; сучасний – з кінця XVIII століття і до сьогодні.

Отже, протоукраїнський період відзначився історичними джерелами двома важливими подіями. Середньовічна Україна (Русь) V століття, землі майбутнього Києва. Оселяли ті землі поляни, а серед них були могутні лідери роду Княжого, брати Кий, Щек, Хорив і сестра їхня Либідь. Після смерті засновників Києва жили собі поляни не тужили, добра наживали, хати будували, коли у 866 році, два мужі, скандинавські воїни, – Аскольд і Дір, забажали володарювати в Києві. Згодом у 882 році поклав на Київ око варяг Олег Віщий та назвав себе князем Київським, а Київ метрополією, що означає: метр – мати, поліс – місто, тобто, «матір'ю городів руських». А чому ж тоді Київська русь? – Якщо розгорнути книгу «Історія української літературної мови» Івана Огієнка [14], можна знайти там одну з версій: слово «Русь» було принесено варягами в IX столітті. Воїнів-варягів, які прийшли на Київщину, називали русами, тобто русинами.

Офіційно абетка, мова і писемність прийшли на Руські землі у 988 році, коли князь Володимир Великий хрестив Київську Русь і повалив слов'янських ідолів. Метою хрещення було підняття політичного рівня Русі, а натомість сталося так,

що до нечуваних висот підняв мову та писемність. Таким чином, після хрещення Русі, мови стало дві: давньоруська – побутова мова, та церковнослов'янська – мова церкви. Безперечно, грецизми і давньоболгарські слова наповнили лексикон простих мешканців Русі. Наприклад, був «карабі» – став корабель. Посадили «менту» – виростили м'яту. «Ангурі» – перетворився у всім відомий огірок. А господині стали смажити не «еладі», а оладки.

Завдяки церковним стосункам Русі з Візантією в нашій мові з'явилися такі слова як: «біблія», «монастир», «псалом», «піп», «янгол», «спаситель», «учитель», «священник», «храм», «празник», «пастир», «богослов» та подібні. Змінилися у вимові чоловічі та жіночі імена. Був Андреас – став Андрій, Николаос – перетворився на Миколу, а Гелена обернулася на Олену. Також у середині IX століття два брати Кирило та Мефодій взялися перекладати Святе Письмо з грецької на старослов'янську мову, але без старослов'янської абетки це зробити було нереально. Тоді брати взяли 24 літери грецької абетки, додали до них 12 власних, – так і вийшла кирилиця.

Давньоукраїнський період. На стінах Софіївського собору в Києві було виявлено букви кирилиці, вони датуються XI століттям, власне, коли і збудований сам храм. Ці букви та слова мають риси сучасної української мови, що цілком можна прочитати: «...Господи, помози рабу своєму Василеві...».

На початку XI століття, за правління Ярослава Мудрого, стався один з найпотужніших освітніх ажіотажів того часу. Це період розквіту мови, писемності, культури. Будуються школи, відкриваються семінарії, набирає популярності домашнє навчання. Книгозбірні того часу стали осередком накопичення й використання писемних виявів людської думки, що відображали ідеали духовного і світського життя суспільства, його моральні та світоглядні орієнтири. Найбільша тодішня книгозбірня була саме в Софії Київській.

Постійні чвари князів за владу похитнули міць Київської Русі. Це стало початком занепаду колись могутньої Київської Русі. Мова та писемність відповідно розвивалися повільніше. Але, це був старт до нового етапу.

Далі настав досить довгий середньоукраїнський період – роки великого князівства Литовського та Руського. Новий союз і новий етап нашої мови. У період Литовсько-Руської доби розвивалися дві мови: розмовна – руська (дочка давньоруської), і офіційна руська – мова документів.

1529 року руською мовою був написаний «Литовський статут», який є своєрідною Конституцією, де були прописані закони, норми і права тогочасного князівства Литовського, Руського та Жемантійського. Наша мова отримала нове дихання. Вона збагатилася запозиченими словами з інших мов: німецької, польської, чеської та литовської. Наприклад, термін «костел» – має чеське походження, «ратуша» – польське, звідти ж родом – «зошит», «олівець», «зброя», «цвях», «уряд», «гармата». Поповнився і синонімічний ряд: на Русі казали – ставити хату, на польський манер почали вживати слово – будувати. На Русі скликали всіх на віче, а в період Литовської доби увійшло в ужиток слово – рада. Приклади

німецьких слів, які добре вкоренилися в сучасній українській мові: «смак» і «дах», сюди ж додаються «рахунок», «лаштунок», «друшляк», «таця», «льох», «шухляда», «шпиця», «швагро» – свояцтво (швагром називають чоловіка сестри або брата дружини, слова синоніми шурина, свояка, звичний нам зять). Через різноманіття чужоземних слів змінюється й написання деяких букв: звук «г» спочатку записували як «кг», потім винайшли для нього спеціальну літеру «ґ». Цей звук і у XIV столітті, і зараз звучить переважно, у запозичених словах, які ми українізували: агрус, гава, газда, ганок, гудзик, дзига тощо.

Унікальна літера в нашій абетці «ї» – такої літери немає в жодній абетці світу. Ця літера збереглася в нас із часів Русі.

Зокрема, у роки середньоукраїнського періоду відбувається перерозподіл Європи у нові держави, і найголовніше, є початком боротьби за нашу українську незалежність. Поштовхом до цього стала, так звана, Люблінська унія, яка відбулася 5 червня 1569 року, в результаті чого утворився союз Річі Посполитої, до якого увійшли: Королівство Польське та Велике князівство Литовське і руські, наші українські землі. Наслідком цього стало те, що Польща почала колонізувати наші землі та утискати нашу мову. Це були утиски як народу, так і мови, що призвели до невдоволень і протестів, й поклали новий витік у нашій історії та нашій самосвідомості «усвідомлення себе, як нація». Це була Гетьманщина.

Початком цього в 1647 році стала особиста трагедія Чигиринського реєстрового сотника, Богдана-Зіновія Хмельницького, зокрема, й приводом для створення нової української козацької держави – Гетьманщини. І саме Хмельницькому це вдалося. Це було, фактично, відновлення незалежності з часів Русі. У 1648 році майбутньому гетьману вдається підняти на повстання спочатку низових козаків, а потім приєдналися, завдяки національній ідеї, і реєстрове козацтво. Козаки змусили поляків відступити, після цього в один із перших днів лютого 1648 року, козацька Рада обрала Богдана гетьманом Війська Запорозького і вручила йому булаву.

Руська мова, тепер ми її називаємо – староукраїнська – активно розвивалася, незважаючи на польські утиски. Всі козаки, зокрема, і сам Гетьман Богдан Хмельницький говорили своєю рідною мовою. Говорити рідною мовою, на той час, було престижно. Багато слів, якими ми користуємося сьогодні, увійшли до нашої мови в період Гетьманщини. Переважно це слова тюркського походження, оскільки Кримське ханство та Туреччина то воювали, то дружили. Тож через військову справу в нашому лексиконі з'явилися такі слова: «чумак», «гайдамака», «товариш», «отаман» та інші.

Багато козацьких прізвищ, виявляється тюркського походження: Балабан, Мурза, Кочубей, Кутлубей, Шингерій. Подібна картина з назвами міст та містечок Півдня України: Комишуваха (Запорізька область), Баштанка (Миколаївська область), Каланчак (Лівобережжя Херсонщини).

Крім того, у період Гетьманщини зародився унікальний козацький скоропис, яким володіли не лише козаки, а й школярі. Пташиним пером на папері діти та

дорослі виводили ціле візерункове мистецтво української каліграфії. Зі скорописом з'явився нахил, дрібні літери, великі літери, хвостики вгору, вниз, петельки та розписи.

У січні 1654 році відбулася Переяславська рада, де Українська держава, на той час Гетьманщина і Московське царство усно домовилися щодо підписання договору про Союз. Ці домовленості втягнули нашу державу в більш ніж 350-річну історію війни з московитами за наше право називатися українцями.

Дослідники вважають, що Хмельницький, підписавши союз з Московією, не планував віддавати землі держави, яку сам створив. «Дружба» двох рівноправних держав призводить в подальшому до заборони використовувати і вживати українську мову. Це було першою спробою нав'язати нам «руський мир», і це сталося ще у XVII столітті.

У 1667 році Україну поділять: Правобережжя відійде Річі Посполитій, Лівобережжя – Московській державі. Козацько-гетьманська держава проіснувала понад 100 років. Після Богдана Хмельницького гетьманом були Пилип Орлик, Іван Мазепа, Іван Скоропадський і інші гетьмани, які об'єднані спільною метою бути вільною державою, вільними людьми.

З появою Речі Посполитої бере початок сучасний період, за Ю. Шевельовим, відтоді й українська мова почне втрачати свої привілеї та поступатися польській. Однак, колонізація стосувалася переважно верхніх щаблів суспільства, а козаки й селяни залишалися вірними староукраїнській мові. Річ Посполита правлячи правобережжям України, звісно, утискала нашу мову, але ніколи не переслідували мету ополячити українців. Московити ж, на Лівому березі після окупації нашої землі від часів козаччини, взяли курс саме на знищення української мови та української державності.

Багато істориків та вчених стверджують, що саме з цього моменту і почалась епоха великої російської брехні та пропаганда. Вона вдало скористалися назвою Русь, вони зробили з русинів – росіян. Далі від московських царів посипалися закони та наративи, що намагалися «стерти» нашу мову та ідентичність. Петро I у 1719 році заборонив друкувати книги українською мовою, а ті, що вже були написані наказав звир'ятати з російським «язиком». З 1720 року, за його ж наказом, з монастирів почали вилучати історичні книги, написані українською мовою.

У 1740 році царським указом було переведено канцелярії Гетьманщини на російську мову та заборонено викладати в закладах освіти українською мовою. Проте, утиски, заборони, ліквідації та знищення не загальмували, а навпаки, пришвидшили появу нової плеяди письменників: Тарас Шевченко писав на Київщині, Леся Українка творила на Волині, Ольга Кобилянська – на Буковині, Михайло Коцюбинський писав на Поділлі, Іван Франко – на Галичині, Григорій Сковорода та Микола Костомаров – на Слобожанщині. Саме сьогодні знаємо, що всі вони жили під різними імперіями, але розвивали і доносили людям живу українську мову.

Доказом цього є унікальність «Енеїди» Івана Котляревського 1798 року, по перше, мова – Іван Котляревський написав її сучасною для себе живою українською мовою, якою спілкувався сам, а також всі навколо. По друге, це жанр, завдяки сатирі, в цій комедії-бурлеску Іван Котляревський показав українців – «троянців», які попри всі випробування все ж таки будують свій Рим, свою державу – Україну.

У 1863 році міністр внутрішніх справ Російської імперії Петро Валуєв видає циркуляр, в якому стверджує, що «ніякої особливої малоросійської мови не було, немає і бути не може, і що наріччя їх, вживане простолюдом, є нічим іншим, як російською мовою, лише зіпсованою впливом Польщі» та розпоряджається «щоб до друку дозволялись тільки такі твори цією мовою, які належать до галузі красного письменства; пропуск же книг малоросійською мовою як духовного змісту, так навчальних і взагалі призначених для початкового читання народу, припинити». У 1876 році з'являється «Емський указ», який забороняв українську мову в школах, церквах, газетах, журналах, науці, офіційно-діловій сфері, перекладах, публічних виступах і театрі.

Період суцільних заборон надихнув українських митців та письменників на створення нових унікальних словотворень, зокрема, й запозичених і адаптованих слів під нашу вимову. Проте, найбільша кількість у нас, суто українського походження. Такі як: «багаття», «бандура», «батьківщина», «вареники», «державна», «деруни», «козак», «лелека», а ще «напувати», «баритися», «заздалегідь», «щодня» – всі ці милозвучні слова питомо українські. Чималу кількість українських слів придумали та витворили письменники, так звані, письменницькі неологізми (ковані слова). За дослідженням Інформаційного порталу «РБК-Україна», висвітленими в публікації 12 травня 2024 р. [22], Іван Котляревський, який є засновником сучасної української літературної мови, також є автором слів: «несамовитий», «приміта», «розтовкти», «угамуватися». Агатангел Кримський створив слово «зміст». Тараса Шевченка вважають автором таких слів: «вогняний», «фортеця», «знищити», «мордуватися», «почимчикувати», «передмова», «післямова», «восокочолий». Михайло Старицький вперше вжив слово «мрія». До цього в українській мові було лише слово «мріти» – дивитися вдалечінь. Також він є автором слів «незагойний», «завзяття», «байдужість», «темрява», «привабливий», «потужний», «передчасний», «майбутнє». Іван Франко створив слова «чинник», «недвижно», «невпинний», «отвір», «привід», «припис», «пречудовий», «проблиск», «поступ», «прямовисно», «свідокство», «привид». Пантелеймон Куліш увів до української мови авторські слова «вабити», «згряя», «злочинець», «несвідомий», «покора», «послуга», «почуття», «рівність». З-під пера Олени Пчілки, матері Лесі Українки, вийшли слова, що додають нашій мові емоцій та переживань, – це «палкий», «променистий», «нестяма», «мистецтво» «переможець». Сама ж Леся Українка теж поповнила українську мову новими словами: «провесна», «промінь». Марко Вовчок є авторкою слів «красень», «легкодухий», «намір», «питання», «струмінь». Леонід Глібов увів у нашу мову слова «бурмотати», «пожовкнути», «соромно». Іван Нечуй-Левицький є автором

слів «світогляд», «самосвідомість», «стосунок», «перепона», «квітник», «вигукування», «сміливість».

Підсумовуючи період Російської імперії, можна сказати єдине, що з 1721 до 1917 р., а це 196 років, українська мова зазнала надзвичайного сили лінгвоциду. Незважаючи на всі заборони, літератори, митці та письменники продовжували писати українською мовою, демонструючи свій спротив тодішнім наративам. Ця літературна традиція перейшла до наступних поколінь.

За часів радянщини запанував тоталітарний червоний режим, який відразу розгорнув бурхливу українізацію. Більшовики запровадили нам українізацію, як свободу, але насправді, підклали сиру до пастки. Але звісно ж, що до усвідомлення цього нам все ж таки дозволили, хоча б на недовгий період заговорити своєю рідною мовою.

У 1927 році педагоги, літератори, мовознавці беруться за створення загальноукраїнського правопису («Харківського правопису»). Адже вплив десятками років російської, угорської, польської мов, майже викорінили індивідуальність української. Які ж були особливості цього правопису? Варто згадати: слова грецького походження писати через «т», а не «ф», тобто – не ефір, а етер, не кафедра, а катедра, не міф, а міт. До речі, за Постановою КМУ, в 2019 році, нова редакція Українського правопису дає такі самі рекомендації щодо слів грецького походження. Ще однією особливістю Українського правопису 1927 року є те, що запропоновано зберігати літеру «е» в словах іншомовного походження: Європа, Еспанія. У 1929 році після всіх затверджень «Харківський правопис» надрукували та розповсюдили у школах, редакціях і видавництвах.

Але вже у 1933 році Харківський правопис несподівано оголосили небезпечним та націоналістичним. Радянська влада тоді заборонила і замінила українські слова на російські. Наприклад: аркуш на лист; загал на сукупність; мірило на масштаб; байдужий на пасивний; хідник на тротуар. Під репресії потрапили і буква «г», яка з'явилася в українському алфавіті в XVI-XVII столітті – тоді її викинули звідусіль.

Після тотальної заборони української мови, почалися репресії проти митців та письменників. Цей період увійде до історії як «Розстріляне відродження». Від тих моторошних подій дотепер минуло 87 років, а сучасна Росія та сама тоталітарна машина, що продовжує знищувати український народ, нашу історію, нашу культуру, наші традиції, наше слово. Це свідчить про те, що росіяни бояться нашої мови та мова має значення.

Колективізація у 1928-1933 роках. Три періоди Голодоморів 1921-1923, 1932-1933, 1946-1947 роки. Сталінські репресії у 1930-1953 роках. Друга світова війна у 1939-1945 роках. На якийсь час російська влада, все ж таки, надломилася дух українського народу та перетворили нашу націю на безликих «совєтських» людей, без власної історії, культури, мови, проте, з чітким усвідомленням меншовартості.

Висновки, перспективи подальших досліджень. З періоду початку незалежності Україна можна й завершити подорож генезисом української мови та

перейди до висновків. Оскільки з настанням Незалежності України зароджується період перемог і поразок, але українці зуміли об'єднатися від Сходу до Заходу, від Півночі й до Криму. Насправді, вперше з часів Київської Русі наші землі об'єднані так довго. Ми йдемо сучасним, європейським, цивілізованим шляхом, який колись розпочав Володимир Великий. Ми об'єднані бажанням бути незалежними, про що так мріяв Богдан Хмельницький. Ми нарешті вільно говоримо українською мовою, за яку століттями проливалось стільки крові, проливається дотепер та невідомо, скільки ще буде проливатися. Завдяки мові ми знаємо, хто перед нами: поляк, італієць, француз чи німець. Більше того, завдяки мові ми знаємо, хто наш ворог, ми знаємо, якою мовою наш ворог розмовляє. Безперечно, вже наведено та можна навести ще чимало аргументів і прикладів на користь позиції, яка висвітлена в цій публікації, але й запропоновані переконливо доводять, що мовний двигун українського народу запустився багато століть тому. І наше завдання зараз не дати йому зупинитися. Говорімо своєю рідною, українською мовою. Без будь-яких «але». Адже мова має значення!

Література

1. *Авраменко О. М.* Українська мова як ДНК нації: чому важливо її знати і розмовляти? Експрес : вебсайт. 24 листопада 2020 р. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=pApAJtkXvsY> (дата звернення 07.12.2024).
2. *Горбач О. Т.* Генеза української мови та її становище серед інших слов'янських мов. Зібрані статті : у 3-х томах. Т.3. Мюнхен, 1993.
3. *Гриценко П. Ю.* Коли з'явилась українська мова, як говорили на Русі, мовні каліки з СРСР. 6 липня 2021 р. Локальна історія : вебсайт. URL: https://www.youtube.com/watch?v=ORaC_3aLuEw (дата звернення 07.12.2024).
4. *Демська О. М.* «Українська мова. Подорож із Бад-Емса до Страсбурга». Vivat. Харків. 2023. 304 с.
5. *Жадан С. В.* Жадан про мову та українські книжки. 24 листопада 2019 р. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=QH7vDc6iApc> (дата звернення 07.12.2024).
6. *Житецький П. Г.* Очерк звуковой истории малорусского наречия. К. 1876. 376 с. URL: <https://archive.org/details/zhitetski3/1876/page/n389/mode/2upc> (дата звернення 07.12.2024).
7. *Забужко О. С.* Не бійтесь говорити українською. 2 вересня 2017 р. URL: https://www.youtube.com/watch?v=dki9tCf_3uI (дата звернення 07.12.2024).
8. *Забужко О. С.* Мова, за яку розстрілювали. Про фобію меншовартості, або скільки можна умовляти? Експрес : вебсайт. URL: https://espresso.tv/article/2019/02/19/mova_za_yaku_rozstrilyuvaly_pro_fobiyu_menshovartosti_abo_s_kilky_mozhna_umovlyaty (дата звернення 07.12.2024).
9. *Залізняк Л. Л.* Походження українців у лещатах імперських міфів. *Магістеріум. Археологічні студії*. 2005. Вип. 20. С 94–100. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Zalizniak/Pokhodzhennia_ukraintsiv_U_leschatakh_imperskykh_mifiv.pdf (дата звернення 07.12.2024).
10. *Залізняк Л. Л.* Чи справді був старшим «старший брат». *Берегиня*. 1997. № 3–4. С. 42–46.
11. *Карпенко Ю. О.* Українська гіпотеза. *Мовознавство*. 1993. № 5. С. 3–9.
12. *Німчук В. В.* Походження й розвиток мови української народності. *Українська народність : нариси соціально-економічної і етно-політичної історії*. К. 1990. С. 190–235.
13. *Німчук В. В.* Періодизація як напрямок дослідження генези та історії української мови. *Мовознавство*. 1998. № 1. С. 3–15.
14. *Огієнко І. І.* (Митрополит Іларіон). *Історія української літературної мови*. Київ, 1995. 440 с.
15. *Півторак Г. П.* Українці: звідки ми і наша мова. Київ, 1993. 182 с.
16. *Півторак Г. П.* Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов. Київ, 2000. 151 с.
17. *Потебня А. А.* К истории звуков русского языка. Воронеж, 1876. 243 с. URL: <http://escriptorium.univer.kharkov.ua/handle/1237075002/8493> (дата звернення 07.12.2024).
18. *Ткаченко О. Б.* Місце України й української мови на карті світу. *Мовознавство*. 2001. № 1.

С. 3–13. 19. Царук О. В. Українська мова серед інших слов'янських. Етнологічні та граматичні параметри: монографія. Дніпропетровськ : Наука і освіта. 1998. 323 с. 20. Фаріон І. Д. Про мову, культуру та інше. Не кажіть, що мова не має значення та не на часі. 15 червня 2022 р. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=qKw1IB3zRwo> (дата звернення 07.12.2024). 21. Шевельов Ю. В. Історична фонологія української мови : пер. з англ. / Ю. Шевельов; пер. : С. Вакуленко, А. Даниленко; Канад. ін-т укр. студій, Схід. ін-т українознав. ім. Ковальських, Харків. іст.-філол. т-во. Харків : Акта, 2002-ХІІ, 1054 с. 22. Мрія, мистецтво і переможець: список українських слів, які насправді є авторськими. РБК-Україна: вебсайт. 08 грудня 2024 р. <https://www.rbc.ua/rus/styler/mriya-mistetstvo-i-peremozhets-spisok-ukrayinskih-1715246353.html> (дата звернення 07.12.2024). 23. Як українці українською заговорили? 08 вересня 2024 р. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=2TqtNB5XSUM> (дата звернення 07.12.2024). 24. Ютуб-канал «Реальна історія» Акіма Галімова. URL: www.youtube.com/@realnaistoriia (дата звернення 07.12.2024). 25. Ютуб-канал «Локальна історія» URL: www.youtube.com/@localhistoryUA (дата звернення 07.12.2024).

*Єлизавета Довга,
здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти 2 року навчання
історико-філологічного факультету
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
Науковий керівник: к.філол.н., доц. Т. О. Євтушина*

ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ 6 КЛАСУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛОВА (НА МАТЕРІАЛІ ПРОГРАМОВИХ ТВОРІВ ПРО КОЗАКІВ)

Анотація: У статті започатковано аналіз формування граматичної компетентності учнів 6 класу під час вивчення дієслова на матеріалі програмових творів про козаків. Розпочато створення комунікативних вправ із використанням повісті Марії Морозенко «Іван Сірко – великий характерник». Доведено, що в обраній повісті дієслова – ключова мовна одиниця, за допомогою якої письменниця описує дії та події, що відбуваються з головним персонажем. Зазначено, що використання цього художнього тексту сприятиме кращому розумінню вживання дієслів у контексті, розвиватиме навички аналізу тексту.

Ключові слова: дієслово, граматична компетентність, вправи, повість Марії Морозенко «Іван Сірко – великий характерник».

Abstract: The article begins the analysis of the formation of grammatical competence of 6th grade students during the study of verbs based on the material of curriculum works about the Cossacks. The creation of communicative exercises using Maria Morozenko's story "Ivan Sirko - a great character" has been started. It is proved that in the selected novel, verbs are the key language unit with which the writer describes the actions and events that occur with the main character. It is noted that the use of this artistic text will contribute to a better understanding of the use of verbs in context, and will develop the skills of text analysis.

Key words: verb, grammatical competence, exercises, Maria Morozenko's story "Ivan Sirko - a great character".

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Не викликає сумнівів, що успішна особистість – насамперед мовна особистість, здатна репрезентувати себе засобами мови в професійно важливих і життєво-побутових ситуаціях. У цьому контексті доречною є думка українських дослідників про створення цілісної особистісно орієнтованої системи шкільної українськомовної освіти [4, 10]. На часі не енциклопедична грамотність, а здатність застосовувати узагальнені знання і вміння для розуміння та розв'язання ситуацій і проблем повсякденної діяльності, готовність особи до продуктивної адаптації у стрімко змінюваному світі [1].

Новим концептуальним напрямом нової української школи, сучасної освіти є компетентнісний підхід до формування її змісту й визначення технологій.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянуто порушену проблему. У сучасних наукових працях надано різні підходи до вивчення компетентнісного навчання:

- обґрунтування загальнопедагогічних основ компетентнісного підходу (Н. Бібік, С. Бондар, І. Єрмаков, В. Зінченко, О. Пометун, О. Савченко та ін);
- визначення сутності та структури компетентності (С. Бондар, І. Єрмаков, В. Зінченко, О. Пометун, О. Савченко та ін);
- вивчення окремих груп предметних і ключових компетентностей (С. Бондар, В. Вашуленко, Н. Дика, І. Єрмаков, В. Зінченко, С. Караман, О. Пометун, О. Савченко та ін);
- вивчення тенденцій розвитку компетентнісного підходу в освітніх системах Західної Європи (О. Овчарук, Дж. Равен та ін.);
- застосування компетентнісного підходу в лінгводидактиці (Н. Бондаренко, М. Вашуленко, Н. Голуб, Ж.Горіна, О. Горошкіна, Т. Груба, Н. Дика, С. Караман, К. Климова, О. Кучерук, Л. Мамчур, Л. Мацько, М. Пентиліук, О. Семенов, Л. Попова, Г. Шелехова, В. Шляхова та ін.).

Завдяки компетентнісному навчанню української мови учні не лише оволодівають мовою, а й стають більш упевненими в собі та успішними. Проте питання застосування компетентнісного підходу під час вивчення морфології в основній школі потребують уточнення, урізноманітнення та впровадження.

Мета статті – дослідити процес формування граматичної компетентності в учнів 6 класу під час вивчення дієслова з використанням програмових творів про козаків (проект «Інтелект України»).

Викладення основного матеріалу. Компетентнісний підхід у навчанні – гармонійний розвиток особистості школяра, якому потрібно навчитися адаптуватися в соціальному середовищі та підготувати себе до подальшого самостійного життя. Така освітня концепція репрезентує не лише забезпечити учнів ціннісними орієнтирами, а й виховати з них цілісних особистостей, які спроможні критично мислити, аналізувати, вирішувати різні питання. За компетентнісного підходу навчальна діяльність набуває дослідницького та практично-орієнтувального характеру, стає предметом засвоєння.

Шкільний курс української мови в ЗЗСО комунікативно спрямований, зорієнтований на формування в учнів граматичної компетентності, умінь і навичок вільно, комунікативно виправдано користуватися засобами мови в усіх видах мовленнєвої діяльності. Граматична компетентність стає потужним фактором у підготовці учнів, які мають стати носіями взірцевої мови в обох формах її функціонування.

Граматичну компетентність учнів можна визначати як важливий структурний компонент комунікативної компетентності учнів основної школи; комплекс знань про граматичні одиниці, засоби відтворення граматичних категорій і граматичних значень; умінь і навичок будувати ефективну мовленнєву поведіку з урахуванням особливостей функціонування граматичних одиниць у різних жанрово-стильових текстах, комунікативного досвіду використання в усному й писемному мовленні; утворених цінностей, які відтворюються в усвідомленні учнями значення мови для розвитку особистості [2, 5-6]. Слушно дотримуватися погляду, що граматична компетентність – «важливий чинник, що репрезентує стійкі знання граматичних одиниць, граматичних категорій, граматичних значень, цілісної системи відношень мовних одиниць, їх стилістичних функцій; належний рівень сформованості граматичних умінь і навичок; мовленнєвого досвіду використання граматичних одиниць у різних комунікативних ситуаціях, формування культури учнів; сформованих цінностей» [4, 14].

Значущим складником формування і розвитку граматичної компетентності учнів основної школи є методи навчання. Вони акумулюють та репрезентують усі функції навчання: освітню, виховну, розвивальну, спонукальну, контрольно-оцінну та інші. На нашу думку, доречним у формуванні граматичної компетентності учнів основної школи вважаємо метод вправ. Зокрема, система комунікативних вправ різної складності. Оскільки комунікативні вправи, за твердженням О. Горошкіної, А. Нікітіної, М. Пентилюк, «передбачають залучення учнів до активної комунікативної діяльності, спрямовані на формування інтелектуально-креативних здібностей учнів: мовного чуття, дару слова, мислення, мовлення, уваги, спостережливості тощо» [3, 72].

Розробляти комунікативні вправи доцільно на матеріалі актуальних і цікавих для певного шкільного віку художніх текстів, що мають виховний і соціокультурний потенціал. Тому ми обрали програмові твори про козаків. Ці літературні твори надають приклади української морфології в контексті, допомагають оживити історію та культуру в класі. Адже сьогодні козацтво є важливою частиною української ідентичності й нагадуванням про славне минуле нашого народу.

Програмова повість сучасної письменниці Марії Морозенко «Іван Сірко – великий характерник» цікава, пізнавальна, з виховним потенціалом, містить багато дієслів, які будуть доречним доповненням у процесі формування граматичних компетентностей під час вивчення дієслова за друкованими зошитами проєкту «Інтелект України». В обраній повісті дієслова – ключова мовна одиниця, за

допомогою якої письменниця описує дії та події, що відбуваються з головним персонажем. Використання цього художнього тексту сприятиме кращому розумінню вживання дієслів у контексті, розвиватиме навички аналізу тексту.

Розроблюване комунікативне вивчення дієслова на уроках української мови за проєктом «Інтелект України» з використанням програмових сучасних творів про козаків – важливий аспект вивчення мови. Цей підхід спрямовуємо на те, щоб діти розуміли, як використовувати дієслова в повсякденному спілкуванні. Шестикласники вивчають різні форми дієслова: особові, безособові, неозначену форму, дієпркметник, дієприслівник; формують і вдосконалюють свою граматичну компетентність в утворенні простих речень із використанням цих форм. Уважаємо, що обговорення вживання різних форм дієслів у конкретних ситуаціях допомагає учням краще зрозуміти мовні структури і покращує їхні граматичні та комунікативні навички.

Наприклад, комунікативна вправа-розповідь за розділом «Хортиця». Цю вправу доречно використати на уроці 10 узагальнення з теми «Дієслова як частина мови. Вид дієслова. Форми дієслова» [6]. На початку вправи з'ясуємо, що знаємо про Хортицю, укладаючи асоціативний куш.

Наступним етапом вправи буде віртуальна подорож островом Хортиця. Гідами-озвучниками будуть учні 6 класу. Вони з життєвого досвіду, інших навчальних предметів, повісті «Іван Сірко – великий характерник» зможуть таким чином розказати відому їм інформацію, висловити свої враження та уточнювати інформацію в однокласників. Цей фрагмент вправи допоможе учням не лише вдосконалювати мовленнєві навички, а й навчить їх виявляти свої думки та комунікувати з іншими людьми. Зокрема, гіди нагадають, що Хортиця – це острів-святилище української історії та культури. Як найбільший річковий острів у Європі, він протягом століть був осередком життя, місцем, де кувалася воля і слава українського народу. Найвідомішим періодом в історії Хортиці є час існування Запорозької Січі. З Хортиці козаки вирушали на свої славетні походи, захищаючи рідні українські землі від загарбників. Нині на острові збереглися пам'ятки козацької доби. Які, як думаєте? Так, це залишки фортечних споруд, курені, козацькі могили. Чи згодні, що це нагадує про незламний дух козаків та їхні звичаї? Про що розповідає музейний комплекс? У відповіді використовуйте дієслова *побачити, жили, використовували, розвивали*. Віртуальну екскурсію продовжуємо контекстами повісті, де Іван Половець, незважаючи на свій вік, сам разом із вовком Сірий дібрався до острова, щоб стати козаком. Зокрема: *«Укріплена міцним валом, зі встановленими на вежах гарматами. Хортиця не мала рівних у стійкості з-поміж інших січових фортифікацій. Звідси вирушали в морські походи бистрокрилі козацькі чайки, тут гуртувалися повстанці Тараса Трясила й Івана Сулими. Козацтво, яке вимуштровувалося на козацькому острові, сповідуючи єдину мету – захист рідних земель, – сповідувало прості умови життя: курені вони сплітали з лози, укривалися від дощу кінськими шкірами»* [5, 39].

Далі – завдання до вправи на розвиток граматичної компетентності: допишіть речення, заповніть пропуски вправи 1 уроку-узагальнення 10 [6, 50]. А саме:

- Дієслово – це....., що означає дію..... й відповідає на запитання.
- Скільки дієслів у розглянутому вище уривку?
- Дієслово має п'ять основних... Цеособові форми, дієприкметник.....
- Дієприслівник відповідає на запитання... Скільки їх в уривку? Упишемо їх у

таблицю: *сповідуючи*.

- Дієприкметник відповідає на запитання... Скільки їх в уривку? Упишемо їх у таблицю: *укріплена, встановленими*.

- До якої форми належать такі дієслова: *сповідувало, укривалися, не мала*. Доведіть свою думку.

- Яким чином речення за змістом пов'язані з попереднім уривком? «*Я не звик брехні розводити*» [5, 41]; «*Чом такого не взяти до коша?*» [5, 41]; «*Взяти – то не штука*» [5, 41]; «*Та я що малий, щоб плакати*» [5, 42].

- До яких форм належать дієслова цих речень? (неозначена форма). Якими членами реченнями вони є? («*Я не звик брехні розводити*» [5, 41]; «*Чом такого не взяти до коша?*» [5, 41]; «*Взяти – то не штука*» [5, 41]; «*Та я що малий, щоб плакати*» [5, 42]).

- З якою метою малий Іван Половець дібрався до козаків на Хортицю? У відповіді використовуйте дієслово неозначеної форми, яке виконує синтаксичну роль обставини мети (наприклад: *Хлопець прийшов козакувати*).

- Дієслова *вирушали, гуртувалися, укривалися* - виду. Чому ти так вважаєш?

- Дієслово *вимуштровувалося* – виду. Чому?

- Чи зміг би ти бути на місці малого Івана?

- Використовуючи різні форми дієслів (назви їх), вислови своє враження про розділ «Хортиця».

- Які риси вдачі Івана ти б хотів мати?

- Укладіть дієслівний портрет спілкування козаків, зокрема Івана Дуба з хлопчиком. Запропонована вправа допоможе вчителю сформувати міцне розуміння дієслова як частини мови, його види, форми дієслова.

Висновки, перспективи подальших досліджень. Отже, використання творів про козаків під час вивчення дієслова на уроках української мови в 6 класі сприяє формуванню граматичної компетентності, стимулює інтерес учнів до вивчення мови; допоможе учням краще розуміти їхнє значення та використання в реченнях. Крім того, це заохочує учнів до читання та аналізу літературних текстів про козаків, що сприятиме розвитку їхньої мовної та культурної компетентності. Звичайно, ця тема потребує подальшого вивчення.

Література

1. Компетентнісний підхід до навчання української мови в основній школі : (матеріали кругл. столу). *Укр. мова і літ. в шк.* 2012. № 4. С. 51 – 64. 2. Кушнір Т. І. Формування граматичної компетентності учнів 8 - 9 класів у процесі вивчення синтаксису : дис. ...канд.філол.наук.

13.00.02. Теорія і методика навчання (з галузей знань). Київ, 2016. 293 с. 3. *Пентиліук М.* Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : збірник статей. Київ : Ленвіт, 2012. 256 с. 4. *Полінок О. В.* Формування граматичної компетентності учнів 10 класу з використанням методу проєктів у процесі навчання української мови : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2018. 241с. 5. *Українська література.* Хрестоматія. 6 клас : зошит з друкованою основою до зошита «Українська література» : Ч II. / уклад.: І. В. Гавриш, О. В. Гученко. Харків : Інтелект України, 2022. 56 с. 6. *Українська мова.* 6 клас : зошит з друкованою основою : у 9 ч. Ч 7 / І. В. Гавриш, Н. В. Семихат, С. М. Дроф'як, Н. В. Новожилова. Харків : Інтелект України, 2022. 64 с.

Тетяна Євтушина,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української філології і
методики навчання фахових дисциплін
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК СТРУКТУРНИЙ КОМПОНЕНТ СКЛАДЕНИХ ПРИСУДКІВ ПРОЗИ Г. ВДОВИЧЕНКО

Анотація: У статті досліджено синтаксично-функційні особливості фразеологічних одиниць як структурного компонента складених присудків романів Галини Вдовиченко «Пів'яблука» та «Інші пів'яблука». З'ясовано, що дієслівна фразеологічна одиниця в синтаксичному розмаїтті мовотворчості Галини Вдовиченко може заступати залежний інфінітив, бути в ролі допоміжного модального дієслова мати. Підкреслено, що фразеологічні одиниці як складені іменні присудки виражають пасивні ознаки, характерні для відповідних суб'єктів; поодинокими в художніх творах Галини Вдовиченко є фразеологічні одиниці як ускладнені форми складеного дієслівного присудка. Наголошено, що фразеологізми як складені присудки експресивно вербалізують запах Львівщини, душу Галичини, культуру й традиції львів'ян.

Ключові слова: фразеологічні і одиниці, синтаксично-функційні особливості, компонент складених присудків проза Галини Вдовиченко.

Abstract: The article examines the syntactic and functional features of phraseological units as a structural component of compound predicates in Galina Vdovichenko's novels "Half-apple" and "Other half-apples". It has been found that a verbal phraseological unit in the syntactic variety of Galina Vdovichenko's language creation can stand for a dependent infinitive, be in the role of an auxiliary modal verb mother. It is emphasized that phraseological units as compound nominal predicates express passive features characteristic of the corresponding subjects; isolated phraseological units in Galina Vdovichenko's works of art, which are complex forms of the compound verb predicate. It is emphasized that phraseological units as compound predicates expressively verbalize the smell of Lviv Region, the soul of Galicia, the culture and traditions of Lviv residents.

Keywords: phraseological units, syntactic and functional features. The component of compound predicates in the prose of Halyna Vdovichenko.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У мовній амплітуді виражальних засобів сучасної української прози чільне місце належить фразеологічним одиницям, оскільки саме

вони концентровано передають глибинні смисли авторських інтенцій, створюють семантично місткі і максимально уяскравлені персонажні образи, виявляють ціннісні пріоритети національної ментальності.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянуто порушену проблему. Нині українська жіноча проза є об'єктом вивчення В. Агеєвої, О. Бойченка, Я. Голобородька, Т. Гундорової, Н. Зборовської, Н. Кондратенко, Г. Рижкової, Т. Тебешевської-Качак та інших. Крім того, увага лінгвістів скерована нині на фразеологічні одиниці як мовні репрезентанти української національної картини світу, відображеної в текстах сучасної прози (В. Калашник, Ж. Колоїз, А. Супрун, Л. Щербачук та ін.). Проте спеціальних мовознавчих розвідок, у яких ґрунтовно вивчено синтаксично-функційний потенціал фразеології художнього доробку сучасних українських письменниць, на жаль, немає.

Мета статті – дослідити синтаксично-функційний потенціал фразеологічних одиниць як структурного компонента складених присудків романів Галини Вдовиченко «Пів'яблука» та «Інші пів'яблука».

Викладення основного матеріалу. Жіночій прозі кінця ХХ – ХХІ століть притаманні текстові характеристики (чуттєвого, тілесного, внутрішнього, афективного, інтимізованого тощо), «важливими мотивами цієї прози є також специфіка життя у великому місті, професійна діяльність представниць фемінного гендеру» [5, 120]. Нетиповість, нестандартність героїні сучасної жіночої прози підкреслює вказівка на її професію, художнє зображення професійного життя героїні як сфери її самореалізації віддзеркалює неабиякий проблематизм. Проза українських письменниць початку ХХІ століття демонструє інтерпретацію істин буття, проникнення в онтологію сучасного світу.

Оригінальну палітру словесних образів у сучасній українській прозі створюють різноманітні мовно-зображувальні засобами, серед яких чільне місце належить поетично-образним фразеологічним одиницям (далі – ФО).

Слушним є твердження, що «у центрі уваги повинні перебувати не розрізнена й висмикнута з контексту ФО, а фразеологізм як представник макротексту, під яким розуміють вербальне етнокультурне утворення, у процесі згортання якого і виникає ФО» [4, 12–16].

ФО, маючи за своєю природою експресивне забарвлення, активно проникають у мовну тканину романів Галини Вдовиченко «Пів'яблука» та «Інші пів'яблука», з яких дізнаємося, що в прекрасному місті Львові живуть чотири подруги: журналістка Галина, дизайнерка Ірина, коректор Магда і телеведуча Луїза – оригінальні, творчі, активні особистості. Усі чотири панянки – різні за темпераментом і характером, але «це не заважає їм ділити одне дерев'яне чудо-яблуко на чотирьох» [3].

За словами Т. Крисюк, окрім «прослуховування» задушевних бесід чотирьох львівських панянок, романи змушують читача «зазирнути в архіви історичної пам'яті, замислитися над важливістю людського існування, дружби, вірності й пожертви» [3]. Диво відбулося з персонажами: «надихаючись роботами Пінзеля, і

подруги, і їхні чоловіки, вдаються до творчих експериментів, відкривають у собі нові таланти і не бояться ризикувати» [3]. У романах «Пів'яблука» та «Інші пів'яблука» дерев'яне яблуко Пінзеля «набуває символічно-магічного значення для всіх, хто про нього дізнався. Комуś із дівчат вдається зберегти кохання, а хтось втрачає його, щоб випадково зустріти «свою» людину в потрібний час» [3].

ФО як номінативно-експресивні одиниці цілісно відображають елементи денотативної ситуації за допомогою вторинної номінації. Авторка з неоднаковою частотністю використовує ФО різної будови, семантики, стилістичної маркованості. Частиномовна співвіднесеність певних ФО зумовлює їхню відповідну синтаксичну роль у реченні.

Зокрема, дієслівна ФО в синтаксичному розмаїтті мовотворчості Галини Вдовиченко може заступати залежний інфінітив: *Головне – не передати куті меду* [1, 195]. Сполучаючись із допоміжним дієсловом, ФО виконує синтаксичну функцію складеного дієслівного присудка: *Варто хоч іноді відкинути думку, що ти незамінна* [1, 63]; *Треба тільки зрушити цю ідею з мертвої точки, а далі піде* [1, 241]; (пор.: *зрушити з мертвої точки*) – «почати роглядатися, виконуватися» [6, 347]; *Тільки треба не упустити свій шанс* [2, 31] (пор.: *дати шанс*) – «створювати кому-небудь сприятливі умови для здійснення чого-небудь» [6, 212].

Загалом у сучасній лінгвістиці науковці виокремлюють дві групи допоміжних дієслів у складеному дієслівному присудку: фазові і модальні. «Допоміжні дієслова є особовими формами фазових і модальних дієслів, які, доповнюючи лексичне значення присудка, виражають його модально-часове значення» [7, 76].

Під час дослідження зафіксовано численність допоміжних фазових дієслів у складі складених дієслівних присудків. Зауважимо, що «допоміжні фазові дієслова позначають початок, продовження або ж завершення дії» [7, 76]. Наприклад: *А тут ти починаєш гнати коней, розпитуєш, слідство ведеш зі стурбовано-трагічним виразом обличчя* [2, 151]; *Чи, може, ти думав, я почну розбір польотів?* [2, 234]; *І Магда закрила цю тему, припинила стукати у зачинені двері, намагалася бути щасливою тим, що дала їй доля* [2, 106] (пор.: *стукати у двері*) – «1. Звертатися до кого-небудь з якимось проханням, добиватися чогось» [6, 868]. Склад допоміжних модальних дієслів, які в поєднанні з ФО утворюють предикативну конструкцію, надзвичайно широкий. Український синтаксист К. Шульжук із цього питання слушно наголошує, що «модальними називають допоміжні дієслова, що вказують на необхідність, бажаність, можливість дії» [7, 77]. «Вони, як фазові, теж виражають передусім граматичне значення. Їх розглядають як один із засобів вираження суб'єктивно-модальних значень» [7, 77].

Наприклад, дієслова з модально-вольовою семантикою: *Отже, фразу «я не маю часу» викреслюємо зі щоденного вжитку грубим чорним маркером. П-пахх! Нескладне завдання для тих, хто вміє припнути язика за мить до вимовленого слова* [1, 8]; *Аж кортіло дати йому правдивий привід для підозр* [2, 41] (пор.: *дати привід*) – «1. Створювати передумови для яких-небудь дій, вчинків, думок» [6, 209]; *Він теж вмів тримати паузу* [2, 29]; *Ірина не могла прийти до тями* [2, 86]

(пор.: *прийти до тями*) – «2. Опам'ятатися, заспокоїтися» [6, 701]; *Що це - пастка? Чи можливість **взяти реванш**?*» [2, 138]; *Тому у дорослому житті намагався взяти реванш* [2, 225] (пор.: *взяти реванш*) – «здобувати перемогу в чому-небудь після своєї поразки, невдачі, програшу» [6, 54].

У вищезазначених реченнях ФО передає зміст присудка, а допоміжне дієслово – відношення до дійсності (предикацію) та модальність: *Програма артистів була побудована так, що глядачі не встигали перевести подих* [2, 14] (пор.: *переводити подих*) – «робити коротку перерву, короткий перепочинок в чому-небудь» [6, 615].

Цікавим є фрагмент роману «Інші пів'яблука», у якому в ролі допоміжного модального дієслова є дієслівна фразеологічна сполука на основі дієслова *мати*: *Ігор Кінь не мав наміру ставити крапку в своєму шоферуванні* [1, 85].

Поодинокими в художніх творах Галини Вдовиченко є ФО-ускладнені форми складеного дієслівного присудка, що «мають у допоміжній частині два і більше інформаційно недостатні компоненти» [7, 78]. Наприклад: *А придивившись, вийшли з машини і не годні були відвести очей* [1, 71]; *Від їхніх жестів і облич не можна було відвести очей* [1, 97] (пор.: *не відривати очей*) – «пильно дживитися» [6, 125]. Ці форми, як стверджує К. Шульжук, «у допоміжній частині можуть мати фазові та модальні дієслова, дієслівно-іменні сполучення з модальним значенням, модальні прикметники, дієприкметники, іменники, прийменниково-іменникові сполуки, дієслово-зв'язку бути» [7, 78].

Як свідчить фактичний матеріал, поширеним є функціонування ФО у ролі іменної частини складеного іменного присудка: *В Ірини кожен день тепер на вагу золота – показ насувається, наче поїзд, уже й стукіт коліс чути, роботи – вагони і вагони* [1, 47]. Найголовнішими граматичними засобами вираження іменної частини складеного іменного присудка є називний, знахідний та орудний відмінки.

Зокрема, ФО як предикативний член у формі місцевого відмінка характеризує особу. Для вираження непостійної, несталого ознаки підмета іменник-компонент ФО, що виступає іменною частиною, функціонує здебільшого з дієсловом-зв'язкою *бути* у формах минулого та майбутнього часу, а також дієслівними зв'язками *ставати, стояти і залишатися*: *Тільки банальну потребу бути у формі* [1, 109]; *Магда сьогодні була в ударі, майже не замовкала* [2, 49] (пор.: *в ударі*) – «в стані душевного піднесення, натхнення; у піднесеному настрої» [6, 911]; *Ірині й тепер було не по собі від тої давньої розгубленості* [2, 87] (пор.: *не по собі*) – «2. Кому-небудь незручно, ніяково або неприємно» [6, 840]; *Коня теж витримка виявилася будь здоров* [2, 29] (пор.: *будь здоров*) – «3. Уживається для підкреслення доброї якості чого-небудь» [6, 40]; *Принаймні Сонька-старша буде на сьомому небі від цієї новини* [2, 223] (пор.: *на сьомому небі*) – «дуже задоволений, радісний, безмежно щасливий» [6, 539].

Джерелом деяких ФО-складених іменних присудків є музичне мистецтво: *Питання з іншої опери: який то є палевий колір сукні однієї з провінційних панянок?* [2, 10] (пор.: *з іншої опери*) – «те, що безпосередньо не стосується справи, теми

розмови» [6, 588]; *Любительниця сюрпризів, вона й тут була у своєму репертуарі* [2, 14] (пор.: *у своєму репертуарі*) – «з своїми звичками, з своїми рисами характеру» [6, 734] тощо. ФО, які виконують емоційно-експресивну функцію в різних варіаціях допомагають стисло й образно розкрити явища об'єктивної дійсності через мову персонажів.

На відміну від дієслівних, ФО як складені іменні присудки виражають пасивні ознаки, характерні для відповідних суб'єктів: *Вона саме закінчувала колекцію під назвою «Буркут» – натуральні тканини, простий крій, сучасні пропорції. А родзинкою мала стати оздоба з помітною дозою цитувань – правдивих фрагментів народного одягу* [2, 9]. Із романів дізнаємося, що для цього Ірина купила кілька вишивок у майстринь-вишивальниць на львівському Вернісажі – «п'ятачку» перед театром Заньковецької, розрізала їх на фігурні клаптики та смужки й нашила на лляні сукні, сорочки, штани у новій послідовності. Це підтверджує, що народний одяг є частиною душі людей, він відображає широкий спектр духовних традицій народу, його світоглядних уявлень та норм обрядової поведінки.

Численними є пейзажні замальовки: *«Крапкою над «і» у цих перетвореннях стали бузок і жасмин, посаджені вздовж траси»* [2, 72]. Фразеологічно вербалізований пейзаж – явище оригінальне й неповторне. ФО у ролі іменної частини складеного іменного присудка образно та влучно передає основне значення ознаки, характерної для підмета, а дієслівна зв'язка служить для вираження граматичних значень присудка й пов'язує іменну частину присудка з підметом.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, ФО як складені присудки особливо експресивно вербалізують запах Львівщини, душу Галичини, культуру й традиції львів'ян. У подальшому доцільно розглянути дидактичний аспект започаткованого дослідження в курсі викладання синтаксису в ЗВО.

Література

1. Вдовиченко Г. Інші пів'яблука : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. 256 с.
2. Вдовиченко Г. Пів'яблука : роман. Київ : Нора-Друк, 2008. 240 с.
3. Крисюк Т. Львівські яблучні історії від Галини Вдовиченко : «Пів'яблука» та «Інші пів'яблука». 26.03.2019. URL : <https://starylev.com.ua> > pivuyab... 4. Левченко О. М. Етнолінгвістика та лінгвокультурологія : специфіка об'єкта й завдань. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Філологія*. Харків : Вид-цтво ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. Вип. 52. № 787. С. 12 – 16.
5. Рижкова Г. П. У пошуках щастя і любові. (Лінгвокультурні концепти в сучасній українській жіночій прозі). *Українська мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2008. № 3. С. 119 – 124.
6. Фразеологічний словник української мови : у 2-х т. / уклад. В. Білоноженко, В. Винник, І. Гнатюк та ін. Київ : Наукова думка, 1999. 984 с.
7. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2004. 408 с.

*Анна Кириленко,
завідувач лабораторії кафедри соціальних і
гуманітарних дисциплін
Одеського національного морського університету*

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА У ЗВО: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація: У статті розглянуто сучасний стан інклюзивної освіти та готовність ЗВО до прийняття студентів з особливими потребами. Окреслено перспективи та виклики цього питання. Увагу зосереджено на чинниках, які сприяють та формують безбар'єрне середовище.

Ключові слова: інклюзивність, безбар'єрність, студентство, заклад вищої освіти, особи з особливими потребами.

Abstract: The article examines the current state of inclusive education and the readiness of higher education institutions to accept students with special needs. The prospects and challenges of this issue are outlined. Attention is focused on the factors that contribute to and shape a barrier-free environment.

Keywords: inclusiveness, barrier-free environment, students, higher education institution, persons with special needs.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Щороку питання інклюзивного навчання набуває все більшої й більшої актуальності. Велику увагу приділено стану такого типу навчання у дошкільних закладах та закладах загальної середньої освіти. В сучасних умовах дистанційного навчання поняття інклюзії набуває все більшого розголосу, адже важливим чинником формування базових потреб інклюзивності є соціалізація, якої не вистачає в умовах сьогодення. Така освіта в закладах вищої освіти є важливим аспектом сучасного освітнього процесу, який спрямований на забезпечення рівного доступу до навчання для всіх студентів, включаючи осіб з особливими освітніми потребами (ООП). У багатьох країнах, зокрема в Україні, цей напрям активно розвивається, але стикається з низкою викликів.

Зараз відбувається процес еміграції значної кількості студентів закордон, де інклюзивній освіті приділяють значну увагу. Абітурієнти більше впевнені щодо прийому їхніх особливостей та потреб у країнах ЄС, ніж в Україні. Таким особам, які залишились в Україні, доводиться обирати ЗВО, який має належні умови для їхнього навчання.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянуто порушену проблему. Питання інклюзії у закладах вищої освіти є предметом наукових досліджень багатьох українських учених, зокрема А. Аріщенко, А. Колупасової, О. Таранченко, О. Литвинової, І. Стадницької, І. Малишевської, Н. Ашиток та інших. Досвід впровадження інклюзивного навчання за кордоном досліджували такі автори, як О. Продіус, Г. Давиденко, А. Вербенець, С. Амірідзе, Л. Журавльова. Проте інклюзивне навчання в більшості українських закладів вищої освіти знаходиться на етапі становлення, що вимагає подальшого наукового осмислення, зокрема пошуку шляхів вирішення проблем, які гальмують його розвиток.

Мета статті – виявити основні проблеми впровадження інклюзивного навчання у закладах вищої освіти України та окреслити шляхи вдосконалення процесу інклюзії.

Викладення основного матеріалу. Інклюзивна освіта ґрунтується «на принципах рівності, поваги до різноманітності, активного залучення та повноцінної інтеграції всіх учасників у освітній процес» згідно зі *Статтею 20 в редакції Закону № 463-IX від 16.01.2020*. Освітні заклади мають забезпечити належні умови для навчання осіб з особливими освітніми потребами, враховуючи їхні індивідуальні особливості та можливості, а також відповідно до індивідуальної програми розвитку.

Відповідно до чинного законодавства, заклади освіти зобов'язані організувати і надати психолого-педагогічну підтримку, корекційно-розвиткові послуги та забезпечити допоміжними засобами для навчання осіб з особливими освітніми потребами [1]. Зокрема, про організацію інклюзивного навчання зазначено у постанові Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 635, що «Зклади вищої освіти забезпечують освітні послуги на рівних засадах, виключаючи будь-які форми дискримінації, незалежно від віку, громадянства, місця проживання, статі, кольору шкіри, соціального чи майнового стану, національності, мови, походження, стану здоров'я, релігійних переконань, наявності судимості чи інших факторів. Вони застосовують особистісно орієнтовані методи навчання, враховують індивідуальні особливості здобувачів освіти та спираються на рекомендації індивідуальної програми реабілітації для осіб з інвалідністю (за наявності) або висновок про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку, наданий інклюзивно-ресурсним центром (за наявності)» [2]. Тобто, на законодавчому рівні студенти захищені, але чи дотримуються ЗВО зазначених вище законів.

Серед створення належних умов для студентів з особливими потребами є доступність інфраструктури: наявність пандусів, ліфтів, адаптованих гуртожитків тощо. Більшість ЗВО, спираючись на звіт за результатами моніторингу щодо забезпечення рівних можливостей та вільного доступу до освіти за ознакою стану здоров'я, в тому числі осіб з інвалідністю, на засадах принципу освітньої безбар'єрності в закладах вищої освіти, що належать до сфери управління Міністерства охорони здоров'я України є забезпеченими (від 22.02.2024 р.). Такі ЗВО, як Буковинський державний медичний університет, Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова, Івано-Франківський національний медичний університет. Університети вже створили безперешкодне навчання для осіб із порушенням зору та слуху. Стосовно інших навчальних закладів, згідно з Національною стратегією із створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року [3], кожен ЗВО має розробити план реалізації зі створення належного навчання для таких осіб, а саме:

- провести базову оцінку приміщень закладу, результати якої враховані під час планування розташування пандусів;
- розмістити пандуси до укриттів, розміщення яких затверджено актами ДСНС за погодженням із Національною поліцією та адміністраціями міста;

- забезпечити заклад освіти кнопками виклику та табличками з текстом шрифтом Брайля.

Окрім фізичної безбар'єрності, передусім, необхідне матеріально-технічне забезпечення інклюзивного навчання. Воно передбачає наділення спеціального обладнання: аудіо- та відеотехніки для студентів із порушеннями слуху чи зору, програмного забезпечення для навчання, забезпечення доступності інформації в різних форматах (шрифт Брайля, збільшений шрифт, електронний формат та інші). Проте ці ресурси часто відсутні або обмежені через фінансування.

Однак, слід приділити увагу відсутності перешкод до отримання освітніх послуг для такої категорії студентів. У навчально-наукових інститутах/деканатах університету мають бути створені кураторські групи для консультування та методичної підтримки студентів, які мають обмеження у повсякденному функціонуванні. Групи займаються питаннями доступності, відповідності та прийнятності освітніх програм для всіх учасників освітнього процесу, а також забезпечують інформаційну доступність навчальних і організаційних матеріалів.

Засновник закладу вищої освіти або уповноважена ним особа відповідає за створення в університеті інклюзивного освітнього середовища. Для організації інклюзивного навчання у межах наявного штатного складу може бути створений спеціальний навчально-реабілітаційний підрозділ або група психолого-педагогічного супроводу.

Такий підрозділ або група виконує низку важливих завдань:

- розробляє індивідуальні навчальні плани для студентів з особливими освітніми потребами, здійснює моніторинг їх виконання та за необхідності вносить корективи;

- організовує підготовку та підвищення кваліфікації науково-педагогічного персоналу, соціальних працівників і волонтерів для роботи зі студентами з особливими освітніми потребами через проведення лекцій, семінарів, тренінгів, круглих столів та інших заходів.

Окрім того, що зазначено в законах, постановах та розпорядженнях законодавчих органів влади, суспільство має толерантно ставитись до осіб із особливостями. Має бути розвинена так звана «інклюзивна культура», за якої як студенти, так і викладачі із розумінням ставляться до такої категорії осіб. Це є запорукою успішного розвитку такої особистості, її соціалізації, психологічного розвитку. В умовах інклюзивної освіти особливо важливими стають налаштованість педагога на співпрацю, гуманістичний підхід, ціннісне ставлення до підтримуючих форм спілкування та толерантність [4, 22]. Орієнтація на творчу та активну взаємодію допоможе педагогу: уникати конфліктних ситуацій; уважно слухати людей з інвалідністю та розуміти їхні потреби; контролювати власні емоції під час спілкування; демонструвати високу культуру та етичність у стосунках; ефективно протидіяти маніпулятивній поведінці. Велика кількість осіб, постраждалих внаслідок війни, охоча здобути вищий рівень освіти, тому, кожен навчальний заклад зобов'язаний забезпечити належні умови для навчання.

Серед перспектив у створенні інклюзивного середовища для студентів є участь у європейських програмах академічної мобільності Erasmus+ або Horizon, в яких відбувається обмін досвідом під час якого університети можуть перейняти інклюзивне середовище до ЗВО й організувати аналогічне. Такі країни як Швеція, Фінляндія та Польща висувають проблему інклюзивності на національний рівень. Варто зазначити, що забезпечення права студентів з особливими освітніми потребами на здобуття освіти підкреслює необхідність готовності закладів вищої освіти до впровадження інклюзивної моделі навчання [5, 106].

До викликів такого навчання можемо зарахувати:

- необхідність стабільного фінансування інклюзивних ініціатив;
- удосконалення законодавства для забезпечення більш ефективного впровадження інклюзивних практик;
- розширення доступу до інфраструктури та ресурсів.

Дослідження провідних економістів, психологів і соціологів довели соціальну та економічну ефективність інклюзивної освіти. Вартість навчання осіб з обмеженими можливостями у закладах освіти значно нижча, ніж у спеціалізованих, навіть з урахуванням витрат на переобладнання закладів для створення доступного середовища, підвищення кваліфікації педагогів і розширення штату працівників для залучення необхідних фахівців. Також підтверджено значний соціальний ефект від спільного навчання студентів з обмеженими можливостями та їхніх ровесників без обмежень. Для вирішення цих питань важливу роль може відіграти залучення додаткових джерел фінансування, таких як ендаумент-фонди, фандрайзинг і краудсорсинг, на додаток до державного бюджету [6, 58].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Згідно з Національною стратегією із створення безбар'єрного простору в закладах вищої освіти, розробленої до 2030 року, цю проблему поступово висувають на національний рівень. Заклади вищої освіти на законодавчому рівні зобов'язані організувати середовище, в якому абітурієнтам із особливими потребами буде якісно надано освітні послуги. З кожним днем у суспільстві все більше і більше осіб, які потребують як фізичного, так і освітнього, психологічного підґрунтя, яке може створити ЗВО. До розвитку такого середовища долучаються інші країни, виділяючи фінансову та матеріальну допомогу, здійснюючи проекти, спрямовані безпосередньо для осіб, які потребують особливої уваги. Тож, аналізуючи виклики сьогодення та продовжуючи працювати над проблемою інклюзивної освіти в ЗВО, наша держава може забезпечити гідний рівень надання освітніх послуг як для українців, так і для іноземців.

Література

1. *Про освіту* : Закон України від 05.09.2017 р. 2145-VIII : станом на 15.11.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> 2. *Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти*. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/635-2019-п#Text> (дата звернення: 05.12.2024). 3. *Про затвердження плану заходів на 2023 - 2024 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року* : Розпорядження Кабінету Міністрів від

25 квітня 2023 р. N 372-р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/kr230372?an=7> 4.Швед М. Основи інклюзивної освіти : підручник. Львів : Український католицький університет. 2015. 5.Демченко І. І. Сутність поняття «інклюзивна педагогіка». URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/902/1/INKLUS_PEDAGOGIKA_tesy.pdf (дата звернення 10.09.2022). 6. Федулова Л. І. Інклюзивні інновації в системі соціально-економічного розвитку. Економіка: реалії часу. 2016. №3 (25). С. 56-65.

*Катерина Климова,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри іноземних мов
Поліського національного університету*

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ СТИЛІСТИКИ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ ДІЛОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ДЛЯ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗВО)

Анотація: Дослідження присвячено актуальній проблемі формування стилістичної вправності першокурсників на заняттях з української мови. Спираючись на дослідження мовознавців та педагогів, автор окреслює зміст теоретичного матеріалу зі стилістики та пропонує апробовані методи і прийоми аудиторного навчання. Наголошено на диференційованих завданнях та професійно спрямованих видах роботи.

Ключові слова: практична стилістика української мови, здобувачі нефілологічних спеціальностей, диференційований підхід, робота з текстом, репродуктивні та дослідницькі завдання.

Abstract: The study is devoted to the actual problem of forming the stylistic skill of the first-year students in Ukrainian language classes. Based on the research of linguists and teachers, the author outlines the content of the theoretical material on stylistics and offers proven methods and techniques of classroom teaching. Emphasis is placed on differentiated tasks and professionally oriented types of work.

Keywords: practical stylistics of the Ukrainian language, non-philology majors, differentiated teaching approach, work with the text, reproductive and research tasks.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Багатозначність, закладена у понятті «стиль», зумовила різновекторність і постійну *актуальність* його досліджень у численних галузях наукових знань. Вивчення стилістичних особливостей мови не лише збагачує активний словник носія, а й впливає на його національну самосвідомість та духовний розвиток. Українська мова, маючи надпотужні стилістичні ресурси, наразі є не тільки засобом навчання, виховання і розвитку молоді, а й зброєю на захист української державності.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянуто порушену проблему. Різноманітним аспектам проблеми вивчення стилістики у закладах освіти присвячено дослідження багатьох поколінь українських мовознавців та лінгводидактів (Л. Булаховський, І. Чередниченко, С. Дорошенко, С. Єрмоленко, А. Коваль, Н. Бабич, М. Пилинський, О. Пономарів, Л. Мацько, В. Чабаненко,

М. Пентилюк, З. Бакум, Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Караман, К. Серажим, І. Кочан, П. Кордун, І. Коломієць, В. Бабенко та ін.) – отже, маємо надійне підґрунтя для методичних розвідок.

Мета статті – підкреслити своєчасність та вагомість вивчення стилістики української мови майбутніми фахівцями галузей народного господарства, спираючись при цьому на власний досвід викладання у Поліському національному університеті. Відповідно *завдання*, які є послідовними кроками для досягнення окресленої мети, полягають у визначенні змісту та ефективних методів і прийомів навчання (що проілюстровано прикладами).

Викладення основного матеріалу. Лінгвістична стилістика, об'єднуючи стилістику теоретичну (описову) і прикладну (функціональну), посідає важливе місце у структурі курсу ділової української мови, який з 2010 року вивчається першокурсниками ЗВО: у майбутніх фахівців-нефілологів формується мовнокомунікативна професійна компетентність – систематизовані знання мовних (у тому числі стилістичних) норм і – відповідно — спроможність раціонально використовувати стилістичні ресурси лексики, фразеології, граматики з урахуванням обставин, сфери спілкування задля досягнення певної комунікативної мети (поінформувати, переконати, створити імідж, вплинути на почуття тощо).

Зважаючи на невеликий обсяг годин для вивчення теми «Стилї сучасної української літературної мови у професійному спілкуванні», для аудиторного та самостійного опрацювання визначаємо низку ключових питань, як-от: 1. Функціональні стилї української мови та сфера їх застосування. Основні ознаки функціональних стилів. 2. Професійна сфера як інтеграція офіційно-ділового, публіцистичного, наукового та розмовного стилів. 3. Текст як форма реалізації мовнопрофесійної діяльності.

Теоретична частина передбачає обізнаність першокурсників щодо класифікації стилів української мови. Попри це, стикаємося з тим, що студенти досі визначають п'ять, а не сім функціональних стилів, а також називають конфесійний стиль «церковним», хоча йдеться про різні конфесії в Україні. Отже, для актуалізації опорних знань з теми пропонуємо здобувачам *критерії*, за якими вони самостійно підготуються до характеристики стилів мови: 1) сфера застосування (коло мовців); 2) функціональне призначення (регулювання стосунків, повідомлення, спілкування, вплив тощо); 3) підстилї (різновиди стилю); 4) жанри реалізації (різновиди текстів у межах стилю залежно від мети мовлення і сфери застосування); 5) специфічні ознаки, система стилістичних мовних засобів [2].

Практичну частину аудиторних занять доцільно починати з аналізу мовних особливостей текстів різних стилів за схемою: 1) мовний стиль тексту, підстиль, жанр; 2) тема тексту, мета автора; 3) стилістичні особливості лексики та фразеології у тексті; 4) стилістичні особливості морфології та синтаксису в тексті. Для стилістичного аналізу пропонуємо: 1) зразки приватних листів (з архівів людей, відомих світові), наприклад: лист Оноре де Бальзака до графині Евеліни Ганської (21 жовтня 1843 року, надіслано з Дрездена), лист Остапа Вишні (Павло Губенко)

до дружини Варвари Олексіївни із північних таборів (13 листопада 1936р.), лист Лесі Українки до Сергія Мержинського (*Твої листи завжди пахнуть зів'ялими трояндами*, 7 листопада 1900 р.), лист Марка Твена до дружини (1875 р.), лист Василя Стуса до сина Дмитра (15.01.1984 р.); 2) зразки промов, наприклад: уривок із промови глави УГКЦ Любомира Гузара у Верховній Раді з нагоди 100-річчя Української революції (березень 2017 року), уривок з інавгураційної промови Президента США Джозефа Байдена (20 січня 2021 року, Білий Дім, Вашингтон (округ Колумбія), Капітолій США), уривок із промови Івана Франка з нагоди святкування 25-річного ювілею його наукової та літературної діяльності (30 жовтня 1898 р. у Львові), уривок із промови Стіва Джобса перед випускниками Стенфордського університету (2005 р.) та ін. 3) зразки проповідей та молитов [3]; 4) зразки творів української художньої літератури [4]; 5) статті у збірниках конференцій молодих науковців та здобувачів (за галузями); 6) зразки ділових паперів (оформлених за вимогами Національного стандарту ДСТУ 4163-2020); 7) діалектні тексти, записані від носіїв [1].

Завдання зі стилістики рекомендуємо розподілити за пріоритетним видом діяльності на репродуктивні, репродуктивно-продуктивні і творчі (дослідницькі) – у такий спосіб здобувачі самостійно обирають прийнятний для них рівень і виконують запропоновані вправи. Показово: у багатьох випадках поступово відбувається перехід від репродуктивного рівня до творчого, що зумовлено цікавим змістом і оригінальністю завдань. Наведемо декілька прикладів:

Репродуктивне завдання. *Підготуйте глосарій (невеличкий словник) із теми: «Стилї української мови» (орієнтовно 15-20 термінів із визначеннями).*

Репродуктивно-продуктивне завдання. Редагування речень. *Виправте стилістичні помилки у запропонованих нижче реченнях. Запишіть правильні варіанти.*

Творче, дослідницьке завдання.

1. *Перевірте свої здібності у царині журналістики. Складіть план інтерв'ю (бесіди) із відомою людиною. У процесі підготовки скористайтеся досвідом українських журналістів.*

Рекомендоване джерело: Яніна Соколова. URL: <https://www.youtube.com/channel/UC-HNFt8XqtMXgkBIZB83v3A>.

2. *Керуючись вимогами до мовних засобів епістолярного стилю, напишіть лист-послання своєму нащадкові у XXII століття.*

Висновки і перспективи подальших досліджень. Форми поточного контролю знань першокурсників зі стилістики української мови і відповідних навичок їх використання різноманітні: від тестування і бліц-опитування – до проведення конкурсів на кращий есей, сенкан, виголошену перед групою епідейктичну промову, змагання декламаторів тощо. У підсумку зазначимо, що результативність вивчення стилістики на заняттях із ділової української мови на нефілологічних факультетах ЗВО прямо пропорційна рівню педагогічної майстерності викладача-філолога, який за невеликий проміжок часу, відведеного на

тему, прагне досягти максимальних результатів. На наш погляд, порушена проблема може спонукати освітян до невпинного методичного пошуку.

Література

1. *Гримашевич Г. І.* Роль тексту в діалектологічних дослідженнях (на прикладі зразків поліського живого мовлення). *Волинь-Житомирщина: історико-філологічний збірник з регіональних проблем*. 2002. С. 150-152.
2. *Климова К. Я.* Українська мова (за професійним спрямуванням) : навч. посіб. для здобувачів вищої освіти та викладачів-словесників. Житомир : Поліський національний університет, 2020. 260 с. URL: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/12818/1/Ukrmov_2020_260.pdf
3. *Католицький сайт CREDO*. URL: <https://credo.pro/2019/03/231969>
4. *Сайт Публічної електронної бібліотеки української художньої літератури*. URL: <http://ukrlit.org/>

Діана Козуч,
здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти 1 року навчання
Івано-Франківського національного медичного університету
Науковий керівник: к.філол.н., доц. Г. М. Юрчак

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕТАФОРИ В МЕДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Анотація: *Статтю присвячено аналізу функціонування метафор у медичній термінології та їхній ролі у процесі формування нових медичних понять. Досліджено механізми утворення медичних термінів шляхом перенесення значень загальнонавчаних слів. Розглянуто метафору як потужний інструмент опису складних медичних реалій.*

Ключові слова: *метафора, медична термінологія, медичні терміни, лексико-семантичних класів, побутові метафори.*

Abstract: *The article is devoted to the analysis of the functioning of metaphors in medical terminology and their role in the process of forming new medical concepts. The mechanisms of the formation of medical terms by transferring the meanings of commonly used words are studied. We consider metaphor as a powerful tool for describing complex medical realities.*

Keywords: *metaphor, medical terminology, medical terms, lexical-semantic classes, household metaphors.*

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Розвиток медичної термінології є постійним процесом, який відображає етапи становлення медицини як науки. Одним із ключових механізмів формування галузевої медичної терміносистеми є використання метафор. Особливості функціонування метафори в медичній термінології проявляються у її здатності створювати нові поняття, що відображають глибинні процеси медицини. Метафори, завдяки перенесенню ознак з однієї галузі знання в іншу, стають потужним інструментом для опису складних медичних реалій. Вони дозволяють зробити абстрактні або невидимі явища більш доступними для розуміння, переносячи їх на рівень знайомих об'єктів і явищ. Пошук та аналіз

метафор у медичній термінології сприятиме кращому розумінню процесів, які відбуваються у цій сфері, а також дозволить з'ясувати, як ці процеси пов'язані з новими медичними відкриттями. Використання метафор вдосконалює професійну комунікацію медичних працівників, робить терміни більш доступними для розуміння [3, 115], сприяє покращанню розуміння пацієнтами складних медичних концепцій, допомагає зменшити тривожність пацієнтів, стимулює ефективніше спілкування в медичній команді тощо.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянуто порушену проблему. Науковці аналізують метафори у творах українських письменників, зокрема Г. Юрчак, досліджуючи метафоричність творів Ю. Косача, стверджує, що використання метафор у художньому тексті сприяє створенню психоемоційного напруження, метафоричність допомагає створити атмосферу, яка тримає читача в напрузі або викликає сильні емоційні переживання [6, 99].

В останніх дослідженнях науковці вивчають творення медичних метафор (Ю. Шевчук); працюють над вивченням метафоричних моделей та їх впливом на процеси комунікації між фахівцями й пацієнтам (О. Мартинюк); аналізують роль метафори в розвитку мови (Н. Карпова), вивчають метафору як домінанту мовної картини світу (Г. Юрчак) [7]. Наталія Цісар аналізує формування медичних термінів-метафор, їхню лексико-семантичну основу та механізми вторинної номінації. Пояснює, що основою виникнення метафори є зовнішня схожість, подібність функції та зовнішня і функційна схожість одночасно порівнюваних об'єктів. Найчастіше базою для утворення медичних термінів-метафор стають загальноновживані слова певних лексико-семантичних класів, науковці їх нараховують 11:

- 1) назви предметів побуту;
- 2) назви знарядь праці та їх частин або елементів;
- 3) назви будівель, приміщень, споруд та їх елементів;
- 4) назви вмістищ;
- 5) назви форм рельєфу;
- 6) назви рослин, плодів та їх частин;
- 7) назви тварин та частин тваринних організмів;
- 8) назви осіб за професією або діяльністю;
- 9) назви одягу, взуття та їх елементів;
- 10) назви прикрас та їх елементів;
- 11) назви природних явищ [5, 66-67].

Мета статті – проаналізувати функціонування метафор у медичній термінології та дослідити їхню роль у процесі формування нових медичних понять.

Викладення основного матеріалу. До побутових метафор належать найменування, в основу яких покладено порівняння з предметами побуту й оточення людини. Зазначений тип метафоризації досить продуктивний. Побутові метафори ґрунтуються на таких таксонах: приміщення і його елементи (судинна стінка, купол діафрагми, стінка аневризми, рух стулок, серцева камера, відділ серця

тощо); предмети побуту (кровоносна судина, фіброзні кільця, мітральний клапан, клінічна картина, маркер аритмії тощо); одяг і його деталі (сорочка серця, кисетний шов, синусний вузол тощо). Метафори такого типу переважно ґрунтуються на порівнянні, наприклад, із деревом: листок перикарда, гілка аорти, легеневий стовп [1, 86]. Метафори скеровують повсякденну діяльність людини, упорядковують сприйняту нею реальність та способи її поведінки у світі. Понятійна система відіграє центральну роль у визначенні повсякденної реальності [3, 116].

Загальноновживане слово «сумка» має значення «виріб із шкіри, тканини і т. ін., що має форму торбинки, футляра з ручками і служить для перенесення чого-небудь» [4, Т. 9, 837].

У медичному термінологічному словнику зафіксоване таке значення слова сумка – це «замкнута порожнина або оболонка в організмі, що виконує захисну, опорну або секреторну функцію; наприклад, суглобова сумка» [2, Т. 2, 512]. Підставою для виникнення терміна стало початкове значення загальноновживаного слова, перенесення відбулося за зовнішньою подібністю – форма сумки та функція зберігання чи захисту вмісту.

Загальноновживане слово «гребінь» має значення «плоска або вигнута кісточка чи металевий виріб із зубцями, що використовується для розчісування волосся або для інших цілей» [4, Т. 2, 493]. У медичному термінологічному словнику зафіксоване таке значення слова гребінь «виступаюча частина або структура органу, що нагадує форму гребеня, наприклад, клубовий гребінь – виступ на клубовій кістці, до якого прикріплюються м'язи» [2, Т. 1, 76]. Підставою для виникнення медичного терміна стало перенесення значення загальноновживаного слова, де форма гребеня з зубцями була асоційована з виступами або рельєфними структурами органів, що мають певну функцію, наприклад, прикріплення м'язів, м'язове волокно, вісцеральна гілка тощо.

Загальноновживане слово «раковина» має значення «твердий, зовнішній оболонковий утвір, що захищає тіло деяких тварин, зокрема молюсків» [4, Т. 2, 489]. У медичному термінологічному словнику зафіксоване таке значення слова «раковина»: «виступаюча частина або структура органу, що нагадує форму раковини, наприклад, вушна раковина – зовнішня частина вуха, що має форму спірально загорнутої оболонки» [2, Т. 1, 67]. Підставою для виникнення медичного терміна стало перенесення значення загальноновживаного слова, де форма раковини, що є оболонкою або захисною структурою, асоціювалася з виступами чи вигинами органів, що виконують специфічну функцію. У випадку з вушною раковиною, її форма сприяє збільшенню чутливості органу до звукових хвиль і виконанню акустичної функції.

Загальноновживане слово «яблуко» має значення «плід яблуні, круглий або овальний, зазвичай червоного, зеленого або жовтого кольору» [4, Т. 2, 493]. У медичному термінологічному словнику зафіксоване таке значення слова «яблуко»: «округла або овальна структура органу, що нагадує форму яблука, наприклад, очне яблуко – основна частина ока, що має сферичну форму» [2, Т. 1, 112]. Підставою для

виникнення медичного терміна стало перенесення значення загальноновживаного слова, де форма яблука, як округлого або овального плоду, асоціювалася з формою органу, в даному випадку – ока, яке має подібну сферичну форму. Очне яблуко виконує важливу функцію у сприйнятті зору, і його форма допомагає у фокусуванні світлових променів на сітківці.

Загальноновживане слово «корінь» має значення «частина рослини, що росте під землею, забезпечує рослину водою та поживними речовинами, а також кріпить її до ґрунту» [4, Т. 2, 484]. У медичному термінологічному словнику зафіксоване таке значення слова «корінь»: «частина органу, що нагадує форму кореня рослини, наприклад, корінь зуба – частина зуба, яка вростає в кістку, забезпечуючи його закріплення» [2, Т. 1, 121]. Підставою для виникнення медичного терміна стало перенесення значення загальноновживаного слова, де корінь рослини асоціюється з частиною, що забезпечує стабільність і закріплення, на анатомічну структуру, яка виконує подібну функцію. Корінь зуба, як і корінь рослини, відповідає за закріплення зуба в кістці, що дозволяє йому виконувати свою основну функцію – пережовування їжі.

Загальноновживане слово «пояс» має значення «предмет одягу у вигляді смужки матеріалу або шкіри, який носять навколо талії, щоб утримувати одяг або прикрасити фігуру» [4, Т. 2, 589]. У медичному термінологічному словнику зафіксоване таке значення слова «пояс»: «сукупність кісток та суглобів, що утворюють зв'язок між частинами тіла, наприклад, пояс верхніх кінцівок – система кісток, що з'єднують верхні кінцівки з тулубом, включаючи ключицю та лопатку» [2, Т. 1, 512]. Підставою для виникнення медичного терміна стало перенесення значення загальноновживаного слова, де пояс асоціюється з обмеженням або утриманням, на анатомічну структуру, що виконує роль «зв'язувального» елементу між верхніми кінцівками і тулубом. Пояс верхніх кінцівок, як і пояс у загальному розумінні, виконує функцію підтримки та з'єднання частин організму, забезпечуючи рухливість і стабільність верхніх кінцівок.

Загальноновживане слово «тканина» має значення «матеріал, що складається з волокон або ниток, переплетених між собою» [4, Т. 9, 679]. У медичному термінологічному словнику зафіксоване таке значення слова «тканина»: «сукупність клітин і міжклітинної речовини, які утворюють структури органів і виконують певні функції, наприклад, сполучна тканина, епітеліальна тканина» [2, Т. 2, 640]. Підставою для виникнення медичного терміна стало перенесення значення загальноновживаного слова, де тканина асоціюється з матеріалом, що утворює основу або структуру, на біологічні структури, які виконують певні функції в організмі. Як і тканина в загальному розумінні, що складається з окремих волокон, біологічна тканина об'єднує клітини, що працюють разом для досягнення конкретної мети, наприклад, забезпечення захисту, підтримки або транспорту. Тканини в організмі відповідають за функціонування органів і систем, а їхня структура дозволяє виконувати важливі біологічні функції.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Дослідження метафор у медичній термінології показало, що метафоричні процеси мають значний вплив на формування нових медичних понять і термінів, спрощуючи сприйняття складних, абстрактних або невидимих явищ у медицині. Метафори, основані на порівняннях з побутовими предметами, природними об'єктами та явищами, служать потужним інструментом для створення зрозумілих і доступних термінів. Вони дозволяють не лише полегшити комунікацію між медичними працівниками та пацієнтами, але й спрощують процес засвоєння медичних знань. Система метафор в медичних термінах дозволяє враховувати новітні наукові відкриття та етапи розвитку медицини, що сприяє удосконаленню професійної взаємодії та розвитку медичної термінології.

Особливо важливою є роль метафор у покращанні доступності медичних знань, адже вони сприяють кращому розумінню складних медичних процесів навіть серед широкої аудиторії. Вивчення лексико-семантичних класів метафор, таких як назви побутових предметів, частини рослин, тварин, одягу та природних явищ, підтверджує їхню ефективність як інструментів номінації і створення нових понять в медичній сфері.

У майбутньому варто зосередитись на розширеному вивченні метафор у медичній термінології, зокрема на аналізі їхнього впливу на процеси медичної комунікації, а також на вивченні регіональних та культурних особливостей використання метафор у медицині. Окрім того, перспективними є дослідження метафоричних моделей у медичних текстах, медичних підручниках та наукових статтях, що дозволить зрозуміти, як метафори можуть змінюватися в залежності від розвитку медицини як науки та потреб пацієнтів. Вивчення процесу перекладу медичних термінів між різними мовами також відкриває нові можливості для досліджень, оскільки метафоричні моделі можуть суттєво варіюватись у різних мовах і культурах.

Література

1. Ключко Т. В., Ісаєва В. І. Метафоризація в медичній термінології. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2020. Т. 31. (70). № 1. Ч. 2. С.84-88.
2. Петрух Л., Головка І. Українсько-латинсько-англійський медичний енциклопедичний словник : у 4 томах. Львів: Львівський національний університет імені Данила Галицького; 2012-2016.
3. Пуш О. М., Гасюк Н. В. Специфіка метафоричних термінів у медичній термінології. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2021. № 48. Т. 3. С.115-118.
4. Словник української мови: в 11 томах. К. 1970-1980. URL: <https://sum.in.ua/> (дата звернення: 30.11.2024).
5. Цісар Н. Метафора в медичній терміносистемі. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2005. № 538. с. 63–67.
6. Юрчак Г. М. Жанрово-стильова своєрідність романістики Юрія Косача : дис. ... канд. філол. наук. 10.01.01 «Українська література». ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2018. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Yurchak_Halyna/Zhanrovostylova_svoieridnist_romanistyky_Yurii_Kosacha.pdf (дата звернення: 30.11.2024).
7. Юрчак Г. М., Музика Т. Є. Особливості національно-мовної картини світу в романі «Сузір'я лебедя» Юрія Косача. *Науковий вісник Міжнародного*

Світлана Колотіліна,
здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти 2 року навчання
історико-філологічного факультету
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
Науковий керівник: к.пед.н., доц. О. А. Кучерява

ТВОРЧІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЇ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗЗСО

Анотація: У статті проаналізовано сучасні методи навчання фразеології на уроках української мови в ЗЗСО, зокрема проілюстровано творчі методи, спрямовані на збагачення й активізацію словникового запасу учнів фразеологічними одиницями, формування ключових компетентностей засобами фразеології.

Ключові слова: методи навчання фразеології, творчі методи, урок української мови.

Abstract: The article is devoted to the problem of using modern approaches to studying phraseology in Ukrainian language lessons in general secondary education institutions. A concise characterization of creative methods aimed at enriching and activating students' vocabulary with idioms, as well as developing key competence through phraseology, is provided.

Keywords: modern approaches to studying phraseology, creative methods, Ukrainian language lesson.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах впровадження освітньої реформи «Нова українська школа» актуальним постає питання формування в учнів ключових компетентностей. На уроках обов'язково потрібно приділяти увагу розвитку творчих здібностей учнів, тому що креативність є однією з основних компетентностей, яка необхідна для успішної самореалізації в обставинах швидкозмінного життя.

У центрі започаткованого дослідження – уроки української мови, які повинні забезпечувати не лише засвоєння теоретичних знань, але й розвиток мовленнєвих умінь і навичок. Зокрема вивчення фразеологічних одиниць збагачує мовлення учнів, робить його більш виразним та емоційним. Крім того, фразеологія як дзеркало, в якому відбилися культурні й історичні особливості народу, його ментальність та світогляд. Систематична робота з фразеологічним матеріалом на уроках мови також є ефективним засобом розвитку ключових компетентностей учнів. Однак викладання фразеології традиційними методами не завжди приносить бажані результати. Тому актуальним і перспективним напрямом роботи є використання творчих методів на уроках української мови.

Творчий метод розглядають як інноваційну стратегію, що поєднує використання на уроках інтерактивних технологій, креативних завдань, проєктної діяльності, які дозволяють активно залучати учнів у навчальний процес, розвивати критичні й аналітичні здібності.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянуто порушену проблему. Досліджуючи різні аспекти вивчення української мови, науковці не залишили поза увагою фразеологізми. Питанню збагачення мовлення учнів українською фразеологією присвячено праці як мовознавців, так і методистів (О. Біляєв, О. Бистрова, Н. Голуб, Л. Мацько, М. Пентилук, Л.Прокопенко, І. Олійник, Г. Удовиченко, М. Стельмахович, В. Ужченко та ін.).

Використання творчих методів під час вивчення фразеології розкрито в роботах Г. Півторака, О. Авраменка, Л. Масенко, Н. Клименко, О. Пономаренко, Т. Ситник та інших. Їхні праці та дослідження можуть бути корисними для викладачів, які прагнуть урізноманітнити навчальний процес та зробити його більш ефективним.

Мета статті – розкрити та проілюструвати методику використання творчого методу під час вивчення фразеології на уроках української мови в ЗЗСО.

Викладення основного матеріалу. У фразеологічних одиницях відбито традиції народу, його побут, історію та географічне положення, культурні надбання. Саме в них закладено погляди народу, його культурний і мовний досвід. Тому виникає потреба вдосконалення мовної освіти й теоретико-методичних засад вивчення фразеології на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти. «Знання лексики та фразеології рідної мови утворює основу лексичної роботи, що передбачає розширення словникового запасу учнів, збагачує їхнє мовлення, дозволяє формувати й удосконалювати мовленнєві вміння та навички» [5, 74].

Водночас основна мета сучасної школи – виявити творчі здібності дитини й дати їм підґрунтя для подальшого розвитку. І в цьому допоможе використання творчих вправ на уроках мови.

Творча вправа – це «вправа, виконання якої вимагає нових способів її розв’язання або своєрідне використання вже існуючих, що зумовлює виникнення нових знань. Мають творчий характер і впливають на розвиток комунікативної компетенції особистісно зорієнтовані та ділові ігри, мозковий штурм, створення проєктів, аналіз конкретних ситуацій (кейс-стаді) та інші» [2, 6].

Результативність роботи з фразеологізмами насамперед залежать від раціонального використання активних форм організації навчальної діяльності учнів, ефективних методів навчання мови за способом взаємодії вчителя та учнів, прийомів роботи з фразеологічним матеріалом з урахуванням дій, обов’язкових для формування мовленнєвих здібностей [1].

Отже, для кращого засвоєння фразеологічного матеріалу важливо поєднувати декілька методів: традиційне пояснення вчителя, творчі вправи й інтерактивні завдання. Проілюструємо приклади творчих вправ.

Мозковий штурм. Це ефективна творча вправа, яка допомагає активізувати уяву учнів, розвивати їх асоціативні й аналітичні здібності, креативність і критичність мислення. Мозковий штурм на тему «Якби фразеологізми ожили...» дозволить учням краще зрозуміти переносне значення фразеологізмів, сприятиме розвитку творчої уяви й навичок сторителінгу (мистецтву складання історій); цікаво й весело провести урок, залучивши до процесу навчання креативний потенціал кожного учасника.

Наприклад, фразеологізм «пекти раки».

Сюжет можливої історії.

Рак Червоний вирушає на пошуки магічної рослини, яка може допомогти побороти його сором'язливість. Під час подорожі зустрічає різних персонажів. Вони допомагають йому зрозуміти, що «пекти раки» - це не слабкість, а частина його унікальності. Рак нарешті усвідомив, що справжня сила в тому, що потрібно бути самим собою і не боятися проявляти свої емоції перед іншими.

Креативне письмо – це «письмо нетрадиційних жанрів, особливий тип твору, який вимагає нестандартного мислення, максимального використання творчості, фантазії. Найбільш поширеними формами креативного письма вважаються: есей, мемуари, літературна стилізація, новела, п'єси, вірші, пісні, реклама тощо» [7].

Завдання: напишіть есе за одним із прислів'їв. Поясніть значення прислів'я.

Скажи мені, хто твій друг

Всі ми знаємо прислів'я «Скажи мені, хто твій друг, і я скажу тобі, хто ти». Але не кожен із нас замислювався над його змістом. Ми маємо друзів. У когось їх більше, а у декого, можливо, лише один справжній друг. Але не від кількості друзів залежить наше життя, а від того, які вони. Друзі не лише поряд з нами в житті, вони також впливають на наші думки, поведінку, цінності. Ми здатні знаходити спільну мову з тими, хто поділяє наші погляди на життя, захоплення. Спілкуючись з ними, ми відчуваємо, що нас розуміють, розділяють наші погляди. І це робить дружбу міцною та щирою. Добрі друзі вчать нас бути підтримкою для інших, розвивають у нас чуйність.

У мене є такі друзі. Це Ярослав та Артем. Ми дружимо ще з дитячого садка. Але знайомі ще з народження, тому що живемо на одній вулиці. Наші мами виходили з нами на прогулянку. Зараз ми навчаємося у 5 класі. Завжди до школи і додому ходимо разом. У нас схожі захоплення. І ми готові прийти один одному на допомогу. Коли у Артема загинув на війні батько, ми підтримували його та допомагали в навчанні. Я впевнений у своїх друзях.

Отже, вибір друзів багато чого говорить про нас самих. Важливо оточувати себе людьми, з якими ми можемо розділити життєві радощі та труднощі (Гоцалюк Єгор, 5-А клас).

Навички креативного письма можна розвивати за допомогою **вільного письма** (freewriting) – «вільного записування думок упродовж фіксованого часу» [7]. Наприклад, пропонуємо учням такі завдання: а) за 3 хвилини записати на папері фразеологізми, у яких є назви частин людського тіла; б) за одним фразеологізмом

написати твір-мініатюру; в) придумати рекламний слоган, що містить фразеологізм; г) скласти твір-мініатюру із використанням фразеологізмів, у якому кожне речення починається з однакової букви.

Завдяки **методу «сторителінгу»** кожен може стати письменником і складати цікаві історії.

Під час вивчення фразеології можна запропонувати різні методи використання сторителінгу:

1. *Створити власні історії з використанням фразеологізмів:* учні складають короткі оповідання, використавши декілька фразеологізмів.
2. *Перетворення фразеологізмів на персонажів:* створюють історію про персонажа-фразеологізм з певними рисами.
3. *Ілюстрації до історій:* створити історію з фразеологізмами й намалювати до неї ілюстрацію.
4. *Інтерактивні ігри.*
5. *Ретроспективний сторителінг:* учні переказують відому казку чи історію, використовуючи фразеологізми.

Наприклад: *Перший день у школі*

Ось я вперше переступаю поріг школи, у мене душа в п'ятки пішла. Усі вчителі, батьки та діти були зайняті своїми справами, на мене навіть оком не повели. Я не знав, куди подітися. Але моя перша вчителька підійшла до мене, її обличчя освітила усмішка. Вона сказала, що все буде добре. Після її слів у мене гора з плечей спала, і я поступово вже не відчував себе, як не у своїй тарілці. Почав звикати до нового місця (Сухий Максим, 6-А клас).

«Метод шести капелюхів», або *«Капелюхи Едварда де Боно»* - це один із інструментів організації мислення. Використання цього методу на уроках української мови під час вивчення фразеології може значно покращити розуміння й засвоєння фразеологізмів та їхнього творчого використання в тексті [4]. До переваг цього методу належать і такі: учні аналізують фразеологізм не лише за його значенням, а й з точки зору емоцій, критичної та креативної сторін; вчаться працювати в команді.

Творчі методи навчання забезпечують самостійну активну роботу учнів та інтеграцію різних видів діяльності: малювання, створення проєктів, складання творчих робіт, рольові ігри тощо.

Наприклад, **скрайбінг** дозволяє візуалізувати фразеологічні звороти: створити ілюстрації, на яких зображено буквально та переносне значення фразеологізмів, скласти історію в малюнках (комікс чи коротку історію з фразеологізмами), візуальний конспект, скрайбінг-презентацію з кольоровими малюнками, схемами, анімаціями, словник фразеологізмів.

«Хмара слів» як один із засобів візуалізації звертається до креативного й асоціативного мислення. Учня можна запропонувати такі завдання: Створити хмару слів з різних фразеологізмів, які відносяться до певної теми. Наприклад, «праця», «успіх», «досвідченість», «сміливість», «здоров'я», «сім'я».

Проаналізувати слова, які ввійшли до хмари. Скласти із фразеологізмами речення. Або: Створити хмару слів до улюбленого фразеологізму, використовуючи слова-асоціації.

У роботі з фразеологічним матеріалом корисними будуть *творчі проєкти*: створення фразеологічного словника класу; фразеологічний квест; фразеологічний плакат або інфографіка; комікси або відеоролики до фразеологізмів тощо [6].

Висновки і перспективи подальших досліджень. У підсумку підкреслимо, що інноваційні підходи в поєднанні з традиційними прийомами й методами навчання утворюють ідеальну основу для вивчення фразеологічного матеріалу на уроках української мови, а використання творчих методів сприяє підвищенню рівня засвоєння учнями мовного матеріалу, активізації пізнавальної діяльності, підвищенню мотивації та зацікавленості навчальним предметом.

Література

1. Бабич Н. Д. Фразеологізми в мовленні учнів. *Українська мова та література в школі*. 1985. № 9. С. 43.
2. Бадюл Л.М., Цибух Л.М. Творчі вправи як засіб розвитку комунікативної компетенції студентів. *Наука і освіта*. 2015. №1. С. 6.
3. Боно де Едвард. Думати по-новому: використання латерального мислення (анг. New Think: The Use of Lateral Thinking, 1967). URL: ISBN 978-985-15-1013-5.
4. Долян О. О. Застосування методу «Шість капелюхів» на уроках української мови та літератури: презентація. URL: <https://vseosvita.ua/library/prezentatsiia-na-temu-zastosuvannia-metodu-shist-kapeliukhiv-na-urokakh-ukrainskoi-movy-ta-literatury-671690.html>.
5. Дубовик С. Г., Кучер І. С. Організаційно-методичні основи засвоєння фразеології на уроках української мови. *Молодий вчений*. 2022. № 9. С. 74. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-9-109-17>.
6. Зобенько Л. В. Метод проєктів – це сучасна, ефективна технологія навчання. URL: <https://genezum.org/library/metod-proektiv--ce-suchasna-efektyvna-tehnologiya-navchannya>
7. Троян І. Вчимо учнів писати небанальні твори та виробляти свій стиль: добірка цікавих методик креативного письма від «Національного проєкту: пишемо есе». 2024. URL: <https://nus.org.ua/articles/vchymo-uchniv-pysaty-nebanalni-tvory-ta-vyroblyaty-svij-styl-dobirka-tsikavykh-metodyk-kreatyvnoho-pysma-vid-natsionalnogo-proyektu-pyshemo-ese/>.

Тетяна Крупеньова,

кандидат філологічних наук, доцент
кафедри української філології і методики
навчання фахових дисциплін

Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ОНІМНИЙ ПРОСТІР РОМАНУ ДАРИ КОРНІЙ «ЗВОРОТНИЙ БІК СВІТІВ»: ФУНКЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Анотація: У статті досліджено онімний простір роману сучасної української письменниці Дари Корній «Зворотний бік світів». Проаналізовано топоніми, антропоніми та інші власні назви як важливі компоненти художнього світу твору. Окреслено роль онімів у формуванні символічного змісту роману, їхня функція в побудові містичного й фольклорного виміру наративу.

Ключові слова: оніми, онімний простір, антропоніми, топоніми, фольклор, міфологія.

Abstract: The article analyzes the onymic space of the novel by the modern Ukrainian writer Dara Korniy «The Other Side of the Worlds». Toponyms, anthroponyms and other proper names are analyzed

as important components of the artistic world of the work. The role of onymics in the formation of the symbolic content of the novel, their function in the construction of the mystical and folklore dimension of the narrative is outlined.

Keywords: onymics, onymic space, anthroponyms, toponyms, folklore, mythology.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Онімний простір художнього твору є важливим елементом, що відображає культурні, історичні й символічні особливості тексту [5, 251]. У романі Дари Корній «Зворотний бік світів» оніми відіграють ключову роль у побудові містичного простору, що поєднує реальність та уявний світ. Власні назви виконують декілька функцій: ідентифікаційну, культурологічну, символічну та естетичну. Дара Корній (справжнє ім'я – Мирослава Іванівна Замойська) – українська письменниця-прозаїк. Популярності письменниця набула завдяки творові «Гонимарник» (2010), який є прикладом класичного, традиційного українського фентезі та отримав цілу низку премій і нагород [2, с.230]. Тетралогія про паралельні світи посіла почесне місце в списку українських бестселерів. Вона складається з книг «Зворотний бік світла» (2012), «Зворотний бік темряви» (2013), «Зворотний бік сутіні» (2016) та «Зворотний бік світів» (2016). Кожна з частин є самостійним завершеним твором, але всі вони поєднані образом головної героїні – школярки Мальви Задорожної, яка одного разу дізналася, ким вона є насправді, з чого й розпочалися колись її пригоди у світі безсмертних прадавніх богів. Дівчина є втягнуеною у жорстку боротьбу сил Добра і Зла та має допомогти зупинити Хаос і встановити Гармонію. У зазначених романах порушується проблема взаємодії двох часів – давнього й теперішнього, а також двох різних вимірів – реального та ірреального, у зв'язку між якими перебуває дівчина-підліток, яку батьки назвали Мальвою. Це ім'я зовсім не типове для української літератури, але воно має глибинні корені на підсвідомому рівні носіїв української мови. Його негативно сприймає й сама дівчина: «Мальва не любила свого імені. Ну що то за дурня така – Мальва. Теж мені – цвetoчeклeпeстoчeк-кyльбaбик» [3, 76].

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянуто порушену проблему. Проблемі функціонування онімів в художньому тексті приділяли велику увагу такі українські вчені: С. Вербич, А. Гурдуз, М. Торчинський тощо.

Мета дослідження – проаналізувати оніми художнього твору Дари Корній та з'ясувати їхню роль у побудові художньої реальності.

Викладення основного матеріалу. Антропоніми в романі Дари Корній виконують надзвичайно важливу функцію. Імена персонажів не лише розкривають їхні характери, а й несуть глибоке символічне навантаження, що відображає зв'язок із українською фольклорною традицією та міфологією. Кожне ім'я, що з'являється в тексті, має свій семантичний і стилістичний шар, підсилюючи містифіковану атмосферу твору. Антропоніми в романі мають глибокий символічний зміст. Імена героїв часто мають зв'язок із фольклорними чи міфологічними мотивами. Наприклад: *Лада* – ім'я, що асоціюється зі слов'янською богинею любові та

гармонії, уособлює жіночність і зв'язок із природою; у романі це ім'я підкреслює її зв'язок із природою та внутрішню гармонію, яку вона прагне зберегти навіть у найскладніших обставинах: «*Лада дивилася на світ, як на безкінечний вир подій, де треба вберегти себе, свою сутність і тих, кого любиш*» [3, 86]; *Ярина* – ім'я з українським корінням, що означає «яскрава, сонячна», втілює духовну чистоту та прагнення до світла, незламність і духовну чистоту, водночас у її імені звучить відгомін весни та відродження: «*Ярина несла у собі світло, якого не могли загасити навіть темні сили з іншого боку світу*» [3, 32].

Дара Корній надає особливого значення іменам, що закорінені в слов'янській традиції. Ці антропоніми пов'язані з національною культурою та міфологією, що посилює етнічну автентичність тексту. Наприклад, *Мирослав* – ім'я, що поєднує лексеми «мир» і «слава». Герой із цим іменем виступає миротворцем, людиною, яка прагне гармонії у світі, незважаючи на хаос, який його оточує: «*Мирослав був тим, хто завжди знаходив спокій навіть там, де його не могло бути*» [3, 17]. Ім'я *Велимир* звучить архаїчно та асоціюється з величчю, силою та могутністю. У контексті роману воно підкреслює зв'язок героя із давніми силами: «*Велимир був тим, хто знав усі шляхи, що вели до Зворотного боку світів*» [3, 151]. Особливістю антропонімів у романі є їхня здатність позначати не лише конкретних персонажів, а й їхні ролі в межовій ситуації між реальним і потойбічним світом. Імена стають символами зв'язку між цими вимірами. Наприклад, ім'я *Остан* (від грецького Евстафій, що означає «твердий, стійкий») є символом незламності героя. У романі він виступає як провідник, той, хто здатен витримати найскладніші випробування: «*Остан тримав у собі ту силу, яка могла втримати межу між світами*» [3, 86]. Ім'я *Марена* в слов'янській міфології асоціюється зі смертю та темрявою. Героїня з цим іменем виступає антагоністом, пов'язаним із Зворотним боком світів, але водночас її ім'я натякає на циклічність життя та смерті: «*Марена не була злою, але її сутність підкорялася темряві, з якої вона прийшла*» [3, 41].

Антропоніми в романі Дари Корній «Зворотний бік світів» є не лише засобом позначення персонажів, а й багатшаровим інструментом, який дозволяє розкрити їхню сутність, закласти в текст культурно-міфологічні коди та створити містичну атмосферу. Авторка майстерно використовує імена, щоб інтегрувати українську фольклорну традицію в сучасний літературний наратив. Найчастіше в тексті трапляються імена *Лада* і *Марена*, що відображає центральний конфлікт роману між гармонією та темрявою. Ці імена багаторазово згадуються в контексті їхніх взаємовідносин, символізуючи протиборство світла й тіні, добра і зла. Інші імена, такі як *Ярина*, *Остан*, *Велимир*, доповнюють символічний простір твору, але мають другорядне значення порівняно з основними героями.

Інші оніми, зокрема назви об'єктів, пов'язаних із магією, демонологією чи міфологією, сприяють створенню глибинного символічного шару тексту. Наприклад, назви артефактів чи місць сили апелюють до української фольклорної традиції: *Дерево життя* – символ циклічності та відродження, *Дзеркало долі* –

втілення ідеї самопізнання. Такі назви виконують не лише описову, а й інтерактивну функцію, залучаючи читача до інтерпретації.

Міфоніми у творі відіграють центральну роль у формуванні міфологічного простору, збагачуючи текст культурно-символічними кодами. Дара Корній майстерно вплітає в сюжет імена, що пов'язані зі слов'янською міфологією, посилюючи атмосферу містичності та національної автентичності. Наприклад, Велес – міфонім, що відсилає до одного з наймогутніших слов'янських богів, покровителя мудрості, магії, поезії та худоби, у романі це ім'я належить загадковому персонажу, який виконує роль наставника і провідника між світами: *«Велес говорив рідко, але кожне його слово звучало, ніби саме небо відкривало свої таємниці»* [3, 73]. Образи Чорнобога й Білобога, що уособлюють дуальність світла й темряви, порядку й хаосу, також згадуються в романі, вони виступають не лише як персонажі, а й як архетипи, що формують структуру світу роману: *«Чорнобог дивився на Ладу так, ніби знав кожну її думку, кожен її страх, але й визнавав її силу»*; *«Білобог тримав у своїх руках полотно світу, намагаючись виправити те, що зіпсувала темрява»* [3, 89]. Світовид – бог світла, сонця та бачення майбутнього, у тексті він постає як символ прозріння, можливості побачити правду та розкрити приховане, його ім'я згадується в контексті пошуку істини героями: *«Світовид відкривав їм шлях, якого вони раніше не бачили, хоч він завжди був поруч»* [3, 39]. Доля і Недоля – ці міфоніми походять із народних уявлень про богинь, які визначають людську долю, вони згадуються як сили, що впливають на життєвий шлях героїв: *«Доля завжди була поруч, хоч і не втручалася, залишаючи герою право обирати»* [3, 117].

Цікавим міфологічним образом у романі «Зворотний бік світів» є собака Симаргл. Згідно з фольклорними джерелами, Симарглом іменували божество. Також існують гіпотези, що це напівбожественна істота, яка є оповісником між світами живих і потойбіччям або між світом богів і людей. Отож, образ Симаргла виконує функцію медіатора. Існує декілька лінгвістичних теорій щодо етимології цього оніма. Одні мовознавці твердять, що в «Повісті минулих літ» була згадка про Сима та Регла та що під час переписування були додані інші літери, а тому слова поєдналися. Інші вчені дотримуються думки про те, що це слово походить з іранської міфології та має зв'язок із персидською лексемою *симург*. Існує також думка, що цей міфонім пов'язаний із Ярилом, тобто Семі-Ярилом, що є ідолом божества Ярила із сімома головами. Симаргл зазвичай виступає в образі крилатої собаки або собаки із сімома головами. Давні українці вірили, що це божество охороняє їхні посіви та рослини. Інше ім'я божества – Вогнебог. Зв'язок із вогнем пояснюється тим, що наші предки вірили в те, що Симаргл є вартовим та захисником первозданного вогню. Також божество допомагає в разі боротьби з темрявою та злом. Прийшовши на допомогу підданам, він може наділити їх своєю силою та міццю. Поширеною є думка про те, що саме Симаргл поєднав сили інших трьох богів – Дажбога, Стрибога та Хорса – для перемоги над Чорнобогом. Його також часто зображували як помічника Перуна, давньоукраїнського богу грому й

блискавки. Образ Симаргла пов'язаний і з Місяцем. Давні українці вірили, що він щоночі захищає світ живих від сил потойбіччя. Дехто з людей вірив, що Симаргл завжди знаходиться серед них та знає, коли й кому прийти на допомогу, тому не називали його імені. Люди також були впевнені: якщо хтось хворіє на лихоманку, то це через те, що Симаргл прийшов у тіло хворого та бореться з недугою. За народними віруваннями, Симаргл народився з іскри в той час, коли Сварог бив молотком по камінню, а тому, де б він не проходив, усюди залишав чорний слід, адже він народився з вогню. Деякі думали, що Симаргл може змінювати свій вигляд і перетворюватися на різних істот.

Наші предки ніколи не розділяли світ на два протилежні, вони не ставили перед собою проблеми боротьби між темною та світлою стороною, бо розуміли, що обидва начала становлять єдину гармонію Всесвіту. Ще у Велесовій Книзі згадується: «А обаполи Білобог і Чорнобог перуняться – і ті Сваргу удержують, аби Світу не бути поверженому» [4, 172]. Поняття добра і зла в давньому українському міфологічному світогляді є досить умовним, оскільки в язичників Білобог і Чорнобог не існують один без одного: «Це не може бути..., щоб хтось...раз не втримався і сказав нерозумне про Чорнобога, а інший...– про Білобога...» [4, 173]. Цієї позиції дотримується й Дара Корній. Авторка у своїх текстах пропагує істину про збереження рівноваги.

Міфоніми в романі Дари Корній є носіями глибокого символізму, що поєднує міфологічні архетипи зі сучасною художньою інтерпретацією. Вони створюють багатшарову семантику тексту, допомагаючи читачеві глибше зрозуміти персонажів, їхні дії та загальний міфологічний контекст твору.

У романі фігурують топоніми, що створюють враження як реального, так і фантастичного світу. До реальних топонімів належать назви населених пунктів та географічних об'єктів, які закорінюють твір у сучасну українську дійсність. Наприклад, назви міст чи сіл України виконують функцію орієнтації читача у знайомому просторі. Фантастичні топоніми символізують паралельний вимір, що є місцем дії міфологічних подій. Вони розкривають авторське бачення гармонії між реальністю та міфом. Назва твору «Зворотний бік світів» метафорично позначає межу між двома світами – видимим і невидимим. Авторка використовує реальні та вигадані географічні назви, які створюють багатшаровість простору та підсилюють символізм твору. Топоніми відображають культурно-історичний контекст і формують межу між «видимим» світом та «зворотним боком світів». Реальні географічні назви в романі підкреслюють зв'язок сюжету із сучасною Україною, створюючи у читача відчуття достовірності описаного світу. Наприклад, *Львів* є не лише місцем дії, а й символом історичної та культурної спадщини України. Його опис акцентує на містичній атмосфері старовинного міста, що гармонійно вписується у сюжет: *«Львів огортав героїв затишком своїх вуличок, але водночас приховував під бруківкою тисячоліття таємниць»* [3, 71]. *Карпати* у творі символізують зв'язок із природою та магічною силою, вони є місцем, де реальність стирається, а міф оживає: *«У Карпатах, серед стрімких вершин і густих*

лісів, відкривалася межа між світом живих і Зворотним боком світів» [3, 94]. Вигадані топоніми, створені авторкою, виконують роль маркерів потойбічного світу, вони символізують незвідане, сакральне та таємниче. Наприклад, *Зворотний бік світів* – центральний топонім твору позначає паралельний вимір, куди потрапляють душі, шукаючи відповіді на життєві питання. Назва є метафорою межі між свідомим і несвідомим, реальним і потойбічним: «*Зворотний бік світів існував поруч із нами, але його не могли побачити ті, хто боявся дивитися вглиб себе*» [3, 204]. *Долина забутих* – цей топонім підкреслює ідею втрати й відродження, адже там герої стикаються з власними страхами та минулим: «*Долина забутих була тихою, але в тій тиші чулися шепоти душ, що загубили дорогу*» [3, 85]. *Озеро Пам'яті* символізує очищення та пошук істини, герої роману приходять сюди, щоб побачити своє справжнє обличчя: «*Водне плесо Озера Пам'яті не було звичайним – воно відображало не зовнішність, а душу*» [3, 116].

Фантастичні топоніми часто слугують маркерами переходу між реальним та потойбічним світом, виконуючи функцію «порталів». Наприклад, *Брама Тіней* – це символ межі, перехідний простір, де герої вирішують, чи готові вони прийняти виклик і потрапити до Зворотного боку світів: «*Брама Тіней виглядала як звичайна арка, але варто було ступити за неї, і світ змінювався назавжди*» [3, 73]. *Гори Часу* – метафора циклічності життя та його тимчасовості, це місце, де час перестає бути лінійним і набуває містичних властивостей: «*Гори Часу манили до себе, але ті, хто заходив туди, втрачали зв'язок із теперішнім*» [3, 61].

У романі реальні й вигадані топоніми часто переплітаються, що створює ефект переходу між двома світами. Таке поєднання допомагає авторці показати, що міф і реальність – це частини одного цілого. *Вулиця Вічності у Львові* – ця назва поєднує реальний простір Львова з його містичним нашаруванням, вулиця символізує нескінченність пошуку істини: «*Вулиця Вічності починалася на звичайній львівській площі, але куди вона вела, ніхто достеменно не знав*» [3, 26].

Топоніми у романі Дари Корній «*Зворотний бік світів*» виконують не лише функцію орієнтації у просторі, а й є носіями символічного змісту. Реальні географічні назви надають тексту автентичності, тоді як фантастичні топоніми створюють містичну атмосферу та унаочнюють межу між реальним і потойбічним світами. Така топонімічна палітра дозволяє глибше зрозуміти багатозаровість художнього тексту та його зв'язок із міфологічними й фольклорними традиціями.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Онімний простір роману є важливим елементом, що об'єднує міфологічні, фольклорні та культурологічні складові тексту. Топоніми, антропоніми й інші власні назви формують багатозарову систему, яка розкриває глибинні сенси твору. Вони виконують важливу функцію не лише у зображенні художньої реальності, а й у передачі цінностей української культурної традиції. Дара Корній стала новаторкою в жанрі української фентезійної літератури, використавши основу міфу для створення персонажів і сюжету, що будується на віруваннях та вченнях давніх слов'ян. Нетиповою для української сучасної літератури є головна героїня авторки – від

власного імені, зовнішнього вигляду до характеру, який свідчить про те, що зі змінами в суспільстві змінюється й попит на літературного героя. Їй властиві нові риси, інша поведінка та сучасне мовлення. Дара Корній зацікавлює читачів умілим поєднанням двох світів – реального (такого близького й зрозумілого сучасному читачеві підліткового віку) і міфологічного (сповненого образів давньої української міфології). Вдале переплетіння різних світів, взаємопроникнення явищ, магичні предмети, цікавий сюжет, яскраві образи тримають увагу читача й виконують виховну функцію, спрямовану на відновлення історичної пам'яті, збереження традицій і вірувань.

Література

1. *Вербиц С.* Сучасна українська онімна лексика: функціональний аспект. *Вісник НАН України*. 2008. № 5. С. 54–60. 2. *Гурдуз А.* Роман Дари Корній «Гонимарник»: місце в мистецькому контексті з погляду традиції й новаторства. *Українознавчий альманах*. Київ; Мелітополь. 2012. Вип. 9. С. 229–235. 3. *Корній Д.* Зворотний бік світів : роман. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 320 с. 4. *Лозко Г. С.* Українське народознавство. Київ : АртЕК, 2007. 472 с. 5. *Торчинський М. М.* Структура онімного простору української мови : монографія. Хмельницький : Авіст. 2008. 550 с.

Тетяна Крупеньова,

кандидат філологічних наук, доцент
кафедри української філології і методики
навчання фахових дисциплін

Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Катерина Поповкіна,

здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти 2 року навчання історико-філологічного
факультету Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Анотація: У статті проаналізовано особливості формування культурної компетентності учнів на уроках української мови під час вивчення лексикології. Доведено, що культурна компетентність стала невід'ємною частиною освіти у глобалізованому світі, де важливими є навички міжкультурного спілкування, толерантність до різноманіття і гнучкість у взаємодії з представниками інших культур. Описано систему вправ та завдань, за допомогою яких формується культурна компетентність.

Ключові слова: культурна компетентність, лексикологія, методичні прийоми, вправи.

Abstract: The article analyzes the features of the way students form cultural competence during the study of lexicology on Ukrainian language lessons. It is proved that cultural competence has become an integral part of education in a globalized world, where intercultural communication skills, tolerance for diversity and flexibility in interaction with representatives of other cultures are important. A system of exercises to form cultural competence and tasks is described.

Keywords: cultural competence, lexicology, methodological techniques, exercises.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасній педагогічній науці і практиці культурна компетентність розглядається як одна з ключових компетентностей, необхідних для професійного розвитку особистості. Поняття культурної компетентності стало невід'ємною частиною освіти у глобалізованому світі, де важливими є навички міжкультурного спілкування, толерантність до різноманіття і гнучкість у взаємодії з представниками інших культур. Культурна компетентність – це комплексна здатність особистості, яка містить знання, навички, ціннісні орієнтири та емоційну готовність до ефективної взаємодії з іншими культурами [4, 50]. Вона охоплює кілька важливих компонентів: 1) **когнітивний компонент**: містить знання про власну та інші культури, їх традиції, норми, мову, історію, символіку; дає змогу людині орієнтуватися в культурному контексті, розуміти особливості інших національностей та їх внесок у світову культуру; 2) **афективний компонент**: включає емоційну готовність до прийняття інших культурних цінностей, повагу до різноманіття та толерантність; цей компонент пов'язаний із відкритістю до міжкультурного спілкування та здатністю позитивно реагувати на інші культурні традиції [1, 150].

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянуто порушену проблему. Питання культури досліджували східноєвропейські (Є. Аверінцев, А. Гуревич, Л. Кертман, М. Каган, Є. Маркарян, В. Межуєв, Ю. Резнік) та західноєвропейські вчені (У. Беккет, К. Клакхем, А. Кребер, Б.Маліновський, А. Радкліф-Браун). Методологічною основою формування культурної компетентності науковці обирають принцип нерозривної єдності освіти і культури (О. Арнольд, Л. Городецька, П. Щедровицький) та ідеї про сенс освіти (М. Бердяєв, І. Зязюн, О. Коломієць, А. Флієр) як унікальний процес становлення особистості. Ряд учених (М. Байрам, М. Беннет, С. Бочнер, С. Бондаренко, Н. Головіна, О. Качмар, В. Кудікунст, О. Лешер, С.Лур'є, О.Миролюбов, І. Плужник, О. Садохін, В. Сафонова, Л. Самовар, С. Сторті, Е. Хірш) здійснюють вивчення проблемних питань культурної компетентності. Концептуально культурний інтелект та відповідна компетентність розроблювався в наукових дослідженнях таких учених, як Г. Гарднер, Д. Деттерман, П. Ерлі, С. Енг, Н. Кантор, Дж. Кільштр, Дж. Майєр, Б. Петерсон, П. Саловей, Р. Стернберг. Учені (П. Акерман, Г. Бойле, Д. Заклофске, К. Любінські) представили його як сукупність здібностей або можливостей, що мають відношення до особистості, а здібності трактуються як особистісні характеристики (П. Коста, Р. Маккрей). Основи формування інтелекту майбутньої еліти українського суспільства закладали О.Бахтіна, І.Зязюн, К.Фоменко, М. Холодна, Д. Ушаков. Такі вітчизняні вчені, як О.Дем'яненко, Є.Зеленов, Р. Майборода, Д. Пустовойченко, А. Солодка наразі продовжують науково-дослідницьку роботу щодо культурного інтелекту в Україні.

Метою статті є аналіз особливостей формування культурної компетентності учнів під час вивчення лексикології.

Викладення основного матеріалу. Поняття «культурна компетентність» було введено до наукового обігу в 2003 році науковцями П. Ерлі і С. Анг і визначене як здатність людини функціонувати в культурно різних умовах. Культурна компетентність, на думку вчених, є похідною від культурної обізнаності та культурного сприйняття [2, 240]. Варто зазначити, що своїм ширшим використанням у науковому полі України цей термін завдячує соціологам, які впровадили його для пояснення понять міжкультурної комунікації та залучення населення до участі в культурному житті. Проте він є новим для досліджень в Україні, а особливо в контексті освітньої підготовки фахівця.

В освітній практиці для розвитку культурної компетентності використовуються різні методи та підходи. Серед найбільш ефективних варто виділити: 1) **інтерактивні методи навчання**: рольові ігри, дискусії, дебати і моделювання міжкультурних ситуацій дозволяють учням опинитися у різних культурних контекстах, що сприяє розвитку навичок адаптації та толерантності; 2) **проектна діяльність**: учні можуть створювати проекти, присвячені вивченню культури інших народів, їхніх традицій і цінностей, така діяльність не лише розширює знання, але й стимулює когнітивний та афективний компоненти культурної компетентності; 3) **медіа-ресурси та цифрові технології**: вивчення культурних звичаїв та історії через фільми, документальні стрічки, літературу, інтернет-ресурси та інтерактивні платформи є важливими інструментами, які допомагають учням глибше зрозуміти культурне розмаїття; 4) **аналіз літературних і мистецьких творів**: через твори літератури, музики, живопису учні знайомляться з культурними символами та художніми образами, характерними для різних народів, що сприяє усвідомленню спільних цінностей та відмінностей.

В сучасній освіті важливим завданням є не лише передача знань, але й розвиток навичок та компетентностей, які допоможуть учням розуміти і сприймати культурне розмаїття. Одна з таких компетентностей – культурна, яка дозволяє учням краще орієнтуватися в різноманітних культурних контекстах, збагачує їх світогляд і сприяє формуванню толерантності. Вивчення лексикології української мови надає широкі можливості для розвитку культурної компетентності, адже саме через мову передаються історія, традиції та цінності народу. Під час вивчення лексикології учні знайомляться з такими поняттями, як запозичення, архаїзми, історизми, діалектизми, фразеологія. Кожна з цих категорій слів несе в собі культурний код, пов'язаний із певним етапом історії, особливістю побуту чи ментальності [3]. Наприклад, вивчення історизмів дозволяє учням заглибитись в історію українського народу, зрозуміти структуру суспільства минулих епох. Через архаїзми та фразеологізми можна досягнути давніх вірувань та побутові реалії. Запозичені слова відкривають учням вікно до культур інших країн та показують, як мова збагачується завдяки контактам із іншими народами.

Наведемо приклади методичних прийомів для розвитку культурної компетентності на уроках лексикології: 1) **лексико-семантичний аналіз**: учні можуть працювати із групами слів, які мають культурне забарвлення: історизми,

архаїзми, запозичення, етнографізми, адже аналіз значень і походження цих слів допоможе учням зрозуміти, як культура впливає на мову; 2) створення мовних проєктів: наприклад, учні можуть дослідити фразеологізми, що описують традиційні українські свята або обряди; 3) порівняння фразеології різних мов: це сприяє усвідомленню спільних і відмінних рис культури різних народів. Наприклад, англійський фразеологізм *to spill the beans* та український *видати таємницю* передають схоже значення, але мають різне культурне забарвлення; 4) проєктна робота з краєзнавства: учні досліджують діалекти свого регіону, працюють з краєзнавчими матеріалами, збирають місцеві фразеологізми або старовинні назви предметів побуту. Це допомагає краще зрозуміти історію і культуру своєї місцевості.

Формування культурної компетентності під час вивчення лексикології є необхідним елементом сучасного освітнього процесу. Лексикологія відкриває можливості для занурення учнів у культурне надбання не лише власного народу, а й інших культур. Через вивчення слів і виразів, їхньої історії та етимології учні отримують глибше розуміння культурних цінностей, навчаються толерантності, поваги до інших і здатності сприймати світ у його розмаїтті, тому лексикологія стає ефективним інструментом для виховання освіченої, культурно компетентної особистості в умовах глобалізованого світу.

Формування культурної компетентності на уроках української мови є важливим елементом для розширення світогляду учнів, розвитку толерантності й поваги до культурного різноманіття, наведемо кілька вправ і завдань, що які було використано на уроках української мови:

1. Аналіз фразеологізмів із різних культур. Завдання: дослідіть фразеологізми, які містять культурні та історичні елементи, наприклад: «*ні пуху, ні пера*», «*вийти сухим із води*», розгляньте їхні значення, походження та порівняйте з фразеологізмами інших культур. Мета: учні навчаться виявляти культурні особливості у висловах і побачать відмінності й подібності з іншими культурами.

2. Лінгвокультурологічний словничок. Завдання: створіть словничок, що включатиме слова з української мови, пов'язані з національною культурою, звичаями, ремеслами. Наприклад: «*рушник*», «*писанка*», «*бориц*». Мета: учні розширять знання про власну культуру та зможуть глибше зрозуміти її вплив на мову.

3. Проєкт «Моя культурна спадщина». Завдання: підготуйте коротку презентацію чи есе на тему традицій своєї родини або регіону (святкування, кулінарія, ремесла), пояснивши значення певних слів чи виразів. Мета: учні пізнають глибше свої корені та культурну спадщину, розвивають навички дослідження та презентації.

4. Дослідження запозичених слів. Завдання: визначіть слова, які були запозичені українською мовою, наприклад, «*кава*» (з арабської), «*апельсин*» (з нідерландської), поясніть, як запозичення збагачують мову і культуру. Мета: учні

зрозуміють, як інші культури впливають на мовний розвиток, що сприяє формуванню позитивного ставлення до різноманіття.

5. Написання листа-подяки представникам іншої культури. Завдання: уявіть, що учні хочуть подякувати представникам іншої культури за щось позитивне (наприклад, за знайомство з традиційною кухнею чи допомогою). Напишіть лист, використовуючи елементи ввічливості, характерні для української мови. Мета: учні навчаться виражати вдячність, будуючи грамотні комунікаційні стратегії для міжкультурного спілкування.

6. Мовні завдання з національною символікою. Завдання: розробіть вірш, есе або малюнок, який би відображав значення національної символіки України, такої як *калина*, *тризуб*, *рушник*. Поясніть, чому саме ці символи важливі. Мета: допомагає глибше усвідомити роль символів у культурній ідентичності.

Ці завдання допоможуть учням розвивати культурну компетентність, сприяючи глибшому розумінню як власної культури, так і культурного розмаїття світу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, формування культурної компетентності – це складний і багатогранний процес, що передбачає розвиток як когнітивних знань про культуру, так і емоційної готовності до прийняття інших культур та поведінкових навичок міжкультурної комунікації. На основі культурно-історичного, соціально-когнітивного та міжкультурного підходів цей процес повинен включати теоретичне розуміння культури, практичні навички комунікації та емоційне сприйняття культурного різноманіття. Застосування інтерактивних методів, проєктної діяльності, медіа-ресурсів і практичного досвіду дозволяє створити сприятливі умови для розвитку культурної компетентності та виховання культурно зрілих особистостей, здатних до продуктивної взаємодії в умовах багатокультурного світу.

Література

1. Головіна Н. І. Проблеми формування культурної компетентності особистості в контексті реформування вищої школи. *Філософські обрії*. 2015. Вип. 33. С.147-156. 2. Джонсон Р. Б. Культурна компетентність в Україні. *Журнал європейської економіки*. 2014. (13) №3. С.236-247. 3. Тищенко О. В. Обрядова семантика у слов'янському мовному просторі. Київ. 2000. 236 с. 4. *Формування загальнокультурної компетентності учнів загальноосвітнього навчального закладу відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів : наук.-метод. посіб. / уклад. О. В. Крутенко. Черкаси : ЧОПОПП, 2014. 68 с.*

Тетяна Крупеньова,
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри української філології і методики
навчання фахових дисциплін
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
Анна Якущенко,
здобувач другого (магістерського) рівня

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ ДІЄСЛОВА

Анотація: У статті досліджено роль інтерактивних методів навчання у формуванні критичного мислення учнів. Розглянуто особливості інтеграції цих методів у процес вивчення дієслова на уроках української мови. Акцентовано на практичних прикладах застосування методів кооперативного навчання, технологій ситуативного моделювання та дискусій. Показано, як інтерактивні методи сприяють розвитку критичного мислення та навичок аналізу.

Ключові слова: критичне мислення, інтерактивні методи, дієслово, освітні технології.

Abstract: The article examines the role of interactive teaching methods in the formation of students' critical thinking. The features of integrating these methods into the process of learning the verb during Ukrainian language lessons are considered. The emphasis is on practical examples of the use of cooperative learning methods, situational modeling technologies and discussions. It is shown how interactive methods contribute to the development of critical thinking and analysis skills.

Keywords: critical thinking, interactive methods, verb, educational technologies.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Освітня реформа в Україні ставить перед педагогами завдання формування в учнів ключових компетентностей, зокрема критичного мислення. З огляду на це, інтерактивні методи навчання набувають все більшого значення. Вивчення дієслова як однієї з центральних категорій української мови є сприятливим середовищем для розвитку таких навичок, оскільки дозволяє використовувати широкий спектр завдань, спрямованих на аналіз, оцінку та синтез інформації. Критичне мислення визначається як здатність осмислено аналізувати інформацію, робити обґрунтовані висновки та приймати рішення. За визначенням О. Пометун, «інтерактивні методи навчання сприяють активізації пізнавальної діяльності учнів, стимулюючи їх до обговорення, взаємодії та обміну ідеями» [5, 74].

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянуто порушену проблему. У наукових працях останніх років, як вітчизняних, так і зарубіжних, підкреслюється значення критичного мислення для розвитку суспільства і самої людини. Феномен критичного мислення досліджувався такими вченими, як Р. Джонсон, Д. Клустер, Р. Стернберг, Д. Халперн, О. Пометун, Н. Послепова, С. Рубінштейн, Б. Теплов, Л. Терлецька тощо. Взаємозалежність зовнішніх і внутрішніх умов розвитку критичного мислення особистості школяра досліджували П. Гальперін, В. Давидов, Д. Ельконін, Л. Занков, А. Любінська, В. Бондар, А. Маркова та ін. Про важливість цілеспрямованої і систематичної навчально-пізнавальної діяльності для розвитку критичного мислення учнів йдеться у працях О. Веселовської, Л. Фрідмана, О. Столяра, О. Останіної та ін.

Мета статті – обґрунтувати ефективність розвитку критичного мислення учнів за допомогою інтерактивних методів навчання.

Викладення основного матеріалу. У сучасній педагогічній літературі існує досить багато тлумачень поняття «критичне мислення». У нашому дослідженні під критичним мисленням будемо розуміти набір розумових стратегій, опанування яких передбачає вільне використання людиною мисленнєвих операцій високого рівня, що застосовуються для формулювання обґрунтованих висновків та ухвалення раціональних рішень. Це загальний термін, що використовують для виявлення необхідних способів мислення та навичок, які сприяють ефективному прийняттю рішень. Процес критичного мислення передбачає розуміння та інтерпретацію інформації, а також її використання, з метою досягнення обґрунтованого висновку. Надзвичайно важливим у цьому процесі є розуміння мисленнєвого ланцюжка, який призводить до кінцевого результату.

Упровадження технологій критичного мислення в школі – це складний, але цікавий процес оволодіння знаннями й вироблення необхідних умінь, адже вимагає від самого вчителя ґрунтовної підготовки, тривалого проєктування, вмілої реалізації, оскільки процес навчання носить яскраво виражений діалоговий характер [2, 14]. У результаті розвитку критичного мислення у школярів виробляється здатність до самостійної оцінки явищ навколишньої дійсності, одержаної інформації, наукових знань, думок і тверджень інших людей; формуються вміння бачити позитивні і негативні аспекти різних поглядів, розвиваються креативні здібності, збагачується інтелект.

Сучасний розвиток суспільства в напрямку інформатизації сприяв появі нових форм навчальної комунікації та новітнім методам розв'язання освітніх завдань, тому змінилося значення та роль учителя, основним завданням якого є коригування інтелектуального та творчого потенціалу учнів, формування критичного мислення. Водночас відбувається еволюція змісту, форм і методів навчання, яка спонукає до пошуку, розробок і впровадження новітніх освітніх технологій. Серед них варто виокремити інтерактивну технологію, завдяки якій учень стає активним учасником процесу навчання. Основна мета інтерактивних методів навчання – розвиток особистості учня в навчальній діяльності. Поширеними вони стали в практиці американської школи наприкінці ХХ століття. Термін «інтерактивний» походить з англійської мови і означає «взаємодія». Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається в умовах постійної, активної взаємодії всіх учасників освітнього процесу.

Сучасний етап розвитку освіти потребує такої системи навчання, яка охоплюючи основні етапи уроку (від окреслення цілей і конструювання навчального процесу до перевірки його ефективності) достатньо повно моделювала розвиваючий соціально-культурний простір, реалізовувала позитивний потенціал особистості. Типологія уроків історично змінна, тому що вона постійно уточнюється, збагачується у процесі вдосконалення дидактичних і психологічних засад навчального процесу. Моделюючи урок, необхідно встановити

взаємозалежність найсуттєвіших компонентів навчального процесу. Послідовність конкретних цілей, окреслених на досягнення мети організації уроку, є тим внутрішнім стрижнем, навколо якого розміщуються навчальний матеріал та методичні прийоми. Єдність конкретної мети, змісту та інтерактивних прийомів є необхідною умовою його вдалої реалізації.

Інтерактивне навчання орієнтоване на співнавчання та взаємонавчання, основним результатом якого є формування взаєморозуміння між учнями на уроці [1, 60]. Воно розвиває навички прийняття рішень, колективне вирішення проблем, стимулює бажання виконувати творчі завдання та розширювати спілкування з іншими. Організуючи такий тип навчання планують використання таких методів, які дозволяють створювати ситуації пошуку, сумніву, успіху, ризику, конфлікту, переконання, аналіз і самооцінку своєї поведінки, співпереживання, задоволення чи горя.

Методи інтерактивного навчання можна поділити на: кооперативне навчання – передбачає роботу в малих групах; колективно-групове навчання – робота всього класу разом; ситуативне моделювання – рольові ігри, аналіз кейсів; технології опрацювання дискусійних питань – дебати, круглі столи. Наведемо приклади вправ, які формують критичне мислення:

Групова робота. Аналіз видів і форм дієслова (метод: кооперативне навчання). Учні об'єднуються у групи, кожна з яких отримує текст із дієсловами різних видів. Завдання: визначити вид дієслів, пояснити вибір та обговорити результати в класі.

Рольова гра. Використання дієслів у контексті (метод: ситуативне моделювання). Учні виконують ролі героїв із певної ситуації (наприклад, шкільного вечора). Завдання: скласти діалог, використовуючи форми дієслів, які відповідають ситуації, та обґрунтувати вибір.

Дискусія. Чи є правильність дієслівної форми важливою у щоденному спілкуванні? (метод: технологія опрацювання дискусійних питань). Учні висловлюють аргументи «за» і «проти», обґрунтовуючи свою позицію. Після цього клас формулює спільні висновки.

Отже, застосування інтерактивних методів навчання сприяє формуванню критичного мислення через аналіз, синтез та обговорення; розвиває комунікативні навички; стимулює творче мислення та зацікавленість у навчанні.

Існують такі методи, що допомагають максимально ефективно провести урок, формуючи критичне мислення: «Генератор ідей», «Логічне дерево», «Концептуальна таблиця», «Піраміда роздумів», «Кластери», «Позначки», «Синквейн» (сенкан), «Фішбоун», «Правильні та помилкові твердження», прийом «РАФТ», прийом таблиця «Плюс-мінус-цікаво», «Бортові журнали», «Підказка», «Резюме», «Кошик ідей», SWOT – аналіз, «Знаємо – хочемо дізнатися – дізналися», «Дошка запитань», «Сократівське опитування», «Експерти проти журналістів», «Тонкі та товсті запитання», «Переплутані логічні ланцюжки», «Ромашка Блума», «Рюкзак», «Асоціативний куш», «Карта поняття».

Інтерактивні методи навчання поділяють на дві групи: групові та фронтальні (командні чи колективні).

Серед групових методів педагогами виділено такі: «Карусель», «Акваріум», «Робота в парах», «Робота в трійках», «Діалог», «Синтез думок», «Спільний проект», «Пошук інформації».

Проаналізуємо інтерактивний метод навчання «Робота в парах». Він полягає в тому, що учасники навчального процесу діляться на групи та пари, які працюють разом над одним завданням чи проєктом. Учні активно взаємодіють між собою, діляться ідеями, думками та знаннями, щоб досягти спільної мети. Основною метою цього методу є розвиток комунікативних навичок та підвищення рівня взаємодії між учнями. У процесі роботи в парах, учні взаємодіють між собою, обговорюють питання та приймають рішення в команді. Завдяки цьому методу учні відчують важливість свого внеску в спільну роботу. Метод «Робота в парах» широко застосовується в НУШ, він досить ефективний, тому що дозволяє не тільки отримати нові знання, але й також розвивати навички спілкування, праці в групах, розвивати критичне мислення, розвиток вміння слухати, висловлювання власних думок та розв'язування проблем.

Інтерактивний метод «Діалог» – це спосіб комунікації між учнями, який включає активну участь кожного учасника. Завдяки методу кожен учень має можливість висловити думку та аргументувати її. Він базується на активному прослуховуванні та взаємному обміні інформацією між учасниками діалогу. Одним із ключових елементів інтерактивного діалогу є взаємодія, тобто здатність взаємодіяти з іншими учасниками та реагувати на їхні ідеї та думки. Загалом, діалог є ефективним інструментом для співпраці, особливо у випадках, коли необхідно досягти спільної мети. Цей метод сприяє розвитку критичного мислення, а також зміцненню взаємодії та створенню позитивної атмосфери спілкування у класі.

Цікавим, на нашу думку, є метод «Синтез думок». Цей метод характеризує діяльність педагога під час якої діти об'єднуються в невеликі групи та виконують завдання, наприклад, малюнок на аркуші паперу. Коли одна група намалює, то передає малюнок в іншу групу, учасники якої допрацьовують виконане завдання. Після завершення роботи складають спільну розповідь про те, що домалювали і чому. Цей метод використовують для розвитку творчих здібностей та формування нових ідей. Основна ідея методу «Синтез думок» полягає в тому, щоб об'єднати зусилля учнів для досягнення спільної мети.

«Карусель» є одним із найвідоміших інтерактивних методів, його застосовують на різних уроках у школі. Ідея методу полягає в тому, щоб поділити клас на групи і надати кожній групі окремі завдання протягом обмеженого часу. Після цього групи пересуваються по колу для того, щоб кожна група могла продовжити роботу над завданням, яке було розпочато попередньою групою. Наприклад, для вивчення нової теми вчитель може надати групам окремі завдання, які потім обов'язково потрібно обговорити. Одна група може знайти інформацію в Інтернеті, інша складає план теми, а третя готує питання для обговорення. Після

закінчення часу, який був виділений, учні переходять далі, щоб виконувати наступне завдання. Метод «Карусель» дозволяє учням співпрацювати, ділитися новими знаннями та досвідом, взаємодіяти зі своїми однокласниками та розвивати навички роботи в групі. Варто зазначити, що цей метод також сприяє активному залученню учнів до навчального процесу, допомагає зберегти їхню увагу та зацікавленість протягом уроку, а також сприяє поглибленню знань та їх закріпленню.

Окрім вище зазначених інтерактивних методів, метод «Акваріум» посідає провідне місце в інтерактивному навчанні учнів та взаємодії з ними. Основна ідея цього методу полягає в тому, що розглядається проблема з різних боків, учні працюють у команді та об'єднують різні погляди та ідеї для досягнення спільної мети. Учасники, які беруть участь в «Акваріумі», зазвичай поділяються на декілька груп, кожна з яких висуває різні варіанти вирішення завдання. Кожна група обговорює між собою свої ідеї та підходить щодо виконання роботи. Потім групи знову об'єднуються, щоб обмінятися своїми ідеями та знаннями. Це триває допоки учні не знайдуть єдиного спільного вирішення завдання. Одним із головних аспектів методу «Акваріум» є те, що кожен учень має можливість висловити свою думку та його думка поважається та враховується іншими учнями. Узагальнюючи, варто сказати, що метод «Акваріум» допомагає збільшити рівень співпраці та згуртування команди. Цей метод є ефективним, тому що він дозволяє учням об'єднувати свої знання та ідеї для вирішення конкретного завдання та досягти спільної цілі.

Якщо говорити про фронтальні методи навчання, то одними з найголовніших є такі методи: «Велике коло», «Мікрофон», «Незакінчені речення», «Мозковий штурм», «Мозаїка». «Велике коло» та «Мікрофон» є досить схожими між собою. «Велике коло» – це метод, за яким учні стають у коло та обговорюють конкретне питання чи тему. Кожен учень має можливість висловити свою думку та почути думки інших. Цей метод полягає в активному прослуховуванні та взаємодії між учнями.

Метод «Мікрофон» полягає в тому, що учні мають можливість по черзі висловлювати думку, передаючи один одному уявний мікрофон, подібно до того як люди виступають на публіці з мікрофоном. Цей метод допомагає розвитку в учнів публічного виступу та ораторської майстерності. Застосовуючи ці два методи у школі, це дозволить підвищити рівень взаємодії та комунікації між учнями, що сприятиме розвитку критичного мислення та допоможе залучити кожного учня до процесу навчання.

Метод «Незакінчені речення» полягає у тому, що вчитель ставить запитання чи формулює тезу, а учні доповнюють речення власними думками. Цей метод сприяє розвитку творчого та критичного мислення, а також вчить висловленню власної думки [3, 98]. Він також допомагає вчителю зрозуміти рівень розуміння учнями теми та їхньої потреби в додаткових поясненнях чи на практичних завданнях.

Основна ідея інтерактивного методу «Мозаїка» полягає в тому, що учні працюють в малих групах, кожен учень має свою роль або завдання. Кожна група отримує свою частину матеріалу, яку вони досліджують і вивчають. Після цього групи об'єднуються, щоб обмінятися отриманими знаннями і створити повну картину з дослідженого матеріалу. Цей метод допомагає розвивати навички співпраці, комунікації та критичного мислення. Крім того, варто зазначити, що цей метод можна використовувати для залучення різних типів учнів до навчального процесу, включаючи тих учнів, які зазвичай більш пасивні. Метод «Мозаїка» є корисним додатком до уроків, щоб зробити навчання більш інтерактивним та залучити всіх учнів до участі в процесі.

Метод «Мозковий шторм» – в основі цього методу лежить спільна робота учнів над вирішенням певного питання, де кожен учасник має можливість висловити свою думку. Основна мета цього методу полягає в тому, щоб сприяти розвитку творчого та критичного мислення та залучення учнів до активної участі в навчальному процесі. Крім того, цей метод допомагає виробляти навички праці в команді, а також розвивати вміння слухати та дотримуватися правил дискусії.

Отже, інтерактивні методи навчання є досить ефективними, тому що вони передбачають участь кожного учасника навчального в процесі пізнання, а не просте сприйняття інформації. Однією з переваг інтерактивних методів навчання є те, що вони допомагають учням навчитися працювати в команді та співпрацювати один з одним.

Проаналізуємо застосування інтерактивних методів навчання на уроках української мови учнів під час вивчення теми «Дієслово: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль». Спочатку можна використовувати метод «Мозковий шторм», коли вчитель пояснює тему, формулює питання для методу. Також учителям варто поділити клас на групи і дати декілька хвилин, щоб учні змогли сформулювати свої відповіді. Далі учні по черзі відповідають, а також варто зазначити, що учителям під час обговорення важливо наголошувати на головні поняття теми. Учні, опираючись на матеріал з підручника або використовувачи презентацію вчителя, зможуть дати відповіді на наступні запитання: 1. Що таке дієслово? 2. Які граматичні категорії мають дієслова? 3. Яку роль дієслова виконують у реченнях? 4. Наведіть приклади дієслів. Цей інтерактивний метод сприяє кращому розумінні та запам'ятовуванню теоретичного матеріалу шляхом активної мисленнєвої діяльності учнів на уроці. Доречним буде використання також методу «Мікрофон», адже цей метод є ефективним засобом для вивчення теми на уроках української мови. Основні кроки застосування методу «Мікрофон» на уроці української мови можуть виглядати так:

1. Учитель коротко розповідає мету та пояснює, що повинні зробити учні.
2. Учитель пропонує певні теми, що пов'язані з дієсловом, а також вправи.
3. Учні мають можливість один за одним висловитися за допомогою уявного мікрофона, використовувачи дієслова.
4. Викладач слухає учнів та робить зауваження.

Ефективно застосовуючи на уроках української мови метод «Карусель», учитель ділить учнів на дві групи та дає кожній групі завдання, яке пов'язано з темою. Наприклад, одна група має завдання виписати дієслова з тексту, інша виписує дієслова, які вжиті в переносному значенні. Кожні 2-3 хвилини групи переміщуються по колу для того, щоб кожна група могла продовжити роботу над завданням, яке було розпочато попередньою групою.

Доцільно зазначити, що метод «Робота в парах» є також дієвий, тому що цей метод дає змогу учням обмінюватися думками та ідеями зі своїми однокласниками, що сприяє взаєморозумінню та взаємному доповненню. Під час виконання завдань в парах учні мають можливість порівнювати свої відповіді, а також обговорювати їх. Така робота допомагає учням краще зрозуміти тему. Наприклад, учитель дає завдання учням скласти п'ять речень з використанням дієслів. Учні виконують це завдання в парах та обговорюють свої ідеї.

Проектна робота є дієвим методом навчання, який дозволяє учням зосередитися на практичному використанні знань та навичок. Проектна робота – це метод навчання, який дає змогу учням розвивати свої навички творчого мислення та самостійної роботи, а також досліджувати тему уроку з різних сторін і використовувати здобуті знання у практичних завданнях.

Метод «Незакінчені речення» дає змогу учням брати активну участь у процесі навчання та розвивати креативність. Наприклад, учитель дає учням незакінчені речення, які вони повинні закінчити дієсловом відповідно до контексту. Наприклад: «Я завжди люблю, коли весна починається, бо тоді я можу...». Цей метод допомагає засвоїти матеріал, розвиває логіку та творчі здібності, а також стимулює активну участь у процесі навчання.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи, варто сказати, що застосування інтерактивних методів навчання на уроках української мови, допомагає створити сприятливу атмосферу для навчання та розвитку навичок учнів. Вони забезпечують активну участь учнів у навчальному процесі та дають можливість кожному учневі стати активним учасником уроку. Використання інтерактивного навчання є важливим кроком у поліпшенні якості навчання та у формуванні компетентностей в учнів. Інтерактивне навчання може бути дуже ефективним на уроках української мови, оскільки воно створює більш стимулююче навчальне середовище, яке сприяє кращому засвоєнню знань. Інтерактивні методи навчання є ефективним інструментом для розвитку критичного мислення під час вивчення дієслова на уроках української мови. Їх впровадження дозволяє зробити навчальний процес більш осмисленим і практично орієнтованим. Подальші дослідження можуть зосередитися на розробці нових інтерактивних завдань, адаптованих до різних вікових груп учнів.

Література

1. Гламаздіна І. Упровадження інтерактивних технологій на уроках української мови. *Рідна школа*. 2009. № 7. С. 60-62. 2. Козира В. Технологія розвитку критичного мислення у навчальному процесі: навчально-методичний посібник для вчителів. Тернопіль, 2017. 60 с. 3. Кроуфорд А.

Технології розвитку критичного мислення. Київ: Плеяди, 2016. 220 с. 4. *Пересунько Т. М.* Інноваційні технології навчання у розвитку творчих здібностей на уроках української мови та літератури. 2012. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/mova/8360/ 5. *Сучасний урок.* Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібн. /за ред. О. І. Пометун. Київ : Видавництво А.С.К. 2004. С. 6-110.

Оксана Кучерява,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української філології і
методики навчання фахових дисциплін
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Анотація: У статті порушено проблему розвитку емоційного інтелекту в здобувачів освіти, запропоновано й описано систему вправ, що дозволяють підвищити емоційну грамотність здобувачів на заняттях з дисциплін мовно-літературної освітньої галузі.

Ключові слова: емоційний інтелект, система вправ, здобувачі освіти, мовно-літературна освітня галузь.

Abstract: The article deals with the problem of developing the emotional intelligence of students. A system of exercises is proposed and described.

Keywords: emotional intelligence, system of exercises, students, Modern Ukrainian language and literature.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У фокусі Нової української школи знаходиться питання емоційного інтелекту, яке розглядають у двох аспектах: 1) практика збагачення емоційного інтелекту здобувачів освіти, 2) готовність учителів/ викладачів дбати як про своє психічне здоров'я, так і своїх учнів. Значимість порушеного питання обумовлюється й тим, що емоційна грамотність належить до групи м'яких навичок (soft skills) і є важливою для успішної професійної діяльності, побудови здорових стосунків з іншими людьми. Як стверджує Д. Гоулман, «це головна здібність, що здатна впливати на всі інші вміння, допомагаючи або, навпаки, заважаючи їм» [1, 154].

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянуто порушену проблему. У розумінні сутності й моделі емоційного інтелекту ми спирались на праці Дж. Маєра, П. Саловея, Д. Гоулмана. Поняття соціального або міжособистісного інтелекту як одного з важливих факторів розвитку особистості, її здібностей розкрито в наукових розвідках Р. Стернберга, Р. Торндайка, Дж. Гілфорда, Г. Гарднера та інших. До вивчення емоційного інтелекту звертались українські дослідники: О. Власова, Е. Носенко та Н. Коврига, О. Лящ, О. Саннікова, М. Шпак. Методичні розробки щодо розвитку емоційного інтелекту подано в навчальних посібниках І. Матійків,

Т. Котик, Г. Савонової та інших.

Мета статті – описати шляхи розвитку емоційного інтелекту здобувачів освіти на заняттях з дисциплін мовно-літературної освітньої галузі.

Викладення основного матеріалу. Загальновідомо, що емоційний інтелект – це здатність розуміти й керувати власними емоціями та емоціями інших. Дж. Маєр і П. Саловей у складі емоційного інтелекту виділяють п'ять категорій: 1. Усвідомлення власних емоцій (самосвідомість). 2. Управління емоціями. 3. Самомотивація, вміння контролювати емоції. 4. Вміння розпізнавати емоції інших людей (емпатія). 5. Соціальна компетентність [1, 94].

Відповідно до означених категорій виділяють систему вправ і завдань, що сприятиме емоційній активізації здобувачів освіти на різних етапах заняття або уроку: на етапі мотивації, визначення мети й завдань заняття, формулювання висновків, рефлексії; під час поточної мотивації на етапах сприймання й закріплення навчального матеріалу.

З опорою на структуру емоційного інтелекту розглянемо EQ-вправи й завдання, зокрема спрямовані на:

- вербалізацію емоційного стану;

- ☐ пошук «потoku натхнення», за Д. Гоулманом (мотиваційні і творчі вправи);

- ☐ асоціювання з позитивним досвідом (асоціативні вправи);

- ☐ розвиток емпатії;

- ☐ розвиток соціальних умінь.

Вправи на вербалізацію емоційного стану. Як підкреслює Дж. Хессон, «здатність визначати емоції й давати їм точну назву допоможе вам легше їх розуміти, передбачати та керувати почуттями й поведінкою — як своїми, так і інших» [2, 30]. Означена група вправ спирається на роботу здобувачів освіти зі словником емоцій, емоційно забарвленою лексикою, художніми текстами, творами мистецтва. Також пропонуємо такі інтерактивні завдання *«Незакінчене речення»*, *«Мова емоцій»*, *«Яке запитання приніс мені цей день?» тощо.*

Мотиваційні вправи. Позитивна мотивація надає впевненості й наполегливості в досягненні мети, подоланні труднощів, активізує. Такі вправи, як *«Хвилина тиші»*, *«Кошик для сміття»*, *«Усмішка по колу»*, *«Тепло душі»* займають одну-дві хвилини заняття, але дозволяють зняти напругу, переживання здобувачів освіти й налаштувати їх на подальшу продуктивну інтелектуальну діяльність. На етапі мотивації можна використовувати інтерактивні завдання: *«Дерево пророцтв»*, *«Цікавий факт»*, *«Натхненні рядки»*, опрацьовувати притчі, афоризми, крилаті вислови, прислів'я та обговорювати, які образи вони викликають у здобувачів освіти, пропонувати їм словесно або графічно передати свої почуття.

Творчі вправи допомагають віднайти потік натхнення, яке є необхідною умовою для засвоєння знань. «Прагнення до натхнення в процесі навчання – це один із найдієвіших способів використання емоцій з освітньою метою, адже він не суперечить людській природі» [1, 179]. Так мовні й мовленнєві вправи на заняттях

з української мови корисно доповнювати творчими завданнями. Специфіка дисциплін мовно-літературного циклу також дозволяє звернути увагу здобувачів освіти на такі види творчих робіт: вести щоденник емоцій; навчитись фіксувати цікаві думки для натхнення; укласти й доповнювати відповідно до різних емоційних станів збірник цитат, афоризмів, які потім використовувати як афірмації; готувати творчі хвилинки, наприклад, написати мініесе. Або пропонувати *арттехніки* для розуміння й вираження свого емоційного стану («*Колаж гарного настрою*», «*Намалюй за хвилину*», «*Колір емоцій*», «*Словесний малюнок*»). Крім того, у збагаченні емоційного досвіду важливу роль відіграють твори мистецтва (живопис, музика), художні твори, театр, кіномистецтво.

Цікаво, що «відтінків емоцій набагато більше, ніж слів на їх позначення» [1, 489], тому мовленнєво-творчі завдання гармонійно доповнюють *лексикографічні дослідження*. Спираючись на поєднання слова й різних видів мистецтва, вони дозволяють заглибитись у систему емоційних зв'язків.

Робота зі словником емоцій. У «Словнику емоцій та почуттів» розкрито назви груп емоцій та охоплювані ними настрої, почуття, комбінації емоцій. Словникові статті містять тлумачення, список синонімів або антонімів, ілюстративний матеріал, як-от: «Сум – смуток, спричинений розчаруванням, втратою чи іншою бідою. Синоніми: смуток, журба. Антонім: радість. Міль їсть одежу, а смуток серце. Не потурай журбі: вона тебе ножем під серце, а ти їй під ніс перцю!» (О. П. Глазова. Словничок назв почуттів. Українська мова. 5 клас). *Лексикографічні вправи* можна пропонувати як перший крок у розвитку вмінь описувати емоції, визначати елементи, з яких складається емоція, розуміти їх значення. Увага до слова, його семантики, експресивно-емоційного забарвлення, образності, символічності позитивно впливає на емоційну сферу людини, а збагачення й уточнення словника емоцій забезпечує формування вмінь усвідомлювати й характеризувати власні емоції та емоції інших.

Вправи на розвиток емпатії, яка є «найважливішою в колекції «навичок роботи з людьми»» [Гоулман, 2020: 93]. Наприклад: якщо студенти/ учні відчують труднощі у виконанні вправи, розв'язанні проблемної ситуації, ми можемо запропонувати їм допомогти один одному («*Корисна порада*», «*Помінятися місцями*»). На заняттях з літератури пропонуємо здобувачам освіти творчі мовленнєві розминки: «Які емоції переживає герой?», «Про що говорить обличчя / рухи героя?», «Що викликало емоційний стан героя?»; усно продовжіть речення «Мій герой відчуває ...».

Для розвитку *соціальних умінь* у здобувачів освіти на практичних заняттях слід віддавати перевагу різним видам командної роботи, зокрема організовувати проєктну діяльність, диспути, дискусії, пропонувати ситуативні або проблемні завдання тощо. Працюючи в команді (парах, трійках, четвірках), студенти / учні вчаться знаходити спільну мову, слухати, переконувати один одного, інтерпретувати реакції та почуття інших, гуртуватись навколо спільної ідеї, тобто розвивають здібності до міжособистісного спілкування.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Емоційний інтелект входить до складу гнучких навичок і є важливою складовою сучасної освіти. Його розглядають як серйозний чинник активізації розумової і пізнавальної діяльності здобувача освіти. EQ-вправи й завдання допомагають створити належний психологічний та емоційний комфорт на уроці або занятті в ЗО. Тому ми й надалі плануємо готувати методичні матеріали щодо розвитку емоційного інтелекту на заняттях з дисциплін мовно-літературної освітньої галузі.

Література

1. Гоулман Д. Емоційний інтелект / пер. з англ. С.-Л. Гумецької. Харків : Віва, 2020. 512 с. 2. Хессон Джил. Кишенькова книжка емоційного інтелекту: невеличкі вправи для інтуїтивного життя / пер. з англ. Є. Бондаренко. Харків : Вид-во «Ранок» : Фабула, 2023. 176 с.

Катерина Лифар,

*Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
4 року навчання філологічного факультету освітніх технологій
Київського національного лінгвістичного університету*

Олена Попова,

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української філології
Київського національного лінгвістичного університету*

ВПРАВИ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ АУДІЮВАННЯ НА МАТЕРІАЛІ ШКІЛЬНОГО ПІДРУЧНИКА

Анотація: У статті розглянуто поняття аудіювання з психологічного та методичного погляду. Визначено, що робота над вдумливим слуханням має бути складовою кожного уроку української мови. Запропоновані типи та види навчальних завдань для розвитку аудіювання шестикласників на основі текстів шкільного підручника.

Ключові слова: аудіювання, вдумливе слухання, дотекстові завдання, післятекстові завдання, уроки української мови, шкільний підручник.

Abstract: The article examines the concept of listening comprehension from psychological and methodological perspectives. It is determined that the development of attentive listening should be an integral part of every Ukrainian language lesson. At the practical level, we propose a number of exercises for different levels and complexity to develop listening comprehension skills.

Key words: listening comprehension skill, thorough listening, methodology, pre-text tasks, post-text tasks, Ukrainian language lessons, school textbook.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна українська освіта впроваджує компетентнісно орієнтоване навчання. Предмети мовно-літературної освітньої галузі покликані забезпечити розвиток компетентного мовця і читача. Сприймати усну інформацію є одним з обов'язкових результатів навчання учнів, визначених Державним стандартом, що передбачає спеціальну організацію роботи на уроках, вибір доцільних форм та видів робіт учнів на уроках української мови. Вважають, що

розвиток умінь аудіювання (сприймання мовлення на слух) є складовою кожного уроку, адже учні постійно слухають учителя та однокласників, проте самі навички аудіювання, з огляду на їхню спеціалізованість, потребують відповідної організації навчання та добору відповідних засобів навчання.

Мета публікації: узагальнити теоретичні та практичні розвідки з проблеми розвитку умінь учнів сприймати усне мовлення і на матеріалі підручника з української мови за редакцією Н. Голуб та О. Горошкіної продемонструвати типи вправ та можливі завдання, які сприяють розвитку аудіативних умінь і навичок шестикласників.

Викладення основного матеріалу. Важливість розвитку вдумливого слухання для подальшої роботи над матеріалом є одним із положень методики навчання української мови. Поняттям «аудіювання» традиційно позначають як один із видів мовленнєвої діяльності поряд із читанням, говорінням та письмом: «вид рецептивної мовленнєвої діяльності, що передбачає одночасне розуміння й осмислене сприйняття змісту усної інформації» [5, 14].

У науковій літературі виокремлено низку факторів, які впливають на формування навички аудіювання, зокрема: перцептивні та мовленнєві передумови; загальні інтелектуальні передумови; фактичні знання; мовні та мовленнєві знання та вміння; мотивація. Важливим механізмом аудіювання є оперативна пам'ять, яка утримує у свідомості слухача сприйняті слова і словосполучення протягом деякого проміжку часу. Сприймання усного мовлення забезпечує також механізм антиципації – ймовірного прогнозування, який дає можливість за початком слова, словосполучення, речення, цілого висловлювання передбачити та зрозуміти його закінчення. Процес ідентифікації й антиципації може бути здійснений лише на основі механізму довготривалої пам'яті. Завдяки цій функції мозку відбувається зіставлення нових мовленнєвих сигналів із тими стереотипами, які зберігаються у нашій свідомості [4, 131].

Необхідність розвитку навички вдумливого слухання закріплена в Державному стандарті базової середньої освіти (2020). Так, компетентність спілкування рідною мовою передбачає «здобувати і опрацьовувати інформацію з різних (друкованих та цифрових, зокрема аудіовізуальних) джерел, критично осмислювати її, використовувати в усній та письмовій комунікації ..» [3, с. 27]. Сприйняття усної інформації входить до обов'язкових загальних результатів навчання учнів у мовно-літературній освітній галузі, де визначено як конкретні результати, так і орієнтири для оцінювання учнів 5-6 і 7-9 класах. Аналіз вимог Державного стандарту показав, що у роботі з учнями шостого класу важливо використовувати навчальні ситуації та відповідні завдання й вправи, які сприяли б розвитку в учнів розуміння:

- розмови між іншими особами,
- інформації, висловленої особою для аудиторії,
- змісту оголошення та інструкції;
- змісту в аудіозаписах.

Варто зауважити, що для формування цих умінь відбираються тексти або створюються ситуації, де мовлення, яке сприймають шестикласники, чітке та повільне, а в певних ситуаціях ще й з тривалими паузами час від часу.

У контролі за результатами розвитку аудіювання враховуються як учень:

- визначає мовленнєву ситуацію та зміст короткої простої розмови,
- співвідносить інформацію, сприйняту на слух, яка надана з використанням засобів наочності,
- визначає просту інформацію, яка пояснюється в передбачуваній ситуації,
- виокремлює основний зміст коротких простих повідомлень, оголошень та інструкцій,
- розпізнає елементарні інструкції щодо часу, дат тощо, виконання повсякденних завдань,
- розпізнає важливі моменти розповіді,
- слідкує за сюжетом повідомлення,
- виокремлює основну інформацію з коротких аудіозаписів щодо повсякденних передбачуваних питань,
- виокремлює важливу інформацію з телевізійних програм,
- визначає теми у переглянутих відеозаписах, складає враження про їхній основний зміст.

Цілеспрямована робота над розвитком сприйняття усного мовлення має бути включена до змісту кожного уроку української мови. Робота над вдумливим слуханням відбувається під час виконання спеціальних вправ у три етапи:

1. Підготовка учнів до сприйняття (мотивація діяльності, спрямування уваги, прогнозування змісту, за необхідності). Обов'язковим компонентом цього етапу є націлювання на слухання - конкретне завдання, що містить одне запитання чи завдання.

2. Власне слухання (читання або розказування тексту учителем, або трансляція аудіо чи відеотексту). На цьому етапі учень самостійно сприймає та обробляє інформацію.

3. Післятекстова робота та контроль з метою виявлення розуміння почутого.

У навчанні іноземних мови зарекомендував себе підхід до виокремлення двох типів вправ та завдань першого (підготовчого етапу): 1) вправи для формування мовленнєвих навичок аудіювання (вправи для формування фонетичних, лексичних та граматичних навичок аудіювання та 2) вправи для розвитку вмінь аудіювання (такі, що готують до аудіювання текстів, вправи в аудіюванні текстів) [6]. Завдання першого типу можуть бути доцільними і в роботі із шестикласниками на уроках української мови, зокрема, для роботи з текстами, що містять нову, маловідому лексику, науково-термінологічні поняття. Такі підготовчі вправи дозволяють тренувати увагу учнів у процесі слухання, наприклад: завдання на диференціацію звукової форми слова та його розуміння (наприклад, прослухайте речення і піднесіть руку, почувши слово ...; прослухайте речення і скажіть, які нові або

маловідомі, не часто вживані у вашому мовленні ви почули); на розуміння фраз з незнайомими лексичними одиницями (наприклад, прослухайте речення і визначте значення нового слова за контекстом; прослухайте і визначте синоніми в реченнях і розкрийте їхнє значення; з групи речень виділіть те, що не відповідає темі; на розуміння фраз з багатофункціональними граматичними структурами (наприклад, прослухайте речення і скажіть, у якому з них дія відбувається (відбулася, відбудеться); прослухайте і запишіть речення з однаковою граматичною структурою; прослухайте і запишіть речення з різною граматичною структурою).

На уроках української мови важливе місце посідають вправи та завданням третього (післятекстового) етапу роботи над прослуханим текстом. Ці вправи поєднують роботу над сприйняттям усного тексту та умінням будувати висловлювання, сюди входять умовно-комунікативні та комунікативні рецептивні вправи. Виконуючи такі вправи, учні оволодівають уміннями передбачати зміст, виділяти головне, знаходити другорядні деталі, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, зосереджувати увагу на діях і характеристиках персонажів, простежувати логічну послідовність подій і дотримуватись її при передачі змісту [6].

Вивчення методичних праць та спостереження та аналіз уроків учителів-практиків дозволяє виділити типові інформаційно-змістові та мовно-мовленнєві вправи для роботи над розвитком умінь сприймати та опрацьовувати зміст почутого [1; 5; 6; 7]. Інформаційно-змістові вправи можуть містити завдання до прослуханого тексту:

- з'ясуйте, про що йдеться в усному повідомленні,
- сформулюйте тему усного повідомлення,
- придумайте заголовок,
- складіть план,
- доведіть правильність або хибність висновку, що міститься у тексті чи запропонований учителем.

Наведемо приклади завдань до текстів, що містяться у підручнику української мови та літератури для 6-го класу авторів Н. Голуб та О. Горошкіної. Авторами підручника усі тексти подані для читання. На нашу думку, подані авторами підручника тексти для читання можуть слугувати доцільним матеріалом для роботи над аудіюванням текстів. За таких умов текст озвучується вчителем у класі, або учням пропонується заздалегідь підготовлений вчителем аудіозапис тексту з дотриманням вимог щодо чіткості та повільності, а в певних ситуаціях ще й з тривалими паузами час від часу.

Приклад інформаційно-змістової роботи із текстом вправи 461.

Дотекстове завдання: прослухайте усне повідомлення та з'ясуйте, про що йдеться в усному повідомленні.

Вихід із зони комфорту — це завжди певний ризик. Може статися щось просто фантастичне, а може все полетіти шкереберть. Деякі люди вважають це захопливим і, не вагаючись, виходять із зони комфорту, а дехто всіяко уникає нового через страх невдачі.

Замість хвилюватися через якусь невдачу, намагайтеся дивитися на неї як на можливість, шанс. Скажіть собі, що ви можете подолати будь-що, а тоді шукайте для цього способи (Д. Браун, Н. Кей) [2, 182].

Післятекстове завдання: сформулюйте тему висловлення.

Завдання вправи, що містяться у підручнику, для виконання яких учні працюють з друкованим текстом, перечитують його мовчки або вголос: перекажіть стисло. Випишіть ключові слова. Дайте відповіді на запитання і виконайте завдання.

Приклад роботи із текстом вправи 170.

Дотекстове завдання: уважно послухайте текст, щоб зрозуміти позицію автора.

Проблеми також дають нам хороші шанси розширити нашу зону комфорту. Проблема є проблемою саме тому, що перебуває в межах нашого персонального всесвіту, але водночас поза межами нашої зони комфорту.

Отже, кожна проблема приховує можливість зростання. Коли ми лише ставимо собі запитання: «Як я розв'язую проблему?» — це мало що змінює. Та ми можемо запитати себе: «Як змінити ситуацію так, щоб ця проблема більше не виникала?» (Б. Шефер) [2, 70].

Післятекстове завдання: придумайте заголовок, що відображає позицію автора висловлення.

Завдання вправи, що містяться у підручнику, для виконання яких учні працюють з друкованим текстом, перечитують його мовчки або вголос: Чи згодні ви з автором? Випишіть 5 ключових слів. Висловіть припущення, що починається так: «Якщо намагатися обійти проблему, то...». Зробіть висновки.

Мовно-мовленнєві вправи можуть містити завдання до прослуханого тексту:

- з'ясуйте загальний емоційний тон усного висловлювання, проаналізуйте його;*
- прослухайте текст, назвіть у ньому слова, вжиті в переносному значенні;*
- прослухайте речення, укажіть на таке, яке за змістом було б протилежне наведеному [1; 6].*

Приклад роботи із текстом вправи 14.

Дотекстове завдання: з'ясуйте загальний емоційний тон усного висловлювання

Післятекстове завдання: проаналізуйте, де й чому робляться паузи, змінюється тон, які слова і як виділяються під час читання. Виконання цього завдання передбачає друге прослуховування тексту.

Завдання вправи, що містяться у підручнику, для виконання яких учні працюють з друкованим текстом, перечитують його мовчки або вголос: Що вам було відомо про скрипку до прочитання тексту? Яка інформація здивувала вас? Чому автор поєднує скрипкові струни зі стихіями, порами року? Який буває настрій у скрипки? Чи любить сучасна молодь слухати гру скрипки? Чому?

Скрипка багата настроями. Настрій скрипки — це її струни, її стрій. Скрипка — струнний інструмент у найповнішому розумінні слова: звук тут народжується тоді, коли скрипаль торкається струни. Смичок — це теж струни, лиш особливо тонкі. Скрипкових струн — чотири. Як чотири основні елементи «стихії»: земля, вода, повітря, вогонь. Давши волю своїй

душі, скрипка осінньою павутиною може проснуватися при самій землі, може зажебоніти струмком, заплакати вітром, злетіти вогненним чардашем або арканом — навколо ватри. Тих струн — чотири, як чотири пори року. Для кожної пори в скрипки достатньо голосу й відповідного настрою. І все ж, як у людини, так само й у скрипки, є улюблена пора року. Для скрипки — це осінь (А. Содомора) [2, 10].

Приклад роботи із текстом вправи 324.

Дотекстове завдання: уважно послухайте текст, встановіть значення маловідомих чи невідомих слів з контексту.

Післятекстове завдання: доведіть правильність або хибність висновку, запропонованого вчителем.

Завдання вправи, що містяться у підручнику, для виконання яких учні працюють з друкованим текстом, перечитують його мовчки або вголос: випишіть прикметники, поясніть їхнє лексичне значення, розберіть слова за будовою. Назвіть слова, від яких ці прикметники утворено, та визначте спосіб творення їх. Поміркуйте, чи впливають значущі частини слова на його лексичне значення. Чому слово «хобі» пишемо з однією буквою «б»?

Різноманіття хобі вражає, однак серед них можна виділити основні групи захоплень. Одне з найпопулярніших — колекціонування. Уже в дитячому віці люди починають збирати фантики або іграшки із шоколадних яєць. Спорт — хобі для активних людей. Це захоплення корисне для здоров'я, воно дає змогу людині підтримувати фізичну форму й постійно бути в тонусі. Найбільш творчі та неординарні особистості обирають фотографування, малювання, написання музики, віршів або художніх творів. Таке хобі допомагає реалізувати творчий потенціал людини й дарує сильне почуття задоволення. Завдяки глибокому впровадженню в життя людей комп'ютерних технологій дехто захоплюється програмуванням або вебдизайном. А ось захоплення комп'ютерними іграми й соціальними мережами може спричинити психологічну залежність (з інтернету) [2, 135].

Висновок, запропонований учителем: *Хобі бувають корисні й некорисні.*

Впроваджуючи завдання на аудіювання текстів на уроках української мови, важливо пам'ятати про оцінно-контрольні механізми такої роботи. Вони можуть здійснюватися методом перевірки вміння правильно роботи висновки, аргументовано висловлювати власні думки та перевіряти правдивість власних припущень на початку щодо почутого, у такій роботі важливо забезпечити учням зворотний зв'язок учителя та використовувати різні види робіт на рефлексію процесу та ставлення учнів до такої роботи.

Висновки. Аудіативні вправ і завдання мають бути присутні на кожному уроці і в різних формах. Цілеспрямована і систематична робота над аудіюванням текстів на уроках української мови сприятиме розвитку уваги та процесів розуміння усних повідомлень інших типів усних повідомлень, таких як розмови між іншими особами, змісту в аудіозаписах тощо. Сучасні шкільні підручники містять достатню кількість текстів і відкривають потенційні можливості для пошуку різноманітних та ефективних вправ та завдань, що сприятимуть розвитку умінь шестикласників сприймати усне мовлення.

Література

1. Божко О. Формування в учнів аудіативних умінь як складової текстотвірної компетентності. Науковий вісник Донбасу. 2013. № 2. URL: <https://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN22/13bopstk.pdf> 2. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М. Українська мова : підруч. для 6 класу закладів загальної середньої освіти. К.: Видавничий дім «Освіта», 2023. 256 с. 3. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898 (Офіційний вісник України, 2020 р., № 81, ст. 2615) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16> 4. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах: підручник / Л. С. Панова, І. Ф. Андрійко, С. В. Тезікова та ін. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 328 с. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/427509.pdf 5. Методика навчання української мови. Термінологічний словник / Кол. авторів за ред. Олени Горошкіної. Словник-довідник. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2024. 150 с. URL: https://drive.google.com/open?id=1OdD_KATqroJFNoqiispAu 6. Процик Г. Розвиток навичок аудіювання. система вправ. Збірник тез доповідей XIV наукової конференції Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя „Гуманітарні, соціальні та економічні науки“. Тернопіль : ТНТУ, 2010. 3. С. 55. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/12025/2/Conf_2010v3_Protsik_H-Rozvytok_navychok_audiuvannia_55.pdf 7. Рубльова В. Розвиток навичок аудіювання в учнів на уроках української мови, URL: https://rublewskaya.at.ua/load/tvorchi_roboti/vlasni_roboti/rozvitok_navichok_audijuvannja_v_uchniv_na_urokakh_ukrajinskoji_movi/23-1-0-18

*Анастасія Любінець,
здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня 1 року навчання
медичного факультету
Івано-Франківського національного медичного університету
Науковий керівник: к.філол.наук., доц. Г. М. Юрчак*

РОСІЯНІЗМИ В МЕДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ: ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ

Анотація: Статтю присвячено дослідженню вживання росіянізмів в українській медичній термінології. У дослідженні проаналізовано причини й наслідки виникнення росіянізмів в українській лексиці, а також запропоновано шляхи виявлення та усунення росіянізмів з української медичної лексики.

Ключові слова: росіянізми, лексика, мовні норми, словники.

Abstract: The article is devoted to the study of the use of russianisms in Ukrainian medical terminology. The study analyzed the causes and consequences of the emergence of russianisms in the Ukrainian vocabulary, as well as suggested ways to identify and eliminate russianisms from the Ukrainian medical vocabulary.

Key words: russianisms, vocabulary, language norms, dictionaries.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Пріоритетним завданням нашого суспільства є утвердження української мови у галузі охорони здоров'я. Усунення росіянізмів є

важливим кроком до створення систематизованої та сучасної української медичної термінології, яка відповідатиме потребам суспільства. Протягом тривалого часу Україна перебувала під впливом російської мовної політики, що спричинило поширенню росіянізмів у всіх галузях, зокрема і галузі медицини. Медична термінологія відіграє важливу роль у забезпеченні якісної комунікації між лікарями, пацієнтами, науковцями. Використання росіянізмів може впливати на точність діагностики, якість лікування та ефективність взаємодії між учасниками медичного процесу. Проблема деросіянізації медичної лексики є особливо актуальною, оскільки Україна й досі змушена захищає свою незалежність, відбиваючи повномасштабну агресію росії. Усунення росіянізмів в медичній термінології забезпечить збереження національної унікальності медичної мови. Проблемою

Мета статті – дослідити причини вживання росіянізмів в українській медичній термінології, з'ясувати проблеми їх використання та шляхи їхнього усунення.

Викладення основного матеріалу. Формування української медичної термінології розпочалося наприкінці XIX – на початку XX століття. У 20-х роках її розвиток зазнав негативного впливу через політику зросійщення, спрямовану проти українського народу, його культури та науки. Поширеним явищем стало калькування медичних термінів іншомовного походження з російської мови.

Витіснення української мови з публічного життя спричинило нехтування її функціональним потенціалом і «загибель» автентичних форм вираження, які радянська влада замінювала спотвореними, зросійщеними формами, що часто переходили в суржик. Втрата природності, засилля кальок і суржику позбавляли мову її унікальності, що врешті призвело до занепаду. Попри це, українські мовознавці, навіть під загрозою репресій, мужньо боролися за збереження мови, відстоювали її право на існування та розвиток, нерідко ризикуючи власним життям.

Українська медична термінологія активно розвивалась на початку XX століття. У 1910 році було засноване Українське лікарське товариство (УЛТ). У 1920 році почав видаватися часопис УЛТ «Лікарський вісник». У 1926 році Є. Лукасевич видав «Анатомічний словник». У 1933-1936 роках була опублікована «Українська загальна енциклопедія», в якій значне місце займав розділ про медицину [4, 54].

У період розквіту української медичної термінології радянський союз окупував Україну. І з 1939 року всі здобутки й досягнення українських медиків були під суворою заборобою. Тодішній уряд активно проводив політику зросійщення, внаслідок цього медична термінологія в Україні значною мірою базувалася на російській лексиці (штучно замінювалися українські терміни на зросійщені форми), що зумовило витіснення українських відповідників. Однак цей процес був негативно сприйнятий науковцями, вони намагалися відстоювати українські відповідники. Наприклад, науковці української діаспори в США у 1954 році відновила видання «Лікарський вісник». Павло Джуль був головним редактором цього часопису і впродовж багатьох років працював над створенням української

медичної термінології. Він, як стверджують наукові джерела, організував переклад і видрук багатьох українських словників [4, 54].

Проблема зросійщення є актуальною й сьогодні, адже навіть здобувши незалежність, в Україні продовжувалася русифікація. Дев'яносто відсотків контенту на телебаченні було російською, навіть представники влади публічно використовували російську мову, ба більше, відстоювали її. До повномасштабного вторгнення в багатьох регіонах України навчання велося російською мовою, зокрема широко використовувалися російськомовні медичні підручники й журнали для навчання студентів. Це призвело до того, що росіянізми стали нормою медичного спілкування. Росіянізми – це слова, словосполучення, граматичні конструкції, запозичені з російської мови або сформовані під її впливом, які використовують в іншій мові, зазвичай не виправдано.

Так, у повсякденному житті медичні працівники часто вживають такі зросійщені лексеми й словосполучення, як *обезболюючі засоби, сильні схватки, хворий без пам'яті, хворий туберкульозом*. Це росіянізми, які мають українські відповідники: *знеболювальні засоби, сильні перейми, хворий непритомний, хворий на туберкульоз* [3, 49]

Досить розповсюдженою хворобою в Україні є *язва*, і навіть цей термін є російським. Український відповідник – *виразка*. Також варто уникати таких росіянізмів як *наркоз, грижа, таблетки, гіпертонічний криз, приступ серця, в'ялий, область тіла* [3, 49]. А слід надати перевагу – *знеболення, кила, пігулки, гіпертензивна криза, серцевий напад, млявий, ділянка тіла*.

У своєму мовленні лікарі нерідко вживають й такі зросійщені словосполучення, як *прийом починається в вісім годин, ці ліки приймати по годинам, на лікування потрібно від сили два місяці, смертність нижча офіційних показників* [3, 49-50]. Правильно ось так: *приймаємо з восьмої години, ці ліки приймати у визначені години, на лікування потрібно щонайменше два місяці, смертність нижча від офіційних показників*.

Позвоночник, ушиб, гнійник, судорога, запор, безплідність – це теж росіянізми, що мають українські відповідники *хребет, синяк, гнояк, судома, закреп, неплідність* тощо.

Рекомендуємо уникати термінів *лихоманка, лихоманковий*, а краще вжити терміни *гарячка, гарячковий*. Недоречно вживати російські слова, яких немає в словниках української мови: *стілець, непереносимість, протікання, молочниця, молочка, першіння* [4, 55]. Варто надати перевагу таким термінам: *випориження або кал, неперенесення, перебіг, пліснявка, набіл, лоскіт*.

Медичні працівники вживають росіянізми: *алергічний, артеріальний, інвазивний, спайка, зішкріб*. А потрібно – *алергійний, артерійний, інвазійний, зрошення, зіскрібок*.

Часто від медиків можна почути такі зросійщені лексеми, як *виздоровіти, відбілювати, заключення*. Правильно ось так: *виздоровіти – одужати, видужати, відбілювати – вибілювати, заключення – висновок, завершення*.

Христалік ока, розчіси на шкірі, шелушіння шкіри, слизиста оболочка – це також зросійщені терміни, що мають українські відповідники: *кришталік ока, подряпини на шкірі, злущування шкіри, слизова оболонка* [3, 53].

У своєму мовленні лікарі часто використовують такі словосполучення: *хворий угорів, пульс частить, сердечно-сосудисте захворювання, біль в поясниці*. А правильно так: *хворий вчадів, пульс стає частішим, сердечно судинне захворювання, біль у крижах(попереку)* [3, 50]

Висновки і перспективи подальших досліджень. Використання росіянізмів у медичній термінології має кілька негативних наслідків. По-перше, це призводить до зниження точності комунікації між медичними працівниками та пацієнтами, а також між лікарями різних спеціальностей. Неправильне розуміння термінів може стати причиною помилок при визначенні діагнозу, призначенні лікування та виконанні медичних процедур.

По-друге, росіянізми сприяють змішуванню мовних стандартів, що ускладнює навчання нових поколінь медичних працівників і студентів. Нерідко молоді лікарі та медичні працівники вважають, що використання російських термінів є нормою, через що не можуть освоїти точні українські відповідники.

Проблема медичних росіянізмів в Україні є актуальною й потребує системного підходу для її вирішення. Очищення медичної термінології від росіянізмів допоможе не тільки підвищити точність комунікації в медичному середовищі, але й зміцнити національну мовну та культурну ідентичність України.

Медична термінологія є частиною наукової спадщини країни. Очищення професійної мови від росіянізмів та впровадження українських або міжнародних стандартів сприятиме зміцненню національної ідентичності та інтеграції України в глобальний науковий простір. Переваги впровадження українських еквівалентів у медичні терміни полягають у покращенні комунікації, збереженні культурної та мовної ідентичності, підвищенні точності в науці та практиці, інтеграції в міжнародну спільноту.

Для того, щоб подолати проблему росіянізмів в українській медичній термінології, треба розробляти уніфіковані стандарти для термінів та їхнього використання, освітні кампанії серед медичних працівників для покращення знання нових термінів, використовувати сучасні технології (електронні бази даних, онлайн-ресурси) для полегшення доступу до термінів та їхнього застосування. Проводити міжнародну співпрацю з використанням міжнародних термінів, адаптованих до українських мовних стандартів.

Слушно зауважує відомий мовознавець О. Пономарів: «Життя не дуже пестило нашу мову на шляху до утвердження її в різних сферах спілкування: то не було умов для розвитку наукового стилю, то до краю звужувано рамки її офіційного використання, то ретельно під різними приводами винищувало її творців та плекальників. Але, незважаючи на все це, українська мова ввійшла в коло найрозвиненіших мов світу, має викристалізовані норми на всіх рівнях. Ці норми

треба засвоїти й дотримуватись їх, а не творити нові там, де немає жодної потреби» [2, 15].

Література

1. Литвиненко Н. П. Тлумачний словник медичних термінів: для лікарів, науковців, студ. мед. навч. закл. 2-ге вид., стереотип. Київ : Перун 2018. 848 с. 2. Пономарів О. Д. Культура слова: Мовностилістичні поради. 4-те вид., доп. Київ : Либідь, 2011. 272 с. 3. Сербенська О., Редько Ю., Федик О. Антисуржик. Вчимося ввічливо і правильно говорити. 4-те вид., доп. і переробл. Львів : Видавництво «Апріорі», 2023. 304 с. 4. Томашевська О. Я., Дзись Є. І. Українська медична мова : проблеми та їх вирішення. *Здоров'я України*. 2021. №17 (510). С. 54-59. URL: <https://health-ua.com/terapiya-i-semeynaya-meditsina/organizaciia-medicnoyi-dopomogi/67386-ukrainska-medichna-mova-problemi--tah-virshennya> (дата звернення: 02.12.2024). 5. Фаріон І. Д. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей) : монографія. 3-тє вид., доп. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. 326 с.

Олеся Маценко,
здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти 1 року навчання
медичного факультету
Івано-Франківського національного медичного університету
Науковий керівник: к.філол.наук., доц. Г. М. Юрчак

РОЛЬ РОЗМОВНО-ПРОСТОРІЧНОЇ ЛЕКСИКИ В МЕДИЧНІЙ МОВІ: ПРОФЕСІЙНИЙ ПІДХІД ЧИ ПОРУШЕННЯ МОВНИХ НОРМ

Анотація: У статті розглянуто роль розмовно-просторічної лексики в медичній мові, її функції, переваги та недоліки в професійному спілкуванні. Проаналізовано вплив використання жаргонізмів та вульгаризмів на ефективність комунікації між лікарем і пацієнтом. Досліджено аспекти, коли просторіччя може бути корисним для створення доступної та зрозумілої медичної інформації, а також ризики, пов'язані з його вживанням у медичному контексті.

Ключові слова: просторіччя, медична мова, жаргонізми, вульгаризми, професійна комунікація, лікар, пацієнт, мова здоров'я.

Abstract: The article examines the role of colloquial and vernacular vocabulary in medical language, its functions, advantages, and disadvantages in professional communication. It separately analyzes the impact of using jargon and vulgarisms on the effectiveness of communication between doctors and patients. The study explores when colloquial language can be helpful in creating accessible and understandable medical information, as well as the risks associated with its use in the medical context.

Keywords: colloquialism, medical language, jargon, vulgarisms, professional communication, doctor, patient, health language.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Медична мова – це специфічна форма комунікації, яка є основою професійного спілкування між лікарями, пацієнтами та медичним персоналом. Вона повинна бути максимальною точною, ясною і зрозумілою для всіх учасників процесу. Однак, в останні десятиліття в медичному середовищі

спостерігається активне використання просторіччя, жаргонізмів і вульгаризмів, які викликають певні занепокоєння через порушення мовних норм.

Розмовно-просторічна лексика, яка включає жаргон, вульгаризми і діалектизми, як вважають прихильники її використання, може сприяти досягненню більш відкритого і легкого спілкування між лікарем та пацієнтом. Проте вживання таких слів може мати й негативний вплив на ефективність медичної комунікації.

Однією з найбільших проблем у медичній комунікації є проблема використання неформальної, іноді грубої лексики, яка може порушити професіоналізм мовлення і зашкодити ефективному діалогу між лікарем і пацієнтом. Вживання жаргонізмів і вульгаризмів розцінюють як порушення етики та недостатньої поваги до пацієнта, що є особливо небезпечним у контексті медичних консультацій та ефективності лікування.

Наукові дослідження в цій галузі показують, що жаргон, вульгаризми та просторічні вирази зустрічаються не тільки в повсякденному мовленні, але й у медичних установах. Використання жаргонних виразів у медичних документах, а також у спілкуванні між лікарем і пацієнтом, інколи може полегшити розуміння медичної інформації. Це явище може свідчити про низький рівень культури медичного працівника.

Мета статті – дослідити роль розмовно-просторічної лексики в медичній мові, проаналізувати її переваги й недоліки, а також визначити її місце в професійному медичному спілкуванні.

Основні завдання статті:

- 1) визначити місце просторіччя в медичному спілкуванні;
- 2) проаналізувати функції жаргонів і вульгаризмів у медичній мові;
- 3) оцінити переваги та недоліки використання розмовно-просторічної лексики в медичному середовищі;
- 4) обґрунтувати ризики і користь застосування просторіччя в медицині.

Викладення основного матеріалу. Просторіччя має місце в розмовах між лікарем і пацієнтом на стадії консультацій, коли важливо налаштувати пацієнта на лікування, створити атмосферу довіри. У таких випадках жаргон і неформальна лексика можуть бути корисними інструментами, однак вони мають бути обмеженими та підкорятися контексту.

Просторіччя – це «форма національної мови, разом із народними говорами складає некодифіковану усну сферу загальнонаціональної комунікації – народно-розмовний стиль. На відміну від діалектів, а також жаргонів, просторіччя має наддіалектний характер» [2, 564]. У просторіччі представлені одиниці усіх мовних рівнів: фонетичного (східни́й), орфоепічного (щьо), морфологічного (самий кращі ліки), лексичного (сердечний приступ).

Для просторіччя характерні «експресивно «знижені» оцінні слова, від фамільярних до грубих, які мають у літературній мові нейтральні відповідники:

віддубасити – побити; пика, мармиза – обличчя; дрихнути – спати. Просторіччя перебуває на межі народнорозмовної мови з літературною як особливий стилістичний пласт слів, фразеологізмів, форм, зворотів мови, об'єднаних спільним яскравим експресивним забарвленням зниженості, згрубілості, фамільярності» [2, 565]. Особливість сучасного українського просторіччя – наявність у ньому росіянізмів. Так, лексеми *понімати*, *дохтор*, *временно*, *щас*, *больница* тощо часто використовуються медичними працівниками.

Про загрозу втручання у внутрішню систему мови писав Ю. Шевельов: «Втручання в розвиток і розвиткові тенденції мови далеко загрозливіше, ніж упровадження поодиноких чужорідних елементів. У мові, що розвивається за власними внутрішніми законами, такі чужорідні елементи поступово або відкидаються, або позбуваються свого чужого посмаку і входять до нормального інвентаря мовних засобів. Натомість викривлення глибинної структури мови може легко приректи її розвиватися так само, як мова, з якої ці розвиткові тенденції переймаються» [7, 321].

Використання просторіччя в медичному середовищі є неприйнятним, під час роботи з пацієнтами, які не володіють медичними термінами, медичні працівникам не варто зловживати медичними термінами, щоб пояснити пацієнтам особливості певного захворювання. У медичних документах, протоколах, звітах тощо використання просторічної лексики є недопустимим. Це пов'язано з тим, що точність термінології є критично важливою для правильного лікування. Жаргонізми, просторіччя можуть викликати непорозуміння серед медичного персоналу, що знижує ефективність лікувального процесу. Застосовують медичну розмовну мову в інтрапрофесійній та інтерпрофесійній усній комунікації (жанри: консиліум, оперативна нарада («п'ятихвилинка»), ділова розмова медичних працівників, бесіда медичних працівників на професійну тему, усна інструкція щодо медичного застосування препарату, записка, розмова з пацієнтом, розмова з родичами (друзями) пацієнта, ділова телефонна розмова та ін.) [3, 3].

У медичній практиці можна фіксуємо такі вирази, як «поріз на пальці» або «зламав руку», де «поріз» і «зламав» – це більш спрощена і зрозуміла форма для пацієнта, але в професійному контексті замість цих слів використовуються терміни, такі як «механічне пошкодження шкіри» або «перелом кістки». Це показує, як в повсякденному житті вживають спрощені форми, а в медичній мові – точні наукові терміни.

Термін «*підсаджувати*» замість «*пересаджувати*». У медичних розмовах часто можна почути, як лікарі або пацієнти використовують термін «*підсаджувати*», описуючи операції з трансплантації органів чи тканин. Хоча в професійному контексті використовують точніші терміни, такі як «*пересаджувати орган*», «*підсаджувати*» є жаргонізмом.

«*Лікувати зуби*» замість «*стоматологічне лікування*». Багато пацієнтів використовує прості, народні вирази, як-от: «*лікувати зуби*», які є зрозумілими, але

менш точними. У медичних текстах часто вживають точніші терміни, такі як «стоматологічне лікування» або «проводити терапевтичні маніпуляції з зубами».

«Хворіти грипом» замість «хворіти на грип». У повсякденному спілкуванні часто можна почути, як люди говорять «хворіти грипом», хоча це порушення лексичних норм, зросійщена форма. Правильно хворіти (на що?) – на грип.

«Кашель як свиня». Це приклад вульгаризму, який іноді можна почути від пацієнтів або в неформальному спілкуванні медичних працівників, хоча в медичній практиці це вважається неприязним і непрофесійним. Для точного опису використовуються терміни, такі як «кашель, що супроводжується болем у грудях» або «параксизмальний кашель».

Заклик вивчати українське просторіччя неодноразово лунав і в українському науковому світі. Зокрема, В. Русанівський свого часу дорікав мовознавцям за небажання досліджувати «мовні покручі». Наголошуючи на цінності такого матеріалу, науковець окреслює просторіччя як прояв хвороби в мові: «У нас ще й до сьогодні досить убогі знання про українське просторіччя ... Але ж за всіх обставин він (такий лексичний шар) існує, і відводити від нього погляд – це все одно що лишати на поталу хворих людей, не подаючи їм медичної допомоги» [6, 280]. Однак якщо уважніше придивитися до «хворого», може виявитися, що його організм розвивається за природними для української мови законами, а «перекручені і недоречно вжиті слова» [6, 280] зберігають у собі сліди давніх тенденцій, які творили специфіку української мови порівняно з іншими слов'янськими. Розвиток цих тенденцій залежав від багатьох чинників. «Мовні покручі» є джерелом для досліджень.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, роль розмовно-просторічної лексики в медичному мовленні є складною і суперечливою. З одного боку, використання просторічної лексики може сприяти кращому розумінню між лікарем і пацієнтом, полегшуючи комунікацію (за умови, якщо пацієнт у своєму мовленні вживає відповідні слова), з іншого – їхнє застосування може призвести до значних недоліків у медичному обслуговуванні.

Збереження професіоналізму в медичному спілкуванні є ключовим для забезпечення довіри та адекватного розуміння процесу лікування. З етичної точки зору використання жаргонних виразів може порушувати повагу до пацієнта, особливо в ситуаціях, коли жаргон сприймається як неприязний або неввічливий. Варто звернути увагу також на те, як культурні відмінності впливають на використання жаргонізмів і просторіччя в медичному спілкуванні. У різних країнах і культурах медичні жаргони можуть мати різне сприйняття, що впливає на ефективність комунікації між лікарем і пацієнтом. Враховуючи популярність медичних блогів та телевізійних програм, використання просторіччя може допомогти в роз'ясненні складних медичних питань широкій аудиторії.

Література

1. Краєвська Г. П., Білик Я. С., Лісовий М. І. Українська мова як засіб професійного спілкування медика (актуальні проблеми сучасного медичного термінознавства) : навч. посіб.

Вінниця. 2016. 52 с. 2. *Літературознавчий словник-довідник* / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ : Академія, 2006. 752 с. 3. *Масенко Л.* Суржик : між мовою і «язиком». Київ : Вид. дім «Києво-Могилян. акад.», 2011. 135 с. *Пономарів О. Д.* Стилїстика сучасної української мови. К. : Либідь, 1993. 248 с. 4. *Пономарів О. Д.* Культура слова: Мовностилїстичні поради. 4-те вид., доп. Київ : Либідь, 2011. 272 с. 5. *Русанівський В. М.* Історія української літературної мови. К. : АртЕк, 2001. 392 с. 6. *Шевельов Ю.* Так нас навчали правильних проїзношенїй. Вибр. праці : у 2 кн.; упоряд. Л. Масенко. Київ : Вид. дім «Києво-Могилян. акад.», 2008. Кн. 1 : Мовознавство. С. 280-333.

Анастасія Міхєєва,
здобувач першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти 3 року навчання
кафедри прикладної лїнгвістики
філологічного факультету
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
Науковий керівник: д. філол. н., проф. Н. В. Кондратенко

МОВЛЕННЄВІ ОСОБЛИВОСТІ ВІДГУКУ НА ПРОЧИТАНУ КНИЖКУ ЯК ЖАНРУ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ (НА МАТЕРІАЛІ FACEBOOK)

Анотація: Статтю присвячено визначенню книжкового відгуку як одного з різновидів мовленнєвого жанру рецензії. Проаналізовано читачькі відгуки на прочитані книжки, представлені в спільнотах у соціальних мережах. Запропоновано алгоритм аналізу відгуків за мовними, змістовими та прагматичними ознаками.

Ключові слова: мовленнєвий жанр, відгук, рецензія, автор, читач.

Abstract: The article is devoted to defining the book review as a type of speech genre within the broader category of critique. Reader reviews of books shared in social media communities are analyzed. An algorithm for analyzing reviews based on linguistic, content, and pragmatic features is proposed.

Keywords: speech genre, review, critique, author, reader.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Рецензії – це спосіб комунікації й можливість поділитися своїм враженням про різні аспекти життя та прочитані твори. Рецензії мають вплив на читачів, а деякі з них мають спеціальну маркетингову стратегію. Дослідження рецензій наразі є важливим для галузі мовознавства та літературної критики, для вивчення структури рецензії та її видів.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянуто порушену проблему. До характеристики мови і стилю наукових постпублікаційних рецензій вже зверталися такі дослідники, як О. Кудасова, Н. Разинкіна, Т. Синдєєва, Г. Соловійова, Н. Зелінська, В. Ляпунова, О. Мешков і Є. Терехова, Г. Гришечкіна. К. Кроустон у праці «Жанри Інтернету» наголошує на тому, що мережа зумовила «демократизацію» жанрових утворень, що забезпечує наявність розгалуженої системи їх видів, але водночас дослідник вважає жанр об'єднувальним чинником, який є спільною точкою дотику різних груп користувачів або веб-одиниць.

Дослідник стверджує, що статистичної типології жанрів мережі Інтернет бути не може через їхню концептуальну динаміку: тривале формування стрімке виникнення, наприклад, відповідно до покоління виробництва [1].

Мета нашого дослідження – вивчити структури рецензії в соціальних мережах, їхніх видів та визначити, за допомогою яких аспектів рецензія впливає на читача.

Викладення основного матеріалу. Фактичний матеріал нашої роботи становлять рецензії та невеликі за розміром відгуки, які взяті з групи в Facebook Враження.ua. Зафіксовано й проаналізовано 14 рецензій на твори української літератури, розміщені в соцмережі упродовж 2023 і 2024 року. З метою дослідження обрано рецензії на літературні твори різних жанрів для того, щоб більш детально висвітлити мовні особливості рецензій. Також проведено аналіз цієї групи в соціальних мережах і представлена роль відгуків у цьому інтернет-середовищі. Джерельною базою нашого дослідження послуговували відгуки на книги, зокрема представлені у формі дописів у соціальних мережах.

У сучасному світі соціальні мережі постають одним із основних засобів отримання інформації та її подальшого аналізу адресатом. Будь-які новини, опис останніх подій та тематична література знаходиться саме в інтернет-просторі. У такому обсязі постійно оновлюваних даних часто буває складно знайти пошукуваний матеріал. Інформацію в текстовому вигляді відповідно характеризують за видами, жанром, стилістикою. Так утворився окремий жанр, за допомогою якого можна ознайомитися з коротким оглядом певного медійного матеріалу.

Одним із таких жанрів є рецензія – стаття, яка створена з метою короткого опису літератури, статей та різноманітних видів мистецтва. Вона становить один із поширених у соціальних мережах жанр публіцистики і після прочитання має певний вплив на читача. Це своєрідний особистий розгорнутий відгук, який містить критику та аналіз, після чого читач робить висновки щодо того, наскільки цінним є для нього рецензований матеріал. Важливо зазначити, що рецензію розглядають як жанр дослідження відображеної дійсності, тобто вона не аналізує конкретно факти та обставини реальності. Предметом її дослідження є безпосередньо інформаційні явища – телевізійні передачі, література різних жанрів, фільми, театральні вистави, наукові роботи, журнальні статті тощо.

Відгук – це різновид рецензії, це особистий коментар людини, її суб'єктивна думка, що не претендує на першість, і на неї не зобов'язані рівнятися. Проте відгук вміщує не менш цінний аналіз та висловлення власної думки, ніж рецензія, особливо коли відгук написаний авторитетною особою. Він може бути як усним, так і письмовим. Як і рецензія, може бути опублікований у пресі, інтернет-мережі, радіо або телебаченні. Відгук, як і рецензія, належить до оцінювальних жанрів. Проте відгук і рецензія мають деякі відмінності. Рецензія містить об'єктивну думку, тоді як відгук – більш суб'єктивну. Відрізняється розмір – відгук, як правило, значно менший від рецензії. Рецензія надає більш детальну характеристику, вона

репрезентує обґрунтовані факти з посиланнями. Відгук належить до різновидів рецензії, хоча займає окреме місце в її типології.

Ми проаналізували книжкові відгуки у спільноті Враження.ua в соціальній мережі Facebook (логотип на малюнку).



У цій спільноті користувачі можуть ставити реакції на дописи, наявний вибір різних реакцій, але загалом частіше за все використовують уподобайки (лайки та сердечки). Це означає, що рецензія на книгу сподобалась, відповідно якщо смайлик плаче – то людина й відчуває таку емоцію розчарування, смутку. Кожен допис має містити фотографію рецензованої книги або її обкладинку з інтернету – це допомагає користувачам розпізнати, як саме книга виглядає, які особливості вона має. Більшість дописів притримується саме такої тенденції, лише дописи з новинами мають іншу картинку.

Наведемо приклад відгуку: відгук *«Океан у кінці вулиці» Ніла Геймана* (<https://www.facebook.com/groups/vrajenniya/permalink/2065462560478839/>).

Відгук відрізняється своїм об'ємним викладом тексту з-поміж інших у групі. На початку йдеться про основну лінію сюжету – з чого починається пролог і чим закінчується епілог, проте це не описано в деталях і залишає за собою інтригу. Далі автор рецензії висловлює власну думку й наголошує на тому, що сюжет для нього надто затягнутий, на 150 сторінці хотілося скорішої розв'язки історії. Аналізуючи головних героїв, автор називає їх у рецензії, але не дає чіткої їхньої характеристики, також відсутній опис зовнішності. Йдеться про головного чи другорядного героя, можна зрозуміти лише з контексту, це не вказано точно в рецензії. Проте багато розказано, хто чим займався, також додано опис міфів, легенд та підґрунтя історій. Наголошено на тому, що в книзі надто багато описів, і ці сторінки хочеться скоріш перегорнути. Далі є опис того, про що взагалі ця книга, і в цій частині рецензії вже більш логічно описано основний зміст, ця частина рецензії спонукає читача придбати книгу саме через зрозумілі формулювання речень. Наприкінці рецензія містить список цитат, що сподобалися читачу, який написав відгук. Але ці цитати наведено суто суб'єктивно, їх неможливо пов'язати до контексту якщо книга не була прочитана.

Відгук можна уналежнити до суб'єктивних, він не містить багато нейтральних тверджень. У тексті можна знайти такі висловлювання, як *«...Сама історія, як на мене, затягнута...»*, *«Мені сподобалось те, що...»*, *«...як мені здається...»*, *«...хоча*

мені зрозуміло, що... але я це не підтримую...», «...мені подобається, як...». Вони вказують саме на суб'єктивну думку. Відгук написано грамотно, немає значних граматичних помилок. Доцільно додати, що немає рекомендацій, кому краще прочитати цю книжку або кому вона б могла сподобатися. Оскільки текст відгуку складно читається, то після відгуку залишаються змішані враження. Немає великого бажання почати читати книгу, хоча деякі абзаци залишають після себе інтригу.

Аналіз рецензії на книгу Сосуки Нацукаве «Kim, що рятував книжки»
(<https://www.facebook.com/groups/vrajenniya/permalink/2068757933482635/>).

Цей відгук на книгу відносно невеликий за розміром, проте відповідає вимогам групи. Відгук легко читається, написаний простими словами і викликає позитивні емоції. Одразу на початку авторка ставить риторичне запитання – *«навіщо читати книжки?»*

У відгуку немає поділу на вступ і основну частину, він містить лише два абзаци, де другий є висновком. Як такий сюжет книги не описаний, сказано лише про почуття читачки, що *«дотепний текст, без складних речень на повчальних фраз, примушує глибоко замислитись та тепло посміхнутись»*. З цієї цитати вже маємо цілком позитивне враження про твір. У рецензії перелічено порушені питання. Головні герої не вказані, з героїв у рецензії згадано лише kota, який, як зрозуміло, буде присутній від початку і до кінця. Наприкінці також звернуто увагу на те, що книга містить малюнки – чудові ілюстрації.

Ми уналежнюємо цей відгук до об'єктивних, хоч наявна оцінка і висловлена суб'єктивна думка. У тексті наявна певна емоційність і захоплення книгою, що виражається у використанні дужок (дужки в кінці слів))) і риторичних запитань, але стиль відповідає нормі. У рецензії немає інформації, кому ця книга могла б сподобатися, але можна самостійно зробити висновок, що книга цікава тим, хто хоче почитати думки та розширити кругозір з цієї теми. Відгук читається легко, він написаний простими реченнями. Після ознайомлення з відгуком залишається бажання прочитати книгу, залишається інтрига завдяки позитивній оцінці в рецензії.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Відгук – аналітичний або критичний огляд або оцінка літературного, музичного, художнього та ін. творів. За структурою може містити аналіз змісту, головних героїв, загальну об'єктивну оцінку та власне враження. Його основною метою є надання враження про твір, допомога майбутньому читачу зрозуміти, наскільки книга буде цікавою саме для нього. Може бути опублікована в газетах, журналах, статтях, соціальних мережах, веб-сайтах.

Література

1. Crowston K. Internet genres. Syracuse: Syracuse University School of Information Studies, 2010. 38 p.

Карина Молчанова,

ВПЛИВ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ВИКЛАДАЧА НА АКАДЕМІЧНУ УСПІШНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Анотація: У статті досліджено тему емоційного інтелекту. Зазначено важливість розвитку емоційного інтелекту викладача, його здатність впливати на показник академічної успішності здобувачів освіти. Автор наголошує на важливості розвитку емоційного інтелекту в майбутніх викладачів, наводячи приклади професійної діяльності викладача англійської мови.

Ключові слова: емоційний інтелект, академічна успішність, викладач, педагогічна майстерність, здобувач освіти.

Abstract: The article presents the topic of emotional intelligence and reveals the importance of developing teacher's emotional intelligence and its ability to influence students' academic success. The author emphasizes the importance of developing pre-service teachers' emotional intelligence, providing the examples of English teachers' professional activities.

Keywords: emotional intelligence, academic success, teacher, pedagogical skills, student.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Емоційний інтелект – одна з найважливіших характеристик особистості. Якщо ця властивість є добре розвиненою, то людина здатна розуміти власний емоційний стан, контролювати його, а також розрізняти емоції інших людей. Відповідно, рівень розвитку емоційного інтелекту впливає на усі сфери людської життєдіяльності, зокрема освіти, що стає передумовою формування успішної, конкурентоспроможної нації.

Не зважаючи на те, яку галузь обирає людина, до професійної діяльності її має підготувати викладач. Тому з метою забезпечення підготовки висококваліфікованих фахівців, насамперед доречно сконцентруватися на підготовці компетентних викладачів, які не лише володіють певною кваліфікацією в окремій галузі, а й мають розвинений емоційний інтелект. Ця характеристика є важливою, тому що вона впливає на те, як організовується освітній процес, та на рівень академічної успішності здобувачів освіти.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянуто порушену проблему. Потрібно відзначити, що певні аспекти проблеми формування емоційного інтелекту розкриваються у працях сучасних науковців. Так, Д. Гоулман [1], Дж. Майер, П. Саловей, Д. Карузо, Г. Сітареніос, Д. Слайтер [6-10] досліджують суть емоційного інтелекту особистості, його коріння і специфіку вимірювання. Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова та ін. [4] розкривають значення емоцій у формуванні особистості. Г. Косован [3], О. Троценко і Н. Пилячик [5], В. Федорченко, Т. Івахнюк, М. Ананьєва та ін. [2] вивчають значення емоційного інтелекту у процесійній діяльності педагога. Утім, питання впливу емоційного

інтелекту педагога на академічну успішність здобувачів освіти не отримали детального висвітлення.

Мета статті – дослідити емоційний інтелект викладача, його вплив на академічну успішність здобувачів освіти, а також вивчити ефективні шляхи розвитку емоційного інтелекту майбутніх викладачів.

Викладення основного матеріалу. Рівень розвитку емоційного інтелекту викладача має значний вплив на освітній процес. Згідно з теорією Д. Гоулмана від емоційного інтелекту викладача залежить те, які стосунки будуть між ним та здобувачами освіти. Науковець зазначає, що саме ця характеристика закладає підґрунтя для формування сприятливої атмосфери на заняттях. Якщо емоційний інтелект викладача високорозвинутий, рівень стресу та напруги в освітньому середовищі знаходиться на мінімальному рівні, що позитивно впливає на процес здобуття знань. Д. Гоулман підкреслює, що завдяки високому рівню емоційного інтелекту викладач може налагодити зв'язок з усіма здобувачами освіти незалежно від особливостей їхнього характеру, темпераменту тощо [1]. Окрім того, Дж. Майер та П. Саловей зазначають, що викладачі, у яких високий показник розвитку емоційного інтелекту, спроможні успішно будувати освітній процес залежно від потреб здобувачів освіти та за необхідності змінювати його відповідно до їхніх вимог і потреб [10].

Дж. Майер та П. Саловей впевнені, що людина здатна контролювати вплив емоційного стану на процес опанування знань. Учені зазначали, що існують певні риси або здібності особистості, від яких залежить те, який саме вплив (позитивний або негативний) на життя людини мають емоції. З огляду на це вчені у своїх працях [6; 7; 8; 9; 10] докладно пояснюють складники емоційного інтелекту.

Термін «емоційний інтелект» набув поширення відносно нещодавно. Перші дослідження на цю тематику були опубліковані в 1990-х роках. Чимало вчених зацікавилися цією тематикою, тому вона швидко набула популярності.

Зокрема, Д. Гоулмана у своїй роботі «Емоційний інтелект» [1] підкреслює вплив емоційного інтелекту (EQ) на показник успішності кожної особистості. Він вважає, що цей показник має більше значення ніж IQ, від якого, на думку вченого, залежить лише 10-30 % успіху. Висока популярність цього феномена спричинена наявністю перспективи розвитку емоційного інтелекту на всіх етапах життя.

Дійсно, емоції мають значний вплив на наше життя. Це зумовлено їхньою владою над процесом мислення. Окрім того, існує таке поняття, як «робоча пам'ять», що використовується для позначення здатності мозку уповільнювати потік інформації, яка є важливою для успішного виконання конкретної роботи. Відповідальність за це покладається на прифронтальну кору головного мозку. Проте в нервовій системі можуть виникати перешкоди та діяльність прифронтальної частки, від якої залежить робоча пам'ять, може порушуватись. Це зумовлено тим, що прифронтальні частки мозку та лімбічна система пов'язані цілою мережею зв'язків, через це великі переживання можуть стати причиною порушення процесу мислення [1, 63].

Д. Гоулман зазначає, що емоційна компетентність та емоційний інтелект не є тотожними. Емоційна компетентність полягає у спроможності особистості оволодіти здатністю до самоконтролю. Водночас емоційний інтелект визначає рівень опанування нею цих можливостей з метою покращення навичок, які потрібні для успішної реалізації власної діяльності [1, 17].

Емоційний інтелект – це більше, ніж емпатія. Це комплекс здібностей людини, за допомогою яких вона здатна розуміти та керувати власним емоційним станом, а також усвідомлювати емоції людей, які її оточують. Ця характеристика є важливою складовою педагогічної майстерності, що дає змогу викладачеві регулювати власні емоції, спостерігати, аналізувати та розуміти емоційний стан здобувачів освіти та всіх інших учасників освітнього процесу. Якщо емоційний інтелект викладача знаходиться на високому рівні, він характеризується мотивацією, відчуттям насолоди від освітнього процесу, сконцентрованістю, комунікабельністю та самоконтролем. Водночас, якщо у викладача недостатньо розвинений емоційний інтелект, він може почуватися самотньо, бути незадоволеним освітнім процесом, йому можуть також бути притаманні такі риси, як розчарованість, емоційна нестабільність та навіть злість [3].

Розвиток емоційного інтелекту є важливим для кожної особистості та особливо для тих, хто працює у сфері, яка передбачає активну комунікацію з людьми, та має певний вплив на інших членів суспільства. Професія викладача є яскравим прикладом такої праці. Незважаючи на те, у якому саме закладі освіти (закладі загальної середньої освіти чи у закладі вищої освіти) працює викладач, він має вплив на здобувачів освіти, їхню поведінку та світогляд. Кожна людина проходить шлях здобуття знань і формування світогляду, на якому вона зустрічає багато різних викладачів, кожен з яких певним чином впливає на нього та його майбутнє, і те, яким буде цей вплив, залежить від емоційного інтелекту викладача.

Розуміння значущості емоційної взаємодії з іншими членами суспільства дає змогу впроваджувати механізми впливу інтенсивної дії, які можуть суттєво покращити результати певної діяльності та посилити амбіції особистості. Якщо розглядати це в контексті освітнього процесу, емоційний інтелект – це не лише особистісна характеристика викладача; це складова його педагогічної майстерності. Кваліфікований викладач повинен уміти утримувати баланс між розумовою діяльністю та емоціями. Варто зазначити, що викладач з високим рівнем емоційного інтелекту здатний організувати освітній процес таким чином, щоб здобувачі освіти отримували задоволення від процесу опанування знань. Це сприяє підвищенню ефективності процесу здобуття знань, більшій глибині розуміння навчального матеріалу на противагу поверховому зубрінню через страх зробити помилку.

Використання засобів емоційного інтелекту позитивно впливає на формування довірливих стосунків між студентами та викладачем. Умови, у яких особистість здобуває освіту, має значний вплив на те, яким фахівцем вона стане. Якщо цей процес відбувається за обставин, коли викладач виявляє емоційний інтелект, здобувачі освіти можуть визнавати модель поведінки наставника як еталон, який

можна наслідувати. А це сприятиме формуванню сприятливих умов навчання, академічній успішності здобувачів освіти та гармонійним стосункам між учасниками освітнього процесу [2].

Проте, усе має не лише переваги, а й недоліки. Успішна реалізація освітнього процесу на основі емоційного інтелекту можлива лише, якщо компетентність особистості у сфері емоційного інтелекту використовується відповідно до норм, які не суперечать моральним цінностям [2].

Отже, емоційний інтелект є важливим в освітній діяльності, що підтверджується практикою викладання різних навчальних предметів. Так, зараз вивчення англійської мови є не лише популярним явищем, а й необхідною умовою професійного зростання особистості, тому професія вчителя англійської мови набуває все більшої популярності. З цієї причини важливо не лише підготувати фахівців з високим рівнем володіння іноземною мовою, а й з високим рівнем емоційного інтелекту, що буде свідченням педагогічної культури і майстерності викладача.

Емоційний інтелект є одним із складників конструктивного спілкування, а отже, може розвиватися лише в процесі комунікації. Варто зазначити, що заняття з іноземної мови в закладах вищої освіти сплановані таким чином, що майбутні викладачі мають можливість розвивати свій емоційний інтелект. Це відбувається шляхом застосування різноманітних комунікативних ситуацій. Багато експертів із лінгводидактики сходяться в думці, що процес опанування іноземної мови має значний вплив на формування емоційного стану людини та, загалом, її формування як особистості. Це зумовлено тим, що вивчення англійської мови охоплює всі сфери людської життєдіяльності: від мистецтва до спорту, від науки до політики. З огляду на це діяльність викладача закладу вищої освіти впливає як на сформованість мовленнєвих умінь та навичок студентів, так і на їхній емоційний інтелект [5].

Доречно наголосити, що процес підготовки викладача англійської мови та опанування іноземної мови в закладі вищої освіти має розширити світогляд майбутнього викладача, підвищити рівень його впевненості в собі, своєму професіоналізмі та навчити ефективно вибудовувати стосунки з учнями, що посилить їхню жагу до знань та матиме позитивний вплив на їхню академічну успішність. Кожен етап роботи викладача має вплив на розвиток емоційного інтелекту студентів: розробка плану заняття, підготовка матеріалу, побудова стосунків із здобувачами освіти, – кожна дія є важливою [5].

Якщо розглядати процес опанування знань на рівні закладів загальної середньої освіти, то наявність у викладача балансу EQ та IQ (емоційного та пізнавального інтелекту) сприяє розвитку основних для Нової української школи компетентностей, а саме: громадянських та соціальних. Завдяки ним має бути сформовано досвід соціальної взаємодії, завдяки якому вихованці зможуть у майбутньому брати активну та ефективну участь як у соціальному житті, так і у професійній діяльності, а також будуть здатні успішно працювати в команді, запобігати виникненню конфліктних ситуацій, шукати компроміси [4].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, емоції мають важливе значення у професійній діяльності вчителя. Високий рівень розвитку емоційного інтелекту викладача сприяє підвищенню мотивації здобувачів освіти до здобуття знань. Це може здійснюватися шляхом створення сприятливої атмосфери на заняттях, розвитку інтересу здобувачів освіти до вивчення нового навчального матеріалу та підтримки емоцій на стабільному рівні. Високий рівень емоційного інтелекту викладача – показник професійної майстерності педагога та гарант його фізичного і ментального здоров'я. Розуміння емоцій різних людей, з якими взаємодіє особистість, є необхідною навичкою, адже ця здатність суттєво впливає на характер стосунків між викладачем та здобувачами освіти, їхню академічну успішність. Уміння самоконтролю є надзвичайно важливим, тому що іноді проста посмішка може позитивно вплинути на емоційний стан здобувачів освіти, закріпити їхній інтерес до нового матеріалу та підвищити рівень їхньої мотивації до успішного оволодіння знаннями.

Література

1. Гоулман Д. Емоційний інтелект / пер з англ. С. Л. Гумецької. Харків : Віват, 2018. 512 с.
2. Емоційний інтелект у діяльності викладача вищої школи, здобувача вищої освіти та практикуючого лікаря / В. І. Федорченко, Т. В. Івахнюк, М. М. Ананьєва та ін. *Актуальні проблеми сучасної медицини: Вісник Української медичної стоматологічної академії*. 2024. Т. 24. № 1. С. 200-204. URL : <https://visnyk-umsa.com.ua/index.php/journal/article/view/971> (дата звернення: 30.11.2024).
3. Косован Г. І. Практичний аспект «Розвиток емоційного інтелекту педагога як важлива передумова ефективного освітнього середовища». URL : <https://vseosvita.ua/library/praktychnyi-aspekt-rozvytok-emotsiinoho-intelektu-pedahoha-iak-vazhlyva-peredumova-efektyvnoho-osvitnoho-seredovyshcha-775752.html> (дата звернення: 01.12.2024).
4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова та ін. 2016. 40 с. URL : <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 30.11.2024).
5. Троценко О., Пилячик Н. Розвиток емоційного інтелекту майбутніх учителів на заняттях англійської мови у ЗВО. *Молодь і ринок*. 2021. № 9(195). С. 124-129.
6. Mayer J. D. Emotion, intelligence, emotional intelligence / In: J. P. Forgas (Ed.). *The handbook of affect and social cognition*. NJ: Lawrence Erlbaum. 2000. P. 410—431.
7. Mayer J. D., Salovey P., Caruso D. Emotional Intelligence. New ability or eclectic traits? *American Psychologist*. 2008. September. P. 503–517.
8. Mayer J. D., Salovey P., Caruso D. Emotional intelligence meets traditional standards for an intelligence. *Intelligence*. 1999. Vol. 27. P. 267–298.
9. Mayer J. D., Salovey P., Caruso D., Sitarenios G. Modeling and measuring emotional intelligence with the MSCEIT V 2.0. *Emotion*. 2003. №3. P. 97–105.
10. Salovey P., Sluyter D. J. Emotional development and emotional intelligence: Educational implications. New York : Basic Books, 1997. 288 p.

Юліана Нестерович,
здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти
кафедри української мови та славістики
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

АКСІОЛОГІЧНИЙ КОМПОНЕНТ КОНЦЕПТУ «ЗРАДНИК» (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ С. ЖАДАНА «ІНТЕРНАТ»)

Анотація: У статті під призмою аксіологічних параметрів проаналізовано особливості актуалізації концепту «зрадник» в романі Сергія Жадана «Інтернат». Виявлено, що згаданий концепт маркований різними ступенями негативної оцінки, спорадично – мінімальним ступенем позитивної.

Ключові слова: категорія оцінки, концептуалізація, структура концепту, лексико-семантичний смисл, актуалізація концепту.

Abstract: The article analyzes the features of the actualization of the concept «traitor» in Serhiy Zhadan's novel «The Boarding School» under the prism of axiological parameters. It is revealed mentioned concept is marked by different degrees of negative assessment, it is marked sporadically by a minimal degree of positive assessment.

Key words: evaluation category, conceptualization, concept structure, lexical-semantic meaning, concept actualization.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Оцінність є важливою категорією когнітивістики та дотичних до неї наукових дисциплін. Аксіологічний компонент відіграє важливу роль у процесі концептуалізації будь-якого поняття. Невід'ємним складником мислення, важливою категорією прагмалінгвістики вважає оцінний компонент Т. Космеда [3, 15; 3, 88]. У середовищі лінгвоконцептології навіть зародився термін *аксіологічний концепт*, під яким розуміють концепт, що відображає важливі для певного народу цінності, етичні норми, культурні поняття тощо [7, 173]. Концепт «зрадник» уналежнюємо до таких через його широке лексико-семантичне поле, значну репрезентацію в усній народній традиції та літературі. З огляду на антропоцентричну природу концептів та вагому частку суб'єктивності у формах експлікації, дослідження ролі оцінного складника в їхній структурі є перспективним і актуальним.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянуто порушену проблему. Аксіологічну природу концептів, форми й способи вираження оцінки в їхній структурі досліджували Т. Космеда, Т. Вільчинська, Ж. Краснобаєва-Чорна, Г. Приходько, С. Сорокін, Є. Безручко та інші. Як основну категорію прагмалінгвістики визначає й аналізує категорію оцінності Т. Космеда [3; 4]. Метод семантико-аксіологічного поля для здійснення концептуального аналізу розробила Т. Вільчинська [1]. Особливостям лінгвофраземної аксіології присвячено праці Ж. Краснобаєвої-Чорної [5]. Оцінний компонент у структурі концептів, поняття аксіологічного концепту досліджували Г. Приходько [6], С. Сорокін [7], Є. Безручко [7] та ін.

Мета статті – виявити та дослідити функційні особливості оцінного складника концепту «зрадник» у романі С. Жадана «Інтернат».

Досягнення мети передбачає реалізацію таких **завдань**:

- *визначити* структуру концепту «зрадник» і *окреслити* його ядерну зону й периферію;

- *виявити* основні лексико-семантичні смисли концепту в романі С. Жадана «Інтернат»;

- *охарактеризувати* аксіологічні особливості різних ступенів позитивної й негативної оцінки виявлених концептуальних смислів.

Викладення основного матеріалу. Лексема *зрадник* має негативне оцінне маркування, тож і відповідний концепт найчастіше характеризують максимальним ступенем негативної оцінки, на відміну від дихотомічного *вірність*. Рідко спостерігаємо винятки, приклади яких відображено у фольклорі й літературі.

У романі С. Жадана «Інтернат» виокремлюємо цікаву закономірність у вияві аксіологічних параметрів аналізованого концепту, що відображається у взаємозв'язку між різними ступенями негативної та позитивної оцінки лексико-семантичних смислів концепту й структури останнього. Так, найчастіше максимальним ступенем негативної оцінки характеризуються ті смисли, які відносимо до приядерної зони концепту, а середнім і мінімальним – ті, які лежать у межах периферії. Цю закономірність можна пояснити негативним оцінним маркуванням самого явища зради, яке найчастіше викликає неприємні асоціації.

Максимальний ступінь негативної оцінки мають концептуальні смисли *‘державний зрадник’, ‘донощик’, ‘симпатик ворога’*. Часто їх уживають у політичному контексті, адже події роману «Інтернат» розгортаються на тлі військової агресії росіян проти українців. Зазвичай персонажі, вчинки яких мають максимальний ступінь негативної оцінки, зраджують свідомо, безпринципно, без жодних докорів сумління, нерідко – заради матеріальної вигоди. Це учні, які воюють проти своїх учителів на стороні загарбника; люди похилого віку, які ностальгують за СРСР; несвідомі громадяни, які вважають росіян «своїми», а українців – «чужими» (ця дихотомія у творі наскрізна). Жахливо те, що межі між «своїми» і «чужими» повсякчас стираються, адже в умовах війни, страху й тотальної недовіри не завжди розумієш, від кого очікувати підступу, на кого можна покласти, хто залишився вірним національним ідеалам, а хто – перейшов на бік ворога. Показовим у цьому контексті є діалог двох українців (!):

«– Навалюють, – відповідає Паша неухважно, не знаючи, як відчититись від цього божевільного з його пакетами.

*– Навалюють, – задоволено повторює старий. – **Наші** можуть.*

– Можуть, – не сперечається Паша.

– Можуть, – радісно сміється старий.

– Ага, – ще раз погоджується Паша.

*– А що ж **ваші** не відповідають? – раптом питає його старий» [2, 232].*

Різко негативно оцінюються у тексті твору батьки, які віддають дітей в інтернат. Такий вчинок іноді можна зрозуміти й пояснити різними чинниками: хворобами, через які діти потребують особливого догляду; скрутним матеріальним становищем батьків тощо. Проте персонажі твору не керуються схожими мотивами, коли приймають це складне рішення. Вони покидають дітей, тому що їм набридло

нести за них відповідальність. Персонажі твору, взагалі, постійно тікають від відповідальності – навіть відповідальності за власне життя.

Середнім ступенем негативної оцінки характеризуються лексико-семантичні смисли концепту, які лежать в межах близької периферії. До них, зокрема, відносимо такі: *‘пристосуванець’*, *‘політично несвідомий громадянин’*, *‘провідник-утікач’*. До цієї ж групи уналежнюємо один концептуальний смисл далекої периферії – *‘боягузлива людина’*. Хоч боягуз і зрадник – це не близькі за значенням поняття, проте через страх люди нерідко зраджують. Але зрада – це завжди вчинок. Багато персонажів роману «Інтернат» не здатні навіть на нього через свою байдужість і пасивність. Вони викликають ще більшу зневагу і осуд, ніж відверті зрадники. Неприємно вражає й те, що серед таких людей є й педагоги, навіть учителі української мови, як-от Паша, головний персонаж твору. Його громадянську позицію, а, точніше, її відсутність, ілюструє дуже промовиста цитата: *«Я сюди нікого не кликав, нікого не виганяв. Я просто роблю свою роботу. Я просто вчу дітей правильно писати. Як на мене, заняття куди важливіше за стояння на блокпостах. Блокпости знесуть, а правила граматики залишаться. Тож до мене жодних претензій»* [2, 155]. Пашу важко назвати зрадником. Іноді здається, що він просто не має кого чи що зраджувати. Паша залишається осторонь усіх важливих подій, які відбуваються в житті його близьких. Він стає одинаком у своїй родині і країні, наче дитина-сирота в інтернаті. З єдиною різницею: Паша сам обрав для себе таке життя. Чоловіка дуже дивують розмови про своїх і чужих, бо для нього всі чужі. Слово *чужий* часто має оцінне маркування ворожості, проте Паша на початку твору не відчуває, що має якихось ворогів. Йому просто до всього байдуже. Головний персонаж роману не просто здійснює мандрівку від дому до інтернату, в якому перебуває його племінник, – він долає шлях від байдужості до самосвідомості і чіткої громадянської позиції.

Нерідко байдужість поєднується зі страхом: *«Знаєш, як у нас прапор зривали?.. Коротше, вони хотіли зірвати, а Ніна не давала. А всі стояли й дивились... Тих, хто зривав, було всього двоє. І одна Ніна. А всі інші просто стояли й дивились. І нічого не робили. Чоловік сто – дивились, нічого не робили»* [2, 168]. Зрештою, лейтмотивом першої частини твору є слова про те, що кожен сам за себе. Недивно, що алегорією такого суспільства є інтернат.

Доволі негативно у творі охарактеризовано продажне кохання, особливо критикуються схожі стосунки з ворогом. Про відсутність будь-яких принципів і конформізм таких людей наступна коротка цитата, у якій персонаж звертається до повії, що готова до стосунків за гроші навіть із загарбниками: *«– Тобі їх усіх шкода, так? Ти з усіма готова спати. – Ну а що? – не розуміє вона»* [2, 217].

Мінімальний ступінь негативної оцінки властивий більшості концептуальних смислів далекої периферії, як-от *‘потайлива людина’*, *‘слабкодух’*. Такі люди викликають недовіру: *«Паша боязко обходить чергову групу, помічає, як недовірливо дивляться на нього бійці»*. Засуджується навіть зрада, скоєна тваринами: *«Кричать до пса. Не віддам, вирішує Паша, нізащо не віддам. Але боєць*

уже шарить кишенями. І дістає звідти замусолений снікерс. Розриває упаковку, надкушує, решту кидає на асфальт, просто під танк. Пес тут-таки зводиться на лапи й, підібгавши хвоста, спускається вниз. Хапає снікерс, пожадливо його ковтає, лягає під машиною, намагаючись не дивитися на Пацу» [2, 79].

Виокремлюємо один концептуальний смисл із **мінімальним ступенем позитивної оцінки**. Це *‘боєць, який відступає’*. Схарактеризувати оцінний компонент цього смислу важко через чималу частку суб’єктивності, якою він маркований. Самі персонажі-військові відчують себе справжніми зрадниками через те, що не мають можливості продовжувати боротьбу: *«...місто здали, залишили разом з усіма, хто там живе, віддали в чужі руки, не втримали, відступили, вилізли з пастки. І добре тим, хто виліз, а як бути тим, хто залишився там, на розстріляних вулицях? Хто їх звідти забере? Що ж ми, кричить він, не опускаючи кулаків, кинули, втекли, залишили місто? Як же те так? Хто буде за це відповідати?»* [2, 21]. Проте об’єктивно їхній вчинок не є зрадою, адже ці військові захищають рідну землю, свій народ, нікому не шкодять і лише виконують наказ командування. Правильна така стратегія чи ні – це інше питання. Можливо, окремі представники командування – теж зрадники, які співпрацюють з ворогом. Але відданість і совісність звичайних солдатів, які щиро переймаються долею цивільних, не може не захоплювати і, звісно, викликає лише позитивну оцінку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, аксіологічний компонент відіграє важливу роль в актуалізації концепту «зрадник». У романі С. Жадана «Інтернат» аналізований концепт маркований здебільшого негативно, проте його окремі лексико-семантичні смисли можна аналізувати як з об’єктивного, так і з суб’єктивного ракурсів, при цьому їхня оцінка дуже відрізнятиметься. Максимально негативний ступінь оцінки мають концептуальні смисли приядерної зони, зокрема *‘державний зрадник’*, *‘донощик’*, *‘симпатик ворога’*, *‘безвідповідальний батько/мати’*. Середній ступінь негативної оцінки властивий лексико-семантичним смислам близької, рідше далекої периферії, як-от *‘пристосуванець’*, *‘політично несвідомий громадянин’*, *‘провідник-утікач’*, *‘боягуз’*, *‘байдужа людина’*. Мінімальним ступенем негативної оцінки позначено концептуальні смисли далекої периферії, наприклад, *‘потайлива людина’*, *‘слабкодух’*, *‘повія’*. Різною оцінкою маркований лексико-семантичний смисл *‘боєць, який відступає з поля бою’* – від максимально негативної до мінімально позитивної.

Перспективним є аналіз структури концептів із призми аксіологічних параметрів.

Література

1. Вільчинська Т. Концептуалізація сакрального в українській поетичній мові XVII-XVIII ст. : монографія. Тернопіль : Джура, 2008. 424 с.
2. Жадан С. Інтернат. Чернівці : Meridian Czernowitz, 2022. 336 с.
3. Космеда Т. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки : монографія. Львів : Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2000. 349 с.
4. Космеда Т. Концепти дума, думка в українському мовленні крізь призму аксіологічної прагмалінгвістики. Вісник Львів. ун-ту. Сер. філол. 2004. Вип. 34. Ч. I. С. 367-371.
5. Краснобаєва-

Чорна Ж. Лінгвофраземна аксіологія: парадигмальнокатегорійний вимір : монографія. Вінниця, 2016. 413 с. 6. Приходько Г. Оцінний компонент у семантичній структурі слова. *Вісник Житомирського державного університету. Філологічні студії*. Житомир, 2009. Вип. 45. С. 44-47. 7. Сорокін С., Безручко Є. Вербалізація аксіологічного концепту KADER (ДОЛЯ) у турецькій мовній картині світу. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород, 2022. Вип. 23. Т. 1. С. 171-177.

Ольга Нікітенко,
здобувач (другого) магістерського рівня вищої освіти 1 року
навчання історико-філологічного факкультету
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
Науковий керівник: к.пед.н., доц. Ж. Д. Горіна

ІНСТРУМЕНТИ СТИМУЛЮВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ АКТИВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація: У статті окреслено можливі підходи до оновлення змісту мовно-літературної освітньої галузі, які сприяють розвитку критичного мислення здобувачів загальної середньої освіти, забезпечують активізацію їхньої пізнавальної, пошукової, креативної діяльності в умовах дистанційної і змішаної форм навчання. Розглянуто й апробовано графічні інструменти щодо стимулювання читачької активності учнів на уроках української літератури, зокрема технологію кластера і метод «Дерева передбачень (рішень)».

Ключові слова: читачька активність, кластер, «Дерева передбачень (рішень)»

Abstract: The article outlines possible approaches to the updating the content of the linguistic and literary educational field, which contribute to the development of critical thinking of students of general secondary education, ensure the activation of their cognitive, searching, creative activities in the conditions of distance and mixed forms of education. Graphical tools for stimulating students' reading activity in Ukrainian literature lessons in particular, cluster technology and the "Prediction (decision) tree" method, were considered and tested.

Key words: students' reading activity, cluster technology, "Prediction (decision) tree" method

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Модернізація навчального процесу в закладах загальної середньої освіти, зокрема й мовно-літературної освітньої галузі, сьогодні базується на засадах реалізації компетентнісного, інтегрованого, діяльнісного підходу до навчання. Запровадження нових концептуальних ідей Нової української школи, таких інноваційних освітніх технологій, як проєктна технологія, технологія розвитку критичного мислення, які забезпечують активізацію пізнавальної, пошукової діяльності учня, реалізацію навчання через дослідження, так само й уможливають ефективну реалізацію реформ в умовах дистанційної і змішаної форм навчання, що врегульовано законом України «Про освіту» (2017), Концепцією нової української школи (2016) та прописано в проєкті Державного стандарту базової середньої освіти (2019).

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянуто порушену проблему. Критичний аналіз наукового і методичного фонду засвідчив, що ефективність

мовно-літературної освіти в сучасній школі значним чином залежить не лише від структурованості календарно-тематичного планування та компетентності вчителя-словесника в презентації навчального матеріалу, а й від безпосередньої участі і зацікавленості самих учнів. Тому впровадження новітніх інтерактивних форм навчання, структурування інформації із використанням інноваційних технологій дають змогу якісно оновити формат традиційних уроків з української мови української та зарубіжної літератури, розширити спектр допоміжних дидактичних засобів навчання (О. Ісаєва, А. Пройдаков, Т. Яценко, Л. Овдійчук, О. Семенов, С. Омельчук, Л. Пироженко, О. Пометун, С. Шаров, С. Бондар, О. Попова). Інтерактивні інструменти не лише допомагають інакше структурувати навчальний матеріал, а насамперед зацікавлюють школярів мистецтвом слова, позаяк стимулюють читацьку активність, мотивують до читання художніх творів і розкривають творчий потенціал кожного учня.

Мета дослідження полягає в апробації графічних інструментів щодо стимулювання читацької активності учнів на уроках української літератури, зокрема технології кластера і методу «Дерево передбачень (рішень)».

Викладення основного матеріалу. У науково-педагогічному дискурсі давно визнано той факт, що на процес розвитку пізнавальних інтересів учнів впливають різні чинники: психологічні (позитивні емоції, комфортне спілкування під час навчально-виховного процесу; вольові якості школярів до подолання перешкод; вікові особливості учнів, певний хист, здібність до чогось); освітні (цікава інформація, завдання, які викликають зацікавленість або, навпаки, інтелектуальні труднощі); процесуальні (зміст, методи і прийоми, формат взаємодії вчителя з учнями); соціальні (вплив батьків, стосунки з друзями й однокласниками, інтернет і віртуальне спілкування тощо). За дефініцією з психологічного словника: «Інтерес

– це часткова скерованість суб'єкта на певний об'єкт або діяльність, який викликається позитивним, загадковим ставленням, емоційною привабливістю» [4, 128]. Читацький інтерес, активність, яку школярі виявляють на уроках літератури формуються внаслідок їхньої пізнавальної діяльності і для того, щоб сучасне цифрове покоління учнів дійсно прагнуло читати, їм необхідна потужна мотивація.

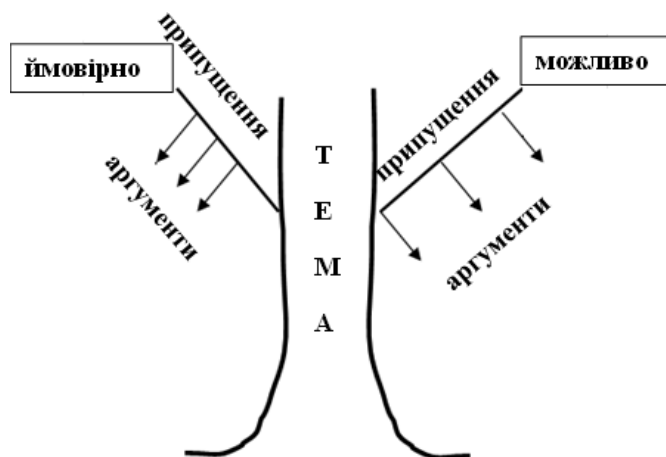
За різними статистичними даними, на які покликаються різні освітні, громадські інституції, книговидавці, вчені-методисти і вчителі-практики, читання художніх творів давно перестало бути престижною культурно-дозвіллевою звичкою сучасних учнів. Нещодавно, досліджуючи читацькі інтереси підлітків і місце нової культури читання старшокласників в інформаційну епоху, Ж. Д. Горіна, О. А. Копусь дійшли висновку, що «головним джерелом отримання інформації для учнівської молоді є: Інтернет – 88%, на другому місці – спілкування з друзями, однолітками – 36%, книжки – 28%, ЗМІ – 20% <...> родина, як перша ланка соціалізації, багато в чому формує читацькі інтереси, а також вплив сім'ї, зокрема батьків, родичів досить помітний, оскільки від них часто залежить, чи сформується в людини з дитинства інтерес до книги і взагалі до читання як культурної звички»

[1, 136-137]. УІК подає такі відсоткові пропорції щоденного дозвілля українських підлітків:



Так само суттєво знижується учнівський рівень якості читання і читацької грамотності, адже пріоритетними стають електронні, аудіовізуальні формати тексту з помітним переважанням розважальної мотивації та видовищності контенту, як про це йдеться у висновках PISA [7]. Означене спонукає до пошуку інструментів стимулювання читацької активності здобувачів ЗЗСО.

«Сучасні засоби навчання й вивчення мови і літератури, розраховані на аудіовізуальне сприймання інформації, давно увійшли до складу комп'ютерних мультимедійних технологій, які використовують учителі в мовно-літературній освітній практиці, комбінуючи традиційні методи з інтерактивними прийомами стимулювання навчальної і дослідницької діяльності учнів, як-от: інтелект-карти, інфографіка, віммельбухи, лепбуки, хмарка-слів, фрагменти художніх, документальних, мультиплікаційних стрічок, відеосюжети з веб-ресурсів, мобільні застосунки з плей- і подкастами, кроссенс, сенкан і т.ін.» [2, 235-236]. Не менш дієвим інструментом візуалізації щодо стимулювання читацької активності учнів на шкільних уроках української літератури, який належить до технології «Читання і письмо для розвитку критичного мислення», є кластер (певна манера й технічний



спосіб створення схеми) – графічні систематизатори, які дозволяють проілюструвати декілька різних типів зв'язків між виучуваними об'єктами та явищами. У центрі аркушу пишемо слово (основна тема, проблема твору, ім'я головного персонажа і т.ін.). Потім навколо цього слова записуємо інші ключові слова або речення, які з ним асоціюються. Це допомагає створити колективне уявлення, наприклад, про головного героя, який він за характером, вчинками, допомагає

висловити припущення щодо розвитку сюжетної лінії в оповіданні, новелі, повісті, поезії. Правила роботи можуть бути такі: стовбур дерева – тема, гілки – припущення, які ведуться по двох основних напрямках – «можливо» та «ймовірно» (кількість «гілок» не обмежена), і, нарешті, «листя» – обґрунтування цих припущень, аргументи на користь тієї або тої думки (див. мал.). Інфографіка кластер-методу може бути абсолютно довільною, головне, щоб вона сприяла кращому засвоєнню і систематизації вивченого матеріалу, розвивала асоціативне мислення, надалі поліпшувала читацьку рецепцію.

Зразки створення кластера або «Дерева передбачень (рішень)»:

1. Посередині чистого аркушу (класної дошки), е-документа Word тощо, записуємо ключове слово чи речення з теми.

2. Навколо нього – наступні слова чи речення, які доповнюють, поглиблюють, розширюють тему.

3. Довкола записаних слів графічно встановлюємо нові логічні зв'язки.

До прикладу, під час аналізу Шевченкової поеми «Катерина» (9 кл.) пропонуємо учням розмістити в центрі кластера тему «Трагедія жіночої долі», а від неї вже вимальовувати гілки, які розкривають різні аспекти цієї проблеми:

- соціальні проблеми, порушені у творі;
- ставлення до жінок у суспільстві та в сім'ї;
- кохання і зрада;
- сімейні традиції, осуд, вигнання;
- моральна відповідальність перед нормами суспільства тощо.

Технологію кластера або методу «Дерева передбачень (рішень)» можна використовувати як на етапі початку аналізу художнього твору, так і на основному етапі уроку або під час рефлексії, оскільки «залежно від мети уроку, здатності учнів та їхнього рівня підготовки, вчитель організує індивідуальну самостійну роботу учнів чи колективну діяльність як загальне спільне обговорення» [3, 121]. Наприклад, метод «Дерево передбачень (рішень)» пропонуємо учням перед читанням поезії Ірини Жиленко «Жар-птиця» (6 кл.):

«Дерево передбачень» за поезією І.Жиленко «Жар-птиця»

• Що, на вашу думку, може статися далі з Жар-птицею?	
• Ймовірно	• Можливо
• ОДУЖАЄ	• НЕ ПОВЕРНЕТЬСЯ, ОБРАЗИТЬСЯ
освітить столицю знову; даруватиме радість людям; добро перемагатиме над злом; у місті пануватиме толерантне ставлення до інших: ну то й що, щовони не схожі на мене.	столиця не буде осяяна дивовижним світлом; життя людей знов буде сірим і буденним; зло святкуватиме свою перемогу; завздошці і ненависть до інших знов будуть мати місце в житті людей.

Пропонована блок-схема орієнтована виключно на назву ліричного твору і пропонує передбачити ймовірні варіанти його змісту, сприяє розвитку творчої уяви у змалюванні художнього образу цього сонячного, казкового птаха, налаштовує увагу на головну ідею: у світі завжди протиставлено добро і зло, але всупереч усьому завжди перемагає світле, справжнє і життєстверджувальне.

Висновки. Завдяки різноманітним інтерактивним, комп'ютерним і веб-технологіям освітній процес орієнтується на читацькі запити і реальні потреби сучасного читача підліткового віку. Так, технологія кластера допоможе учневі нелінійно представити власні думки, ідеї, вибудувати систему аргументації. Формат кластера може бути різним: це і «гроно», коли найбільший розвиток отримує одна з ідей, і рівномірне «розкидання» ідей навколо головної теми (кластер-жмуток), і кластер-питання, і т.ін. Інфографіка методу «Дерево передбачень (рішень)» додатково сприяє встановлюванню логічних зв'язків. Дуже важливо, щоб учні могли виявити якомога більше взаємозв'язків. Доречна для візуалізації процесу ухвалення рішень у проблемній ситуації, коли неможливо дати просту чи однозначну відповідь на поставлене завдання.

Література

1. Горіна Ж. Д., Копусь О. А. Місце культури читання в житті учнівської молоді. *Українські студії в європейському контексті*. 2024. № 8. С. 135-143. URL: http://obrii.org.ua/usec/storage/conference/zb_vol8_2024.pdf#page=135
2. Горіна Ж., Босак Н., Діхтяр А. Буктрейлер до балади Тараса Шевченка «Тополя» як інструмент стимулювання читацької активності учнів. *Український світ у наукових парадигмах*: зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди. Харків, 2024. Вип. 11. С. 235-241. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f7f1a79b-592f-4a13-a3f0-08a8ec2759d6/content>
3. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; За ред. О. М. Пехоти. К.: А.С.К., 2004. 225 с.
4. Психологічний словник / Авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова/ За ред. Н.А.Побірченко. Київ : Науковий світ, 2007. 274 с.
5. Презентація до уроку на тему «Ірини Жиленко «Жар-птиця»: освітній прєкт «На Урок» 2022. URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-irina-zhilenko-zhar-pticya-275222.html>
6. Яценко Т. О. Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина XX – початок XXI ст.): монографія. Київ: Педагогічна думка, 2016. 360 с.
7. PISA: Читацька грамотність / Т.С.Вакуленко та інші. Київ, 2017. 123 с. URL: https://kristti.com.ua/wp-content/uploads/2018/04/PISA_Reading.pdf

Марія Пасічник,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
4 року навчання філологічного факультету освітніх технологій
Київського національного лінгвістичного університету
Науковий керівник: к.пед.н., доц. О. А. Попова

ІНТЕЛЕКТ-КАРТИ У РОБОТІ НАД РОЗВИТКОМ ЧИТАЦЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ШЕСТИКЛАСНИКІВ

Розглянуто використання інтелект-карт як ефективного інструменту для розвитку читацьких компетентностей шестикласників. Висвітлюються мета, актуальність, типи карт, рекомендації щодо їхнього застосування та переваги у навчальному процесі.

Ключові слова: інтелект-карти, читацькі компетентності, шестикласники, візуалізація інформації, критичне мислення, креативність, методи навчання.

The paper examines the use of mind maps as an effective tool for developing the reading competencies of sixth graders. It highlights the purpose, relevance, types of mind maps, recommendations for their application, and benefits in the educational process.

Keywords: mind maps, reading competencies, sixth graders, information visualization, critical thinking, creativity, teaching methods.

Постановка проблеми. Інтелект-карти є важливим та корисним інструментом, що сприяють активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів, сприяють емоційній та інтелектуальній залученості в роботі з навчальним матеріалом. Організація роботи учнів на основі інтелект-карт підвищує мотивацію до прочитання текстів та зацікавленості у роботі з ними, поглибленому аналізу, така робота цілком відповідає вимогам компетентнісного, особистісно зорієнтованого, діяльнісного підходів до освіти та забезпечує індивідуалізацію навчання. Підлітки-шестикласники в часи інформаційних, цифрових технологій характеризуються зниженням інтересу до поглибленої роботи з тестом, загалом до читання творів, тоді як робота з інтелект-картами дає змогу змінити усталені для уроків літератури стратегії роботи з текстом та інформацією загалом й посилити мотивувальний та стимулюючий вплив форм та видів робіт з текстом і над текстом на уроках української літератури.

Мета публікації полягає в описі практики використання інтелект-карт на уроках української літератури в 6 класі, зокрема, розкриті особливості організації роботи на етапі першого знайомства учнів з технікою майндмепінгу.

Викладення основного матеріалу. Інтелект-карти чи ментальні карти є сучасним та ефективним методом навчання, який допомагає структурувати великі обсяги інформації. Їх використовують для розвитку і формування читацьких компетентностей, особливо в шестикласників. Вони допомагають збагачувати словниковий запас, сприяють розвитку розуміння тексту, запам'ятовуванню інформації, підвищенню творчого потенціалу та формуванню навичок критичного мислення в учнів [1].

Інтелект-карта — це блок-схема, яка наочно відображає головну ідею (завдання), ключові елементи й зв'язки між ними [4].

Інтелект-карти розподіляються на наступні типи:

Стандартні карти (Standard Maps) чудово підійдуть для обробки великих обсягів тексту, таких як літературні твори чи навчальні матеріали. Завдяки ним можна легко структурувати інформацію, виокремлюючи тему, підтеми, згрупувати головних та другорядних героїв, а найголовніше краще запам'ятати матеріал. Наприклад, під час вивчення роману учні можуть створити карт,у на якій буде

зображено основні події, короткі характеристики героїв та сюжетні лінії. Це значно полегшить аналіз та засвоєння виучуваного матеріалу.

Швидкісні карти або карти-блискавки (Speed Maps) служать для швидкої обробки інформації, коли час значно обмежено. Вони надають можливість динамічно занотовувати свої думки, асоціації та ключові, які дозволяють розвивати асоціативне мислення й оперативне розуміння тексту. Цей підхід дозволяє миттєво реагувати на запитання або завдання. Наприклад, під час прочитання короткого тексту учні можуть створити карту, що містить жанр, основну думку, тему, проблематику та перелік головних героїв, тим самим забезпечують ефективне осмислення нової інформації.

Майстер-карти (Master Maps) використовують для поглибленого аналізу текстів, здебільшого для складних або багатшарових, які містять у собі детальні схеми з багатьма елементами, які полегшує усвідомлення зв'язків між різними частинами тексту, розділяючи його на певні компоненти, такі як теми, основні думки, головні та другорядні герої. Ці карти розвивають критичне мислення, адже містять безліч деталей та акцентують увагу на логічних зв'язках. Наприклад, при аналізі повісті учні мають змогу створити карту, яка висвітлює головну ідею твору, характери героїв, конфлікти та сюжетні розв'язки, що дозволить більш глибоко і точно осмислити художню цінність тексту.

Мега-карти (Mega Maps) реалізуються під час масштабних проєктів. Вони зачіпають значну кількість інформації, представляють зв'язки між різними розділами і темами, аби була змога створити загальну та доступну картину складного матеріалу. Наприклад, під час підготовки до контрольної роботи з української літератури учні можуть створити інтелект-карту, яка містить у собі теми, твори, авторів, їх твори та жанри, історичний контекст, головні ідеї, проблематику та короткий опис головних героїв. Це дає можливість систематизувати весь матеріал та знання і побачити його у взаємозв'язку.

Використання їх у навчальному процесі має суттєві переваги, що дозволяє зробити цей метод сучасним, цікавим та неабияк ефективним. Завдяки цьому навчання стає привабливішим та прогресивним, коли можна підлаштувати різні типи карт до різних ситуацій та уроків. Вони сприяють формуванню структурованого мислення, яке дозволяє впорядкувати навчальний матеріал та краще її зрозуміти. Крім того, використання інтелектуальних карт може розвивати критичне мислення, стимулювати учнів аналізувати, порівнювати та оцінювати отримані дані, а також може сприяти творчим методам навчання, оскільки їх створення вимагає уяви та творчості [3]. Учням шостого класу цей інструмент допомагає легше адаптуватися до нових вимог середньої школи, при цьому зберігаючи зацікавленість у читанні й навчанні загалом. Інтелект-карти, на нашу думку, не лише сприяють кращому засвоєнню матеріалу, але й допомагають отримати задоволення від процесу її створення.

Під час проходження педагогічної практики на уроці української літератури була проведена робота щодо ознайомлення учнів з інтелект-картами як

інструментом систематизації матеріалу, пошуку нових творчих ідей. Так, на уроці за рубрикою «Література рідного краю. Тема. Календарно-обрядові пісні рідного краю (Київщини)» учитель продемонстрував на дошці процес створення інтелект-карти, пояснив учням, що інтелект карта -- це спосіб запису та організації інформації у формі схеми з багатьма гілочками, вона допомагає візуально структурувати думки та зосередитися на ключових елементах, і наголосив, що цей інструмент часто використовують в бізнес-середовищі, в креативних індустріях на етапах пошуку ідей, коли треба зібрати і систематизувати відоме, щоб винайти нове. Ці карти можна називати по-різному: ментальна, інтелект-карта, карта розуму, ще є англійський термін *mind map*.

Наведемо фрагменти з навчальних ситуацій цього уроку:

Учитель: «У центрі карти записується головна тема — у нашому випадку це «Календарно-обрядові пісні Київщини». Від неї відходять основні гілки, які розкривають це поняття чи явище. Спочатку ми можемо тут зібрати усе, що знаємо про календарно-обрядові пісні і це допоможе нам відкрити щось нове про пісні нашого регіону». Далі учні називали різні факти, пригадували раніше вивчене, а вчитель фіксував на дошці і коментував процес створення карти: «Кожна гілка — це частина інформації про пісні. Від кожної гілки можуть відходити додаткові гілки, де ми записуватимемо детальнішу інформацію. Важливо, щоб на коніях гілочці ми була своя маленька частина інформації: чим більше деталей - тим розумніша наша карта».



Приклади робіт шестикласників, виконаних у групах на уроці української літератури

Після знайомства учнів із процесом створення інтелект-карти, учитель об'єднав учнів у групи по 4 учасники. Кожна група обрала свою тему із

запропонованих учителем (*“Що співають у наших родинах”, “Пісні мого краю”*) і впродовж 10 хвилин працювали над своєю картою. Після завершення часу відведеного на роботу, учні презентували та обговорили результати такої роботи. Шестикласники відзначали, що спочатку їм було складно працювати над темою і тому допоміг підхід, коли спочатку вони згадали, що знають взагалі про пісні, й в тому числі про календарно-обрядові. Відзначали, що в процесі обговорення відомого у них з’явилися ідеї зі своєї теми. Учням було складно подрібнити інформацію на маленькі частини, але коли це вдавалося, то вони відзначали, що такий підхід дуже корисний для роботи з інформацією. Далі учитель запропонував шестикласникам прослухати чотири фрагменти календарно-обрядових пісень Київщини й учні доповнили новою інформацією свої карти.

Висновки. Відповіді учнів на цьому та наступних уроках, відгук учителя та студентів-практикантів, які спостерігали за уроком, загальна атмосфера роботи в класі підтвердили позитивний ефект від обраного виду роботи на уроці української літератури. Для ефективного використання інтелект-карт у роботі з шестикласниками слід дотримувати кількох важливих рекомендацій. Варто зазначити, що важливо активно застосовувати візуальні елементи, такі як кольори, символи і малюнки, графічні зображення, які допомагають учням краще запам’ятовувати інформацію і підвищують їхню зацікавленість у навчанні. Робота в групах із 3-4 осіб сприяє розвитку співпраці, дозволяє учням обмінюватися ідеями та спільно знаходити шляхи їх рішення. Інтелект-карти можливо успішно інтегрувати з іншими методами навчання, такими як обговорення тексту, виконання письмових завдань чи участь у навчальних іграх [2, 25-27]. Крім того, необхідно забезпечити учнів усіма потрібними матеріалами, зокрема текстами, кольоровими маркерами, схемами й іншими ресурсами, які зроблять процес створення карт зручним і цікавим. Необхідно також створити ситуацію колективного обговорення результатів, де учні будуть демонструвати свої роботи й отримувати відгуки та рекомендації від учителя та однокласників, що сприятиме самовдосконаленню та рефлексії.

Робота з інтелект-картами дає змогу краще запам’ятати матеріал, розвинути асоціативне мислення і креативність, що є ключовими пунктами ефективного навчання. Під час використання інтелект-карт учні не лише вивчають нову інформацію, а й глибше розуміють текст і роблять логічні висновки. Інтелект-карти є продуктивним способом для розвитку читацьких компетентностей в учнів шостого класу. Вони дають змогу краще усвідомити художній текст, структурувати інформацію, розвивати критичне мислення та творчий підхід. Важливо правильно організувати роботу з інтелект-картами, забезпечити учнів необхідними матеріалами та здійснювати фідбек. У результаті використання ментальних карт стає пізнавальним, захопливим та корисним, що корелює з потребами і можливостями сучасних підлітків цифрового покоління.

Література

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 352 с. 2. Кобися, А. П. Інтелектуальні карти як засіб підвищення ефективності засвоєння навчального матеріалу: зб. наук.-метод. конф. 2015. С. 25-27. 3. Олександренко О. Створення інтелект-карт – ефективний та сучасний інструмент візуалізації на заняттях літератури. URL: <https://nubip.edu.ua/node/127440> 4. Що таке інтелект-карти і як вони працюють? URL: <https://dityvmisti.ua/blog/5932-shcho-take-intelekt-karty-i-yak-vony-pratsiuiut/>

*Антоніна Плечко,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Поліського національного університету*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ СЛОВНИКІВ ІЗ ЛІСІВНИЦТВА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Анотація: У статті здійснено спробу схарактеризувати термінологічні словники із лісівництва початку ХХІ століття. З'ясовано, що на сучасному етапі розвитку української лісівничої терміносистеми укладені різні типи словників: перекладні, тлумачні, енциклопедичні, словники-довідники, електронні словники.

Ключові слова: лісівнича термінологія, кодифікація, електронний словник, енциклопедичний, тлумачний, перекладний, словник-довідник.

Abstract: The article aims to define the forestry terminological dictionaries at the beginning of the 21st century. It observes that at the current stage of development in the Ukrainian forestry terminological system, various types of dictionaries have been compiled: translation dictionaries, explanatory dictionaries, encyclopedic dictionaries, reference dictionaries, and electronic dictionaries.

Keywords: forestry terminology, codification, electronic dictionary, encyclopedic, explanatory, translation, reference dictionary.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Лісівнича термінологія є важливим компонентом лексикології та термінознавства української мови. З перших років незалежності України помітно активізувалися різноманітні дослідження терміносистем української мови, кількісно зросла джерельна база вузькофахових наукових розвідок, підручників, посібників, словників з різних галузей наук, зокрема з лісового та садово-паркового господарств. Початок ХХІ століття пов'язаний зі швидкою глобалізацією та комп'ютеризацією людської діяльності. Завдяки інтернету дослідження терміносистем різних галузей знань стають більш доступними для науковців. Сучасна кодифікація термінів успадкувала від своїх попередників-лексикографів багаті національні термінографічні традиції, примножила їх сучасними новітніми технологіями, зокрема сприяла появі словників нового типу – електронних. Загалом українська лексикографія, як у попередньому столітті, так і нині, привертає увагу лінгвістів: науковиця М. Комова запропонувала схему класифікації термінологічних словників, визначила їх основні видові класифікаційні ознаки; дослідниця К. Селіверстова висвітлила методику

укладання українських галузевих словників (тлумачного і перекладного); Л. Симоненко дослідила основні етапи розвитку української термінографії, її стан і перспективи; колектив філологів «Житомирської політехніки» проаналізували поділ термінологічних словників за видовою та типологічною класифікацією, окреслили характерні ознаки сучасних термінологічних словників [11; 18; 19; 24]. Актуальність нашої розвідки зумовлена потребою прикладного дослідження кодифікації лісівничої термінології, упорядкування відомостей про термінологічні словники з лісівництва.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянуто порушену проблему. У сучасних лінгвістичних розвідках українських науковців за останні два десятиліття висвітлено такі аспекти лісівничої термінології: синонімія і варіантність українських лісівничих термінів [3], номінація дендрологічної та лісівничої термінології [5], назви лісових меліорацій агроландшафтів [6], особливості структури термінологічного словника з лісівництва як джерела фахової української лексики [7], таксономічні назви деревних рослин [10], лінгвокультурологічний аспект термінів та номінацій людини в лісівництві [13], переклад лісівничих українських термінів іноземними мовами: латинською [10], англійською [10; 14; 15; 21], німецькою [10; 15; 20]; словник назв садово-паркового будівництва та ландшафтної архітектури [16], номінація недеревної продукції лісу [17], терміни із лісової фітопатології [23] тощо. Науковці Библюк Н. та Рожанківський Н. досліджували сучасний стан української лісотехнічної термінології початку ХХІ століття, Бурковська О. – лексикографічні джерела як засіб унормування термінології лісівництва [1; 4]. Наприкінці ХХ століття Держстандартом України було затверджено документ ДСТУ 3404-96 Лісівництво, а згодом і запроваджено лісівничі терміни, які стали обов'язковими для використання в усіх видах нормативних документів, у науково-технічній сфері та навчально-методичній літературі [8]. У ДСТУ 3404-96 терміни розташовано без дотримання алфавітного порядку, а за тематичним принципом: загальні поняття, види та характеристики деревостану, типи та складники лісу, вирощування, формування та поновлення лісу тощо [8]. Цей документ безперечно є важливим для стандартизації українських лісівничих термінів.

Мета нашої розвідки – дати загальну характеристику термінологічних словників із лісівництва, укладених від початку ХХІ століття.

Викладення основного матеріалу. На думку О. Бурковської, «робота з лексикографічними працями з лісівництва сприяє вивченню специфіки подання інформації, структури словникової статті у цих джерелах, входженню української термінологічної лексики лісівництва в загальну систему лісівничої термінології та полегшує процес її уніфікації на сучасному етапі, а також дає достатньо вичерпну інформацію про сам термін: його значення, семантику, походження...» [4, 307]. Розглянемо термінологічні словники з лісівництва за класифікацією М. Комової, за способом опису лексичного значення слова науковиця виділяє *перекладні (двомовні та*

багатомовні) й енциклопедично-довідкові словники (тлумачні, довідники, енциклопедії) [11, 145].

Щодо перекладних словників варто зазначити тенденцію зменшення укладання двомовних російсько-українських термінологічних словників, які мали панівне становище у XX столітті, та помітне зростання перекладу українських термінів на європейські мови. Подібну тенденцію спостерігаємо у лексикографії лісівничої термінології: «Словник таксономічних назв деревних рослин (українською, латинською, російською, англійською, німецькою мовами)» 2001 р., «Англо-український словник лісотехнічних термінів (English-Ukrainian Dictionary of Forestry and Forest Engineering Terminology)» 2013 р., «Лісотехнічний термінологічний словник: український, російський, англійський» 2014 р., «Німецько-англійсько-український словник лісівничих термінів» 2020 р. [10; 14; 21; 15]. Можемо виділити тенденцію укладання багатомовних перекладних словників (три-, п'ятимовний словник). Багатомовні перекладні словники є необхідними та важливими у фаховому спілкуванні між носіями різних мов. Дослідниця К. Селіверстова підкреслює, що перекладний словник «розкриває і передає значення слова однієї мови засобами іншої мови, комбінуючи різні способи перекладу – адекватний переклад, переклад синонімами, передачу значень тлумаченням іншою мовою, кальками або запозиченими словами, використовуючи різноманітні уточнювальні позначки, фразеологію та ілюстративні словосполучення, спеціально дібрані для показу значень слів у різних контекстах...» [18, 54].

Відповідно до наведеної вище класифікації термінологічних словників, розглянемо енциклопедично-довідкові джерела, які своєю чергою поділяються на тлумачний словник, словник-довідник та енциклопедичний словник.

Зазвичай тлумачні словники укладають колективами ЗВО для забезпечення навчального процесу, окремі тлумачні словники відображають термінологію певної спеціальності або подають більш обмежену тематику – терміни певної фахової дисципліни. Серед термінологічних словників лісівництва також є тлумачні словники: «Короткий тлумачний словник-довідник понять і термінів лісівництва» 2009 р., «Лісівництво. Термінологічний словник» 2013 р., «Лісові меліорації агроландшафтів: термінологічний словник» 2015 р. [12; 2; 6].

Словники-довідники містять упорядковані відомості з певної галузі знань і допомагають фахівцям у швидкому пошуку інформації. Подібні словники є серед термінологічних словників галузі лісового господарства: «Словник-довідник термінів та визначень із лісової фітопатології» 2008 р., «Недеревна продукція лісу: словник-довідник понять і термінів» 2010 р., «Термінологічний словник-довідник фахівця з садово-паркового будівництва і ландшафтної архітектури» 2017 р. [23; 17; 16]. Дослідники зауважують, що словники-довідники з лісівництва охоплюють якнайбільшу кількість термінів та номенклатурних назв цієї галузі, тому допомагають визначити ядро терміносистеми лісівництва та оцінити сучасний стан розвитку цієї термінології [4, 315].

Серед термінологічних словників із лісівництва виокремлюємо енциклопедичні словники: «Українська енциклопедія лісівництва [у 2 томах]» 1999 р., 2007 р., «Енциклопедія лісового господарства Хмельниччини» 2020 р. [9; 22]. Двотомна «Українська енциклопедія лісівництва» (УЕЛ) сприяє уточненню змісту понять лісівничої термінології та значно поповнює обсяг терміноодиниць (більше ніж 4 тисячі термінів). Ця розвідка містить значну кількість номенклатурних назв галузі лісового господарства. Науковиця Бурковська О., детально проаналізувавши УЕЛ, зауважує на відсутності розпізнання лісівничих термінів на літери «г» і «ґ», які у словнику подані разом, та підкреслює необхідність розділяти такі терміни й подавати їх відповідно правописних норм української мови [4, 310]. «Енциклопедія лісового господарства Хмельниччини» як довідково-інформаційне видання висвітлює різні аспекти становлення та функціонування галузі лісового господарства Хмельниччини від початку ХХ століття до сьогодення, відображає сучасні погляди на історичні події та постаті, пов'язані з лісовим господарством краю. Загалом енциклопедичні видання з лісівництва, на думку дослідників, систематизують знання з цієї галузі, подають опис діяльності видатних науковців-лісознавців, містять інформацію про географічні особливості українських земель, різноманітні заповідники та дендропарки, розташовані в Україні, ботанічні сади при навчальних закладах України тощо [4, 315].

Комп'ютеризація людської діяльності, новітні технології сприяли появі словника нового типу – електронного. Такий словник має низку переваг порівняно з традиційним словником, а саме швидкість пошуку інформації, зручний доступ до словника, економія коштів тощо. Електронний словник із лісівництва стає важливим помічником науковцям та студентам, і доступ до таких видань сьогодні наявний: «ДСТУ 3404-96 Лісівництво. Терміни та визначення», «Енциклопедія лісового господарства Хмельниччини», «Німецько-англійсько-український словник лісівничих термінів», «Термінологічний словник-довідник фахівця з садово-паркового будівництва і ландшафтної архітектури» тощо [8; 9; 15; 16].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши джерельну базу термінологічних словників із лісівництва, встановлено, що на сучасному етапі розвитку української лісівничої терміносистеми укладені різні типи словників: перекладні, тлумачні, енциклопедичні, словники-довідники, електронні словники. Спостерігаємо тенденції зменшення укладання перекладних словників російською мовою та зростання перекладу українських термінів європейськими мовами, зокрема англійською та німецькою. Аспект кодифікації лісівничих термінів є надзвичайно актуальним та потребує подальшого вивчення.

Література

1. Библиук Н. І., Рожанківський Н. В. Про сучасний стан української термінології (на прикладі лісотехнічної). *Вісник державного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»* : матеріали 6-ї Міжнародної наукової конференції СловоСвіт. 2000. №402. С. 13–19. 2. Бондаренко В. Д., Землинський С. М., Коній Л. І. Лісівництво. Термінологічний словник / за ред. Криницького Г. Т. Львів : Вид-во НЛТУ України, 2013. 70 с. 3. Бурковська О. Синонімія та варіантність у системі української термінології лісівництва. *Вісник*

національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». 2015. №817. С. 47–54. 4. Бурковська О. Лексикографічні джерела як засіб унормування української термінології лісівництва. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2006. Вип. 63. С. 307–316. 5. Вітенко В. А. Короткий словник дендрологічної і лісівничої термінології. Уманський державний аграрний університет. Умань : Алмі, 2008. 76 с. 6. Гладун Г. Б. Лісові меліорації агроландшафтів: термінологічний словник. Херсонський державний аграрний університет, Харківський національний аграрн. університет ім. В. В. Докучаєва. 3-тє вид., доп. Херсон : Грінь Д. С., 2015. 232 с. URL : <http://www.nbu.gov.ua/node/2782> (дата звернення : 05.12.2024). 7. Гридчук О. Термінологічний словник як джерело засвоєння фахової лексики. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2014. №1. С. 47–57. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pippo_2014_1_6 (дата звернення : 05.12.2024). 8. ДСТУ – Лісівництво. Терміни та визначення : ДСТУ 3404–96. Київ : Держстандарт України, 1997. 43 с. https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=91447 (дата звернення : 05.12.2024). 9. *Енциклопедія лісового господарства Хмельниччини* / за ред. В. Є. Берека та ін. Хмельницька обласна рада, Хмельницьке обласне управління лісового та мисливського господарства. Хмельницький : Поліграфіст-3, 2020. 247 с. URL : <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2016/12/Енциклопедія-лісового-господарства-Хмельниччини-10.10.2020-p.pdf> (дата звернення : 05.12.2024). 10. Івченко А. І., Мазепа М. Й., Мельник Ю. А., Проскурницький В. П. Словник таксономічних назв деревних рослин (українською, латинською, російською, англійською, німецькою мовами) / за ред. В. П. Кучерявого. Львів : Світ, 2001. 148 с. 11. Комова М. Класифікація термінологічних словників. *Вісник національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. Львів, 2008. №620. С. 144–147. 12. КТС – Короткий тлумачний словник-довідник понять і термінів лісівництва. Укл. Вінтонів Р. В., Гридчук О. Є. Львів : НТЛУ України, 2009. 87 с. 13. Марчук Л., Косовський А. Терміни та номінації людини в лісівничій галузі : лінгвокультурологічний аспект. *Проблеми української термінології* : зб. наук. праць XIV Міжнар. наук. конф. «Проблеми української термінології Словосвіт 2016» (29 вересня–01 жовтня 2016 року). Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2016. С. 77–80. 14. Миклаш Л., Магура Б. Англо-український словник лісотехнічних термінів (English-Ukrainian Dictionary of Forestry and Forest Engineering Terminology). Львів : Каменярь, 2013. 124 с. 15. *Німецько-англійсько-український словник лісівничих термінів*. Проект «Німецько-український агрополітичний діалог», 2020. URL: <https://www.sfi-ukraine.org.ua/slovnyk/>. 16. Роговський С. В. Термінологічний словник-довідник фахівця з садово-паркового будівництва і ландшафтної архітектури. Київ : КНТ, 2017. 140 с. https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/5639/3/terminologichnyj_slovnyk.pdf (дата звернення : 05.12.2024). 17. Рябчук В. П., Гриник О. М. Недревна продукція лісу : словник-довідник понять і термінів. Львів : РВВ НЛТУ України, 2010. 84 с. 18. Селіверстова К. Т. Підготовка галузевих словників : здобутки і особливості методики укладання перекладного словника. *Архіви України*. 2013. №5. С. 25–62. 19. Симоненко Л. О. Українська термінографія : стан і перспективи. *Мовознавство*. 2014. №14. С. 28–35. 20. Синьо В. В. Лінгвістичний аналіз німецької фахової мови лісівництва : автореферат дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови». Ужгород, 2007. 19 с. 21. Туниця Ю. Ю., Богуслаєв В. О. Лісотехнічний термінологічний словник : український, російський, англійський. Львів : Піраміда, 2014. 967 с. 22. УЕЛ – Українська енциклопедія лісівництва : у 2 т. Т. 2. М–Я / Національна академія наук України, наукове товариство ім. т. Шевченка, Державний комітет лісового господарства України; за ред. С. А. Генсірука. Львів : НВФ Українські технології. Т. 1. 1999. 464 с.; Т.2. 2007. 422 с. 23. Циліорик А. В. Словник-довідник термінів та визначень із лісової фітопатології. Київ : КВІЦ, 2008. 82 с. 24. Черниш О. А., Білошицька З. А., Вергун Т. М., Комісарук Л. І. Характерні ознаки термінологічних словників. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Т. 2. Вип. 32. С. 123–126.

Всеволод Потернак,
здобувач першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти 3 року навчання
кафедри прикладної лінгвістики
філологічного факультету
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
Науковий керівник: д. філол. н., проф. Н. В. Кондратенко

НЕОФІЦІЙНІ НОМІНАЦІЇ ПОЛІТИКІВ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ ІНТЕРНЕТ ВИДАНЬ 2014-2023 РОКІВ)

Анотація: Статтю присвячено аналізу прізвиськ українських політиків, що поширені в медійних текстах і соціальних мережах. Схарактеризовано поняття прізвиська як неофіційного найменування людини. Проаналізовано основні неофіційні номінації відомих політиків та визначено їхню роль у політичному дискурсі.

Ключові слова: прізвиська, номінація, медіадискурс, лексика, політичний дискурс.

Abstract: The article is dedicated to the analysis of nicknames of Ukrainian politicians commonly used in media texts and social networks. The concept of a nickname as an unofficial designation of a person is characterized. The main unofficial nominations of prominent politicians are analyzed, and their role in political discourse is determined.

Keywords: nicknames, nomination, media discourse, vocabulary, political discourse.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Лексичний вимір у політичному дискурсі відіграє важливу роль у формуванні громадської думки та сприйнятті політичних ідей. Розуміння того, як лексика використовується у політичному контексті, дозволяє нам краще аналізувати та розкривати стратегії політичних лідерів та їхній вплив на громадянське суспільство. Такі дослідження сприяють розкриттю механізмів політичної мови та розвитку критичного мислення громадян. Політичний дискурс (далі – ПД) розглядається як одне із центральних понять політичної лінгвістики як галузі дискурсології. Предметом вивчення політичної лінгвістики є текстомовленнєві і комунікативно-риторичні характеристики ПД [2, 102]. Що стосується лексики, то вона в політичному дискурсі не лише передає сутність повідомлень, але й є могутнім інструментом впливу на громадську думку. Вибір конкретних слів може відобразити емоційне забарвлення, ступінь формальності чи, навпаки, публіцистичність політичного повідомлення. Лексика визначає тон та стиль політичної комунікації. Також не менш важливим є ідеологічна мотивація лексики.

Мета статті – дослідити прізвиська українських політиків, що часто несуть у собі складні конотації та відтінки значень, які відображають загальний настрій суспільства щодо них.

Викладення основного матеріалу. Конкретні терміни та слова в політичному дискурсі можуть бути спрямовані на бажання виразити власні ідеологічні переконання. Лексику також використовують як інструмент маніпуляції в

політичному дискурсі. Слова можуть бути обрані (або створені) у такий спосіб, щоб створити певне враження серед аудиторії або викликати у неї певні емоції. Взагалі, лексика взаємодіє з мовленнєвими стратегіями в політичному дискурсі. Завдяки їй можна наголошувати на деяких аспектах політичного повідомлення. Соціальна сутність мови проявляється в тому, що вона зазнає дії соціальних факторів. Але неправомірно розглядати соціальність як щось зовнішнє стосовно мови. І, певною мірою, можна вважати, що мова не існує поза соціальністю [3, 209]. Суспільство завжди задає напрямок розвитку мови, адже ці обидві складові не можуть існувати та розвиватися, якщо не будуть пліч-о-пліч.

Прізвиська або нікнейми (від. англ. *nickname*) – це адитивні (вторинні) іменування людини, що виникають і функціонують лише в соціумі. Саме тому соціальна оцінка прізвищ та їх наповненість соціальною інформацією не беруться під сумнів. У наш час прізвиська виявляють тенденцію до особливо активного використання через потребу репрезентувати чи маркувати приналежність індивідуумів до певних існуючих соціальних груп [1, 38].

Ономастика, яка вивчає імена, зокрема і прізвиська, стає все більш важливою галуззю лінгвістики, яка допомагає зрозуміти культурні та соціальні аспекти суспільства. Прізвиська виходять за рамки звичайних імен, вони є складником нашого мовного спілкування та мають великий потенціал для вивчення через призму ономастики.

Лінгвістичні проблеми визначення терміна *прізвисько* лежать в кількох площинах:

- а) визначення дефініції поняття;
- б) з'ясування обсягу терміна;
- в) класифікація прізвищ.

Що ж до наукового, мовознавчого тлумачення терміна *прізвисько*, то самі лінгвісти вказують на його нечіткість: «Сам термін прізвисько навіть по відношенню до індивідуальних іменувань не має чітких границь, він досить невиразний і неоднозначний» [4, 158]

Прізвиська нерідко виникають у контексті культурних та соціальних уявлень. Вони можуть відображати певні риси особистості, соціальне становище, або навіть стосунки в суспільстві. Вивчення прізвищ дозволяє нам краще розуміти взаємодію мови та культури. Однією з важливих галузей дослідження є етимологія прізвищ, що вивчає походження та розвиток їх значень. Семантика прізвищ розкриває те, як вони сприймаються в різних культурних та лінгвістичних середовищах. Дослідження зміни прізвищ у часі вказує на еволюцію мови та суспільства. Терміни, які колись мали певне значення, можуть змінюватися або набувати нові відтінки, що свідчить про динаміку культурних та соціальних процесів.

Прізвиська українських політиків відображають складний мікс мотивацій, що лежать в основі їхньої діяльності та сприйняття суспільством.

Українська політична культура має багату історію, в якій прізвиська грали важливу роль. Ще зі стародавніх часів прізвиська використовувалися для

визначення особистих якостей, здібностей або недоліків людини. У політичному контексті вони стали не лише способом ідентифікації, а й інструментом маніпуляції громадською думкою.

Сьогодні прізвиська політиків можуть бути засновані на різних мотиваціях. Вони можуть відображати як позитивні, так і негативні риси особистості. Наведемо кілька абстрактних прикладів:

- 1) «батько нації», «народний герой» – відображають позитивні риси, такі як лідерство та патріотизм;
- 2) «корупційний князь», «олігарх», «втікач» – відображають негативні стереотипи.

Мотивація за прізвиськами може бути різноманітною: заснована на власному бажанні політика підкреслити свої досягнення чи відхилити критику, чи ж бути наслідком громадського сприйняття та образу, створеного ЗМІ або політичними опонентами. Розглянемо на прикладах.

Володимир Зеленський. 6-й Президент України продемонстрував свої політичні амбіції завдяки серіалу «Слуга народу», у якому він зіграв головну роль. Прізвисько **«Слуга народу»** стало символом перемоги Володимира Зеленського на виборах президента України у 2019 році. Його мотиваційна основа полягає в обіцянці стати президентом, який буде прислуховуватися до голосу народу та діяти в його інтересах. Це прізвисько відображає його політичну стратегію та бажання підкреслити свою прив'язаність до простих громадян.

Петро Порошенко. 5-й Президент України був пов'язаний із бізнесом у сфері кондитерської промисловості, за що отримав прізвисько **«Шоколадний король»**. Його мотиваційна основа полягає в тому, щоб підкреслити його успіхи в бізнесі та багатство. Проте, це прізвисько також може мати й негативний відтінок, адже деякі критики вважають, що це нагадує про зв'язки між бізнесом та політикою в Україні.

Юлія Тимошенко. Екс-прем'єр-міністерка України отримала прізвисько **«Газова принцеса»** через зв'язки з газовою промисловістю. Це прізвисько має негативний відтінок і використовується її політичними опонентами для підкреслення її зв'язків зі спірними галузями економіки та впливу на ціни на газ.

«Володар Кремля». Це прізвисько було надане **Віктору Медведчуку** через його близькі зв'язки з Кремлем та російськими політичними елітами. Воно може мати негативні конотації, вказуючи на зраду національних інтересів та співпрацю з зовнішнім ворогом.

«Доктор Економіка». Це прізвисько було надане колишньому міністру внутрішніх справ України **Арсену Авакову** через його професійні знання в економічній сфері та участь у реформуванні правоохоронних органів. Конотації можуть бути різними, залежно від оцінки його роботи та ставлення до нього в суспільстві.

Прізвиська можуть мати значний вплив на імідж політика. Вони можуть стати частиною його бренду та сприяти популярності серед виборців або ж навпаки, викликати негативне ставлення та втрату довіри громадськості. В українському

медіадискурсі вони відображають складну динаміку взаємодії між особистістю політика, сприйняттям суспільством та медіа. Вони можуть бути як інструментом політичної пропаганди, так і відображенням реальних досягнень або недоліків. Важливо розуміти, що прізвиська не завжди відображають об'єктивну картину, але завжди мають великий вплив на сприйняття громадськістю політичної діяльності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Прізвиська політиків часто несуть у собі складні конотації та відтінки значень, які відображають загальний настрій суспільства щодо них. Вони можуть виражати як позитивні, так і негативні аспекти особистості політика, його стиль управління та способи спілкування з громадськістю. Іноді прізвиська можуть бути використані для маніпуляції громадською думкою або підсилення образу політика, тому важливо аналізувати їх контекст та історичні обставини, щоб зрозуміти їхню справжню сутність.

Література

1. Єгорова О. І., Коваль Т. Ю. Лінгвосоціальна природа прізвиськ у політичному дискурсі. *Нові виміри духовності на початку XXI століття: матеріали VI Міжнародної наукової on-line конференції (24–25 травня 2018 року)* / за ред. проф. І. П. Мозгового. Суми: ФОП Цьома С.П., 2018. С. 38–39. 2. Ковальова О. Політичний дискурс: сучасні лінгвістичні інтерпретації. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених*. 2020. Вип. 27. Т. 2. С. 101–107. 3. Ніколенко О. В. Прізвиська як соціокультурні символи. *Young Scientist*. 2018. Вип. 2 (54). С. 209–212. 4. Павлюк В. А. Лінгвістичний статус прізвиська та його місце в антропонімії. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія Філологія (мовознавство)*. 2014. Вип. 19. С. 157–162.

Марія Савостян,
здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти 2 року навчання
історико-філологічного факультету
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
Науковий керівник: к.пед.н., доц. О. А. Кучерява

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ В УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Анотація: У статті розкрито проблему формування пізнавального інтересу в здобувачів освіти, розглянуто психолого-педагогічні рекомендації формування пізнавального інтересу в учнів на уроках української мови.

Ключові слова: пізнавальний інтерес, уроки української мови.

Abstract: The article is devoted to the problem of formation of students' cognitive interest in Ukrainian language lessons.

Keywords: cognitive interest, Ukrainian language lessons.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах науково-технічного прогресу суспільство не може повноцінно функціонувати без активності людини, тому в теорії педагогічної

науки й шкільній практиці питання формування активності особистості залишається актуальним. Як підкреслює В. І. Лозова, ця проблема тісно пов'язана й з іншими не менш важливими педагогічними завданнями, як-от: навчання учнів мислення, розвиток пізнавальних інтересів і розумових здібностей, формування самостійності, уміння вчитися, набуття здобувачами таких якостей, як спостережливість, цілеспрямованість, відповідальність й самооцінка [1].

Аналіз педагогічних досліджень. Теоретико-практичні засади формування пізнавальної активності здобувачів освіти описані в дослідженнях дидактів і психологів: В.В. Волошиної, Н.В. Готри, Г.С. Костюка, В.І. Лозової, Т.В.Форостюк та інших.

Мета статті – узагальнити й обґрунтувати психолого-педагогічні рекомендації щодо розвитку пізнавального інтересу в здобувачів освіти на уроках української мови в ЗЗСО.

Викладення основного матеріалу. Як відомо, у педагогіці пізнавальну активність визначають як рису людини, що виявляється в готовності, прагненні до самостійної діяльності, а також у здатності вибирати оптимальні шляхи для досягнення поставленої мети [2]. Тому в багатьох дослідженнях пізнавальну активність розглядають у тісному зв'язку з таким поняттям, як самостійність. На пізнавальну активність впливають мотиви, інтереси, потреби й настанови учня на певну діяльність. Пізнавальний інтерес, активізуючи всі психічні процеси людини, на високому рівні свого розвитку спонукає особистість до постійного пошуку перетворення дійсності за допомогою діяльності.

У дидактиці пропонують найрізноманітніші прийоми формування пізнавального інтересу в здобувачів освіти, але головне, щоб вони допомагали учню пережити радість успіху, відчувати віру у свої сили, в подолання труднощів.

Загалом розвиток пізнавального інтересу відбувається у двох напрямках: з опорою на зміст навчальних предметів і завдяки організації самої пізнавальної діяльності. У центрі нашого дослідження знаходиться предмет «Українська мова». Ураховуючи специфіку навчальної дисципліни, ми насамперед звернулись до таких методів і прийомів формування пізнавального інтересу, як створення ситуації успіху, проєктний метод, ігровий метод, метод створення емоційно-моральної ситуації, а також використання інформаційно-комунікаційних технологій. Прокоментуємо окремі з них.

1. Популярним видом діяльності серед школярів, зокрема 5-6 класів, є гра. На уроках української мови пропонуємо учням кросворди, ребуси, ігри з шифрами, загадки, які водночас розвивають уяву, спостережливість, кмітливість і логіку.

2. Заохочення до самостійної роботи, наприклад, завдання, що передбачають пошук додаткових джерел інформації, вимагають приймати самостійні рішення, організовувати свій навчальний процес.

3. Нестандартні форми навчання допоможуть розкрити творчі здібності учнів. До таких форм організації відносяться уроки-подорожі, казки, квести, арт-уроки, уроки-змагання («Брейн – ринг», «Своя гра», «Що? Де? Коли?», урок-КВК), уроки-

екскурсії. Вони полегшують процес засвоєння знань, оскільки характеризуються дружною, неординарною атмосферою.

4. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках української мови відкриває нові можливості для підвищення ефективності навчання. Інтерактивні презентації, електронні підручники й мультимедійні ресурси допомагають зробити навчальний матеріал більш доступним і цікавим, візуалізувати складні граматичні конструкції, правила орфографії і лексики, полегшуючи їхнє розуміння та запам'ятовування.

5. Проектна діяльність, проблемні ситуації дозволяють учням проявити самостійність та ініціативу.

Одним з важливих напрямів формування пізнавальної активності є мотиваційний розвиток, який передбачає створення сприятливих умов для формування внутрішньої мотивації до навчання, підвищення зацікавленості до навчального предмета, використання різноманітних методів і прийомів [2].

Наприклад, на уроках української мови для мотивації навчальної діяльності здобувачів освіти рекомендують використовувати такі форми роботи:

- проведення конкурсів на кращий вірш, есе, оповідання чи словесний малюнок на певну тему або виконання творчої роботи, наприклад, малювання й розповідь учня про свій малюнок;

- участь у мовних і літературних конкурсах, виконання завдань з метою підвищити самооцінку учнів та змотивувати їх до подальших досягнень;

- відвідування музеїв, театрів, літературних вечорів, організація зустрічей із письменниками;

- залучення батьків до навчального процесу, проведення спільних заходів, конкурсів, презентацій, що також допомагає створити позитивну навчальну атмосферу й підвищити мотивацію учнів.

До активної пізнавальної діяльності учнів стимулюють ситуації, коли вони стикаються з викликами та перешкодами у процесі навчання, коли їм необхідно розв'язати певну проблему. Цей процес не лише загартовує витримку учнів, а й пробуджує в них інтерес до навчального матеріалу. Перемога над труднощами підвищує почуття впевненості в собі та власних здібностях. Окрім того, процес подолання труднощів сприяє розвитку критичного мислення, вчить аналізувати ситуацію, робити висновки й знаходити креативні рішення. Наведемо приклад проблемної ситуації для уроку української мови:

Проблемна ситуація під час вивчення теми «Прикметник»: правильне вживання прикметників.

Завдання: учні отримують тексти з пропусками та мають заповнити їх правильними прикметниками, обґрунтувавши свій вибір.

Процес: учні читають тексти й аналізують контекст, в якому повинні бути використані прикметники. Працюючи в парах чи групах, обговорюють можливі варіанти.

Зрозуміло, що подолання труднощів забезпечує, з одного боку, формування

стійкого пізнавального інтересу, а з іншого - розвиток здібностей і талантів учнів.

Для розвитку пізнавального інтересу в здобувачів освіти важливими є й такі компоненти: новизна навчального матеріалу, його практична спрямованість, мотиваційне середовище, використання інтерактивних методів, враховування індивідуальних особливостей учнів, позитивний емоційний клімат [3].

Висновки і перспективи подальших досліджень. У підсумку підкреслимо, що пізнавальна активність створюється безпосередньо у пізнавальній діяльності й сприяє інтелектуальному розвитку людини, передбачає не лише потребу у розв'язанні завдань пізнавального характеру, а й їх практичне використання. Внутрішніми стимулами активності виступають інтереси, мотиви, інтелект, воля, емоції. Саме інтерес є основним пізнавальним мотивом, спонукальною силою процесу учіння, а в молодшому підлітковому віці створені всі умови для його розвитку. У формуванні пізнавального інтересу важливу роль відіграє вчитель, він зацікавлює, пробуджує інтерес в учня, адаптує навчальний матеріал, враховує вікові й індивідуальні особливості учнів, постійно шукає нові шляхи ефективної навчальної діяльності.

Література

1. Готра Н. Пізнавальна активність учнів на уроках української мови. *Рідна мова*. 2000. № 2. С. 25 – 26.
2. Лозова В.І. Пізнавальна активність школярів. Харків: Основа, 1990. 89 с.
3. Козачук С.А. Психолого-педагогічні умови розвитку пізнавальної активності молодших школярів у процесі вивчення іноземної мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук. Київ, 2008. 24 с.

Софія Телюк

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
4 року навчання на філологічному факультеті освітніх технологій
Київського національного лінгвістичного університету
Науковий керівник - канд.пед.наук, доц. О. А. Попова*

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ СЕМИКЛАСНИКІВ З ВІДЕОТЕКСТОМ НА УРОЦІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація: Розглянуто використання відеотексту на уроках української літератури в сьомому класі. Продемонстровано, що використання відеоматеріалів на етапі підготовки до роботи з текстом художнього твору сприяє підвищенню мотивації учнів, розвитку медіакомпетентності, глибшому розумінню ідейно-тематичного змісту літературних творів та формуванню національної свідомості через занурення в історичний контекст.

Ключові слова: відеофрагмент, відеоролик, відеотекст.

Abstract: The article examines the use of video text in the lessons of Ukrainian literature in the seventh grade. It has been proven that the involvement of video materials in the organization of educational activities contributes to increasing the motivation of students, the development of media competence, a deeper understanding of the ideological content of literary works, and the formation of historical consciousness through immersion in the historical context.

Keywords: video fragment, video clip, video text.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасному інформаційному суспільстві відеотекст є одним з найпопулярніших і найефективніших інструментів передачі інформації. Його активне використання в освітньому процесі дозволяє зробити навчання більш ефективним. Робота з відеоматеріалами сприяє розвитку медіакомпетентності учнів, адже так учні вчаться критично сприймати інформацію та аналізувати достовірність джерел. Однак, незважаючи на очевидні переваги такого виду роботи, питання організації роботи учнів з відеотекстом на уроках української літератури залишається недостатньо дослідженим. Актуальність проблеми полягає в необхідності визначення доцільних та ефективних форм та видів робіт з відеоматеріалом, що сприяли б розвитку компетенцій читача.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянуто порушену проблему. Існує низка досліджень, присвячених відеоматеріалам на уроках української літератури, зокрема, використання відео на різних етапах вивчення художніх творів у 5-6 класах Нової української школи, інтеграція їх у методичний апарат підручників української літератури (О. Слижук [4]), розглядають їх як вид інформаційно-комунікативних технологій у навчанні української літератури (А. Полікарпова, А. Черевко [2]), визначають роль та значення впровадження відеоресурсів на уроках літератури (А. Рубан [3]).

Мета публікації: продемонструвати підходи до роботи з відеотекстом на уроці української літератури у сьомому класі.

Викладення основного матеріалу. Уроки української літератури -- невичерпне джерело для пізнання учнями цінностей як суспільно важливих, національних, так і власних, проте практика роботи свідчить про труднощі сприйняття учнями окремих художніх творів. Вчителі-практики відзначають, що у роботі над повістю «Захар Беркут» Івана Франка важливо подолати значну часову дистанцію між світом сучасного семикласника і далеким минулим, зображеним у творі: учням «складно відчувати близькість подій минулого до цінностей сучасності», що позначається на зацікавленості та активності учнів у роботі над текстом художнього твору [1]. За таких умов важливою є підготовка учнів до сприйняття та аналізу художнього твору. Щоб допомогти учням проїнятися атмосферою історичного твору і разом з тим відчувати близькість возвеличених у ньому цінностей, під час педагогічної практики на етапі підготовки до знайомства з текстом художнього твору була проведена робота з відеоматеріалами.

Підготовка відеоматеріалів. Для роботи на уроці було підготовлено п'ять відеофрагментів: 1) відео про воїнів ЗСУ, які в 2024 році захищають українську землю від російських загарбників (фрагмент телевізійного репортажу про захисників Бахмута); 2) фрагмент з кінофільму «Крути 1918»; 3) фрагмент документального фільму про національно-визвольну війну під проводом Богдана Хмельницького під Берестечком (1651); 4) фрагмент з фільму «Захар Беркут»; 5) відеоролик про Львів. П'ятий відеоролик побудований на основі світлини одних і тих самих місць Львова, але в різні часи: сучасний вигляд та вигляд в період життя

Івана Франка. У виборі відеоматеріалів виходили з таких вимог: обрані фрагменти мають бути короткими (до 1 хв.), однакового розміру та гарної якості, щоб мати можливість якісно їх продемонструвати на великому екрані. Дотримання цих вимог важливе для досягнення бажаного візуального ефекту та емоційного відгуку учнів.

Зауважимо, що робота з відеоматеріалом організовувалася подібно до роботи з текстом, де є передтекстова робота, націлювання на перегляд, коли учитель ставить завдання-запитання, далі демонструється відео, а після демонстрації перевіряється первинне сприйняття - заслуховуються відповіді учнів на питання, що було поставлене перед переглядом, і після цього проводиться робота на матеріалі відео: бесіда, відповіді на запитання вчителя, обговорення, виконання завдань тощо.

Продемонструємо особливості організації роботи над кожним фрагментом.

Робота з першим відеофрагментом про воїнів ЗСУ. Націлювання на перегляд: Перегляньте відео і скажіть, кого ви бачите на екрані? Запитання для роботи з відео: Що роблять ці люди? Чому важливо те, що вони роблять? Коли відбувалися події зображені у цьому відео? Що нам на це вказує? Учитель заслуховує відповіді учнів, доповнює та узагальнює їх, на завершення робить відповідну позначку на стрічці часу.

Робота з другим відеофрагментом про бій під Крутами. Націлювання на перегляд: Перегляньте відео і встановіть, коли відбуваються ці події? Щоб допомогти учням відповісти на це запитання, учитель після перегляду залишає один із кадрів на екрані, звертає увагу учнів на форму та вік бійців: Зверніть увагу, що у цих воїнів форма інша, ніж у воїнів ЗСУ. Як ви думаєте, який вік цих бійців? Про що це нам говорить? Вислухавши відповіді-припущення учнів, учитель узагальнює та доповнює: “Це ще один епізод нашої історії. Ці юні воїни - також захисники своєї землі. У 1918 році під залізничною станцією Крути студенти-добровольці Української Народної Республіки чинили опір військами більшовиків -- Радянської Росії”.

Робота з третім відеофрагментом. Завдання до відеофрагмента бою під Берестечком під проводом Богдана Хмельницького: Чому ці люди на конях і з шаблями? Ким є ці люди на конях і з шаблями? Хто ними керує? З якою метою вони прибули в це місце? Після висловлення здогадок та припущень учні читають коротку історичну довідку до відео.

Робота з четвертим відеофрагментом - кадрами з фільму «Захар Беркут». Націлювання на перегляд: Перегляньте відео і скажіть, хто і кому протистойть? Запитання для роботи з відео: Чого хочуть мешканці краю? Що вони збираються робити? Чим покликане їхнє прагнення до запеклої боротьби? Кінострічка «Захар Беркут» досить відома і учні швидко впізнають фрагмент. Система запитань вчителя допомагає привести учнів до висновку, що в основу трьох попередніх відео покладені реальні історичні події, а четвертий фрагмент є кадром з художнього фільму, у ньому не варто шукати точні історичні деталі, проте всі відео об'єднані основною ідеєю -- боротьбою за життя на рідній українській землі, всі ці

відеофрагменти про цінність життя на своїй землі, необхідність його захищати, опиратися люті ворогів.

Робота з п'ятим відеофрагментом. Останній відеофрагмент допомагає учням наблизитися до часу створення повісті. Націлювання на перегляд: *Перегляньте останнє відео і скажіть, як зображене пов'язане з повістю та автором? Запитання для роботи з відео: Що ми бачимо на відео? Що це за місцевість? Якого року могли бути світлини на відео? Підказкою для нас є - роки життя Франка. Знайдіть цю інформацію в підручнику.* Учитель узагальнює відповіді учнів: *Ці світлини зроблені у 19 ст., Іван Франко міг бути там, бачити цю місцевість саме такою, у Львові він прожив більшу частину життя, проте неодноразово відвідував Сколівські Бескиди, бував і в селі Тухля.*

Робота з кожним відеофрагментом організовується таким чином, щоб підвести учнів до міркувань та самостійних висловлювань про цінність рідної землі, про споконвічну боротьбу за рідну землю для українців, до розуміння, що наша історія сповнена оповідей про визначні бої за долю народу, про мужність, сміливість і відданість справі громади. Ланцюжок з п'яти відеофрагментів дозволяє допомогти учням здійснити своєрідну мандрівку в часі: із теперішнього в минуле. Для цього на дошці учитель на початку уроку зображує стрічку часу і під час роботи позначає на ній роки подій кожного фрагмента.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підготовка учнів до читання художнього тексту є важливим етапом уроку української літератури. Від вибору форм, методів та засобів навчання залежить пізнавальний інтерес учнів, ставлення до процесу читання, розуміння ціннісного навантаження твору. Робота з учнями трьох сьомих класів, залученість учнів на всіх етапах уроку та виконанні ними завдання, активність семикласників під час обговорення відеофрагментів, відгуки вчителів та студентів-практикантів дозволяють стверджувати, що відеофрагмент - потужний засіб навчання. Організація роботи з відеотекстом є доцільною у роботі з текстами історичної тематики, громадянського, патріотичного звучання.

Розширення досліджень у напрямку використання відеотексту на різних етапах навчання української літератури та розробка методичних рекомендацій з інтеграції відеоматеріалів в шкільні курси навчання української літератури потребує подальшого поглибленого вивчення.

Література

1. Карасевич О., Попова О. Життя вільної особистості у вільному соціумі: повість Івана Франка «Захар Беркут» крізь призму нових реалій України. *Кримський міжнародний форум: філологія та журналістика* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 20–21 жовтня 2022 р., м. Київ. Львів-Торунь : Liha-Pres, 2022. С. 167–170. Полікарпова А., Черевко А. Можливості використання інформаційно-комунікативних технологій у навчанні української літератури. *Парадигма етнокультурологічної спрямованості педагогічного середовища Поліського регіону*. 2014. С. 184–188. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/12917/1/3.pdf#page=184>. 3. Рубан А. А. Роль, значення та впровадження відеоресурсів на уроках української літератури. VII

*International scientific and practical conference "application of knowledge for the development of science", м. Stockholm, 21–24 лют. 2023 р. С. 245–248. URL: <http://surl.li/gntvhc>. 4. Слижук О. А. Використання відеоматеріалів в процесі навчання української літератури в 5-6 класах НУШ. *Актуальні проблеми мовно-літературної освіти в середній та вищій школах*, м. Київ, 27 квіт. 2024 р. Київ, 2023. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/735285/1/Слижук_тези.pdf.*

Анастасія Тимків,
здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти 1 року навчання
медичного факультету
Івано-Франківського національного медичного університету
Науковий керівник: к.філол.н., доц. Г. М. Юрчак

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МЕТАФОР РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ В ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСІ

Анотація: У статті досліджено та описано функції метафор, які виникли в період російсько-української війни. Метафори розглянуто як важливий компонент публіцистичного стилю. Об'єктом дослідження обрано статті інтернет-видань, проаналізовано вплив метафор на українське суспільство.

Ключові слова: метафора, функції метафори, стилістична роль, засоби виразності, інтернет-стаття, публіцистика.

Abstract: The article examines and describes the functions of metaphors that arose during the Russian-Ukrainian war. Metaphors are considered as an important component of journalistic style. Articles from online publications were chosen as the object of research, and the impact of metaphors on Ukrainian society was analyzed.

Key words: metaphor, functions of metaphor, stylistic role, means of expression, internet article, journalism.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Важливі суспільно-політичні й історико-політичні процеси, що відбулися впродовж початку 2022 року і тривають досі, даючи відбиток на весь світоглядний та ментальний зріз української нації, зумовлюють актуальність цієї наукової роботи. Новоутворена метафора – неодмінне та об'єктивне зацікавлення мовознавчої науки, адже відкриває нові шляхи до унікальних новостворених смислових ланцюжків, творячи нове значення, що пропонується суспільству. Багатогранність метафори та її активне використання як в усному, так і в писемному мовленні зумовлюють дослідницький інтерес до вивчення цього тропу, а отже, й актуальність розвідок, пов'язаних з цією проблематикою.

Публіцистика, особливо її мережева реалізація в інтернеті – швидкий спосіб поширення нового знання та шлях для суспільства ознайомлюватися з новинами якнайшвидше. І вивчення цього процесу – проникнення нових метафор до широкої публіки через інтернет-публіцистику – є важливим для дослідження та

вдосконалення, бо сприятиме тіснішому впливу та аудиторію з метою поінформовання та формування суспільної думки.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянуто порушену проблему. Аристотель ще у IV столітті до нашої ери у своїй книзі «Поетика» дав визначення метафори, обґрунтував її використання й навів перші приклади метафор. Під метафорою він розумів «перенесення слова зі зміною значення або з роду на вид, або з виду на рід, або з виду на вид, або за аналогією» [4, 7]. Видатний давньогрецький мислитель також писав, що з часом до метафори додають те ім'я, якого стосується метафора, що його замінює.

Ю. Олеша так писав про метафору: «Хтось сказав, що від мистецтва для вічності залишається тільки метафора. У цьому плані мені приємно думати, що я роблю дещо, що могло б залишитися для вічності. А чому це, врешті-решт, приємно? Що таке вічність, як не метафора. Адже про метафоричну вічність ми нічого не знаємо». Ф. Гарсія Лорка зазначав, що «метафора поєднує два антагоністичні світи в уяві, що здійснює стрибок через перешкоду». Й. Мандельштам так розмірковував про метафору: «Будь-яке слово є жмутком, смисл стирчить з нього на всі боки, а не спрямовується в одну офіційну точку. Вимовляючи «сонце», ми здійснюємо ніби величезну подорож, до якої настільки звикли, що їдемо вві сні» [1, 7]. Г. Юрчак, аналізуючи жанрово-стильові аспекти творчості Юрія Косача, стверджує, що метафора «розширює межі зображення національного світу, надає художнім творам оригінального стильового забарвлення» [8, 175], «продукує психоемоційне напруження», допомагає відтворити складність внутрішнього світу героїв романів [7, 99].

Мета статті – дослідити та описати функції метафор як важливого компоненту публіцистичного стилю, що виникли в період російсько-української війни, у статтях інтернет-видань, їх вплив на українське суспільство.

Завдання, підпорядковані меті:

- виокремити метафоричні перенесення в публіцистичному контексті початку російсько- української війни 2022 року,
- дослідити функції метафори війни як мовно-когнітивного та стилістичного феномена,
- визначити функції метафори для розуміння та інтерпретації реалій воєнної дійсності,
- виокремити емоційно-ціннісну складову в значенні окремих метафор та з'ясувати її роль у публіцистичному тексті воєнного часу,
- описати, як стилістичні функції метафори сприяють творенню образності в публіцистичному тексті,
- з'ясувати, яке значення метафоризації як процесу увиразнення образно-експресивної функції у мовленні ЗМІ,
- узагальнити провідні функції метафори воєнного часу та її роль у суспільних процесах України, вплив на аудиторію.

Матеріалами наукової статті стали інтернет-статті українських мережових видань типу ВВС, УНІАН, Українська правда, УКРІНФОРМ, ЕКСПРЕС за період з 24 лютого до кінця березня 2022 року.

Викладення основного матеріалу. Подібні дослідження сприятимуть підвищенню інтересу до мовлення та зображально-виражальних засобів інтернет-видань, роль яких зростає у зв'язку з тим, що широке коло людей залучається саме до цього ресурсу для ознайомлення з новинами через доступність та швидкість поширення.

Використання метафори, особливо в літературі, має вплив і на письменника, і на читача. Письменник через неї висловлює себе, а читач сприймає текст. Таким чином, можна виділити такі основні стилістичні функції метафори [5, 7]:

- викликаючи сильні образи та пропонуючи аналогії, вона робить думку автора більш конкретною, певною і ясною, залишає незабутні враження;
- розкриває емоційне ставлення автора до описуваного;
- допомагає читачеві наочно уявити собі та зрозуміти незнайомі явища;
- змістовно пояснює незнайомі ситуації;
- додає інтерес до мови людини;
- з'єднує абстрактні поняття з конкретними, матеріальними образами;
- впливає емоційно на читачів або членів аудиторії.

Публіцистичний текст використовує метафору як свою невід'ємну складову. Існують численні аспекти перетікання когнітивних властивостей метафори в потужність публіцистичного тексту. Зокрема, метафора дає змогу [3, 7]: 1) вивести латентні уявлення на поверхню; 2) підібрати словесний одяг невловимому, 3) дати життя абстракціям; 4) сконденсувати інформацію, відкинувши другорядне; 5) спростити виклад, зробивши політику доступною для середньостатистичного громадянина; 6) створити спільну базу знань суспільства; 7) розставити сигнали про найголовніше в повідомленнях і таким чином ідеологічно спрямувати інформацію; 8) емоційно забарвити мовлення, прихиливши естетикою і експресією форми; 9) виключити заперечення і несприйняття, схилити до кооперації і компромісу; 10) активізувати увагу і полегшити запам'ятовування (формування смислових центрів); 11) переконати, провівши найкоротшим шляхом від засновків до висновків.

У мові суспільно-політичної журналістики метафора лежить на межі індивідуального та загального. Це пов'язано з тим, що тут своєрідно переплітаються, з одного боку, політологічна, юридична, економічна лексика і термінологія, з іншого – експресивна та оцінна лексика текстів, розрахованих на широку аудиторію реципієнтів. Мова політики функціонує у різноманітних сферах, і це дає підстави виявляти її особливості як мови науки (звідси – метафора як засіб первинної номінації новостворених об'єктів) і як мови публіцистики (звідси – метафора як засіб вторинної номінації і носій експресивності та оцінки) [2, 7].

Останнім часом ми є свідками помітного посилення експресивності виступів у мас-медіа, зумовленого тенденцією до політичної структуризації суспільства, прагненням політичних сил залучити до підтримки своїх ідей якнайбільшу кількість

прихильників. Саме тому у постійному арсеналі журналістів, які спеціалізуються на політичній тематиці, є слова і вислови, що дають змогу передавати інформацію «над текстом», привертати увагу, впливати на емоції, викликати у суспільства певні запрограмовані реакції. Одним із ключових засобів реалізації таких комунікативних завдань є метафора, яка ототожнює в собі цілу аксіологічну смислову структуру.

З лінгвокогнітивного погляду, метафора – це комплексний феномен, результат розумово-мовної діяльності людини, яка в процесі творення метафори спирається на культурно-історичний, пізнавально-емпіричний досвід свого народу, збережений у мовній скарбниці. Така природа метафори забезпечує їй великі реконструктивні можливості в дослідженні процесів становлення і розвитку мовної картини світу, формуючи нові лінгвістичні тенденції [6, 7]. Тож чи не основною властивістю метафори є по-іншому, на основі історичного, культурного, особистого досвіду пізнати світ.

У сучасній науці вчені виділяють різні функції метафори і називають різну їхню кількість. Розглянемо функції метафори, утвореної в пресі в часи українсько-російської війни, як лінгвокогнітивного феномена, що ідентифікує та пояснює нові об'єкти реальності.

А) Номінативна, яка полягає в пошуку та віднаходженні імені для нового об'єкта; метафора при цьому виконує роль прямої аналогії, визначаючи найменування не відомих раніше явищ на основі їх подібності до тих, що вже існують.

Птахи в усіх народів, у тому числі і в українському, є володарями неба, символом свободи. Тому зрозумілою є номінативна функція метафори «українські пташки з неба» – повідомити про повітряні військові об'єкти на стороні українських військових. Проаналізуймо в контекстах: «Літаки, гелікоптери, БПЛА: Повітряні сили порахували збитих «пташок» ворога» за 12 березня Валентина Романенка (Додатки) «Пташки» як метафора в публіцистичному контексті сучасного воєнного періоду вживають на позначення повітряних військових об'єктів типу безпілотників, винищувачів чи літаків-розвідників – усього того, що несе загрозу з повітря. Читаємо в наступному контексті: «Захоплений російський БПЛА «Элерон-ЗСВ» з номером №638. Бійці ССО повідомили, що російський безпілотник буде використовуватися українськими бійцями. «Тепер ще одна нова окупантська пташка, захоплена воїнами ССО України, стала на сторону добра та буде допомагати нам боронити нашу землю», – розповідають у ССО. Комплекс призначений для цілодобового ведення повітряної оптико-електронної розвідки. «Окупантська пташка» (Додатки) – метафора, що створена за принципом попередньої і означає повітряні судна, що належать ворогові і несуть загрозу. Попри те що пташки є символом свободи, вільного польоту, у цій метафорі згадана ознака стирається і нівелюється, бо, навпаки, «пташки» ворога несуть смерть. Номінативна функція згаданих метафор полягає в тому, що вони 1) вказують на факт проведення повітряних воєнних операцій, 2) пояснюють ситуацію поведінки ворога та оборонців України в повітряному просторі, 3) ознайомлюють читачів із

перебігом повітряної оборони; 4) показують перехоплення та ініціативу наших військових стосовно повітряного захисту.

Б) Когнітивна функція в сучасній лінгвістиці проявляється в тому, що метафоричне мислення розглядають як не менш значне, аніж раціональне. Дослідимо метафору «снаряди падають каменем на землю», що пояснює ситуацію із боеприпасами на лінії зіткнення українських та російських військових, у такому контексті: «...боєць ЗСУ висміяв російську армію... На відео дійсно чуто звук пострілу вдалині, а через кілька секунд чуто інший глухий звук – ніби камінь впав на землю. Військовослужбовець Збройних сил України Валерій Маркус потролив окупантів і випущені російськими солдатами снаряди, які не вибухають» (Додатки). Ця метафора, виконуючи свою когнітивну функцію пізнання навколишньої дійсності, візуалізує об'єктивну ситуацію на фронті та рівень озброєності окупанта – такий, що є в неналежному стані, що і викликало справедливе обурення та іронічний сміх військовослужбовця в інтерв'ю. Оскільки метафора – це особливий спосіб міркування, то метафоричні образи уже є особливого роду схемами, за якими людина мислить і діє та які є закладеними в інтелектуальній системі кожного. Тож «падіння каменем», а не спроектований політ за попередньо заданою траєкторією – це іронізація ситуації озброєння армії супротивника, певна сатира на тактику війни окупанта, якщо загалом може йти мова про види комічного на фронті, де гинуть люди.

В) Гіпотетична, або передбачувальна, функція полягає у тому, що метафора дозволяє представити те, що не є до кінця усвідомленим, створити припущення про об'єкт. Цю функцію яскраво представляє метафора «війна Зет», що часто трапляється у публіцистичному контексті періоду російсько-української війни. У статтях читаємо: «Як літера Z стала символом війни Росії проти України та що це означає? У Росії Z швидко стала символом війни президента Путіна в Україні. Його використовують політики, малюють на автомобілях, рекламних щитах та автобусних зупинках... Його навіть використовували серби на проросійських демонстраціях у Белграді. Емілі Ферріс, наукова співробітниця Росії та Євразії в RUSI, каже, що «Z» є потужним і легко впізнаваним символом» (Додатки). Але ця метафора в українському політично-публіцистичному просторі поєднується із відомим фільмом «Війна Z», де сюжет та сама ідея ототожнюються із подіями на території України, що і є тлом метафори. Якщо зіставити площину подій кінофільму та реалій української війни з Росією, то аналогія виявляється очевидною і гіпотетична функція цієї метафори на поверхні: війна Зет в Україні, бо воюють проти українців «засомбовані» російські військові та громадяни, які викривлено сприймають реальність, крім того, ця війна справді може мати апокаліптичний характер через ядерну загрозу та залучення багатьох країн до конфлікту.

Г) Моделювальна функція проявляється в тому, що метафора створює певну модель світу та досліджує взаємозв'язок його елементів. Наприклад, метафора «донори миру» показує взаємозв'язки, що існують між усіма громадянами, жителями певної країни. Саме так назвали в пресі тисячі людей, які в різних

куточках України добровільно стають донорами крові, бо розуміють, що будь-яка підтримка для нашої армії була на вагу золота. «Десята ранку. Попри те що обласний центр служби крові відучора працює цілодобово, біля нього – близько двох сотень заборіжців. Усі прийшли, аби допомогти українській армії. Долучитися до такого способи надання допомоги може кожен. Головне – мати із собою паспорт та підготуватися заздалегідь: напередодні відмовитись від важкої їжі та алкоголю. Більше норми, яка складає 450 мілілітрів, крові у донорів не візьмуть. Саме ця кількість є для нас абсолютно безпечною. А для когось – може стати рятунком» (Додатки). Тож моделювальна функція метафор такого типу полягає в проєкції діяльнісного аспекту компонентів метафори. Донор – той, хто жертвує частину свого тіла на добрі цілі, мир – це сукупне прагнення української нації на найближче майбутнє, поєднуючи, твориться метафоричне значення: кожен може пожертвувати частину, зробити вклад в очікувану справу перемоги української армії та народу, допомогти навіть тому, кого не бачиш, бо кров кожного буде призначена для незнайомого воїна, невідомого постраждалого, але кінцева мета для кожного – мир.

Стилістична функція – це роль мовного знака, що сприяє досконалості, доречності, адекватності мовлення і сприймання. Використання метафори, особливо в публіцистиці чи журналістиці, має вплив і на автора, і на читача.

Письменник чи журналіст через неї висловлює своє ставлення, бачення реалій, а читач сприймає текст [5, 7]. Розглянемо в цьому спектрі окремі стилістичні функції метафори воєнного періоду українських інтернет-видань:

А) Конкретизація думки шляхом творення сильного враження, незабутнього образу мовними засобами. Викликаючи сильні, яскраві образи та пропонуючи аналогії, метафора робить думку автора більш конкретною, певною і ясною, залишає незабутні враження читача чи слухача тексту. Упродовж усієї війни народ України та державне керівництво виступало з вимогою до європейських лідерів «закрити небо». Метафора «закрите небо» конкретизує повітряну загрозу для українців та можливість реальної нагальної допомоги від країн-союзників, оскільки танкових колон ворога стає все менше, адже ЗСУ з ними можуть впоратися без особливих проблем, а повітряна загроза залишається.

Б) Іншою стилістичною функцією метафори є те, що вона розкриває емоційне ставлення автора до того, що описується. Прикладами таких метафор є сполучення типу «рашисти», «кацапи», «путінські найманці» та інші, що мають у своєму значенні явно негативну оцінку зображуваних явищ.

В) Метафора допомагає читачеві наочно уявити собі та зрозуміти незнайомі явища. Відомо, що образи постійно викликають у пам'яті людини зорові, слухові й тактильні відчуття. Але тільки яскраві, засновані на чуттєвому сприйнятті образи, збуджують діяльність уяви та здатні призвести до художнього ефекту і передати суб'єктивну модальність авторського ставлення. Що ж стосується так званих мертвих образів, яких набагато більше у будь-якому журналістському тексті, у будь-якій мові, вони теж здатні стати основою стилістичної авторської системи.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, метафора є частим та продуктивним публіцистичним засобом, має значущі образні можливості, оскільки вона будується на незвичайних уподібненнях, які викликають неочікувані асоціації. Метафора є засобом поповнення словникового запасу мови, засобом формування та розширення лексичного значення слів, а також основним способом пізнавально-мисленнєвої діяльності людини. Серед функцій метафори виокремлюють номінативну та когнітивну, що полягає у формуванні уявлення про нові реалії війни, пізнанні нових феноменів, гіпотетичну, бо метафора дає змогу представити те з реалій воєнного часу, що не є цілком усвідомленим, а також моделювальну функцію, що допомагає побачити і встановити зв'язок з елементами воєнного часу, які людина розуміє частково.

Література

1.Бойко Н. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти : монографія. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2005. 552 с. 2. Дацишин Х. Політична метафора в індивідуальній мовотворчості журналіста. *Вісник Університету. Серія журналістики*. 2004. Вип. 25. С. 427–433. 3.Комунікативні функції метафори. URL: https://studopedia.su/11_85686_komunikativni-funktsii-metafori.html (дата звернення: 01.12.2024). 4.Літературознавчий словник-довідник. 2-ге вид., випр., допов. Київ : Академія, 1997. 750 с. 5. *Метафора* – що це таке і навіщо потрібна в мові та літературі. URL: <https://termin.in.ua/metafora/> (дата звернення: 01.12.2024). 6. *Стилістичні функції метафори*. URL: https://vuzlit.com/871086/stilistichni_funktsiyi_metafori (дата звернення: 01.12.2024). 7. Юрчак Г. М. Жанрово-стильова своєрідність романістики Юрія Косача : дис. ... канд. філол. наук. 10.01.01 «Українська література». ДВНЗ «Прикарпатський національний https://shron1.chtyvo.org.ua/Yurchak_Halyna/Zhanrovostylova_svoieridnist_romanistyky_Yurii_Kos_acha.pdf (дата звернення: 30.11.2024). 8. Юрчак Г. М., Музика Т. Є. Особливості національно-мовної картини світу в романі «Сузір'я лебедя Юрія Косача». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 66. Т. 1. С. 172-176. DOI <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.66.38>

Додатки

1.Літаки, гелікоптери, БПЛА: Повітряні сили порахували збитих «пташок» ворога за 12 березня. Валентина Романенко – неділя, 13 березня 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/13/7330856/> (дата звернення: 01.12.2024). 2. Захоплений російський БПЛА «Елерон-3СВ» з номером №638. 13 березня. Бійці ССО захопили російський безпілотник «Елерон». URL: <https://mil.in.ua/uk/news/bijtsi-sso-zahopyly-rosijskyj-bezpilotnyk-eleron/> (дата звернення: 01.12.2024). 3. «Снаряди падають каменем на землю»: боєць ЗСУ висміяв російську армію, відео. URL: <https://politeka.net/uk/society/371090-snaryady-padayut-kamnem-na-zemlyu-boec-vsu-vysmeyal-rossiyskuyu-armiyu-video> (дата звернення: 01.12.2024). 4. Як літера Z стала символом війни Росії проти України та що це означає? Пол Керлі та Роберт Грінал. BBC News. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60658477> (дата звернення: 01.12.2024). 5. Донори миру. URL: <https://tv5.zp.ua/news/donori-miru-543654/> (дата звернення: 01.12.2024).

Катерина Тіяра,
здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти 2 року навчання
історико-філологічного факультету
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний

МОВНІ ДОМІНАНТИ ПОЕТИЧНОЇ МОВИ СЕРГІЯ ЖАДАНА

Анотація: Стаття досліджує мовні домінанти поетичної мови Сергія Жадана, зокрема оригінальність його авторського стилю, багатство лексики та специфіку її тематичних груп. Особливу увагу приділено символіці природних явищ, абстрактних понять, образів часу, родинних стосунків та елементів архітектури. Аналіз акцентує на глибокій філософічності текстів, де кожне слово набуває багатогранного смислового навантаження.

Досліджено роль діалектизмів у поезії, які підсилюють її інтимне й емоційне забарвлення. У статті розглянуто різноманітні стилістичні засоби: індивідуально-авторські епітети, метафори, порівняння, що створюють унікальну поетичну атмосферу. Визначено домінування дієслівних метафор та індивідуальних порівнянь, які підкреслюють символічний зв'язок людини з природою та оточуючим світом.

Ключові слова: тематична група, лексико-семантична група, діалектизм, епітет, метафора, порівняння.

Abstract: The article explores the linguistic dominants of Serhiy Zhadan's poetic language, emphasizing the originality of his authorial style, the richness of his vocabulary, and the specifics of its thematic groups. Particular attention is given to the symbolism of natural phenomena, abstract concepts, temporal imagery, familial relationships, and architectural elements. The analysis highlights the deep philosophical nature of his texts, where each word carries multifaceted semantic weight.

The role of dialectisms in Zhadan's poetry is examined, emphasizing their contribution to the intimate and emotional tone of his works. The article analyzes various stylistic devices, such as individually-crafted epithets, metaphors, and comparisons, which create a unique poetic atmosphere. The dominance of verbal metaphors and individual comparisons is noted, underscoring the symbolic connection between humanity, nature, and the surrounding world.

Key words: thematic group, lexico-semantic group, dialectism, epithet, metaphor, comparison.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Авторський стиль Сергія Жадана без перебільшення можна назвати оригінальним, несхожим на інші, тому що лексика його оригінальна, поезія філософська, кожне слово змістовно глибоко, заставляє задуматися, переживати певні емоції емоційне, має прихований глибокий філософський зміст.

У сучасному мовознавстві не існує одностайної думки щодо дефініції понять «тематична група» і «лексико-семантична група», які часто ототожнюються. Тематичні групи лексики – об'єднання слів у межах певної «теми», які «ґрунтуються не на лексико-семантичних зв'язках, а на класифікації самих предметів і явищ» [9, 27].

Мета статті – дослідити типи метафор в поезії С. Жадана.

Викладення основного матеріалу. Аналіз поетичних творів Сергія Жадана виявив, що у його поетичному словнику широко представлені такі тематичні групи лексики:

1. Назви явищ природи: *світло, вітер, хмари, небо, атмосфера, ріка, зірки, вогонь, метал, ранок, сонце, ніч, пісок, весна, сніг, пільма, океан, вода, море, роса,*

небеса, літо, крига, зима, гори. Поет вживає ці слова, проводячи паралелі із внутрішнім станом ліричного героя, оскільки природа завжди була виразником душевного стану людини: «Антенa повертається соняшником проти **світла**» [5, 6]; «**Вітри** у квітні стають зовсім нестерпні» [5, 6]; «осипається в **ріки** вигорілими **зірками**» [5, 7]; «Танцюй, тесле, доки **сонце** стоїть» [5, с. 10]; «Скоріше б уже почалася **весна**» [5, 11]; «Історія рухається по колу, мов **океан**» [5, 17]; «І чоловіки спрагло дивляться в **небеса**» [5, 22]. Майже в кожному випадку використання лексем на позначення явищ природи є метафоричним. Вони символізують плинність людського життя, передають різні почуття ліричного героя.

2. Серед назв рослин і тварин часто вживаними є лексеми: *соняшник, ластівка, шпак, півні, лозини, трава, щеня, ялини, змії, птахи, вишні, окуні*. Використовуючи ці слова, Сергій Жадан наголошує на причетності людини до навколишнього світу, який вона часто сприймає як щось звичайне, непомітне: «Її розуміють хіба що **ластівки** зі **шпаками**» [5, 7]; «Хтось виплітає цей світ, мов кошик із зелених **лозин**» [5, 12]; «аж небо має присмак вогню і **вишні**» [5, 26]; «**Окуні** підіймаються з глибини» [5, с. 27]. У поезіях Сергія Жадана фітоніми та зооніми функціонують як важлива частина навколишнього середовища.

3. Назви понять часу, назви частин доби, пір року тощо в поезії Сергія Жадана представлені лексемами *ранок, тьма, літо, сонцестояння, жовтень, години, століття, падолист, неділя*.

4. Назви родинних стосунків у поезії Сергія Жадана унаочнюють лексеми *матір, син, дитина, жона*. Вони надають віршам ліричності, сакральності, адже сім'я – найцінніший скарб та символ захищеності: «Її вечірня вулиця, мов **серце матері**, пахне хлібом і часником» [5, 10]; «Коли в тебе народиться **син**, він пояснить тобі чому» [5, 11].

5. Назви органів та частин людського тіла окреслюють такі лексеми: *серце, подих, голова, плечі, шкіра, кров, горло, судини*. Вони є художніми деталями, які звертають увагу читача на певні поняття, увиразнюючи зміст як окремого віршорядка, так і всієї поезії: «Коли вона засинала йому на **плечі**» [5, 15]; «коли **шкіра** її схожа була на поля за вікном» [5, 15]; «Любов тісниться в **горлі**, мов **кров у судинах**» [5, 23].

6. Назви будівель і їхніх частин (*сцена, мартени, церква, завіса, вікна, школи, дім, будинок, шибки, дахи, стіна, житло, виноградник, крамниці, госпіталі, в'язниці, кораблі*), а також назви місця дії (*на площі, на бійні, міст, вулиця, цівка, на поля, в натовпах, на зламі, на шві, рів, з глибини*) є часто вживаними в поезії С. Жадана. Ці лексеми активізують уяву читача, створюють ефект просторової локальності різних предметів під час сприймання художнього тексту: «На **площі** стоїть збита із дощок **сцена**» [5, 6]; «В повітрі тихо, наче в обкраденій **церкві**» [5, 6]; «Ти пам'ятаєш як тікав зі **школи**» [5, 10]; «Хлопчик лишає батьківський **дім**» [5, 11]; «Чорної ночі вимурована **стіна**» [5, 16]; «Вітри вистуджують **виноградник**» [5, 19].

7. Назви професій, осіб за родом занять, станом дії та віком представлені такими лексемами: *варта, тесля, підліток, подорожній, перекупки, хлопчик, різники, біженці, прочани, пастухи, громадяни, особи, пастухи, порадник, мисливці, вороги, бідак*. Автор уводить у поетичний світ людей за різними характеристиками, зображуючи будь-кого з них як особистість, надаючи вагомої ролі кожному людському життю: «Вона одна тебе любить, **тесле**, в цілому світі – вона одна» [5, 10]; «**Перекупки** несуть на заріз червоних півнів у чорних мішках» [5, 10]; «Сторожкі голоси **біженців і прочан**» [5, 17]; «Буде так: бредуть **мисливці** в снігах» [5, 26].

8. Назви абстрактних понять є найбільш вживаними в поезії Сергія Жадана: *нагода, маска, химери, любов, світ, мова, канали, слова, втома, мета, самота, ніжність, чутки, сні, потойбіччя, стиглість, тепло, щедрість, знання, тягар, смуток, життя, радість, закоханість, бажання, шепіт, жага, кордони, відданість, пересуди, обмови, основи, політика, прозріння, страхи, пам'ять, звичаї, передбачення, розуміння, світобудова, чудеса, зло, радощі, жалі, сенс, час, помилка*. Така частотність використання саме цієї тематичної групи лексики свідчить про глибину таланту, філософічність поглядів та творче мислення Сергія Жадана.

Таким чином, із семантичного погляду лексика Сергія Жадана багата, виразна, поліфункціональна, символічна, представлені тематичні групи слів вказують на талант автора. Найбільше поет використовує назви абстрактних понять, найменшу кількість становлять назви родинних стосунків.

Усе різноманіття лексики Сергія Жадана вказує на непересічний талант автора та вишуканий індивідуальний стиль.

Серед багатого різноманіття лексики сучасної української мови особливу увагу привертають діалектизми, оскільки вони мають специфічний план вираження та є рідковживаними лексичними одиницями у поетичній мові.

Аналіз поетичних творів Сергія Жадана показав, що в поезії майстра слова переважають лексичні діалектизми різної семантики:

1) назви споруд: *обійстя, робітня* тощо. «Словник української мови в 11-ти томах» так трактує значення діалектизма *обійстя*: «садиба, двір» [4, 505]. У поетичних рядках «*і повітря несе його над найріднішою з рік, / над чужим **обійстям**, над чиймсь житлом*» [1, 250] лексема *обійстям* навіює почуття спокою, доброзичливої атмосфери, незважаючи на семантичне значення розташованого поруч прикметника *чужим*.

2) назви рельєфу та штучно створених споруд: *твань, загати* тощо. «Словник поліських говорів» подає таку дефініцію: «*твань* – те саме, що *тапіло*», «*тапіло* – *трясовина*», тобто болото [10, 210-211].

Незважаючи на те, що *трясовина* викликає негативні емоції, асоціації небезпеки, загибелі, у контексті «*Літні ріки обступає трава. / Теплу **твань** торкає важке весло*» [5, 81] лексема *твань* ніби «пом'якшує» рецепцію поетичних рядків, створює ефект спокою, гармонії у природі, яка настроєво передається читачу.

У поетичних рядках *«Перекрикують біль, ніби ламають **загати**, / ніби криком хочуть спинити кров убивчу»* [5, 91] лексема *загати* порівнюється із болем, а дієслово *ламають* ніби полегшує цей біль. При цьому діалектизм *загати* несе в собі конотативне значення якогось великого, важкого предмета.

3) явища природи: *зазимки* та ін. «Словник поліських говорів» подає значення лексеми *зазимки* як «перший сніг» [10, 77]. В. Жайворонок розширює його визначення: «народна назва початку зими, супроводжуваного звичайно заморозками, першими холодами» [8, 233].

Діалектизм *зазимки* для Сергія Жадана – це не лише холодна пора року. Ліричний герой хоче залишитися *в цих зазимках*, для нього вони асоціюються з чимось рідним, близьким душі: *«і найбільше йому б хотілось лишитись на зиму тут, / в цих зазимках, в цих сутінках і снігах»* [5, 251].

4) стан здоров'я людини: *остуда*. «Словник української мови в 11-ти томах» подає тлумачення слова *остуди* (з позначкою *діал.*): «простуда; плями на обличчі» [4, 790]. У поетичних рядках *«проводячи тебе від жару до **остуди**, / тобі слугують за осіннє тло»* [11, 16] діалектизм набуває дещо таємничого відтінку, створює ефект «поза лаштунками», містить прихований смисл хвороби на фоні холодної пори року, натякає на прихід холодів не лише зовні, а і в душі ліричного героя.

Отже, діалектизми в поетичному мовленні Сергія Жадана виконують важливу стилетворчу та образотворчу роль, є одним із засобів увиразнення, доповнення ментальності ліричних героїв на рівні світовідчуття. У поетичних творах Сергія Жадана діалектна лексика майстерно вплітається у художню канву тексту та набуває особливого конотативного семантичного значення у синтагматичі з іншими словами.

У сучасному мовознавстві епітет тлумачать як «художнє означення, яке служить для увиразнення зображуваного, найчастіше відіграє роль орнаментального прикрашування художньої мови, може мати оціночну функцію» [11, 63]. Епітет – це стилістично маркований атрибут, що містить естетичну оцінку зображуваних явищ та є засобом виразності, емоційності, образності й функціонально реалізується як експресема [4].

Аналіз фактичного матеріалу показав, що в поетичному словнику Сергія Жадана переважають індивідуально-авторські епітети, наприклад: *«Сніг лежить на ріці – невіговорений, невагомий»* [5, 33]; *«Рибалки зранку бовтаються в спекоті неживій»* [5, 18]; *«Коли вони повернуться, коли роззброяться, / коли вони відстояться в чорній хроніці, / поруч із ними залишаться найбільш віддані. / За війною краще спостерігати на відстані»* [5, 114]. Постійні (традиційні) епітети автор використовує задля кращого розуміння змісту поезії, її образного наповнення, для передачі власних почуттів і світосприйняття, наприклад: *«літнє небо між цвинтарем і вокзалом»* [5, 38]; *«Роса з ночі лежить на осінній траві»* [5, 22]; *«Світиться білим камінням церква нічна»* [5, 183].

У поезії Сергія Жадана доволі широко описано зимову, літню та осінню пори року, настроєвість яких автор зображає в мінорному тоні, натомість весна

представлена поодинокими цитатами.

Метафора, як зазначає А. Білозуб, є однією з першооснов художнього мислення, пов'язаного з умінням порівнювати, розрізняти, у відмінності виявляти подібність [7]. У поетичному мовленні метафора увиразнює мовлення, служить засобом побудови художніх образів, «вона є своєрідним важелем, що впливає на розум і душу читача» [2, 257].

Традиційна метафора в поезії Сергія Жадана нечисленна. Переважно автор вдається до поєднання в одному поетичному контексті індивідуально-авторської і традиційної метафори, чим досягає незвичайного стилістичного ефекту. Наприклад: «*Останнім з'являється сонце. / Біжить, поспішає. / <...> Застигає, вагається. / Зрештою рухається туди, / куди йому показують соняшники*» [5, 151]; «*Бритва зрізає пам'ять, мов очерет. / Бритва тягне на дно, бритва кличе вперед*» [5, 42].

Розгорнута метафора, що містить декілька корелят, які підсилюють, увиразнюють референт, у поетичному мовленні Сергія Жадана є найпоширенішою. Наприклад: «*Місяць проступав між хмар, / слухав мелодію комахину. / Тихий заспаний санітар / вантажив тіла в армійську машину*» [6, 91]; «*вигнання завжди обертається тишею на вустах*» [7, 15]. Розгорнута метафора якнайточніше передає думки автора про навколишній світ, оскільки неживі, абстрактні предмети та поняття набувають ознак, почуттів, дій, схожих на людські.

У поетичному мовленні Сергія Жадана переважають індивідуально-авторські порівняння, у яких особливості світобачення, властиві митцю віршованого слова: «*І кров на ранах, ніби смола на ялинах*» [5, 24]; «*і літери висіли у червневому повітрі / попелом спалених синагог*» [5, 221]. Смісл таких порівнянь «не лежить на поверхні», їх розшифрування, прочитання часто прихованого змісту потребує великих зусиль, заглиблення в широкий контекст.

Дослідження засвідчило, що серед тематичних груп лексики у поетичних текстах автора переважають абстрактні назви (*нагода, маска, химери, любов, світ, мова, канали, слова, втома, мета*) та назви явищ природи (*світло, вітер, хмари, небо, атмосфера, ріка*).

У поетичних творах Сергія Жадана найбільшу кількість становлять лексичні діалектизми різної семантики (назви споруд, рельєфу, явищ природи тощо), рідше представлені етнографічні діалектизми.

Серед символів найбільш чисельними є орнітологічні (*птаха, ворона, голуб, соловей*), астральні (*зірка, сонце*) та рослинні символи (*акація, очерет, пшениця, часник*).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, метафори в поезії Сергія Жадана представлені різними типами, що дає змогу глибше зрозуміти світовідчуття ліричного героя, провести паралелі між матеріальним світом та світом живих істот, упевнитися, що людина як жива істота має багато спільного з природою.

Тропи в поезії допомагають сформувати цілісну картину життя ліричного героя, його оточення, настрій, внутрішній світ. Найбільшу кількість епітетів у поезії Сергія Жадана становлять індивідуально-авторські (*невиговорений сніг, невагомий сніг, чорна хроніка*). Серед метафор у поезії Сергія Жадана найбільш поширеними є дієслівні метафори, які характеризують предмет, поняття чи явище за дією та метафори, що виникли на перенесенні характерних ознак, назв істот на назви неістот; переважають індивідуально- авторські порівняння, в яких виявляється особливості світобачення, властиві митцю віршованого слова.

Література

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Вища школа, 1980. 27 с. 2. Білозуб А. Метафора у художньо-поетичному мовленні Анатолія Мойсієнка. *Лінгвістичні студії : збірник наук. праць*. 2006. Вип. 14. Донецьк. С. 181-184. 3. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII. 1728 с. 4. Електронний ресурс. Формування ідіостилу поезій Тараса Шевченка. URL: https://knowledge.allbest.ru/literature/2c0a65625a2ac79a5c6b88521316c27_0.html 5. Жадан С. Антена [Текст] : поезії Чернівці : Меридіан Черновіц, 2018. 304 с. 6. Жадан С. Список кораблів. Чернівці : Меридіан Черновіц, 2020. 160 с. 7. Жадан С. Тамплієри. Поезії. Чернівці : Книги – XXI; Meridian Czernowitz, 2016. 120 с. 8. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с. 9. Кронгауз М. А. Семантика. Чернігів : Наука, 2005, 130 с. 10. Лисенко П. С. Словник поліських говорів. Київ : Наукова думка, 1974. 260 с. 11. Ткаченко А. Мистецтво слова (Вступ до літературознавства) : підруч. для студ. вищ. навч. закл. з гуманіт. спец. філологія, журналістика, літературна творчість. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. 2.вид., випр. і доп. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2003. 418 с.

Юлія Толмачова,

курсант 2 курсу навчальної групи ДР-343

факультету підготовки фахівців

для підрозділів досудового розслідування

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: д.філол.н., проф. І. В. Царьова

ДЕЗІНФОРМАЦІЙНА КОМУНІКАЦІЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРАГМАЛІНГВІСТИКИ

Анотація: У статті розглянуто особливості поняття «дезінформаційна комунікація». Розглянуто інтенції мовця, мовленнєві акти, пресупозиції, імплікатури та маніпулятивні стратегії. Запропоновано методи виявлення дезінформації через лінгвістичний аналіз та стратегії її нейтралізації.

Ключові слова: дезінформація, прагмалінгвістика, мовленнєві акти, пресупозиції, маніпуляція.

Abstract: The article presents the special expressive functions of phraseological units in the work of Tetyana Lemeshko. Attention is focused on the fact that phraseological units become synonyms that have meaning: nominal function, expressiveness, cultural significance.

Keywords: expressive function, phraseology, artistic discourse.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Дезінформаційна комунікація через призму прагмалінгвістики є важливою темою, що вивчає використання мови для маніпулювання свідомістю, формування помилкових уявлень і впливу на поведінку аудиторії [2]. Прагмалінгвістика як галузь лінгвістики зосереджується на взаємодії між мовою, комунікативним контекстом і намірами мовця. Це дозволяє детально аналізувати дезінформацію як соціокультурний і когнітивний феномен. У сучасному інформаційному просторі дезінформація стала важливим інструментом впливу на громадську думку, політичні рішення та соціальні процеси.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянуто порушену проблему. Сутність та інструменти дезінформаційної комунікації досліджувати Д. Андерсон, С. Бьорд, Д. Джонс, Д. Мерфі, О. Хорн, К. Х'юз, Ф. Шьоно тощо. Проте вважаємо, що поняття дезінформаційна комунікація ЄС у контексті боротьби з дезінформацією є недостатньо вивченими.

Мета дослідження – з'ясувати механізми дезінформаційної комунікації через призму прагмалінгвістики та розробити методологію її аналізу. Реалізація мети передбачає розв'язання таких **завдань**: уточнити поняття дезінформаційної комунікації та визначити, як інструменти прагмалінгвістики (мовленнєві акти, пресупозиції, імплікатури) дозволяють аналізувати механізми дезінформації.

Викладення основного матеріалу. Дезінформація завжди має маніпулятивну мету. Вона створюється з наміром викликати хибні переконання або змінити поведінку аудиторії в бажаному напрямку. Прагмалінгвістика аналізує приховані інтенції, які можуть не відповідати реальному змісту висловлювання [3]. Дезінформаційну комунікацію можемо порівняти з «парасолькою пропаганди»: по-перше, дезінформація розглядається як частина ширшого явища пропаганди, яка може включати не лише маніпуляції, але й інші інструменти впливу (наприклад, підсилення правди чи замовчування), по-друге, дезінформація є однією зі стратегій, яка використовується для досягнення ідеї пропаганди, особливо у випадках, коли метою є систематична шкода.

Контекст є фундаментальним чинником у процесі сприйняття інформації, і цей принцип особливо актуальний у випадках дезінформації. Розглянемо детальніше, як саме контекст впливає на ефективність дезінформаційних повідомлень. У різних культурах одна й та сама інформація може бути сприйнята інакше через різницю в мовних асоціаціях, символах чи цінностях. Дезінформація може експлуатувати усталені культурні стереотипи чи упередження [1]. Наприклад, у певних країнах особливо ефективними є фейкові новини, які апелюють до релігійних переконань чи етнічної приналежності.

У прагмалінгвістиці вивчають мовленнєві акти, такі як твердження, запитання, накази чи натяки. Дезінформація може бути замаскована під правдиві твердження, що створює ілюзію достовірності.

Дезінформація часто ґрунтується на прихованих припущеннях (пресупозиціях) або натяках (імплікатурах), які не озвучують прямо, але формують певне

сприйняття. Фраза «Уряд приховує правду» створює припущення про існування «правди», яку дійсно приховують, навіть якщо це не підтверджують факти. Пандемія COVID-19: У різних країнах дезінформація адаптувалася до контексту. Наприклад: *У країнах із низькою довірою до уряду поширювалися теорії змови про «навмисне створення вірусу» або «У регіонах із високим рівнем релігійності активно циркулювали чутки про «божественну кару» або «чудодійні ліки».*

Використання емоційних аргументів, напівправди, метафор, гіпербол та інших засобів мовної експресії для посилення впливу повідомлення [4, 54].

У прагмалінгвістиці аналізують, як мовці створюють або імітують авторитетність, щоб посилити ефективність дезінформації. Дослідники звертають увагу на мову, що використовується для імітації наукових чи офіційних стилів, які викликають довіру:

- використання емоційно заряджених слів, щоб спотворити події (наприклад, «ворожий уряд» замість нейтрального «уряд»).

- розповсюдження фейкових новин через соціальні мережі з маніпулятивними заголовками.

- створення фальшивих пресупозицій, наприклад, через питання: «Чому ця компанія приховує звіт?» (навіть якщо компанія нічого не приховує).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Прагмалінгвістика є потужним інструментом для розуміння і протидії дезінформації, оскільки дає змогу ідентифікувати приховані наміри, стратегічний вибір мовних засобів і вплив контексту на сприйняття повідомлення.

Література

1.Ланюк Є. Пост-правда, фейки та інформаційна війна. URL: <https://varianty.lviv.ua/43429-yevhen-laniuk-post-pravda-feiky-ta-informatsiina> 2. Maksymova A. Varava V. Comparative legal analysis of residence conditions of foreigners in Ukraine and abroad. *Philosophy, economics and law review*. 2024. Volume 4. № 1. https://phelr.dduvs.edu.ua/?page_id=4042 3.Царьова І. В. Юридичне документознавство : навч. посіб. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 172 с. 4.Tsareva Iryna, Maksymenko Olga, Kalko Rita. Philosophical aspect of information warfare. *PHILOSOPHY, ECONOMICS AND LAWREVIEW*, V.4, no.1. 2024. P. 57-66.

Анастасія Трохимець,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

3 року навчання

кафедри прикладної лінгвістики

філологічного факультету

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Науковий керівник: д.філол.н., проф. Н. В. Кондратенко

ПОЛІТИЧНА АНТРОПОМОРФНА МЕТАФОРА У ПРОМОВАХ ВОЛОДИМИРА ЗЕЛЕНСЬКОГО 2022-2023 РОКІВ

Анотація: У статті розглянуто політичну метафору, репрезентовану в публічних промовах та відеозвернення Президента України Володимира Зеленського. Схарактеризовано теорію когнітивної метафори, запропоновано типологію політичних метафор та проаналізовано один з різновидів політичної метафори – антропоморфну.

Ключові слова: політичний дискурс, політична метафора, промова, типологія, антропоморфна метафора.

Abstract: The article examines political metaphors represented in public speeches and video addresses by the President of Ukraine, Volodymyr Zelensky. The theory of cognitive metaphor is characterized, a typology of political metaphors is proposed, and one type of political metaphor – anthropomorphic metaphor – is analyzed.

Keywords: political discourse, political metaphor, speech, typology, anthropomorphic metaphor.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Промови Президента Володимира Зеленського використовуються для комунікації як із українським народом, так і міжнародною громадськістю. У такий спосіб він виражає важливі політичні позиції, які за допомогою художніх засобів стають більш переконливими та зрозумілими. Аналіз метафор у промовах Президента України може розкрити його стратегію комунікації, цінності, підходи до політики та способи мобілізації громадської підтримки. Метафоричне висловлення може допомогти зрозуміти, у який спосіб президент сприймає складні ситуації, що трапляються в нашій країні, оскільки він спілкується з різними соціальними групами, на яких ідеях та цінностях він наголошує. З огляду на те, що метафори є потужним інструментом переконання та сприйняття, дослідження їхнього використання в промовах політиків завжди є актуальним, особливо це відчувається в сучасному світі, де кожна людина може отримати інформацію без посередників.

Метою роботи є характеристика, аналіз та класифікація антропоморфних метафор, що функціонують у промовах Президента України Володимира Зеленського.

Викладення основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку комунікативної лінгвістики зростає зацікавленість науковців у вивченні політичної комунікації. Політична лінгвістика, яка виникла і розвивається, – важливий складник комунікативної лінгвістики. Її основний фокус зосереджений на динамічному та діяльнісному аспекті, зокрема на діяльності спілкування, що відбувається в особливих соціальних умовах, у конкретному політичному контексті, з урахуванням певних соціальних і політичних мотивів і мети. Основним об'єктом вивчення політичної лінгвістики є функціонування мови в межах політичних дискурсивних практик. Іншими словами, виникає дихотомія: політична мова – політичний дискурс. Існують різні погляди вчених на взаємозв'язок цих двох понять, але наразі немає одностайності.

Серед різних методів політичного впливу через засоби масової інформації використовують різноманітні підходи, такі як публікація статистичних даних, що стосуються діяльності політиків, політичних партій, організацій, держави тощо, а

також демонстрація дій політичного суб'єкта та наслідків цієї діяльності. Проте найяскравішим і невід'ємним елементом системи технологій мовленнєвого впливу в політичному дискурсі є метафора.

Метафора в політичному дискурсі, особливо в друкованих мас-медіа, є одним із ключових компонентів, тісно пов'язаним із його стилістичним та комунікативним спрямуванням.

Відповідно до теорії Дж. Лакоффа і М. Джонсона, метафора є породженням думки; аналіз метафор – суб'єктивним явищем, а тлумачення переважно обумовлено відмінностями в пізнанні світу і особистим досвідом перекладача [3, 31].

Дослідники вважають, що в основі метафори наявна лінгвокреативна асоціація, яка полягає в тому, що має двобічне скерування – на оточення і на наявні ресурси мови. Зокрема, В. Чабаненко зазначає, що «звичайне порівняння часто не задовольняє мовця (автора) – і він вдається до метафори. Кожна метафора, як експресивний мовний засіб, є складним утворенням, що спирається на асоціацію за аналогією, та на різні конотативні відтінки значення» [2, 12].

Більш пізня праця Дж. Лакоффа «Метафора і війна: система метафор для виправдання війни у Затоці» присвячена дослідженню політичної метафори, що стало новим етапом у розвитку політичної лінгвістики. Учений стверджує, що метафори пронизують усе наше життя й виявляються не лише в мові, але й у мисленні та дії. Окрім того, існує система метафор, неусвідомлювана людиною, якою ми користуємося для розуміння політичної реальності. Метафора є потужним інструментом конструювання реальності і впливу на події, зокрема політичні: «Не існує способу уникнути метафоризації мислення, особливо у складних випадках – таких, як проблеми політики», – пише Дж. Лакофф [4, 9]. Політична метафора виявляється одним з ключових інструментів у формуванні громадської думки, маніпулюванні сприйняттям суспільства та підсиленні риторичного впливу лідерів на політичні процеси.

Антропоморфна метафора – такий засіб вираження, де об'єкти та явища реальності співвідносяться з людськими формами і характеристиками у вигляді асоціативних зв'язків. Така метафора є вкрай поширеною й різноманітною. О. Селіванова відзначає, що «закономірність мовного семіозису, згідно з якою знаки, що називають людину, частини її тіла, властивості, дії, стани тощо, використовують для позначення інших царин» [1, 109]. Антропоморфна метафора також сприяє уявному моделюванню складної політичної дійсності та дозволяє виразно уявити складні політичні концепції як прості та зрозумілі поняття. З огляду на це використання антропоморфних метафор спрощує мовлення та робить політичні ідеї більш доступними для аудиторії.

Під час аналізу звернень В. Зеленського було виявлено 45 антропоморфних метафор. З них ми обрали та проаналізували 10 найінформативніших, які можна розділити на 2 групи: частини тіла/організму, духовні якості людини.

1. Частини тіла/організму.

• *Я не знаю, кого ви можете захистити й чи здатні ви захистити свої країни – країни Альянсу. Від нас ви не зможете **відкупитися літрами пального за літри нашої крові**. Пролитої за нашу спільну Європу. За нашу спільну свободу. За наше спільне майбутнє* (Звернення В. Зеленського від 04.03.2022). В. Зеленський використовує порівняння «літрами пального за літри крові» для підкреслення непохитності та невідступності у відстоюванні свободи та майбутнього. Захист країни не може бути купленим або уникнутим шляхом угод чи укладенням компромісів. Тут метафора відображає рішучість та готовність жертвувати захистом інтересів та цінностей Альянсу, навіть якщо це означає переживання важких моментів та жертв.

• *Навіть у повній темряві ми бачимо правду. І будемо битися, поки не потемніє в наших очах* (Звернення В. Зеленського від 04.03.2022). У першій частині вислову, «навіть у повній темряві ми бачимо правду», темрява асоціюється зі зневірою або невідомістю, але незважаючи на це, люди все одно здатні розрізняти правду. Це може вказувати на внутрішню світлоїдею або здатність людини до розуміння істини. У другій частині вислову, «будемо битися, поки не потемніє в наших очах», застосовується образна мова, щоб передати волю та рішучість. Вираз «поки не потемніє в наших очах» може відображати втрату надії або віри в перемогу, і тут «битися» вказує на волю та рішучість протистояти цьому стану речей.

• *Київ – це серце нашої країни. І воно має битися. І воно буде битися, щоб перемогло життя* (Звернення В. Зеленського від 01.03.2022). У цьому вислові використана метафора «Київ – це серце нашої країни» для символічного визначення столиці як центральної, найважливішої частини України, яка символізує життя, силу і дух нації. Порівняння Києва із серцем підкреслює його важливість для всієї країни та її життєвої сили.

2. Духовні якості людини

• *Ми на своїй землі, за нами – правда. Знищити наш характер не вийде. Ракети «Калібр» безпорадні проти нашої свободи* (Звернення В. Зеленського від 25.02.2022). «Знищити наш характер не вийде» – ця метафора вказує на стійкість та непохитність українського народу перед будь-якими викликами чи загрозами. Вона передає ідею незламності та гордості за власну ідентичність. «Ракети «Калібр» безпорадні проти нашої свободи» використовується для підсилення цієї ідеї сили та невідступності. У цьому випадку «Калібр» може бути символом зовнішньої загрози або агресії, яка спрямована на суспільство, яке відчуває себе «на своїй землі». Вираз «безпорадні проти нашої свободи» натякає на те, що навіть найсильніші ворожі дії не можуть позбавити цих людей їхніх цінностей, ідеалів або свободи.

• *За увесь час цієї війни – повномасштабної війни – вже понад 60 тисяч українців і українок були нагороджені за участь у боях заради держави. Це справді повномасштабна сміливість* (Звернення В. Зеленського від 16.10.2023). У цьому вислові використовується метафора «повномасштабна сміливість» для опису

величезного внеску та жертовності українських військових та громадян у війну за незалежність держави. Ця метафора надає високу оцінку сміливості, відваги та відданості українців, які ризикують своїм життям та здоров'ям, захищаючи свою країну.

• *Чорні, обпалені вогнем, напівзруйновані житлові будинки міста дивляться своїми вікнами на схід і північ – туди, звідки була російська артилерія. Звідки прилітала російська бойова авіація. Вони дивляться на Росію* (Звернення В. Зеленського від 29.05.2022). Образ «будинки, які дивляться своїми вікнами на схід і північ» може бути сприйнятий як символічний зв'язок між стражданням міста та напрямками, звідки приходить загроза або агресія. Коли ми уявляємо собі ці будинки, ми можемо бачити їх як безжальних свідків військових дій, здійснюваних з боку Росії, які зруйнували та спричинили багато страждань цьому місту.

Крім того, образ «дивляться на Росію» може відображати позицію міста стосовно свого ворога. Це може бути вираженням обурення, протесту або ворожнечі до країни-агресора. За допомогою цієї образної метафори В. Зеленський намагається передати глибокий емоційний та психологічний стан міст, що потерпають від військового конфлікту.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Використання метафор у політичному дискурсі є невід'ємним складником мовленнєвого впливу через засоби масової інформації. Метафора не лише зрозуміла і приваблива для аудиторії, але й дозволяє впливати на сприйняття політичних подій. Дослідження цього явища в політичній лінгвістиці дозволяє краще розуміти процеси мислення та сприйняття політичної реальності. Антропоморфні метафори допомагають В. Зеленському переносити людські властивості та характеристики на політичні процеси, створюючи таким чином більш доступне та емоційно вразливе звучання.

Література

1. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2010. 844 с.
2. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови : монографія. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.
3. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago: London, 1980. 242 p.
4. Lakoff G. *Metaphor and War: The Metaphor System Used to Justify War in the Gulf*. *Journal of Cognitive Semiotics*. 1992. IV(2). P. 5–19.

*Анастасія Хітрова,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
2 року навчання
факультету філології та журналістики
Волинського національного університету імені Лесі Українки
Науковий керівник: к.філол.н., доц. О. В. Кицак*

ОБРАЗ ДВІЙНИКА У ТВОРЧОСТІ ЕДГАРА АЛЛАНА ПО

Анотація: Статтю присвячено дослідженню феномену двійництва у творах Едгара Аллана По. Особливу увагу приділено аналізу ключових творів, таких як «Вільям Вільсон», «Чорний кіт» та «Падіння дому Ашерів».

Ключові слова: двійник, Едгар Аллан По, романтизм, готика.

Abstract: The article is devoted to the study of the phenomenon of the *doppelgänger* in the works of Edgar Allan Poe. Particular attention is given to the analysis of key works such as "William Wilson," "The Black Cat," and "The Fall of the House of Usher."

Keywords: *doppelgänger*, Edgar Allan Poe, Romanticism, Gothic.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Двійництво – дуже давній художній прийом, що бере свій початок ще в прадавніх міфах та легендах. У художній літературі він набув найрізноманітніших форм виявлення, у результаті чого виникло багато спроб дати визначення поняттю двійника, а також класифікацію його різновидів. У класичному розумінні двійник – це дзеркальне відображення людини, її близнюк. Але в мистецтві, і в художній літературі зокрема це поняття трактується значно ширше. Як справедливо зазначає О. Погребняк, у творі можуть бути відсутні двійники як bstractзовнішньо ідентичні люди, але зустрічаються герої, пов'язані внутрішньою подібністю. Як критерієм двійництва дослідник пропонує скористатися концепцією П. Біциллі, з якої випливає, що двійник – це той, у кому персонаж упізнає себе самого. Тобто критерієм двійництва слугує бачення себе в іншому [11, с. 43].

Звичайно, це визначення не є ні універсальним, ні повним, але ним можна впевнено користуватись у поєднанні з іншими як широким і узагальненим концептом двійництва. Як давній прийом у мистецтві та літературі різних історичних епох та культур, двійники присутні у міфах, в усній народній творчості. у світовій літературі різних епох.

Актуальність дослідження образу двійника у творчості Едгара Аллана По зумовлена його значенням для розуміння психологічної та філософської проблематики романтизму. Мотив двійництва виступає універсальним засобом осмислення ідентичності, внутрішнього конфлікту та меж людської природи. Твори американського письменника не лише відображають пошуки його епохи, але й випереджають тенденції модернізму.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянуто порушену проблему. Явище двійництва отримало своє тлумачення у філософії (Р. Декарт [2, 14-15], Ж. Дерріда [3, 22], Ф. Ніцше [7, 115]), у психоаналізі (З. Фрейда [16, 87], К. Г. Юнга [17, 152]). До дослідження двійництва в літературі зверталися сучасні вчені В. Агеєва [1, 106], М. Біб [18, 123], Дж. Гердман [19, 42], К. П. Естес [4, 148], Р. Вілбур [20, 5], Д. Чижевський [13, 43].

Метою статті є проаналізувати двійників у творах Е. А. По. Для цього ми поставили такі завдання:

- встановити соціокультурні джерела феномену двійництва;
- відстежити еволюцію двійництва як художнього прийому у світовій літературі;

- охарактеризувати феномен двійництва як характерне явище епохи романтизму;
- проаналізувати творчість Е.А. По на предмет виявлення мотиву двійництва;
- запропонувати класифікацію двійників у творчості американського письменника.

Викладення основного матеріалу. Наукова новизна статті полягає в тому, що вперше в рамках комплексного аналізу творів Едгара Аллана По досліджено багатогранність мотиву двійництва, його роль у створенні психологічного напруження, філософських підтекстів і зокрема готичної естетики. Особливу увагу ми приділили таким явищам, як розщеплення особистості, тіньова сторона персонажа, феномену двійника-коханої та двійника-реінкарнації як ключовим проявам цього мотиву у творчості митця.

Досліджений феномен двійництва має глибокі соціокультурні корені, що сягають античної міфології, релігійних уявлень та філософських концепцій, які безпосередньо вплинули на формування цього явища у літературі. У філософії ідея дуальності особистості сягає часів Платона. У нашому дослідженні ми зверталися до філософських концепцій: Ж.-П. Сартра, який у своїй екзистенційній філософії наголошував на важливості свободи вибору [12, 91], Ж. Дерідди, засновника деконструкційного підходу, Ф. Шеллінга, який підкреслював зв'язок мистецтва з внутрішнім світом людини, акцентуючи увагу на ідеї несвідомого [15, 53].

Ці концепції знаходять розвиток у психології, зокрема у теорії З. Фрейда про «потойбічне», де двійник є символом витіснених страхів і бажань [16, 88]. К. Г. Юнг розвинув цю ідею, запровадивши концепцію «тіні» як архетипу, що відображає приховані, темні аспекти особистості [17, 152]. У романтичній літературі, зокрема у творчості Е. По, образи двійників часто виступають у ролі цієї «тіні», уособлюючи внутрішні страхи й моральні дилеми героїв.

Соціальний аспект двійництва аналізували через ідеї Є. Головахи, який досліджував вплив суспільних криз і змін на виникнення подвійності у свідомості [5, 26-30], а також через драматургійний підхід І. Гофмана, що висвітлює розмежування між приватним і публічним «я».

Ми визначили, що двійництво еволюціонувало від простих образів у фольклорі до складних психологічних і символічних форм у літературі. Розквіт цього мотиву припав на романтизм, коли він став засобом розкриття духовного й емоційного стану героїв. Для глибшого розуміння бінарності в літературі епохи романтизму ми звернулися до творчості Новаліса («Генріх фон Офтердінгер» [8, 230]), Е. Гофмана («Дияволові еліксири» [6, 320]) і М. Шеллі («Франкенштейн» [14, 215]). Події та ідеї того часу вплинули на формування образу двійника в їхній творчості, визначаючи його унікальні аспекти та інтерпретації. Зокрема, науково-містичний аспект двійництва надихнув Мері Шеллі завдяки її глибокій зацікавленості прогресом науки та осмисленням питань життя і смерті, що особливо загострилися через особисті втрати, зокрема смерті її дітей. Захоплення Новаліса філософськими

ідеями та його тісне спілкування з Ф. Шеллінгом, одним із провідних мислителів епохи, знайшли своє відображення у романі «Генріх фон Офтердінгер».

Життєві обставини та інтелектуальне середовище вплинули на формування образу двійника у творчості Е. Т. А. Гофмана. Захоплення автора музикою, правом і філософією, а також його глибоке розуміння людської психіки сприяли створенню багатогранних творів, де мотив двійництва стає центральним елементом.

У процесі аналізу ми звернулися до класифікації двійників, запропонованої Дж. Гердманом у його праці «Двійник у літературі XIX століття» [19, 43], де автор виділив шість основних типів: внутрішній, фізичний, демонічний, еротичний, символічний і трагедійний. Спираючись на його підхід, ми розширили рамки аналізу, врахувавши походження двійника, його функцію у творі, символічне навантаження, містичний і науковий аспекти, філософське значення, а також рівень контролю героя над ситуацією. Такий підхід дозволив нам глибше дослідити багатогранність мотиву двійництва та його роль у художньому тексті.

У класифікації Ф. Вілбура двійник розглянуто як втілення екзистенційної боротьби особистості [20, 2-8]. У його концепції двійник може виступати як дзеркало підсвідомого, символ розщеплення особистості, уособлення боротьби між добром і злом чи протистояння тілесного і духовного начал. Інтегруючи ці два підходи, ми змогли вийти за межі традиційного аналізу, дослідивши феномен двійництва з різних перспектив.

У новелах Едгара Аллана По мотив двійництва виступає центральним засобом для розкриття тем внутрішнього конфлікту, морального вибору та руйнівного впливу людських пристрастей. Кожен із творів По демонструє унікальний підхід до зображення двійників, які стають відображенням різних аспектів людської свідомості та підсвідомості, а також уособленням прихованих страхів, бажань і провин.

Е. А. По втілює декілька основних типів двійників у своїй творчості:

- **Двійник як розщеплення особистості** – у «Падінні дому Ашерів» двійництво досягає рівня метафори, втілюючись у паралелі між Родеріком і його сестрою Мадлен. Їхній зв'язок символізує роздвоєння особистості, де кожен із них виступає віддзеркаленням іншого, і разом вони уособлюють розпад душі, розуму та світу, який їх оточує [9, с. 51].

- **Двійник-тінь** – у «Чорному коті», «Тіні» та «Вільямі Вільсоні» двійник виступає як темна сторона персонажа, яка переслідує героя, втілюючи його провину, приховані бажання чи моральну деградацію. Такий двійник є уособленням тіньового аспекту душі, який протистоїть свідомості героя та зрештою знищує його [10, 23; 10, 51; 10, 54].

- **Двійник-кохана** – у «Береніці» та «Елеонорі» двійництво проявляється через образ коханої, яка уособлює ідеалізовану любов і водночас трагізм втрати. Герої цих творів створюють духовний зв'язок із коханими, але їхня одержимість і внутрішні страхи призводять до катастрофічних наслідків, підкреслюючи тендітну грань між любов'ю та руйнацією [10, 15; 10, 102].

• **Двійник-реінкарнація** – у новелах «Лігея» та «Морелла» образ двійника набуває містичного характеру. У цих творах улюблені жінки героя ніби повертаються до життя, втілюючи ідею невмирущої душі та циклічності існування. Реінкарнація стає символом невідворотності та приреченості, підкреслюючи надприродний аспект двійництва [10, 35; 10, 120].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, мотив двійництва у творчості Едгара Аллана По виступає багатогранним засобом для дослідження внутрішньої боротьби між розумом і пристрастями, відображаючи складність людської психіки, а також неминучість, яка часто веде до трагічного фіналу.

Мотив двійництва актуальний у літературі, мистецтві та філософії до сьогодні. Він уособлює не лише те, ким ми є, а й те, ким ми могли би бути, відкриваючи глибини нашого «я» та змушуючи нас зіштовхуватися з тим, чого ми боїмося найбільше – із самими собою. Унікальність теми полягає в тому, що вона водночас є інтимною та універсальною, дозволяючи кожному читачеві знайти у двійникові відображення власної душі.

Дослідження мотиву двійництва пояснює, чому романтики так часто зверталися до цього образу. Адже що може краще розкрити справжню сутність людини, ніж зіткнення її публічного і прихованого, інтимного «я»? Сучасні інтерпретації двійництва свідчать, що цей мотив залишається вічно живим, продовжуючи захоплювати як творців, так і читачів, відкриваючи перед ними безмежний простір для роздумів. І лиш питання часу, які ще приховані грані двійництва розкриє перед нами майбутнє.

Література

1. Агеєва В.П. Поетика парадоксу: стильова еволюція української прози. Київ : Либідь, 1998. 304 с.
2. Декарт Р. Роздуми про першу філософію / пер. з лат. Київ : Юніверс, 2002. 150 с.
3. Дерріда Ж. Позиції / пер. з франц. А. Ситник. Львів : Літопис, 2000. 128 с.
4. Естес К.П. Жінки, що біжать з вовками: міфи та історії дикої жінки / пер. з англ. Н. Валевська. Київ : Yakaboo Publishing, 2019. 560 с.
5. Головаха Є. Українське суспільство: шляхи трансформації. *Український соціологічний журнал*. 2016. № 1–2. С. 26–30.
6. Гофман Е. Т. А. Дияволів еліксир : роман / пер. з нім. М. Чайковська : Мультимедійне видавництво Стрельбицького, 2021. 327 с.
7. Ніцше Ф. Так казав Заратустра : книга для всіх і ні для кого / пер. з нім. А. Онишко Київ : Основи, 1993. 350 с.
8. Новаліс. Генріх фон Офтердінген : роман / пер. з нім. В. Микушевич Київ : Основи, 2001. 240 с.
9. По Е. А. Падіння дому Ашерів / пер. з англ. М. Йогансен : Мультимедійне видавництво Стрельбицького, 2023. 51 с.
10. По Е. А. Повне зібрання прозових творів. Т. 1 / пер. з англ. М. Йогансен. Київ : Андронум, 2023. 146 с.
11. Погребняк О. Двійник як феномен в літературі. *Літературознавчі студії*. 2015. № 2. С. 43–50.
12. Сартр Ж.-П. Буття і ніщо: нарис феноменологічної онтології / пер. з фран. В. Лях Київ : Юніверс, 2001. 694 с.
13. Чижевський Д. Історія української літератури: від початків до доби реалізму / Дмитро Чижевський. Нью-Йорк : Українська Вільна Академія Наук, 1956. 543 с.
14. Шеллі М. Франкенштейн, або Сучасний Прометей. О. Зубченко Харків : Фоліо, 2018. 320 с.
15. Шеллінг Ф.В. Й. Філософські дослідження про сутність людської свободи та предмети, які з нею пов'язані / пер. з нім. О. Хома Київ : Юніверс, 2000. 192 с.
16. Фройд З. По той бік принципу задоволення. Я і Воно. Тернопіль : Навчальна книга – Наш Формат, 2020. 552 с.
17. Юнг К. Г. Психологічні типи. Київ : Астролябія, 2010. 680 с.
18. Beebe M. The Universe of Roderick Usher. In: Poe: A Collection of Critical Essays. Ed.

by R. Regan. Englewood Cliffs, NJ : Prentice Hall, 1967. P. 123–134. 19. *Herdman J.* The Double in Nineteenth-Century Literature. London : Palgrave Macmillan, 1990. 180 p. 20. *Wilbur F.* The Double in American Romanticism. New York : Columbia University Press, 1970. 2-8 p. 21. *Webber A. J.* The Doppelgänger: Double Visions in German Literature. Oxford: Clarendon Press, 1996. 320 p.

Катерина Царьова,
учениця 9-2 класу
Комунального закладу освіти
«Українсько-Американський ліцей» Дніпровської міської ради
Науковий керівник: Галина Бухно,
учитель української мови та літератури
Комунального закладу освіти
«Українсько-Американський ліцей» Дніпровської міської ради

ВИРАЖАЛЬНІ ФУНКЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ТВОРЧОСТІ ТЕТЯНИ ЛЕМЕШКО

Анотація: У статті розглянуто особливості виражальних функцій фразеологізмів у творчості Тетяни Лемешко. Акцентовано увагу на тому, що фразеологізми становлять стійкі словосполучення, які відзначаються: номінативною функцією, експресивністю, культурною маркованістю.

Ключові слова: виражальна функція, фразеологізм, художній дискурс.

Abstract: The article presents the special expressive functions of phraseological units in the work of Tetyana Lemeshko. Attention is focused on the fact that phraseological units become synonyms that have meaning: nominal function, expressiveness, cultural significance.

Keywords: expressive function, phraseology, artistic discourse.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Вивчення різних виражальних функцій фразеологічних одиниць (далі – ФО) актуальне для сучасного мовознавства, але дослідження не може бути повним без урахування закономірностей розгортання значення фразеологізмів у реальному функціонуванні в тексті, без аналізу взаємодії ФО з лексемами. Багато сучасних досліджень із фразеології характеризується широким діапазоном проблематики, але найчастіше вивчають стилістичні характеристики ФО. Водночас аналізують стилістичні прийоми okazionalnoї трансформації ФО в художній прозі, поезії та драматургії. Попри численні розвідки в руслі фразеології, в українському мовознавстві наразі немає цілісного дослідження, присвяченого особливостям виражальних функцій фразеологізмів у творчості Тетяни Лемешко.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянуто порушену проблему. У фундаментальних працях Н. Бабич, М. Жуйкової, Л. Скрипник, Л. Лисиченко, В. Ужченка, О. Селіванової закладено основи вивчення фразем як вагомих репрезентантів мовної картини світу українців. Особливості відтворення у фразеологізмах світобачення народу досліджували В. Васильченко,

Н. Венжинович, І. Голубовська, В. Жайворонок, Н. Коваленко, О. Комар, В. Кононенко, Ж. Краснобаєва-Чорна, О. Левченко, К. Мізін, Р. Міняйло, Д. Сизонов.

Мета дослідження – виявити та описати особливості виражальних функцій фразеологізмів у новелі Тетяни Лемешко «Камінь у груди».

Реалізація мети передбачає розв’язання таких **завдань**: здійснити тематичну класифікацію ФО, що використано в новелі «Камінь у груди»; виділити стилістичні прийоми, зокрема okazіональні трансформації; проаналізувати культурні конотації та зв’язок із національним менталітетом.

Викладення основного матеріалу. Фразеологізми, як неодноразово наголошували дослідники [1, 102-103], викристалізуються в мові протягом тривалого часу, формуючись на базі словосполучень і висловлень, які завдяки частому вживанню поступово входять у мовний узус і за своєю природою є образними характеристиками певних понять чи явищ [1, 102-103].

Фразеологізми становлять стійкі словосполучення, які відзначаються номінативною функцією, експресивністю, культурною маркованістю. Зокрема, виражальна функція фразеологізмів реалізується завдяки їхній здатності інтегрувати в собі емоційно-оцінний компонент.

Фразеологізми є «мікротекстами». У художньому дискурсі підкреслюємо важливу характеристику фразеологізмів – їхню здатність бути своєрідними «згортками» ситуацій, концептів і значень, що інтегруються в текстову структуру [3]. Номінативна основа фразеологізмів дозволяє їм функціонувати як смислові одиниці, які відразу передають конкретні ситуації, образи чи культурно значущі концепти, не потребуючи додаткових пояснень. Фразеологізми, завдяки готовності до вживання, часто є компактним способом передачі інформації, що містить культурні коди, соціальні смисли й емоційні конотації [4]. Вони мають різні типи інформації – від конкретно-ситуативної до концептуально-узагальненої. Отже, ФО перетворюються на «тексти в тексті», які виконують функцію смислового згущення, слугуючи не лише виразом мовної економії, але й збагаченням художньої чи функціональної структури тексту.

Виражальні засоби фразеологізмів можна класифікувати за різними аспектами. Зокрема, на лексичному рівні ФО є носіями багатой образності, яка базується на метафорі, метонімії, символах тощо: **кипіло в душі** [2], поруч *кипить* (*закипає і т.ін.*) *душа (сэрце)* / *закипіла (скипіла і т.ін.) душа; скипіло (обкипіло і т.ін.) сэрце у кого, чия (чиє), від чого* – хто-небудь перебуває в стані сильного нервового збудження, хвилювання; **серце кралялося** [2], поруч *краяти (різати) / розкраяти (розрізати) сэрце (душу) кому, чиє, чю і без додатка* – завдавати кому-небудь страждання, муки, душевного болю; **голова блудить очима** [2], поруч *блукати (блудіти) / поблукати (поблудіти) очіма (поглядом) перев. по чому* – безпредметно переводити погляд на кого-, що-небудь.

На стилістичному рівні ФО можуть мати різне забарвлення: нейтральне, емоційно-позитивне чи емоційно-негативне: *камінь тобі в груді* [2] – викликати тяжкий душевний стан, невеселий настрій; гнітити.

Виразальність фразеологізмів підсилюється через інтонаційне оформлення. У розмовному мовленні це можуть бути підвищення чи зниження тону, акцент на ключових словах тощо.

Висновки. Фразеологізми слугують потужним засобом мовної економії та збагачення тексту, залишаючись важливими і для повсякденного спілкування, і для художнього дискурсу.

Література

1. Баран Я. А., Зимоморя М. І. Теоретичні основи фразеології. Ужгород: Ужгородський держ. ун-т, 1999. 176 с. 2. Лемешко Т. Камінь у груді : новела. Літературна Україна. 2010. 11 листоп. (№ 41). С. 4. 3. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови. Луганськ : Альма-матер, 2005. 400 с. 4. Царьова І. В. Етнокультурна семантика в обрядовій фразеології східнослов'янських говірок. Дніпропетровськ : Інновація, 2015. 258 с.

Діана Чернявська,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
4 року навчання на філологічному факультеті освітніх технологій
Київського національного лінгвістичного університету
Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. О. А. Попова

«ШІСТЬ КАПЕЛЮХІВ БОНО» У РОБОТІ НАД ТВОРОМ ІВАНА ФРАНКА «ЗАХАР БЕРКУТ» НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 6 КЛАСІ

Анотація: Аналізується використання методу «Шість капелюхів Боно» як інструменту для вивчення твору Івана Франка «Захар Беркут» на уроках літератури. Метод стимулює розвиток критичного та креативного мислення учнів, дозволяючи розглядати сюжет та персонажів з різних точок зору. Підкреслюється значення методу в розв'язанні проблемних ситуацій, розвитку навичок аргументації та творчого підходу до аналізу літературних творів.

Ключові слова: літературний аналіз, критичне мислення, креативне мислення, інтерактивне навчання.

Abstract: The article analyzes the use of the «Six Hats of Bono» method as a tool for studying Ivan Franko's work «Zakhar Berkut» in literature classes. The method stimulates the development of students' critical and creative thinking, allowing them to consider the plot and characters from different points of view. The importance of the method in solving problem situations, developing argumentation skills and a creative approach to the analysis of literary works is emphasized.

Keywords: literary analysis, critical thinking, creative thinking, interactive learning.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Пошук сучасних та ефективних форм та методів навчання завжди є важливим питанням методичних розвілок. Аналіз змісту, розгляд

історичних або суспільних аспектів твору, характеристика героїв є традиційними складовими уроків літератури. Науковці, методисти, учителі-практики наголошують на важливості постійної роботи над формуванням навичок вдумливого читання, критичного мислення, вміння дискутувати, добирати аргументи та висловлювати власні позиції читача-інтерпретатора. Технології розвитку критичного мислення через читання та письмо покликані розв'язувати такі завдання. Техніка «Шість капелюхів мислення» Едварда де Боно надає змогу організувати активне обговорення прочитаного, стимулювати критичне мислення та розвивати навички уважного слухання та взаємодії учнів. Така робота на уроках української літератури сприяє підготовці учнів до розв'язання проблем у різноманітних життєвих ситуаціях, де вміння мислити критично та співпрацювати є незамінними.

Історична повість Івана Франка «Захар Беркут» є яскравим прикладом того, як твір набуває нового важливого звучання в шкільній аудиторії після 24-го лютого - початку повномасштабного вторгнення [1, с.167]. Техніка «Шість капелюхів мислення» може бути допомогти семикласникам осмислити глибокий ідейний зміст, героїчні вчинки героїв твору, історичний і культурний контекст повісті. У роботі над твором важливими є паралелі із сьогодення, адже боротьба громади за свою землю, за свободу, цінність єдності, мужність та патріотизм є важливими для сучасної України.

Метою публікації є обґрунтувати доцільність техніки «Шість капелюхів Боно» під час аналізу повісті Івана Франка «Захар Беркут» та продемонструвати особливості організації роботи учнів на уроці української літератури.

Викладення основного матеріалу. Освіта в Україні постійно оновлюється, впровадженням концепції НУШ - це побудова системи навчання, здатного відповідати викликам сьогодення. У зв'язку з цим виникає потреба переглядати методи і прийоми навчання, практично перевіряти доцільність та ефективність тих чи тих технологій для формування як предметних, так і життєвих компетентностей учнів. Технології розвитку критичного мислення через читання та письмо відповідають основним засадам діяльнісного підходу. Вони сприяють підвищенню залученості учнів у роботу, розвитку навичок аналітичного та творчого мислення, здатності застосовувати отримані знання у практичних ситуаціях.

«Шість капелюхів мислення» Едварда де Боно - одна з технік розвитку критичного та творчого мислення учнів, вона є універсальним інструментом, який допомагає структурувати процес мислення та зробити його більш багатограним [2, 44]. Техніка ґрунтується на положенні, що капелюх символізує певний тип мислення. Розгляд проблеми через «кольорові капелюшки» дозволяє розділити її окремі складові: факти, емоції, переваги, недоліки, креативні рішення та загальний контроль процесу. Умовно одягаючи капелюхи конкретного кольору, учні фокусують увагу на певній стороні проблеми. Таке бачення формує різнобічний і об'єктивний підхід до ситуації, явища чи проблеми, та допомагає знайти найкраще її розв'язання.

Білий капелюх орієнтований на факти та інформацію. У цьому режимі мислення працюємо з фактами, цифрами, інформацією, уникаючи емоцій і суб'єктивних оцінок. *Червоний* на емоції, аналізуючи свої емоційні реакції на проблему, враховуючи, як явища впливають на настрій і внутрішнє сприйняття. *Жовтий* на позитивні сторони. Під час роботи в цьому режимі зосереджуємося на перевагах, позитивних сторонах і можливостях, обґрунтовуючи їх. *Чорний* на ризики й критику. Його мета – виявити недоліки, суперечності, ризики та потенційні проблеми, аби уникнути помилок і врахувати всі небезпеки. *Зелений* стимулює творчі ідеї. У ньому акцент робиться на нестандартних рішеннях, пошуку альтернатив, вдосконаленні вже наявних підходів. *Синій* відповідає за загальне управління процесом мислення та підводить підсумки. Синій капелюх допомагає координувати роботу всіх інших капелюхів і забезпечувати завершеність аналізу [4, 165]. Техніка «Шість капелюхів» розділяє мисленнєвий процес на шість послідовних етапів, дозволяє зосереджуватися на одному аспекті завдання за раз: спочатку зібрати факти, потім проаналізувати емоційні реакції, виявити ризики, знайти позитивні сторони, запропонувати нові ідеї та, врешті-решт, зробити загальні висновки [2, 76].

На уроці за повістю Івана Франка «Захар Беркут» у 7-А класі Ліцею №272 м. Києва було застосовано техніку «Шість капелюхів мислення». Для організації роботи учнів на дошці було прикріплено зображення шести кольорових капелюхів, кожен із яких відповідав певному типу мислення за методикою Едварда де Боно. Учні читали текст по частинах, після читання кожної обговорювали матеріал прочитаного та виписували інформацію, свої думки на кольорових стікерах і кріпили їх до відповідного капелюха на дошці.

Узагальнення головних аспектів повісті Івана Франка «Захар Беркут» відбувалося за шістьма позиціями (капелюхами). Подаємо приклади сформульованих учнями запитань та стислих відповідей на них:

Білий капелюх (факти):

1. Які події є головними в сюжеті повісті? *(Головними подіями є те, що монгольське військо нападає на Карпати, тухольська громада організовує оборону. Захар Беркут виявляє мудрість і стійкість, громада перемагає ворога, але ціною жертв).*

2. Хто головні герої твору, і яку роль вони відіграють у боротьбі громади? *(Захар Беркут – символ мудрості й патріотизму; Максим – сміливий і відданий син громади; Тугар Вовк – зрадник, що стає союзником монголів).*

3. У який історичний період відбуваються події? *(Події відбуваються в XIII столітті, в часи монгольської навали, що підкреслює боротьбу українців за свободу і незалежність).*

4. Як описуються стосунки між тухольцями? *(Тухольці живуть як згуртована громада, де кожен член відіграє важливу роль. Їхні стосунки ґрунтуються на взаємоповазі, взаємодопомозі та спільних цінностях. Вони ставлять інтереси громади вище за особисті, демонструючи гармонійне співіснування).*

Червоний капелюх (емоції):

1. Які емоції викликають герої повісті? (*Захар Беркут викликає повагу й захоплення своєю мудрістю та жертовністю. Максим викликає симпатію за свою відданість громаді. Тугар Вовк – обурення через зраду*).

2. Як ви особисто реагували на вчинки Захара Беркута, Максима чи Тугара Вовка? (*Гордість за згуртованість громади, співчуття до героїв, які жертвують собою заради спільного блага*).

3. Чи змінилися ваші емоції в різних епізодах твору? (*Спочатку здивування через зраду Тугара Вовка, потім радість від перемоги громади, але водночас сум через втрати*).

Жовтий капелюх (позитив):

1. Які сильні сторони громади тухольців ви можете виділити? (*Єдність, організованість, готовність захищати свої цінності*).

2. Які риси Захара Беркута викликають захоплення? (*Захар Беркут демонструє мудрість, терпіння та стратегічне мислення. Він завжди діє в інтересах громади, дбаючи про її добробут та майбутнє. Його вміння надихати інших та приймати важливі рішення робить його прикладом справжнього лідера*).

3. Як події повісті демонструють цінність єдності, співпраці та мудрості? (*Важливість єдності громади, любов до рідної землі, моральна сила, що допомагає перемогти навіть сильнішого ворога*).

Чорний капелюх (недоліки):

Які слабкі сторони ви помітили в діях громади? (*Відсутність потужнішої зброї, залежність від природних умов*).

Чи були помилки у стратегії тухольців? Як вони вплинули на хід подій? (*Недостатня пильність до Тугара Вовка, що дозволило йому стати союзником ворога*).

Чи справедливі дії Тугара Вовка щодо громади, чи є в них хоч якась логіка? (*Зрада громади, відсутність бажання домовлятися, але його вчинки частково обумовлені егоїзмом і страхом перед втратою статусу*).

Зелений капелюх (творчість):

Як би ви змінили сюжет, щоб уникнути трагедії? (*Уявити, що Тугар Вовк змінює своє рішення і допомагає громаді захищатися від монголів, що призводить до менших втрат*).

Які альтернативні рішення могли б ухвалити герої, аби досягти успіху? (*Замість затоплення долини, громада могла організувати іншу пастку для монголів, зберігши природні ресурси*).

Синій капелюх (підсумки):

Які головні ідеї твору можна виділити? (*Важливість єдності громади, самопожертви заради спільного блага, боротьби за свободу та незалежність*).

Що ви зрозуміли про значення єдності та самопожертви завдяки аналізу твору? (*Повість вчить нас важливості згуртованості, любові до рідного краю та відповідальності перед наступними поколіннями*).

Однією з основних переваг техніки є її інтерактивний характер: формулювання питань, пошук відповідей відбувалися у ігровій, невимушеній, дружній атмосфері. Навіть мовчазні або сором'язливі учні, які зазвичай не проявляли активності в класі, стали повноправними учасниками обговорення.

Ця техніка стала ефективним інструментом для подолання типових труднощів, які виникають у роботі семикласників з текстом художнього твору: часто для учнів є проблемою відповісти на питання вчителя, проте, коли питання формулювалися самими учнями і за певним принципом, що відповідає кольору капелюшків, учні активніші, більш зацікавлені у роботі. Така робота дозволила зменшити невпевненість окремих учнів, коли вони не знають, з чого розпочати відповідь, які аспекти враховувати чи як упорядкувати свої думки. Проведена робота на уроці сприяла поєднанню різних мисленнєвих операцій: учні аналізували факти в тексті, робили логічні висновки, стежити за думками співрозмовників, пропонували креативні рішення тощо.

Робота з учнями на уроці виявила також низку труднощів впровадження цієї техніки, зокрема, така робота потребує певного рівня розвинутої уяви та здатності до абстрактного мислення, це складна інтелектуальна робота, тому впровадження техніки має бути поступове, поетапне, необхідне ретельне тренування учнів у пошуку та формулюванні питань певного типу. Учні мають звикнути до структури аналізу, вчитися концентрувати увагу на різних аспектах проблеми та послідовно застосовувати підходи-капелюхи. Варто зауважити, що на початкових етапах роботи можуть виникати труднощі, пов'язані з його новизною для учнів. Новий вид роботи може викликати негативну реакцію або спричинити небажання брати участь у роботі, сумнів у своєму успіху в такій роботі. Проте ці труднощі можна подолати, поступово впроваджуючи техніку, пояснюючи її суть через прості приклади та створюючи доброзичливу атмосферу для обговорення.

Загалом техніка «Шість капелюхів мислення» є цінним інструментом для розвитку мислення, навичок аналізу, творчості та співпраці. Використання її на уроках літератури дозволяє учням глибше осмислювати твори, формувати критичне мислення та навчатися працювати в команді.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Використання цієї техніки дозволяє учням не лише глибше зануритися у зміст літературного твору, але й розвинути навички аналізу через різноманітні перспективи: від фактів і емоцій до ризиків і творчих ідей. Такий підхід вчить учнів знаходити баланс між раціональним і емоційним сприйняттям, а також сприяє розвитку вміння дискутувати, шукати альтернативи і формулювати аргументовані висновки. Вивчення повісті «Захар Беркут» із застосуванням «Шість капелюхів мислення» не лише дозволяє учням глибше зрозуміти основні ідеї твору, а й вчить їх застосовувати набуті знання в реальних життєвих ситуаціях, виховуючи в них важливі життєві компетентності.

Техніка «Шість капелюхів мислення» дозволяє поглибити роботу на текстом художнього твору на уроках літератури, розглядати певну ситуацію чи проблему з

різних перспектив, сприяючи всебічному аналізу. Така робота допомагає виявляти як переваги, так і недоліки ситуацій, стимулює висування альтернативних ідей, розвиває мислення та вміння вести конструктивну дискусію. Техніки розвитку критичного мислення через читання і письмо є потужним інструментом, який допомагає учням не лише розвивати інтелектуальні здібності, але й краще орієнтуватися в сучасному світі, де вміння обґрунтовувати свої думки та приймати рішення є важливими навичками.

Література

1. Карасевич О., Попова О. Життя вільної особистості у вільному соціумі: повість Івана Франка «Захар Беркут» крізь призму нових реалій України. *Кримський міжнародний форум: філологія та журналістика* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 20–21 жовтня 2022 р., м. Київ. Львів-Торунь : Liha-Pres, 2022. С. 167–170. 2. Лагова І. М., Харчук Я. Я. Шість капелюхів – інноваційна технологія розвитку «повноколірного мислення» молодших школярів (на прикладі дитячих творів М. Вінграновського). *Молодий вчений*, 2024, № 1.1, С. 43–46. 3. Павленко В. В. Метод Едварда де Бона «Шість капелюхів мислення» як засіб розвитку креативного мислення у школярів. *Сучасні тенденції і пріоритети компетентнісного підходу в підготовці майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти* : збірник науково-методичних праць / за заг. редакцією В.Є. Литнєва, Н.Є. Колесник, Т.В. Завязун. Житомир: «Полісся», 2016, Ч. 1, С. 73–78. 4. Шикір Ю. Метод «Шість капелюхів мислення»: історія, сутність, переваги. *Креативність особистості як фактор інноваційного розвитку суспільства*. Житомир: ФОП Левковець Н.М., 2020, С. 162–167.

Тетяна Шайкіна,
учитель вищої категорії,
учитель зарубіжної літератури
Одеського ліцею № 44
Одеської міської ради

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКЛАДАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В ІНФОРМАЦІЙНУ ЕПОХУ

Анотація: У статті проаналізовано складники освітнього процесу, а саме: мета, зміст, принципи навчання, підручник, урок та позакласні заходи, роль учителя в умовах зростаючого впливу інформаційно-комунікативного середовища, обґрунтований вплив сучасного інформаційно-комунікативного середовища на зазначені складові; виявлено основні шляхи реалізації їх змін, обумовлені зростаючою інформатизацією, технологізацією та цифровізацією. Визначено, що результатом шкільної літературної освіти в інформаційну епоху повинно стати виховання читача, який має широкий кругозір, мислить раціонально та креативно, володіє різноманітними читацькими практиками, здатен до самостійного пошуку необхідної інформації, уміє аналізувати її, оцінювати щодо точності, актуальності та цінності, зіставляти, узагальнювати та демонструвати, виражаючи при цьому власну позицію та обґрунтовуючи її, готовий до безперервної освіти та самоосвіти, здатен брати на себе відповідальність за розв'язання складних задач в різних сферах суспільного життя, а також здатен гармонійно взаємодіяти з навколишнім середовищем. Виявлено, що зміст сучасних

підручників з зарубіжної літератури, їх наповнення та структура задовольняють реалізації окресленої мети і цілком відповідають вимогам сучасного інформаційно-освітнього процесу.

Ключові слова: зарубіжна література, освітній процес; інформаційно-освітній простір, інформатизація, комп'ютеризація.

Abstract: The article analyzes the components of the educational process, namely: purpose, content, principles of learning, textbook, lesson and extracurricular activities, the role of the teacher in the conditions of the growing influence of the information and communication environment, the substantiated influence of the modern information and communication environment on the specified components; the main ways of implementing their changes due to growing informatization, technology and digitization are identified. It was determined that the result of school literary education in the information age should be the education of a reader who has a broad outlook, thinks rationally and creatively, has a variety of reading practices, is capable of independently searching for the necessary information, is able to analyze it, evaluate it for accuracy, relevance and value, compare, generalize and demonstrate, while expressing his own position and justifying it, is ready for continuous education and self-education, is able to take responsibility for solving complex problems in various spheres of social life, and is also able to harmoniously interact with the environment. It was found that the content of modern textbooks on foreign literature, their content and structure satisfy the implementation of the outlined goal and fully meet the requirements of the modern informational and educational process.

Keywords: foreign literature, educational process; information and educational space, informatization, computerization

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Пріоритетним завданням сучасної освіти, яка здійснюється в умовах цифровізації та глобалізації, є формування в учнів читацької грамотності та інформаційної культури. Інформаційні та комунікативні технології впливають не лише на розвиток учнів (соціальний, пізнавальний, фізичний, особистісний), а й на організацію самого процесу навчання. Це також стосується навчання літератури. Соціокультурні зміни в сучасному суспільстві актуалізують завдання переосмислення специфіки мистецтва слова та його ролі в житті людини в умовах інформаційного суспільства, обґрунтування сучасних підходів до вивчення літератури в контексті інформаційного середовища. Мета літературної освіти, зміст навчального матеріалу та принципи його структурування, предметний підручник, сучасний урок та позакласні заходи, роль учителя та вимоги до його підготовки – це низка актуальних питань, пов'язаних із викладанням літератури в інформаційно-освітньому середовищі.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянуто порушену проблему. Проблема впливу інформаційно-цифрового (інформаційно-віртуального) середовища на навчальний процес не є новою, окремі її аспекти досить широко представлені як у вітчизняній, так і в закордонній науковій літературі: М. Вайндорф-Сисоєва, М. Скуратівська, С. Попадюк, Ю. Фальштинська, О. Архіпова, М. Смульсон, Н. Тверезовська, Д. Касаткін, К. Телятник, І. Сокол, В. Терещук тощо. Серед закордонних дослідників можна виділити таких, як: Кеннет Лінч, Джеймс Боксалл, Джулі Кесбі, Джингфан Фенг, Фенгру Хуанг, Хуей Лін, Бін Чен та ін.

Мета дослідження – проаналізувати складники освітнього процесу, як-от: мета, зміст, принципи навчання, підручник, урок та позакласні заходи, роль учителя в умовах збільшеного впливу інформаційно-комунікативного середовища. Завдання дослідження: обґрунтувати вплив сучасного інформаційно-комунікативного середовища на складники освітнього процесу; проаналізувати останні та виявити основні шляхи реалізації змін, обумовлених інформатизацією, технологізацією та цифровізацією.

Викладення основного матеріалу. Нині інформатизація, технологізація та цифровізація охопили всі складники освітнього процесу, зумовили їхні зміни. Зокрема, набагато складнішою стала мета навчання: тепер учителю недостатньою ознайомити учнів із надбаннями літератури, навчити їх читати та аналізувати художні твори, а треба розвивати вміння знаходити додаткову інформацію щодо твору, опрацьовувати цю інформацію, зіставляти з іншою, на основі опрацювання, продукувати власний твір, демонструвати його, використовуючи сучасні комп'ютерні технології. Змінюються також форми, методи, матеріали навчання. Останнім часом з'являється все більше інформаційно-освітніх платформ, на яких можна вивчати зарубіжну літературу (відеоуроки, аудіокниги, матеріали для опанування змісту творів, вправи для практичних занять з літератури, діагностичні тести тощо). Сучасні підручники із зарубіжної літератури також зазнають змін, включаючи у свою структуру все більше різноманітних інформаційно-комп'ютерних елементів, зокрема до підручника із зарубіжної літератури авторів О. Ніколенко, Л. Мацевко-Бекерської та Н. Рудницької розроблено спеціальну онлайн-платформу «Плейтен», що містить такі складники: мультимедійні презентації, літературні ігри, аудіохрестоматія, електронна хрестоматія, відеохрестоматія, експрес-уроки, матеріали для самоперевірки та матеріали, що дозволяють проводити паралелі між мистецтвом слова та іншими видами мистецтва («у світі мистецтв»).

Проте треба також враховувати, що зловживання інформаційно-комп'ютерними технологіями, надмірна інформатизація навчального процесу може нести великі ризики, зокрема можливе виникнення нездорової залежності від інтернет-середовища, поява тривожності, втрата соціальних комунікацій в реальному світі. Щоб запобігти таким наслідкам, процес навчання обов'язково має містити живе безпосереднє спілкування, інакше в учнів знижується рівень захищеності від негативного впливу інформаційних технологій, відкриваються доступ до джерел шкідливих інформаційних потоків, відбувається надмірна віртуалізація життєдіяльності. Для успішної життєдіяльності в умовах щороку збільшеної інформатизації людині (особливо дитині) потрібно володіти певними вміннями, а саме: усвідомлювати потребу в інформації; визначати, яким чином можна заповнити прогалини інформації; шукати та отримувати доступ до інформації, порівнювати та оцінювати інформацію, отриману з різних джерел; організовувати, використовувати та передавати інформацію різними способами;

синтезувати та збирати важливу інформацію, створюючи на її основі нові знання. Усі ці уміння формуються протягом навчання в школі.

Особливу роль у формуванні читацької та інформаційної культури учнів відіграють уроки літератури, на яких відбувається залучення до художньої інформації, розвивається інформаційна та комунікативна компетентність школярів: звернення до сфер життя, які здебільшого не обговорюють на інших уроках; робота з художнім текстом як складною знаковою системою; використання не лише художнього, а й інших видів текстів. Навчання в умовах інформаційно-освітнього простору вимагає перегляду функцій предметного підручника, відбір змісту та принципів структурування в ньому навчального матеріалу. Підручник постає як комплексна інформаційно-діяльнісна модель освітнього процесу, що відбувається в межах відповідної дидактичної системи і містить необхідні умови для його реалізації. З 5 по 11 класи передбачена робота з книгою на основі різних стратегій читання та розуміння текстів. Проаналізуємо предметну лінію підручників із зарубіжної літератури під керівництвом О. Ніколенко в аспекті формування у школярів читацької грамотності та інформаційної компетентності.

Зважаючи на зниження читацької культури в сучасному суспільстві авторські колективи підручників вважають пріоритетним завданням розвиток інтересу до читання, стимулювання читацької мотивації. На всіх уроках літератури та під час самостійної діяльності учнів велику увагу приділено розвитку умінь читати, коментувати, аналізувати та інтерпретувати художні твори, опануванню різноманітних алгоритмів усвідомлення смислу творів, створенню власних на основі власних оцінок, суджень, умовиводів. Під час навчання передбачено використання різних стратегій читання та обговорення прочитаного з урахуванням специфіки самого тексту (навчальний, художній, науковий тощо) та етапу читацької діяльності: передбачення змісту твору, мозковий штурм, постановка попередніх питань (перед комунікативний етап), прогнозування, розмірковування під час читання (комунікаційний етап), дискусія, різні форми трансформації тексту (творчі перекази, написання сценарію, підготовка ілюстрацій тощо), презентація книг, анотацій, відгуків, рецензій, творів тощо (посткомунікативний етап).

Матеріали довідкових розділів, що містяться в підручниках, формують навички роботи з предметним інформаційним простором. Методичний апарат підручників містить завдання, спрямовані на розвиток умінь працювати з різними джерелами інформації, знаходити її, аналізувати, виокремлювати головне, оцінювати на достовірність і використовувати під час самостійної роботи. Довідкові розділи, крім словника літературних термінів, містять коментарії до текстів, інформацію про видатних літературознавців, письменників, художників, композиторів, акторів, перекладачів, чий імена є на сторінках підручника, а це дуже важливо для форсування та розвитку інформаційної компетенції учнів.

Підручники вказаних авторів побудовані таким чином, що читання літературних творів супроводжується обов'язковим зверненням до різноманітних інформаційно-комунікативних ресурсів, зокрема автори пропонують учням

звертатися до електронних бібліотек задля отримання певної інформації, вести електронні читацькі щоденники, знайомитися з різноманітними Інтернет-проектами, брати участь в Інтернет-вікторинах і конкурсах, розробляти буктрейлери, читацькі блоги, веб-сайти літературних персонажів тощо.

Автори підручників передбачили, що на уроках літератури школярі знайомляться не тільки з літературними шедеврами, а й з творами інших видів мистецтва. Зокрема вони пропонують учням проводити паралелі між вторами літератури та витворами живопису, архітектури, скульптури, музичного мистецтва, хореографії, кіномистецтва. Проводячи такі зіставлення, діти не лише поширюють кругозір, а й глибше усвідомлюють смисл того чи іншого твору. Крім того, досить часто автори підручника пропонують підготувати власний творчий або дослідницький проєкт, який передбачає інтерпретацію твору з урахуванням позицій різних митців.

Відповідно до вимог освітніх стандартів підручники орієнтовані на формування та розвиток у учнів умінь здійснювати інформаційно-пізнавальну, навчально-дослідницьку, проєктну діяльність: висувати гіпотези та їх обґрунтовувати, використовувати наукову термінологію та навички рефлексії. Цій меті підпорядковані завдання рубрики «...». Окремі завдання цієї рубрики дозволяють враховувати індивідуальні здібності учнів, їхні інтереси до певних видів діяльності, а також уможливають проведення уроків у класах різного напрямку підготовки (звичайні класи та класи з поглибленим вивченням літератури).

Наведемо приклади окремих завдань, що моделюють різні види та форми організації навчальної діяльності учнів щодо розвитку в них комунікативної та інформаційної компетентностей.

7 клас: Комунікація: Коли і де відбуваються події новели О. Генрі «Дари волхвів»?

Аналіз та інтерпретація: Визначте художні деталі, які свідчать про скрутне матеріальне становище Делли і Джима.

Творче самовираження: Створіть сюжет власної різдвяної новели.

Цифрові навички: Підготуйте різдвяний пост для соцмереж

Дослідження і проєкти: Як відзначають свято Різдва в Україні та США? Підготуйте презентацію.

Життєві ситуації: Що ви даруєте близьким людям на Різдво? Який смисл ви вкладаєте у свої подарунки?

Аналіз методичного апарату підручників дозволяє констатувати, що він забезпечує формування в учнів умінь самостійно опановувати та використовувати знання, застосовувати різні прийоми відбору, аналізу та синтезу інформації на певну тему; розвиток умінь працювати з різними видами текстів на різних носіях інформації; удосконалення комп'ютерної та медіа грамотності; формування навичок смислового читання; розвиток здібностей висловлювати власну думку та аргументувати її; надбання умінь працювати в команді та в колективі. Одночасно з цим методичний матеріал підручників сприяє індивідуалізації навчання,

враховуючи життєвий досвід учнів, їхні вікові та когнітивні особливості, інтереси, а також сприяє встановленню міжпредметних зв'язків.

У контексті актуального завдання організації навчальної діяльності стосовно розвитку читацької та інформаційної компетентностей вважаємо важливою активізацію позаурочної роботи (читацьких гуртків, літературних клубів, студій тощо) з використанням ресурсів літературних музеїв, бібліотек (зокрема й віртуальних, цифрових) та залучення учнів до літературних конференцій, публічних уроків читання, різних культурних заходів, пов'язаних із літературою (фестивалі, конкурси тощо).

Реформування освітнього процесу у сфері викладання зарубіжної літератури зумовлює перегляд на роль у ньому вчителя та вимоги до останнього. Адже без учителя, який зможе зробити інформацію цікавою, особистісноспрямованою, мотивувати учнів до її опанування, активізувати їхні когнітивно-пізнавальні процеси, неможливо зробити процес навчання ефективним.

Сьогодні у стосунках «учитель – учень» виникла ще одна структура – інформаційно-освітнє середовище, яке може стати і конкурентом, і помічником учителя. Це середовище може, з одного боку, за умов умілого використання сприяти підвищенню ефективності навчання, а з іншого боку, може створити ризики розчинення учнів в інформаційному потоці, їхній дезінформаційності. Тому актуальним на сьогодні є також питання фахової підготовки вчителів зарубіжної літератури. Сучасний учитель є організатором складної роботи учнів щодо вирішення різних завдань і вихователем, який впливає на розвиток дитини, спрямовує його в потрібному напрямі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Збільшуваний обсяг інформації та всеохопна комп'ютеризація зумовлюють перегляд основних вимог до всіх складників освітнього процесу. Змінюється принцип організації навчального процесу: між учасниками навчання «учитель – учень» постає ще один компонент – інформаційно-комп'ютерне середовище. Воно може як підвищити ефективність навчального процесу, надаючи йому індивідуалізацій, інноваційності, так і знизити її, позбавляючи учнів необхідності самостійно опрацьовувати інформацію, критично аналізувати та оцінювати її. Щоб останнє не відбулося, потрібно вчити учнів орієнтуватися в інформаційному просторі. Велика роль у цьому процесі належить урокам літератури. Результатом шкільної літературної освіти в умовах інформаційного суспільства повинно, на нашу думку, стати виховання читача, який має широкий кругозір, мислить раціонально та креативно, володіє різноманітними читацькими практиками, здатен до самостійного пошуку необхідної інформації, уміє аналізувати її, оцінювати щодо точності, актуальності та цінності, зіставляти, узагальнювати та демонструвати, висловлюючи при цьому власну позицію та обґрунтовуючи її, готовий до безперервної освіти та самоосвіти, здатен брати на себе відповідальність за розв'язання складних завдань у різних сферах суспільного життя, а також здатен гармонійно взаємодіяти з навколишнім середовищем. Зміст сучасних підручників із зарубіжної літератури, їхня структура дозволяють

констатувати, що вони сприяють реалізації вище окресленої мети і цілком відповідають вимогам сучасного інформаційно-освітнього процесу.

Уважаємо за потрібне й надалі досліджувати різні аспекти викладання зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти в умовах глобалізації та розвитку інформаційно-комунікативного середовища, адже це сприятиме розробці сучасної більш ефективної моделі освітнього процесу, забезпечить розробку та впровадження інноваційних технологій, методів і принципів навчання. Подальший науковий аналіз, усвідомлення та узагальнення досвіду реалізації сучасних підходів до викладання літератури в інформаційно-освітньому просторі поширюватиме проблемне поле методичної науки новими напрямками дослідження.

Література

1. *Леишук С.* Навчально-інформаційне середовище к засіб пізнавальної діяльності учнів старшої школи у процесі навчання інформатики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2006. 225 с. 2. *Литвинова С.* Розвиток навчального середовища загальноосвітнього навчального закладу як наукова проблема. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія «Педагогіка»*. 2014. № 1(12). С. 39–47. 3. *Пахомова О.* Поняття «віртуальне інформаційно-освітнє середовище» у сучасній вітчизняній та зарубіжній літературі. *Інноваційна педагогіка*. Одеса, 2019. Вип. 16. С. 167–171.

Валерія Швайка,
здобувач першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти 4 року навчання
історико-філологічного факультету
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
Науковий керівник: к.філол.н., доц. Т. О. Євтушина

КОРЕФЕРЕНТИ ПОВІСТІ МАРІЇ МАТІОС «ЧЕРЕВИЧКИ БОЖОЇ МАТЕРІ»: СЕМАНТИКО-ФУНКЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Анотація: У статті досліджено семантико-функційні можливості кореферентів на позначення навколишнього середовища персонажів як текстотвірних компонентів повісті Марії Матіос «Черевики Божої Матері». Доведено, що кореферентні засоби забезпечують композиційну та стильову єдність, є одним із основних засобів створення емоційної атмосфери досліджуваного твору.

Ключові слова: кореференти, семантико-функційне навантаження, навколишнє середовище персонажів, повість Марії Матіос «Черевики Божої Матері».

Abstract: The article examines the semantic and functional possibilities of coreferents for marking the environment of characters as textual components of Maria Matios' novel "The Shoes of the Mother of God". It has been proven that co-referential means provide compositional and stylistic unity and are one of the main means of creating the emotional atmosphere of the work under study.

Keywords: coreferents, semantic-functional load, the environment of the characters, Maria Mathios' novel "The Shoes of the Mother of God".

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи

практичними завданнями. Нині лінгвістика скеровує увагу на дискусійні питання дослідження особливостей і закономірностей побудови художнього тексту як результату пізнавального процесу. Кореферентність – важливий чинник зв'язності художнього тексту, оскільки вона зумовлена значущими особливостями структурно-семантичної організації тексту. Лінійність тексту і нелінійність описуваної в тексті ситуації пов'язані зі згадуванням елементів ситуації з іншою номінацією цього об'єкта.

Структурними «маркерами» художніх творів гуцулки до мозку кісток – Марії Матіос – є кореферентні номінації, які виконують певні стилістичні функції у сприйнятті, розумінні й актуалізації змісту постмодерністського прозового тексту.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянуто порушену проблему. Незважаючи на те, що творчості письменниці приділено увагу в мовознавчих розвідках Н. Бербер, Т. Беляєвої, А. Вегеш, Ю. Вороніної, Т. Євтушиної, Л. Марчук, Г. Осіпчук, І. Тимченко, Н. Шарманової та інших, сьогодні доречно проаналізувати кореферентні засоби як структурно-семантичні компоненти художніх творів Марії Матіос.

Мета статті - дослідити семантико-функційні можливості кореферентів на позначення навколишнього середовища персонажів як текстотвірних компонентів повісті Марії Матіос «Черевички Божої Матері».

Викладення основного матеріалу. Будь-який об'єкт (предмет, ситуація, подія та ін.) реальної чи вигаданої дійсності, що стає домінантним у створенні тексту та забезпечує його інформаційне розгортання, може репрезентуватися по-різному – залежно від типу тексту, його змістового обсягу, ідіолекту автора або мовців, їхньої когнітивної бази [3, 2012]. Функцію вербального представлення об'єкта дійсності виконують різного типу мовні одиниці, часто кореференти – преференційно тотожні номінації, які, вказуючи на спільний референт, уточнюють, доповнюють, підтверджують, заперечують чи звужують інформацію про нього.

На сучасному етапі мовознавчих досліджень кореферентність тлумачать як перехресне ототожнення; принцип, який забезпечує заміщення початкової номінації наступною; анафоричний ланцюг; один із засобів утворення когезії та забезпечення структурної організації тексту, генетичну однорідність повторних номінацій. Крім того, українські лінгвісти доречно розглядають кореферентність як співвідношення вжитого в тексті (актуалізованого) імені (чи іменної групи) із зовнішнім світом (об'єктами дійсності), а також як результат такого співвіднесення, що забезпечує розуміння відповідної текстуальної ситуації, тексту загалом [4, 187]. Основними ознаками кореферентності є інформативно-рефераційна тотожність і функційна еквівалентність [4, 187]. Для нашого дослідження слушно кваліфікувати мовні одиниці як кореферентні за будь-якої повторної інтерпретації об'єкта дійсності та аналізувати їхній текстотвірний характер на рівні референційно тотожних співвіднесення номінативних одиниць.

Кореференти репрезентують об'єкти реальної та художньо інтерпретованої дійсності постмодерністської прози Марії Матіос, зокрема повісті «Черевички

Божої Матері». Кореферентні засоби забезпечують додаткові відтінки семантики в змалювання персонажів, предметів, подій, явищ природи; зміщують смислові акценти контекстів; унаочнюють національну культуру. Головною характеристикою засобів кореференції є безпосередня їхня сполучуваність у вузькому контексті з іншими мовними засобами в межах художнього тексту: «...від недавньої пори понад усе Іванка боїться **темряви**» [2, 20] // «Тепер нічна чорнява говорить з дитиною...» [2, 20].

Наприклад, серед розмаїття кореферентів на позначення навколишнього середовища персонажів у повісті Марії Матіос «Черевички Божої Матері» виокремлено такі семантичні групи:

-номінації на позначення предметів побуту: «...весело летіло донизу **старе надщербнуте корито** із трьома верескливими хлопчиками....**домашній Ноїв ковчег** розлетівся на друзки...» [2, 12] // «...у **кориті** мама розчиняла тісто на хліб, у кориті байцували свіжину...тримали сушені сливи...» [2, 12]; «Іванка пішла до циганської кузні й випросила у коваля **ламаних підків**...» [2, 49] // «Вона й порозкладала **залізяччя** чи не під кожен їжакуватий лист подорожника» [2, 50];

- повторні номінації-діалектизми. У зверненні письменниці до мовної стихії своїх земляків, напевно, є щось глибинне – бажання показати свій народ частиною української нації: «...розкладає у кошики попід стелею годівлю для своїх **служниць-гадюк**» [2, 40] // «Ні цієї **нехарі**, що живе з нею в хаті, ні ночі, ні грому» [2, 40]; «Ага, згадала, як на Розігри – щезників день – трималася своєї хати, щоби **гонихмарник** не забрав її з собою. Навіть випросилася в тата не йти по молоко в Дідькову Яму. А що, як у **щезника** в тій Ямі схованка...» [2, 49]; «...їй одразу марився Петро, що затискає в долоньку **серезки** для її весілля» [2, 86] // «Дід коротко подивився на два довгі – з-піввалья – **блискучі кульчики**, тоді загорнув знову, поклав до кишені» [2, 86]. Ментальний мовопростір Буковини, як доводять контексти повісті, авторка щільно переплітає із соціумом душі, її хвилює проблема долі людини, і вона зосереджує свій розповідний погляд на історії, передісторії, навколо історії своїх персонажів, на траєкторії їхнього мислення, кроках і вчинках, душевних і психологічних зіткненнях.

-повторні номінації на позначення назв рослин чи їхніх частин. Кореференти цієї семантичної групи особливо функційно ємні в повісті «Черевички Божої Матері». Зокрема, художню оповідь письменниці будує навколо дивакуватої Іванки Борсукової, якій заважає нічний переляк шукати цвіт папороті на Івана Купала, щоб мати силу, як мав її прадід Никифір. Ця сила – лікування, допомога людям: «Може, москалиця тому й має силу, що колись таки заволоділа **опівнічною квіткою?**» [2, 20] // «Якщо би хто підказав, якою стежкою треба скрадатися, щоб зненацька застати **кущ папороті із стрілою нерозпуклої квітки**» [2, 20]; «Іванка знає від москалиці, що то є штука майже неможлива – побачити мить **цвітіння папороті**, а потім **ту квітку** ще й украсти від її охоронця-чорта» [2, 20] // «Але москалиця добра – вона навчила, як видурити у щезника **чарівну квітку**» [2, 21]. Адже папороть, згідно з повір'ям, цвіте лише раз на рік – у купальську ніч.

Розкривається її чарівна осяйна квітка на єдину мить. Це стається рівно опівночі, вона тріскоче й займається водночас блакитним полум'ям. Квітку папороті стереже нечиста сила. Тому кожен, хто хоче отримати чарівну квітку, повинен насамперед перемогти самого чорта. Кущик папороті сміливець знаходить напередодні. А надвечір іде до нього, креслить довкола себе й папороті освяченим дванадцять разів ножем захисне коло, стелить скатертину, теж освячену, кропить папороть святою водою і починає молитися. Вже після дев'ятої вечора починаються страхіття. Чорт кидає деревами й камінням, стріляє, намагається наїхати на сміливця. Проте він має силу тільки поза колом. Рівно о дванадцятій папороть розцвітає, і квітка миттю летить на простелену скатертину. Її слід швиденько згорнути й заховати за пазуху. І чимдуж тікати, не озираючись [1, 372-373].

Тому письменниця застосовує ще одну доречну номінацію цієї рослини: *«Вона би швиденько відгорнула широку пазуху маминої сорочки, завбачливо одягнуту на себе, і на грудях сховала би **скарб**»* [2, 22]. Підкреслення текстотвірної вагомості цієї кореферентної назви фіксуємо у внутрішньому мовленні героїні, яка у свої дванадцять років знала, що хто зірве квітку папороті – той усе знатиме, розумітиме мову дерев і звірів, стане ясновидцем. «Особливо щастить тому, хто, зірвавши цвіт папороті, зможе «зашити» його у шкіру долоні. Для цього слід зробити розріз у лівій руці, й запхати в нього квітку» [1, 373]. А після цього дівчинка планувала бігти *«не озираючись і не боячись ні гадини під ногами, ні вовчого виття, ні інших чортових витівок»* [2, 22]. Така градаційно подана психо-фізіологічна картина є підготовчим майданчиком для сприйняття безстрашних вчинків головного персонажа в подальших фрагментах повісті.

Крім того, текстотвірними можливостями письменниця наділяє кореферентні номінації ще однієї чудодійної квітки, якою названо художнє полотно. Так, не знайшовши розквітлий куц папороті, Іванка почала приглядатися до інших квіток, що готові вистрілити опівночі чарівним і всесильним цвітом: *«Бо є в їхніх лісах квітка менш скритна - **черевички Божої Матері** називається, – що так само, як і папороть, дає чудодійну силу лише тому, хто застане її цвітіння»* [2, 23] // *«...видивлялася поміж густих полонинських трав голівку **рожевої квітки**»* [2, 23] // *«Бабця Варвара колись казала: то **така трава!** Така трава, і з такою квіткою, що може залізне кісся зламати, як косар наткнеться в траві на неї. І коли б ту скошену траву пустити за водою, то всі трави поплили би, куди вода тече, і лиш **черевички Божої Матері** пливли би уверх проти течії – таку велику силу мають»* [2, 23] // *«...летить стежкою – щоб не наздогнав чорт і не відібрав **усесильну квітку**...»* [2, 24].

Також функційно значущими є кореферентні номінації-космоніми, зокрема місяць. «Це світило, за давніми уявленнями, мало величезний вплив не тільки на земну природу та господарські процеси, а й на життя самої людини. Місяць пов'язували з жіноцтвом, з таємними знаннями, з нічним проростанням рослинності. Місяць – також символ судженого, він – наречений або ж таємний коханець зорі [1, 40]. Наприклад: *«Іванка тепер дивиться на **місяць**»* [2, 8] //

«...**круглий красень** поволі розпадається надвоє...» [2, 9]. Тьмаве світло, відсутність тепла пояснюють прокляттям місяця, знаменням гріха Каїнового, покладеного на нього Богом. У плямах на місяці бачать Каїна й Авеля, піднятого ним на вилах. «Коли брати приносили Богу жертву, Каїн помітив, що його жертва не така приємна Богові, як Авелева. Загорівся він заздрістю й ненавистю і вирішив убити брата свого. Наступної ночі, заманивши Авеля в поле за снопи ячменю, Каїн підступно вчинив братовбивство: нахромив його на вила й кинув, як сніп. За присудом Божим, братовбивцю не могли прихистити ні вода, ні земля. Та місяць, усупереч Господній волі, дав йому притулок – і відтоді носить на собі тавро Каїнового гріха» [1, 41]. Звернімося до фрагментів повісті «Черевички Божої Матері», головна героїня, дванадцятирічна Іванка, все це знає: «У своїй лютій злості **Каїн із Авелем** таки можуть її проткнути, перш ніж дізнаються, що вона прийшла їх мирити» [2, 18] // «Хоча, може, **небесні брати** і нерозсварені» [2, 19].

Варто наголосити, що з місяцем, як і з сонцем, пов'язана ціла низка засторог. На місяць не можна було показувати пальцем, «бо всохне». Остерігалися також, «щоб місяць не вперся у вікно», щоб місяць, особливо повний, не зазірав до хати. Тому звечора ретельно затуляли вікна фіранками, щоб місячне проміння не падало на сонну людину, бо та може стати сновидою: блукатиме вночі із заплющеними очима, вилазитиме на дерева й дахи, а від чийогось погуку може впасти й забитися на смерть [1, 42]. Подекуди твердили, що, на відміну від сонця, створеного Богом, місяць – витвір нечистого («чорт теж хотів зробити сонце, але не міг; проте вкрав кавалок сонця, із якого й утворив місяць»): «Та в небі тільки пливе одинока біла хмарка, а проти сонця застиг **чорний яструб** – висить і не падає на землю» [2, 26].

- повторні номінації комах: **кусюча братія** [2, 81] // **мільйон брунатних душ** [2, 81] // **кусючу мурашву** [2, 81] // **мурахи** [2, 81].

-кореференти-міфологеми: **охоронця-чорта** [2, 20; 2, 21] // **чорти** [2, 22; 2, 61] // **кусливі чорти** [2, 22]. Ці номінації є вагомим компонентом текстотворення, завдяки їм уважний читач бездоганно буде знати гуцульські вірування та народні традиції. Так, головна героїня довідується, що в Розігри (щезників день) не можна нічого робити, треба спати, щоб не бачити, як «**нечиста сила** йде до танцю. А вже як станеш свідком того – тебе самого **щезник** може закрутити до смерті» [2, 49].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, вивчення семантики і функційного навантаження повторних найменувань у повісті Марії Матіос «Черевички Божої Матері» дає змогу стверджувати, що кореферентні засоби забезпечують композиційну та стильову єдність, є одним із основних засобів створення емоційної атмосфери досліджуваного твору. Започатковане дослідження потребує подальшого вивчення.

Література

1. Заводська В., Музиченко Я., Таланчук О., Шалак О. 100 найвідоміших образів української міфології. Київ : Орфей, 2002. 448 с. 2. Матіос Марія. Черевички Божої Матері : повість. Львів : ЛА «Піраміда», 2013. 208 с. 3. Осінчук Г. В. Кореференти як виразники ідіостилу письменника. Система і структура східнослов'янських мов : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. Вип. 5. С. 223–232. 4. Осінчук Г. В. Кореферентність як мовне явище у

Тетяна Ярмуш,
учитель II категорії,
учитель зарубіжної літератури
Одеського ліцею № 44
Одеської міської ради

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ (дидактичний потенціал, особливості впровадження)

Анотація: У статті схарактеризовано основні інноваційні технології, що активно впроваджують під час викладання зарубіжної літератури, а саме: технологія проблемного навчання, технологія розвитку критичного мислення, ігрові технології, сучасні інформаційно-комп'ютерні технології, створення ситуації успіху на уроках. Визначено найбільш релевантні форми, методи та прийоми роботи під час використання певної технології, описана специфіка їхнього використання і вплив на пізнавальну діяльність учнів. Встановлено дидактичний потенціал сучасних інноваційних технологій, зокрема: зміцнення засвоєних знань, формування творчого, інноваційного підходу до опанування матеріалу, вироблення умінь працювати самостійно та в колективі, розвиток умінь аналізувати, зіставляти, узагальнювати та систематизувати інформацію, оцінювати її точність, правдивість і цінність, виховання почуття відповідальності, чуйності до краси та виразності художнього слова, формування внутрішньої потреби в постійному духовно-моральному вдосконаленні.

Ключові слова: інновація, технології, форми, методи, прийоми, дидактика, словесність.

Abstract: The article characterizes the main innovative technologies that are actively implemented during the teaching of foreign literature: problem-based learning technology, critical thinking development technology, game technologies, modern information and computer technologies, creating a situation of success in lessons. The most relevant forms, methods and methods of work during the use of a certain technology are determined, the specifics of their use and their impact on the cognitive activity of students are described. The didactic potential of modern innovative technologies has been established, in particular: strengthening the acquired knowledge, forming a creative, innovative approach to mastering the material, developing the skills to work independently and in a team, development of the ability to analyze, compare, generalize and systematize information, assess its accuracy, truthfulness and value, foster a sense of responsibility, sensitivity to the beauty and expressiveness of the artistic word, the formation of an internal need for constant spiritual and moral improvement.

Keywords: innovation, technologies, forms, methods, techniques, didactics, literature.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У зв'язку зі стрімким науково-технічним розвитком все більше уваги приділяють впровадженню у сучасний освітній процес інноваційних технологій. Це насамперед зумовлено тим, що такі технології дозволяють сформувати цілісну систему універсальних знань, умінь і навичок, досвід самостійної діяльності та особистої відповідальності учнів, надають останнім більше можливості для розкриття пізнавальних і творчих здібностей.

Використання інноваційних технологій збільшує ефективність навчального процесу, адже, з одного боку, такі технології дозволяють виявити індивідуальні особливості розвитку учнів, сприяють прояву та розвитку їхніх особистісних якостей, формуванню їхніх індивідуальних здібностей до творчої реалізації своїх можливостей, з іншого ж боку, уроки літератури більше, ніж будь-який інший початковий предмет, допомагає учневі розкрити свою самобутність, продемонструвати себе як мислячого співбесідника, думки якого можуть відрізнятися від думок інших, але демонструють особливості його власного сприйняття світу. Підтвердження нашої думки знаходимо у науковій розвідці О. Слушного, який до основних причин, що зумовили активне впровадження інноваційних технологій в освітньому процесі ХХІ століття, уналежнює такі: соціально-економічні перетворення і науково-технічний процес; гуманітаризація змісту освіти, неперервні зміни обсягу, складу навчальних дисциплін, введення нових навчальних предметів, елективних курсів, що потребує нових організаційних форм, технологій навчання; зміна характеру ставлення вчителів до освоєння й застосування педагогічних нововведень (збільшення свободи вчителя щодо вибору технологій, форм, методів і прийомів навчання); входження закладів освіти в ринкові відносини, виникнення нових типів недержавних освітніх закладів різних форм власності [3, 151].

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянуто порушену проблему. Серед учених, які досліджували використання інноваційних технологій в освітньому процесі, доцільно відзначити наукові розвідки І. Бега, Р. Гуревича, І. Зязюна, Л. Даниленко, І. Дичківської, А. Камінської, М. Кларіна, О. Козлової, Н. Коломінського, О. Лавріненка, О. Пехоти, І. Підласого, О. Попової, Л. Подимової, М. Поташика, А. Прігожина, О. Савченко, В. Сластьоніна, А. Хуторського тощо. Наразі розроблено чимало технологій навчання, проте процес їхнього впровадження протікає стихійно. Як доречно зазначають О. Палига та І. Притула, у процесі відбору та реалізації інноваційних технологій навчання мають місце суперечності між метою освіти та способами представлення й засвоєння знань; збільшуваним обсягом інформації, яку потрібно передати учням, і обмеженістю часу; нагальною потребою впроваджувати педагогічні інновації в навчальний процес і недостатньо розробленою методологією їхнього використання, – усі ці суперечності обумовлюють значущість подальшого вивчення ефективності та дидактичного потенціалу інноваційних технологій у навчальному процесі [2, 4].

Мета цього дослідження – розкрити дидактичний потенціал інноваційних технологій на уроках зарубіжної літератури. Завдання дослідження: схарактеризувати основні інноваційні технології, що активно впроваджують під час викладання зарубіжної літератури; визначити найбільш релевантні форми, методи та прийоми роботи під час використання певної технології та описати специфіку їхнього використання і вплив на пізнавальну діяльність учнів.

Викладення основного матеріалу. Досвід викладання зарубіжної літератури дозволяє констатувати, що найбільш релевантними та ефективними під час викладання зарубіжної літератури є такі інноваційні технології, як: технологія проблемного навчання, технологія розвитку критичного мислення, ігрові технології, сучасні інформаційно-комп'ютерні технології, створення ситуації успіху на уроках. Головна перевага цих технологій у тому, що вони є особистісноорієнтованими і дозволяють перевести фокус уваги від учителя до учня, перетворити навчання з «учителецентричного» на «учнецентричним», тобто в центрі навчання постає учень, його індивідуальність, неповторність його внутрішнього світу. Стисло схарактеризуємо кожен з окреслених технологій.

Технологія проблемного навчання дозволяє організувати навчання так, що учні зосереджуються не так на запам'ятовуванні та відтворенні знань, як на вирішенні проблемних завдань. Учитель організує роботу так, що учні самостійно шукають потрібні для вирішення проблеми відомості, роблять потрібні узагальнення та висновки, порівнюють та аналізують фактичний матеріал, визначають, що їм вже відомо, на що ще треба знайти та проаналізувати. Ця технологія сприяє не тільки тому, що учні засвоюють зміст матеріалу, а й формує в них певні дослідницькі вміння, вміння вести дискусії. Крім того, технологія вчить учнів працювати у команді. Основним методом проблемного навчання є евристичний метод, що розвиває літературні здібності учнів, вчить їх самостійності під час здобуття знань. Цей метод передбачає певну систему роботи над твором, а саме: аналіз епізоду або цілого твору, добір цитат для відповіді на поставлене питання, аналіз образу героя, порівняльна характеристика героїв, виступ на диспуті, власні твори за проблематикою вивченого літературного твору. На нашу думку, під час проблемного навчання доцільніше використовувати групову форму роботи, щоб одночасно відпрацьовувати декілька гіпотез. Відповіді на поставлені питання знаходяться під час колективного обговорення, невимушених суджень, дискусій, які координує вчитель (при цьому важливо, щоб учитель виступав у ролі спостерігача і надавав допомогу учням лише тоді, коли вони будуть її потребувати, пропонуючи певні варіанти вирішення проблеми, але жодним чином не зводив їхній пошук до свого бачення розв'язку). Відтак, технологія проблемного навчання активізує когнітивну діяльність учнів на уроці, збуджує їхній інтерес до навчання, учить проникати в сутність твору, виявляти не лише, тему, ідею, проблематику, а й аналізувати роль засобів художньої виразності, а отже сприяє розвитку їх мисленнєвих процесів, готує до науково-пошукової діяльності, формує вміння сприймати чужі ідеї, зіставляти її з власними, обстоювати свою точку зору або корегувати її. Технологія проблемного навчання може бути використана під час уроків будь-якого типу.

Важливу роль у посиленні мотивації учнів до навчання відіграють *ігрові технології*, які у невимушеній, спокійній і творчій атмосфері співпраці дозволяють вирішити такі навчально-виховні, розвивальні та соціальні завдання, як: уміння знаходити потрібну інформацію, аналізувати її, робити узагальнення та висновки;

розширення світогляду учнів; формування в них умінь працювати самостійно і в колективі, умінь висловлювати та аргументувати власну думку, підтверджуючи її прикладами з літературних творів, одночасно з повагою ставитися до думок інших, зіставляти їх зі своїми, доповнювати, коригувати власні ідеї. Найбільш релевантними формами проведення уроків під час застосування ігрових технологій є: урок-вікторина, урок – клуб кмітливих і розумних, урок-вистава, урок-конкурс, урок-диспут, урок-атракціон знань, урок-концерт тощо. Ігрові методи та прийоми (кресворди, літературні вікторини, рольові ігри, літературні батли тощо) можуть бути також і частиною уроку, наприклад, під час актуалізації знань на початку уроку, перевірки засвоєння нового матеріалу посередині уроку або контролю знань у кінці уроку. Досвід роботи засвідчує, що використання ігрових технологій на уроці літератури активізує пізнавальну діяльність учнів, підвищує ефективність сприйняття та розуміння навчального матеріалу, розкриває творчі здібності дітей. Гра створює атмосферу психологічної розкнутості, невимушеності, творчої взаємодії, сприяє загальному розвитку, умінню орієнтуватися в життєвих ситуаціях. Отже, використання ігрових технологій під час викладання зарубіжної літератури відображає різноманітність людської діяльності: інтелектуальну, естетичну, морально-психологічну, комунікативну, творчу тощо.

Сучасний урок неможливо уявити без використання *інформаційно-комп'ютерних технологій*, упровадження яких дає змогу активізувати процес навчання, підвищити його темп, збільшити обсяг самостійної роботи учнів. Використання інформаційно-комп'ютерних технологій удосконалює практичні уміння та навички учнів, дозволяє індивідуалізувати процес навчання, організувати ефективніше самостійну роботу учнів, активізувати їхню мовномисленнєву діяльність, розкрити творчий потенціал, підвищити їхній інтерес до навчання. Як слушно зазначає О. Литвиненко, «продуктивне впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій в освітній процес, залучення його суб'єктів у самостійний пошук, добір інформації, проектна діяльність формують у зростаючих поколіннях і майбутніх фахівців компетентності XXI століття, у тому числі й цифрові» [1, 198]. Інформаційно-комп'ютерні технології поширюють можливості демонстрації навчальної інформації (відео, аудіо, графіка тощо), вони дозволяють відтворити або створити реальну атмосферу певної ситуації, яка відбувалася в минулому чи буде відбуватися в майбутньому, перетворити учнів на героїв цієї ситуації, а все це дозволяє підвищити інтерес і мотивацію учнів до навчання, залучає їх до активної діяльності на уроці, активізує розумову діяльність, розкриває здібності.

Інформаційно-комп'ютерні технології можуть бути застосовані на будь-яких етапах навчального процесу, а також у позаурочний час під час підготовки домашнього завдання, виступів на уроках і шкільних конференціях, позакласних заходів. Найбільш доцільно, на нашу думку, використовувати інформаційно-комп'ютерні технології під час закріплення матеріалу та контролю знань, оскільки саме тут вони допомагають учням самостійно виявити прогалини в знаннях та

усунути їх. Наразі на різних дидактичних платформах розроблено багато тестів-тренажерів, контрольних тестів із зарубіжної літератури, що стануть в пригоді як вчителям, так і учням під час опанування того чи того матеріалу.

Технології *розвитку критичного мислення* останні 15 років набули широкого визнання та впровадження в систему загальної та професійної освіти в 29 країнах світу. Ці технології передбачають формування умінь не лише сприймати та засвоювати інформацію, а й уміння критично оцінювати її, усвідомлювати та використати. Працюючи з новим матеріалом, учні повинні проаналізувати та оцінити його з різних аспектів, зробити висновки щодо його точності та цінності. Все це перетворює учнів із пасивних реципієнтів, що лише сприймають і відтворюють інформацію, на активних (майже головних) учасників навчального процесу, які самостійно оцінюють інформацію, обговорюють її в колективі, зіставляючи свої ідеї з ідеями інших, у результаті обговорення приходять до певних висновків і роблять узагальнення. Технологія критичного мислення передбачає три етапи: 1) виклик (актуалізація знань учнів з певної теми або проблеми; формулювання питань, на які потрібно знайти відповідь; стимулювання учнів до активної роботи над окресленими питаннями); 2) усвідомлення (знаходження інформації, що містить відповіді на окреслені питання; її аналіз та формулювання власних ідей); 3) рефлексія (зіставлення власної ідеї з ідеями інших, узагальнення та формулювання загальноприйнятої позиції, прийняття цієї позиції кожним учнем і формування відношення до навчального матеріалу; на цьому етапі відбувається інтерпретація та творче переосмислення вивченого матеріалу; роботу проводять в парах або в групах). Здебільшого на уроках, на яких впроваджують технології розвитку критичного мислення, застосовують такі методи та прийоми: кошик ідей, понять та імен (наприклад, на аркуші учні записують все, що їм відомо про життєвий і творчий шлях Вальтера Скотта, усі висловлені думку вчитель записує на дошці (кладе в корзину), а потім з корзини прибирають випадкові предмети (неправильні ідеї); прийом активізує мисленнєву діяльність учнів, сприяє засвоєнню знань, вчить бачити свої помилки і надалі не припускати їх); кластер (сутність цього прийому в тому, що учні виокремлюють смислові одиниці тексту та графічно зображують їх в певній послідовності у вигляді грона, тобто це графічний прийом систематизації матеріалу, що дозволяє охопити значний за обсягом матеріал, узагальнити його, побачити взаємозв'язки між ідеями та поняттями); прийом «правильні – неправильні твердження» (сутність прийому в тому, що учні висловлюють певні припущення з теми, яку ще не вивчали, а після ознайомлення з темою обґрунтовують правильність або хибність свого припущення, корегують їх; прийом дозволяє формувати критичне ставлення до інформації, уміння оцінювати інформацію щодо її точності та цінності); синквейн (прийом, що сприяє синтезуванню інформації, формує вміння виокремлювати головне, резюмувати інформацію, передавати її лаконічно за допомогою ключових слів; здебільшого цей прийом використовують як індивідуальну роботу); прийом «переплутані логічні ланцюги» (сутність прийому в тому, що учитель демонструє ланцюжок подій і

пропонує встановити правильну їх послідовність (або може запропонувати імена головних героїв і попросити встановити правильну послідовність появи їх у творі); цей прийом сприяє розвитку ваги та логічного мислення, здебільшого його використовують при узагальненні теми). Розвитку критичного мислення сприяють також нетрадиційні форми уроків (уроки-подорожі, уроки-вікторини, уроки-семінари, уроки-дослідження, уроки-заліки), що сприяють посиленню інтересів учнів до літератури. Такі уроки передбачають залучення учнів у творчий процес у співпраці з іншими учнями та вчителем, що створює доброзичливу психологічну та емоційну атмосферу, активізує когнітивну та вольову сфери діяльності, а відтак знання засвоюються легше, уміння та навички формуються швидше.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Сучасні інформаційні технології мають досить потужний психолого-педагогічний потенціал, використання їх на уроках зарубіжної літератури дозволяє вирішити низку навчальних, виховних, загальнорозвивальних і соціальних завдань, як: глибоке засвоєння знань, формування творчого, інноваційного підходу до опанування матеріалу, вироблення умінь працювати самостійно та в колективі, розвиток умінь аналізувати, зіставляти, узагальнювати та систематизувати інформацію, оцінювати її точність, правдивість і цінність, виховання почуття відповідальності, чуйності до краси та виразності художнього слова, формування внутрішньої потреби в постійному духовно-моральному вдосконаленні. Як засвідчує практика, впровадження різноманітних інформаційних методів і прийомів у процес викладання зарубіжної літератури пробуджує інтерес учнів до навчання, заохочує їх до активної діяльності щодо опанування навчального матеріалу (учні вчать самостійно шукати необхідний матеріал, а не чекають його подачі в готовому вигляді від вчителя), мотивує до систематичного читання художніх творів.

Література

1. *Литвиненко О.* Трансформація освіти: Можливості цифрового освітнього середовища. *Розвиток професійної компетентності педагогічних працівників в умовах неперервної освіти.* 2023. № 59. С. 196–201.
2. *Палига О. В., Притула І. А.* Інноваційні технології навчання при підготовці кваліфікованих робітників в системі професійно-технічної освіти. 2015. №21 С. 3.
3. *Слушний О.* Інноваційні освітні технології в діяльності вчителя ХХІ століття. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2021. № 2. С. 150–159.

Наукове видання

**ЛІНГВІСТИКА Й ЛІНГВОДИДАКТИКА: ЗДОБУТКИ І
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

06-07 грудня 2024 року

**МАТЕРІАЛИ ЮВІЛЕЙНОЇ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ**

Збірник тез доповідей

Рецензенти:

Марчук Л. М. – д.філол.н., проф., завідувач кафедри журналістики Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Нагорна Н. В. – к.пед.н., доцент кафедри педагогічної освіти та соціальної реабілітації Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Технічний секретар – Тетяна Євтушина

Формат 60х90/16.

УМ.-ДРУК. АРК. 6